

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2519-058X (Print)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК

EAST EUROPEAN HISTORICAL BULLETIN

**ВИПУСК 2
ISSUE 2**

Дрогобич, 2017
Drohobych, 2017

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 17 від 16 листопада 2016 року)*

Східноєвропейський історичний вісник / [Головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич : Посвіт, 2017. – Вип. 2. – 130 с.

Збірник розрахований на науковців, викладачів історії, аспірантів, докторантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичним минулим.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Головний редактор: Ільницький В. І. – д.і.н., доц.
Відповідальний редактор: Галів М. Д. – к. пед.н., доц.

Редакційна колегія:

Борщевич В. Т. – д.і.н.;
Вагнер Марек – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Вегеш М. М. – д.і.н., проф.;
Всжьбєнєц Вацлав – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Гліва Анджей – доктор історії (Польща);
Корсак Р. В. – д.і.н., проф.;
Литвин М. Р. – д.і.н., проф.;
Морозов А. Г. – д.і.н., проф.;
Новацький Роман – д. габ. з іст., проф. (Польща);
Падалка С. С. – д.і.н., проф.;
Патриляк І. К. – д.і.н., проф.;
Петречко О. М. – д.і.н., проф.;
Сергійчук В. І. – д.і.н., проф.;
Ситник О. М. – д.і.н., проф.;
Стародубець Г. М. – д.і.н., проф.;
Стемплік Анджей – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Тельвак В. В. – д.і.н., проф.;
Футала В. П. – д.і.н., проф.;
Чопек Сильвестер – д.габ. з іст., проф. (Польща).

Рецензенти:

Білий Дмитро Дмитрович – д.і.н., проф., професор кафедри хореографії та мистецтвознавства Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського;

Гуцулак Віктор Володимирович – д.і.н., проф., професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького;

Деревінський Василь Федорович – д.і.н., проф., професор Київського національного університету будівництва і архітектури.

Збірник індексується в міжнародних базах даних: Cite Factor, Directory of Research Journals Indexing, Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Research Bible, Scientific Indexing Services

Статті збірника прирівнюються до публікацій у виданнях України, які включені до міжнародних науково-метричних баз відповідно до вимог наказу МОН України від 17 жовтня 2012 р. № 1112 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 03.12.2012 р. № 1380).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Східноєвропейський історичний вісник» Серія КВ № 22449-12349Р від 28.12.2016 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання <http://ddpu.drohobych.net/ehbull/>

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100.
тел.: (0324) 41-04-74, факс: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2017
© Автори статей 2017

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol dd. 16.11.2016 No. 17)

East European Historical Bulletin / [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. – Drohobych : “Posvit”, 2017. – Issue 2. – 130 p.

This collection is meant for scholars, history lecturers, aspirants, doctorants, students and all the readership interested in historical past.

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and are not responsible for the accuracy of the data and references.

Chief editor:

Vasyl Ilnytskyi – PhD hab. (History), Assist. Professor

Executive editor:

Mykola Haliv – Ph., D. (Education), Assist. Professor

Editorial Board:

Volodymyr Borshcheych – PhD hab. (History);
Marek Wagner – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Mykola Vehesh – PhD hab. (History), Professor;
Waclaw Wierzbieniec – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Andrzej Gliva – PhD (History) (Poland);
Roman Korsak – PhD hab. (History), Professor;
Mykola Lytvyn – PhD hab. (History), Professor;
Anatoliy Morozow – PhD hab. (History), Professor;
Roman Nowacki – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Serhiy Padalka – PhD hab. (History), Professor;
Ivan Patryliak – PhD hab. (History), Professor;
Oleh Petrechko – PhD hab. (History), Professor;
Volodymyr Serhiychuk – PhD hab. (History), Professor;
Oleksander Sytnyk – PhD hab. (History), Professor;
Galyna Starodubets – PhD hab. (History), Professor;
Andrzej Stępnik – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Vitaliy Tel'vak – PhD hab. (History), Professor;
Vasyl Futala – PhD hab. (History), Professor;
Sylwester Czopek – PhD hab. (History), Professor (Poland).

Reviewers:

Dmytro Bilyi – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Choreography and Art Studies, Lviv State Ivan Boberskyi Physical Culture University;

Victor Hutsuliak – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Archeology and Special Branches of Historic Science, Cherkassy State Bohdan Khmelnytskyi University;

Vasyl Derevynskyi – PhD hab. (History), Professor of Kyiv National University of Construction and Architecture.

The edition has been entered into international scientometric databases: Cite Factor, Directory of Research Journals Indexing, Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Research Bible, Scientific Indexing Services

The articles are equaled to publications in Ukrainian journals entered in international scientometric databases in accordance with the MES of Ukraine order dd. 17 november 2012 p. No. 1112 (amended by the MES of Ukraine order dd. 03.12.2012 No. 1380).

Print media registration certificate «East European Historical Bulletin» series KV No. 22449-12349P dd. 28.12.2016

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition

<http://http://ddpu.drohobych.net/ehbull/>

Founder and Publisher: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

Office address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, 82100.
tel.: (0324) 41-04-74, fax: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2017

© Copyright by the contributors, 2017

ЗМІСТ

Микола ГАЛІВ СЕЛО ЛІТИНЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗНИЩЕНЬ КІНЦЯ XV – XVIII СТ.....	5
Jurij STETSYK ZAPIS DAROWIZNY ZACHARIASZA-MICHAŁA KOSSOWICZA JAKO POSAG NA UTRZYMANIE SYNA-MNICHА ZAKONU BAZYLIANSKIEGO (15.03.1754 r.).....	16
Ірина ЛОЗИНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ РОСІЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛИЧИНІ (СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 1914 РОКУ).....	21
Володимир ГАЛІК ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ІВАНА ФРАНКА У ДРОГОБИЧІ ЗА ОСТАННІ СТО РОКІВ (1916 – 2016 рр.): КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЗНАКОВИХ ПОДІЙ.....	31
Галина СТАРОДУБЕЦЬ ПІДБІР, РОЗСТАНОВКА ТА ОСНОВНІ ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАДЯНСЬКИХ ПОСАДОВЦІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В 1944 – 1945 РОКАХ.....	50
Taras VATIOUK, Vasyl ILNYTSKYI POLICY OF THE MANAGEMENT OF THE OUN'S CARPATHIAN AREA ON THE STARVING ARRIVALS FROM UKRAINE'S EASTERN REGIONS (1946 – 1947).....	58
Василь ЛЬНИЦЬКИЙ ОСНОВНІ ФОРМИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН.....	64
Олександр СИТНИК ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014 –2017 РОКІВ.....	71
Роман КОРСАК ІНСТИТУЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ У ЄС: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	82
Володимир ФУРТІЙ ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....	87
Наталія КЛЮЧКОВИЧ ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ.....	93
Богдан КОБАЛЬ ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	98
Сніжана РОСОХА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЖАЙЛОО-ТУРИЗМУ.....	103
Світлана РУЩАК ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ І СТАН РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ.....	107
Вікторія ТОВТ ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	113
Вимоги.....	
Фундатори.....	

УДК 94(477.83)"14/17"

Микола ГАЛІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) halivm@yahoo.com

СЕЛО ЛІТИНЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗНИЩЕНЬ КІНЦЯ XV – XVIII СТ.

У статті аналізується негативний вплив воєнних знищень на господарський, соціальний, демографічний розвиток села Літиня на Дрогобиччині в ранньомодерний період. Розкрито хронологію нападів різних військ (татар, турків, волохів-молдаван, козаків, московитян, шведів, трансільванців, поляків, саксонців) на терени Дрогобицького і Самбірського повітів Перемишльської землі Руського воєводства. Вказано збитки, яких зазнали об'єкти господарської інфраструктури Літині (попівство, корчма, млин, селянські господарства) внаслідок воєнних знищень.

Ключові слова: село Літиня, Дрогобицький повіт, воєнні знищення
Лит. 50.

Mykola HALIV,
PhD (Education), Assistant Professor of Modern History of Ukraine
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) halivm@yahoo.com

THE VILLAGE LITYNIA IN DROHOBYCH DISTRICT IN WAR DESTROYED LATE XV – XVIII CENTURY

An adverse impact on the war destroyed for the economic, social, demographic development village Litynia in Drohobych district in early modern period are analyzed in this article. Chronology of attacks of various troops (the Tatars, Turks, Vlachs-Moldovans, Cossacks, Moscovites, Swedes, Transilvanians, Poles, Saxons) in the territories of Drohobych and Sambir districts Przemysl land of Rus province is described. Losses for Litynia's economic infrastructure (economy priest and peasants, tavern, mill) as a result of war destroyed are investigated.

Keywords: village Litynia, Drohobych district, war destruction
Ref. 50.

Николай ГАЛИВ,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) halivm@yahoo.com

СЕЛО ЛИТЫНЯ НА ДРОГОБИЧЧИНЕ В УСЛОВИЯХ ВОЕННЫХ ОПУСТОШЕНИЙ КОНЦА XV – XVII ВВ.

В статье анализируется негативное влияние военных опустошений на хозяйственное, социальное, демографическое развитие села Литыня на Дрогобиччине в раннемодерный период. Раскрыто хронологию нападений различных войск (татар, турок, валахов-молдаван, казаков, московитян, шведов, трансильванцев, поляков, саксонцев) на территорию Дрогобычского и Самборского уездов Перемишльской земли Русского воєводства. Указано убытки, понесенные объектами хозяйственной инфраструктуры Литыни (поповство, корчма, мельница, крестьянские хозяйства) вследствие военных нападений.

Ключевые слова: село Литыня, Дрогобычский уезд, военные опустошения.
Лит. 50.

Постановка проблеми. Господарський, соціальний, демографічний розвиток ранньомодерного українського села залежав не лише від різних економічних процесів (заміна двоїлля трипільною системою, поява фільварків, зростання панщини, залучення селян до товарно-грошових відносин через поширення грошової ренти, вигідна для Східної Європи торгівельна кон'юнктура тощо), але й мінливих воєнно-політичних ситуацій. Серед останніх помітний вплив на соціальне та економічне життя українських земель справляли напади різних татарських орд, турецьких, молдавсько-валашських, трансільванських та інших військ, що супроводжувалися людськими втратами, грабунками, знищеннями, насиллям. Історико-статистичний підсумок цих ексцесів має особливо важливе значення для наукової синтези у контексті усіх українських земель. Водночас з'ясування локально-історичних, краєзнавчих аспектів зазначеної проблеми доповнюють картину мікроісторичними та ідеографічними рефлексіями. З огляду на це, вважаємо доцільним дослідити вплив татарських нападів на село Літиня, яке в окреслений період входило до складу Дрогобицького, згодом Самбірського повіту Перемишльської землі Руського воєводства Корони Польської.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія військових нашеств на українські землі у зазначений період вирізняються масштабністю і розмаїттям. Наш історіографічний огляд стосується, звісно, Перемишльської землі. Ще наприкінці XIX ст. один із учнів М. Грушевського С. Рудницький опублікував статтю про напади на руські землі Польського королівства [14]. Доволі інформативні праці про наслідки різних ворожих нападів на Польщу (зокрема й Перемишльської землі) у міжвоєнний період опублікували А. Валавендер [48] та С. Намачинська [45]. Певну увагу цьому питанню на початку XX ст. присвятив А. Яблоновський [50]. Після Другої світової війни зазначена проблема отримала свого ґрунтовного дослідника в особі М. Горна [42]. Певну лепту у висвітлення наслідків військових нападів внесли Я. Дашкевич [7], В. Крот [12], В. Інкін [10], В. Пірко [13], І. Тимів [15] та ін. Проте найбільший внесок у розробку питання «воєнних знищень» уніс сучасний польський дослідник А. Гліва [33–41]. У серій статей та підсумковій монографії він не лише простежив час і маршрут нападів іноземних військ на терени Перемишльської землі у XVII ст., але й опрацював детальну статистику завданих збитків – сплюндрованих ланів, знищених церков, корчем, млинів, забраного в ясир населення.

Мета статті – розкрити наслідки воєнних нападів іноземних військ для села Літиня на Дрогобиччині від 1498 до 1772 рр.

Виклад основного матеріалу. Перший погром, причому жахливий за своїми масштабами, Галичина (або Русь Червона, як її називають польські історичні та історіографічні джерела) зазнала у 1498 р. Тоді волохи-молдавани господаря Степана разом з турками і татарами, загальною чисельністю понад 40 тисяч, напали на Поділля та Галичину на початку травня. Здобувши замки в Чорткові і Терехові, вони вже 13 травня плундрували передмістя Львова. 14 травня 1498 р. був цілковито спалений Самбір. Відтак знищено Перемишль, Радимно, Ярослав, Переворськ, Ланцут, Канчугу, Жешув та багато інших міст в Перемишльській і Сяноцькій землях. Разом з містами грабувалися навколишні села. «Серед люду, – писав польський історик А. Валавендер, – запанував неописаний переляк. Направду усі з міст і сіл утікали в дальші сторони чи ховалися по лісах. Ті, хто залишилися, шукали для себе і свого майна криївок по будинках. Погляду людському представлялося страшне видовище. У різних сторонах, як описує наочний свідок, на відстані 16 миль видно було усюди відблиски пожеж» [48, 31, 73–76]. За деякими даними, нападники забрали до ясиру понад 100 тис. осіб.

Наприкінці липня того ж року татари знову спустошили Руське воєводство. А приблизно 25 листопада 1498 р. сюди з'явилися турки (чисельністю, начебто, 70 тис. вояків). Перейшовши на правий берег Дністра, вони вторглися в Підгір'я і спустошили територію від Галича до Жидачева, а також околиці Самбора і Дрогобича. Щоправда ця випава закінчилася для османів невдало, бо через значні снігопади і виливи річок вони зазнали великих утрат і змушені були повернутися назад [48, 31, 77–78].

Через два роки Перемишльська земля знову зазнала нападу татар, а у 1502 р. вони (приблизно 30 тис. ординців) при підтримці волохів попалили міста і села аж до Холмської землі. Напади на «Русь Червону» тривали і в 1503 і 1505 рр. [48, 31–33, 82, 87–88]. Безумовно, нашествя кінця

XV – початку XVI ст. зачепили й Літиню. Про це свідчить поборовий реєстр Перемишльської землі 1507 р., в якому зафіксовано спустошення в селі двох з чотирьох ланів-дворищ [29, 36v]. Сусудні села також зазнали збитків: у Ролеві було знищено 4 дворища з 12-ти, Горуцьку – 4 дворища з 20-ти, Грушовій – 2 з 7-ми, Добрівлянах – 5 з 10-ти, в Ріпчичах, Опарах і Довгому – 3 з 10-ти ланів-дворищ [29, 37–38].

Напад війська (до 40 тис.) волоського воєводи Богдана у 1509 р. охопив територію від Галича до Львова, зокрема потерпіли Стрий та навколишні терени [48, 36, 110–112]. Як свідчить реєстр поборів з Перемишльської землі 1510 р., волоський наїзд оминув Літиню, але постраждали сусідні Ролів (два дворища з 12-ти) та Вороблевичі (3 дворища з 13-ти), Грушова (3 дворища з 8-ми). Села ж Криниця, Кавсько, Уличне були спалені повністю («cremati funditus») [29, 146v–147v].

Страшним для Руського воєводства видався квітень 1512 р., коли 20 – 25-тисячна орда пройшла вогнем і мечем Галицьку, Львівську (у Збоїськах під Львовом розташовано татарський табір-кіш), Перемишльську (поблизу Перемишля нападники були 21 квітня) землі, а також Белзьке воєводство та Люблінську землю. «Широко навколо горіли села. З усюди гнали людинність зі здобиччю. Цю понуру картину доповнювали мордування дітей і старих, які не представляли собою робочу силу, і сповнене дикунства поводження з жінками» [48, 36, 115–116], – писав А. Валавендер.

У цей час усі чотири літинянські дворища було спалено, щоправда зберігся млин та церква з попівством. Татарами цілковито сплюндровані Кавсько, Довге, Ріпчичі, Опари, Бояри [29, 449–449v]. Проте Літиня швидко відновилася, бо вже у поборовому реєстрі 1515 р. знову бачимо чотири дворища-лани. Однак у тому ж році ординці, як зазначав А. Яблоновський, повністю спалили («cremati funditus per Tartaros») сусіднє село Бояри [49, 143; 50, 490–491; 48, 125] (не виключено, що він помилився, бо ж це поселення спустошили ще 1512 р. й воно, на наше переконання, не могло швидко відновитися, тож у 1515 р. його все ще записали як цілковито спалене татарами).

У липні 1516 р. степовики чисельністю 30 – 40 тис. наїзників вкотре грабували Перемишльську і Львівську землі, з'явившись біля Буська і заклавши там табір. Звідси вони пустошили міста і села в радіусі приблизно 40 кілометрів, набравши до 50 тис. ясиру [48, 39, 127]. Однак Літиню в цей час не зачепили: у Дрогобицькому повіті постраждали Гаї (було спустошено млин), Михайлевичі (спалено церкву), Михайлевичі-Головенка (знищено млин), Модрич (пограбовано попівство), спустошено все Уличне [29, 588v–590v].

Похід кочовиків 1519 р., очевидно, оминув Дрогобищину та Самбірщину (охопивши північно-західну частину Перемишльської землі), а от рейдування 40-тисячної орди 1526 р. могло торкнутися й цих терен. Принаймні відомо, що татари частково спалили Стрий та, зокрема, село Мокряни Самбірського староства («Villa Mokrzany...per tartaros vastata est») [44, 264; 48, 166–167].

Наступні кількадесят років дрогобицькі терени не були об'єктом воєнно-грабункових акцій. Лише навесні 1577 р. татари вторглися в Галичину і дійшли аж до Ярослава. Цей напад завдав значних збитків Літині, внаслідок чого податкові обов'язки її мешканців, згідно з укладеним у жовтні того ж року поборовим реєстром, були зменшені у понад 7 разів – до 9 флоринів і 24 грошей [29, 812] (для порівняння, за люстрацією 1570 р. село – 35 господарів, 4 загородники, священик, корчмар – загалом сплачувало 76 злотих і 2 гроші чиншу [30, 302; 8, 253]). Судячи з поборового реєстру 1577 р. усі об'єкти соціально-господарської інфраструктури Літині все ж сплачували певний чинш, хоч і значно нижчий. Тож вони постраждали, але не були знищені дощенту. Очевидно, лише літинянське попівство було спустошене, бо поборовий реєстр 1577 р. не згадує серед платників податків священика в Літині (слово «поп» у ньому перекреслено), але говорить, що в сусідній Грушовій «поп» з півлану сплачує всього 20 грошей [29, 812] (ймовірно, теж постраждав від татар, бо мав би давати утричі більше – 2 злотих, але все ж не був ущент матеріально знищений).

Наступний напад татар досяг Літині у 1589 р., коли було спалено місцеву корчму, сплюндровано принаймні один лан ріллі. Щоправда прямих документальних свідчень про це немає,

але якщо люстрація 1570 р. говорить про наявність в Літині корчми і 11-ти з півверту ланів, то поборовий реєстр 1589 р. узагалі не згадує корчму (наче її не стало) й говорить лише про 10 ланів у селі [30, 302; 8, 253; 49, 35].

Татарські напади XVII ст. стали набагато трагічнішими для Літині. Перше нашестя цього століття, яке досягло Перемишльської землі, спочатку не торкнулося Дрогобиччини – буджацькі татари на чолі з Кантемир-мурзою через Галицьку землю дісталися Стрийського повіту у травні 1618 р., де грабункові акція тривала два – три дні. Повторний буджацький напад у червні 1618 р. також досяг Стрийщини, а грабіжницька операція татар у липні того ж року зачепила й Дрогобицький повіт [35, 107–110]. На жаль, невідомо, які саме поселення Дрогобиччини постраждали від степовиків.

Після розгрому польської коронної армії на чолі з гетьманом С. Жолкевським у битві під Цецорою в жовтні 1620 р. кримська і буджацька орди чисельністю 4 – 5 тис. кінотників вторглися на терени Руського воєводства й дійшли до Самбірщини (зокрема сіл Дорожів, Биків, Ортиничі, Пруси, Брониця), а згодом і до Перемишльського повіту. Дрогобицький повіт було сплюндровано, за винятком самого Дрогобича та кількох сіл на півночі у багнистій долині Дністра. Серед уцілілих поселень була й Літиня, але татарський загін пройшов зовсім поруч, напавши на Криницю та Меденичі, а потім на Ролів і Добрівляни [35, 114–115, 217].

Під час Хотинської війни татари двічі вдиралися на терени Перемишльської землі. 10 жовтня 1621 р. один із численних татарських загонів, рухаючись долиною Бистриці від сіл Мокряни, Городище, через Котованю, Ступницю, Лужок Долішній, Новошичі, Ортиничі, Луку і Дорожів, дійшов до Грушової, Добрівлян, Волі Якобової, Волощі, Тинова і Літині [35, 254]. Як свідчили згодом у Перемишльському гроді мешканці Літині Матвій Скорбука та Андрій Юськів, нападники спустошили село, сплюндрували 5 с кметевих та 1 мельникових ланів (*lanios six sine una quarta agri dictos gromadzkih tum et una quarta agri molendinator*), господарства трьох загородників (*hortulanos ters...desolatos*), пограбували млин, корчму, а також церкву, вбивши священика (*sinagoga expillata et poponi orbata*) [22, 499; 42, 167; 6, 6]. У червні 1624 р. відбувся нищівний напад буджацької орди на Перемишльську землю. На жаль, про його наслідки для Літині маємо суперечливу інформацію, яку подають польські дослідники М. Горн та А. Гліва. Перший узагалі не згадував село серед жертв нападу, інший же стверджує, що в Літині вціліло лише два лани кметів та поле загородника (загородників), відзначаючи відсутність даних про спустошення інших ланів, долю млина, церкви, корчми тощо [37, 72].

Значних руйнувань село зазнало внаслідок татарського наїзду 1626 р.: неушкодженими залишилося лише 2 кметевих лани, одне господарство загородника, спустошено церкву, млин і корчму. Вогонь спустошив 35 селянських будинків (*triginta quinque... domus igne combustio et desolatio*) [19, 58, 488; 17, 124; 41, 44]. Згідно з іншим юраментом, Літиня втратила 40 будинків, сусідня Грушова – 120, Тинів – 39 (тож вони не могли заплатити подимне) [19, 270]. Зважимо, що основною віссю діяльності татар в районі дрогобицько-самбірського «пограниччя» на 1626 р. був берег ріки Бистриця. Зокрема на правому березі були спустошені такі села: Воля Ступницька, Ступниця, Котованя, Лужок Дольний, Брониця, Новошичі, Пруси, Биків, Дорожів, Грушова і Літиня [41, 14]. Про страшний погром, якого зазнала Літиня, свідчить поборовий реєстр 1628 р., де зазначено лише 2 злотих 4 грошей чиншу з села, оскільки 12 злотих і 6 грошей літинянська громада відприсягнула, бо немала змоги їх сплатити [46, 202; 42, 193].

Татарський напад 1629 р. оминув Літиню. Як зазначає А. Гліва, у жовтні 1629 р. військова група Салмазана-мурзи (керівник відділу буджацьких татар, що брали участь в нападі разом з кримчаками) за селом Літиня перейшла Тисьменицю і опинилася на терені Дрогобицького повіту, не заподіявши жодної шкоди навколишнім селам. Татари провели ніч з 5 на 6 жовтня в околицях Меденич. Нападники не зачепили Літиню й сусідні поселення з двох причин: 1) ці села кількома роками перед тим були не раз пограбовані і спалені; 2) татарам, що були переобтяжені награваним майном та ясиром, треба було швидко перейти на терени Львівської землі, які починалися за селом Криниця, а звідти уздовж Дністра до Молдавії [34, 126–127].

Зауважимо, що на той період для селян Грушової і Літині чи не єдиним порятунком від степовиків були втечі у найближчі болотисті місцевості. Непряму згадку про це маємо з актів

Львівського гродського суду 1634 р. У цей час селяни двох сіл вели судову боротьбу з державцею Дрогобицького староства І. Нахмановичем, який наслав на непокірних селян своїх гайдуків «нічною порою». Як свідчили пізніше селяни у суді, під час нападу гайдуків хлопи з жінками і дітьми «на болота і багницька утікали, яко в Татарщизні (під час татарських нашествь. – М. Г.) всіх спуджено» [16, 985]. Очевидно, практика порятунку літинців і грушовців від нападу гайдуків Нахмановича і набігів татар виявилася ідентичною, тож зроблене селянами порівняння доволі промовисте.

Масштабна і кровопролитна українсько-польсько-литовська війна, що розпочалася 1648 р. тричі охоплювала західноукраїнські землі – восени 1648, осінню 1655 і на початку 1657 рр. Великої шкоди зазнало село внаслідок нападу татар і козаків (*Scytho Cosaricam, Scyticum et Rebellia Cosacum*) у жовтні 1648 р. Згідно з юраментом селянина Івана Засядковича в Перемишльському гродському суді (складеному, щоправда аж через два роки – у грудні 1651 р.), в Літині було знищено 8 ланів посівів, але церква (й попівство з півланом землі – *poronis medius laneus*), корчма і млин на два колеса, 8 загородників на городах (*hortulani in hortis*), 5 комірників (*inquilini rauperes*), 2 ремісники (*artificus*) цього разу вціліли [17, 470; 39, 99]. Похід козацько-московських військ у західно-українській регіон, що позначився облогою Львова, розгромом польських військ під Городком, захопленням Мостиськ, Радимна, Ярослава тощо, майже не зачепив Дрогобицького повіту. Загони козаків і московитян, що здійснювали продовольчі ревізії для війська, сягнули лише сусіднього з Літинією села Волоща [35, 472]. Шведський «потоп» майже не зачепив Перемишльську землю. У березні 1656 р. від шведських військ постраждав лише Перемишльський повіт, натомість східніші повіти так і не побачили скандинавів, оскільки опинилися поза межею дій армії Карла X Густава (у Самбірському повіті шведи пограбували тільки село Шептичі і далі на схід чи південь не пішли) [36, 31].

1657 року через Перемишльську землю проходили трансільванські війська Юрія II Ракоці і козацькі полки Антона Ждановича (*Hungaro Cosaricam* [18, 69–72]), завдаючи збитків господарству сіл і міст. Відомо, що не змігши захопити Самбірський замок, трансільванці, а також легка молдавська та валашська кіннота при допомозі козаків протягом 16 – 18 лютого 1657 р. розпочали широку грабункову акцію щодо безборонних маєтків Самбірської економії, Дрогобицького староства та тамтешньої дрібної шляхти. Один з чисельних військових відділів семигородців і їх союзників на правому березі Дністра затакував села Бережниця, Страшевичі, Сушиця Рикова і Воля Коблянська, відтак попрямував у долину Бистриці. Тут жертвою грабежу стали села Мокряни, Ступниця, Воля Ступницька, Котованя, Лужок Долішній і Брониця. Один із загонів, відхилившись на схід, здевастував Пруси, Дорожів, Грушову і Літиню, знищив Бояри, Мединичі, Горуцько й Летню. Правдоподібно, що той же ворожий відділ, повернувшись на північний захід і спустошив розташовані на його шляху Білину Велику, Дубляни, Гординю, Бабину і Пиняни [33, 19].

Відприсяження про завдані цим нападом збитки мешканці Літині склали у Перемишльському гроді 18 червня 1661 р. У ньому, крім збитків, заподіяних трансільванцями і козаками (*Hungaro Cosaricam*), окреслювалися ще й знищення, котрі зазнала Літиня у 1648 р. [18, 71], а відсепарувати перші від других, з огляду на нечіткість юраменту, складно. Дослідник А. Гліва, опрацьовуючи документ, цього разу зарахував млин на два колеса, корчму і півланове попівство до спустошених об'єктів, а 8 загородників, 5 комірників і 2 ремісників до тих, чий господарства були знищені (характеризуючи татарсько-козацький напад 1648 р. він писав зворотнє, вважаючи, що вони уціліли) [33, 81; 39, 99]. Ми погоджуємося з таким перекладом літиняньського відприсяження, і додамо, що у ньому також йдеться про спустошення в Літині аж 13 ланів і трьох чвертей ріллі – *Lanes tredecim et tres quartiae agri* (А. Гліва, додавши до цієї цифри попівських 1/2 лану, писав про спустошення в Літині 14 і 1/4 ланів) [18, 71; 33, 81]. Проте в селі такої кількості управленої ріллі ніколи не було (привілей 1531 р., люстрація 1570 р., ревізія 1686 р. та пізніші інвентарі говорять здебільшого про 11 або 11 з півчвертю ланів). Ймовірно, помилився або писар, або селянин, який складав юрамент. Не відкидаємо й того, що наведена кількість ланів є сумарною кількістю збитків громади 1648 і 1657 рр. (з 13 і 3/4 ланів у 1648 р. було здевастовано

8, а отже, в 1657 р. – 5 і три чверті). Можливе й інше – прагнення літинянської громади гіперболізувати свої втрати з метою отримати звільнення від податків.

Зрештою, відповідно до реєстру поборів 1663 р., 28 димів у Літині не сплачували податки [20, 1698], що безумовно є свідченням збитків селян передусім від війн середини XVII ст. На думку В. Інкіна, пустки, що утворилися в час «козацької війни», доповнили існуючі та не ліквідовані з часів «першої татарщини» спустошення (у селах Літиня, Билич і Залокоть до 55 пустих ланів додалося 46 запустілих ланів «зараз») [10, 254]. Додамо, що такому запустінню сприяли й збунтовані польські війська на чолі з маршалком Свідерським, які упродовж 1662 – 1664 рр. грабували добра Самбірської економії [43, 48].

Великих руйнувань зазнав край під час польсько-турецької війни 1672 р. Після здобуття Кам'янця-Подільського турецько-татарсько-козацькими військами кримська орда протягом 12 днів у жовтні 1672 р. грабувала села і міста Перемишльської землі [40, 167]. Загалом у Перемишльській землі було спустошено 884 села, що складало 94,9 % всіх сільських поселень (931). У Дрогобицькому повіті сплюндровано 41 із 43 сіл, а в Самбірському – 189 із 196. Грабунки зачепили усі міста (31) Перемишльської землі [38, 55–56].

Як свідчив 9 червня 1673 р. у Перемишльському гроді представник літинянської громади селянин Іван Онишків, унаслідок татарського спустошення залишилося лише «громадського пів лану засіяного і осілого» та «півзагородника» – тобто «два дими осілих», на які визначено податок у розмірі двох злотих [21, 1011, 1258, 1362]. Відтак можемо з великою долею вірогідності говорити про пограбування в селі корчми, млина, попівства і, можливо, церкви, майже усіх селянських господарств. Без сумніву, це був чи не найбільш руйнівний для Літині татарський напад.

Ледь оправившись від такого шоку, господарка Літині зазнала чергового катастрофічного удару в лютому 1699 р., коли буджацька орда на чолі з нуредіном Газі Гіреєм-солтаном тотально спустошила задністрянську частину Перемишльської землі. Це був останній татарський напад на землі Перемишльщини [40, 168]. Внаслідок нього, згідно з юраментами 1699 – 1700 рр., у Літині було знищено 41 «халупу» – селянське господарство, з них 7 вдалося відбудувати і вони «давали збіжжя» (відновили виробництво сільськогосподарської продукції й сплачували податки), 22 також вдалося відбудувати, але вони «не давали збіжжя», а 12 взагалі залишалися не відбудованими. Крім того, було спалено корчму, два попівські будинки, забрано в неволю 29 господарів і «молоді різної» – 16 осіб [18, 442]. Зрештою, на 2 лютого 1700 р. у Літині лише два дими з шести могли сплатити подимне [18, 451].

У роки Північної війни (1700 – 1721) села Перемишльської землі грабували вояки саксонської, польської, російської армій. З 1702 до 1718 р. Перемишльщина стає об'єктом щорічного грабежу як чужих, так і своїх (королівських) військ не тільки під час постоїв, але й під час переходів. Зокрема, навесні 1709 р. на її територію знову вторглися війська шведського генерала Краса (прибл. 8000 чол.) та Ст. Лещинського (прибл. 4000 чол.). Довідавшись про поразку Карла XII під Полтавою, війська Лещинського та Краса під натиском коронних і російських військ відійшли углиб Польщі, особливо руйнуючи володіння противників Лещинського. Найбільших збитків було завдано, зокрема, Самбірській економії. Вслід за ними просувалися коронні та російські війська, які з осені 1709 й до весни 1711 рр. були розквартировані тут на постої [13, 59–60].

Відомо, що від постоїв шведських, московських і польських військ постраждала й Літиня, зокрема місцеве попівство. Під час одного з судових процесів у єпископському духовному суді (1710 р.) літинянські священики скаржилися, що рятуючись від грабунку польських вояків київського воеводи, котрий перебував у Самборі, вони змушені були сплатити викуп 10 злотих. «Контрибуція шведська» (ймовірно, весною 1709 р.) обійшлася тим же священикам у 37 злотих, а контентація екекуторів, які збирали контрибуцію, – ще 5 злотих. Восени ж 1709 р. з попівства «Москва за решту провіанту... коня взяла» – московські вояки забрали у о. Якова Літинського коня вартістю начебто 70 злотих [31, 30–31]. Селянин же Василь Яцків, під час постоїв польських військ у Самбірській економії, заховав півмірку меду, два півмірки жита і два півмірки гречки до літинянської церкви [31, 31], очевидно не бажаючи віддавати ці продукти жовнірам.

Після завершення Північної війни практика військових постоїв не припинилася. Зокрема, 1743 р. на терени Самбірської економії було введено саксонські війська [47, 83], утримання яких додатково обтяжувало міщан, селян, духовенство й навіть шляхту. Теоретично ці війська повинні були жититися власним коштом, але солдатам визначали лише 15 грошей на день – у той час і за втричі більшу суму не можна було прохарчуватися. За таких обставин війська вдавалися до насильницьких закупівель за півціни. Розміри завданих селянам збитків не вдається виміряти [47, 161–162], проте вони були значними. Ще у 1756 р. шляхта Руського воєводства, даючи інструкції своїм послам на вальний сейм, рекомендувала домагатися виведення «військ народу саського» з Самбірської економії, бо від них «стан духовний, шляхетський і плебеї... кривди і ущемлення зносять» [26, 340]. До слова, мабуть з огляду на потребу розміщення саксонських військ, в Літині навіть було зведено офіцерський будиночок з подвір'ям, які детально описані в інвентарі Самбірської економії 1768 р. [1, 388].

Значних збитків королівським столовим маєткам завдавали шляхетські антикоролівські конфедерації. Так, після смерті Яна III Собеського у 1696 р. збунтувалося (не отримуючи жодного жолду) зтяжене військо, утворивши військову конфедерацію у Щирцю на чолі з маршалком Густавом Барановським. У жовтні того ж року конфедерати увійшли на «зимові лежі» до Самбірської економії [43, 49]. Постійні конфедератів узимку 1696 – 1697 рр. обійшовся зокрема Літині у 1234 злотих. Про це в Перемишльському гроді свідчив селянин Михайло Котик. За його словами, драгуни і шляхта лише на їжу взяли 500 злотих, а на потреби жовнірів воєводи київського – 50 злотих, воєводи волинського – 100 злотих тощо [23, 2749–2751].

У 1768 р. на військо Барських конфедератів з усієї Самбірської економії було зібрано 14225 злотих і 12 грошей [25, 59] (водночас, конфедерати заборонили сплачувати податки до Скарбу [5, 1зв]). У 1769 р. вони коротко стаціонували в економії, а після них прийшли російські війська, котрі залишилися у самбірських королівських добрах аж до 1772 р., допускаючи численних зловживань і здирств щодо місцевого селянства [43, 52]. Цікаво, що про прихід російських військ писав 18 березня 1766 р. дідич сусіднього з Літинією с. Бояри Я. Котовський у своїй скарзі на ролівського попа. Він зауважив, що через його добра проходило 36 тис. московського війська, а в його покоях перебували московські генерали [32, 109]. Однак, у 1766 р. російські війська не перебували на цих теренах, а тому, можливо, шляхтич згадав про попередні роки.

Постійні воєнні знищення, особливо в першій половині XVIII ст., приводили до занепаду селянські господарства. Про це свідчить зростання громадських та індивідуальних боргів, а також втечі селян на Поділля, де у той час (1710 – 1730-ті рр.) запроваджувалися слободи. Одним із перших літинців, які подалися туди, був Сень Черчинят, котрий, щоправда, вже на серпень 1710 р. повернувся додому [4, 3зв–4].

Втікаючи на терени Подільського та Брацлавського воєводств, окремі літинянські селяни нерідко спродували своє майно, або ж, сподіваючись на повернення, залишали його в заставу. Наприклад, Микола Швец і Лесь Кашуба перед втечею на Поділля заставили місцевим мельникам свої луки на Замлинню [2, 306; 24, 2917; 27, 128]. Перед 1740 р., позичивши значну суму грошей (понад 100 зл., мабуть, під заставу) на Поділля подалися брати Іван, Андрусь і Лесь Борухи [3, 38]. До пошуку кращої долі вдавалися інколи й привілейовані селяни. Так, під час роботи у селі королівського комісарського суду виявилось, що у квітні-травні 1744 р. Ілько Малий, один із літинянських мельників, залишивши господарку на чотирьох синів (Антон, Іван, Василь, Ілько), подався на схід («зараз на Подоля в дорозі знаходиться») [2, 305; 27, 124]. Тоді ж з'ясувалося, що на Поділля пішов й один з чотирьох повноправних літинянських вибранців-солтисів Сень Юринів, який передав свою частку солтиського лану двоюрідним братам Василеві та Іванові [2, 303; 27, 117]. Зрештою, у суплці до короля, датованій 13 липня 1744 р. літинянська громада скаржилася, що через важкі езекуції із Літині на Поділля пішло 40 господарів (стільки ж втекло й з сусідньої Грушової), і «так рік по року уходять на Поділля» [28, 105].

Відзначимо, що для селян Самбірської економії, як з'ясував В. Інкін, Поділля у той час було основним напрямом утеч [9, 274]. Маштаб утеч проілюстрував М. Крикун, процитувавши цікавий документ – лист комісара Самбірської економії полковника Лямера до шляхтича Марков-

ського (1720 р.). Згідно з ним, проведене за наказом короля Августа II розслідування виявило, що до 1000 родин підданих з економії втекло на Поділля (і Покуття) [11, 403].

Висновки. Отже, упродовж XV – XVIII ст. на демографічний і господарський стан села Літиня впливав, зокрема, такий вкрай деструктивний чинник як воєнні знищення. Це періодично спричиняло розруху, занепад господарств, утечі селян. За неповні три століття у Літині декілька разів було повністю або частково знищено попівство (6 разів, зокрема двічі спалено церкву), корчму (6 разів), млин (4 рази). Про спалені нападами будинки маємо дані лише щодо 1626 і 1699 рр., а про забраний ясир – 1699 р. Попри все історики називають XVI – першу половину XVII ст. періодом господарського піднесення краю, пов'язаним із зростанням ринкових відносин, що стимулювало освоєння пусток, зростання виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення населення. Проте у другій половині XVII – першій половині XVIII ст. сільське господарство краю зазнало кризи, зумовленої виснаженням землі, нераціональністю агротехніки, воєнними знищеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. – Колекція мікрофільмів. – МР-58 (інвентар Самбірської економії 1768 р.).
2. Відділ рукописів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ВР НБ ЛНУ). – Ф. : Самбірська економія. – Спр. 508.
3. ВР НБ ЛНУ. – Ф. : Самбірська економія. – Спр. 521.
4. ВР НБ ЛНУ. – Ф. : Самбірська економія. – Спр. 540.
5. ВР НБ ЛНУ. – Ф. : Самбірська економія. – Спр. 567.
6. Галів М. Церковно-релігійне життя села Літиня на Дрогобиччині у XVI – XVIII ст. / Микола Галів // Східноєвропейський історичний вісник. – 2016. – Вип. 1. – С. 5–13.
7. Дашкевич Я. Ясир з України (XV – перша половина XVII ст.) як історико-демографічна проблема / Я. Дашкевич // Український археографічний щорічник. – 1993. – Вип. II – С. 40–47.
8. Жерела до історії України-Руси видає Археографічна комісія Наукового Товариства імені Шевченка. – Т. VII: Люстрація королівщин в руських землях корони з р. 1570. – Львів : Накл. НТШ, 1903. – 32 + 364 с.
9. Инкин В. Ф. Особенности социальной борьбы королевских крестьян в Галичине в XVIII в. / В. Ф. Инкин // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1961 г. – Рига, 1963. – С. 271–278.
10. Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI – XVIII століттях : історичні нариси / В. Інкін / [упоряд., наук. ред. М. Крикуна]. – Львів, 2004. – 420 с.
11. Крикун М. Переселення в Подільське воеводство у першій половині XVIII століття // Крикун М. Подільське воеводство у XV – XVIII століттях : Статті і матеріали. – Львів, 2011. – С. 399–418.
12. Крот В. Перші вторгнення османських військ на Україну в 1498 р. / В. Крот // Український історичний журнал. – 1986. – № 1. – С. 137–142.
13. Пірко В. О. Галицьке село наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст. (історико-економічний нарис за матеріалами Перемишльської землі) / В. О. Пірко. – Донецьк, 2006. – 192 с.
14. Рудницький С. Руські землі Польської Корони при кінці XV ст. Ворожі напади й організація оборони / С. Рудницький // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – С. 1–54.
15. Тимів І. М. Хронологія перших татарських і турецьких набігів на землі Руського воеводства у XV ст. / І. М. Тимів // Чорноморський літопис. – 2013. – Вип. 7. – С. 60–71.
16. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у Львові). – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 386.
17. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1069.
18. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1071.
19. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1072.
20. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1075.
21. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1078.
22. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 340.
23. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 463.
24. ЦДАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 562.
25. ЦДАУ у Львові. – Ф. 181. – Оп. 2. – Спр. 1866.
26. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1928. – Т. XXIII : Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731 – 1772 / Wyd. A. Prochaska. – 682 s.

27. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Zespol : Archiwum Kameralne. – Sygn. 70.
28. AGAD. – Zespol : Archiwum Kameralne. – Sygn. 71.
29. AGAD. – Zespol : Archiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 20.
30. AGAD. – Zespol : Metryka Koronna, Lustracje dz. XVIII. – Sygn. 46.
31. Archiwum Państwowe w Przemyślu. – Zespol : Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego (далі – APP. – ABGK). – Supl. 5.
32. APP. – ABGK. – Sygn. 106.
33. Gliwa A. Działania militarne na obszarze Rusi Czerwonej podczas inwazji wojsk siedmiogrodzko-kozackich w 1657 r. Zniszczenia i straty materialne na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2010. – T. XLVI. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–93.
34. Gliwa A. Jesienny najazd tatarów krymskich i budżackich na Rzeczpospolitą w 1629 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2007. – T. XII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 105–155.
35. Gliwa A. Kraina upartych niepokód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku / A. Gliwa. – Przemyśl : Wydawnictwo Naukowe Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 2013. – 1104 s.
36. Gliwa A. Najazd szwedzki na Ruś Czerwona w 1656 r. Zniszczenia i straty materialne na obszarze ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2011. – T. XLVII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–39.
37. Gliwa A. Najazd tatarski na ziemię Przemyską w 1624 r. / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2005. – T. XLI: Historia wojskowości. – Z. 1. – S. 27–80.
38. Gliwa A. Najazd tatarski na ziemię Przemyską podczas wojny polsko-tureckiej w 1672 r. / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2003. – T. XXXIX. – Z. 4. Historia. – S. 37–64.
39. Gliwa A. Najazd tatarsko-kozacki na Ruś Czerwona w 1648 r. Straty materialne i demograficzne na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2009. – T. XLV. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–120.
40. Gliwa A. Starostwo Drohobyckie w XVII wieku. Potencjał gospodarczy i demograficzny w świetle źródeł skarbowych / A. Gliwa // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – 2011. – Вип. XIV–XV. – С. 159–175.
41. Gliwa A. Zimowy najazd tatarów krymskich na Rzeczpospolitą w 1626 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // *Rocznik Przemyski*. – 2006. – T. XLII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–58.
42. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605 – 1633 na Ruś Czerwona / M. Horn. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1964. – S. 167.
43. Kuczera A. Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i Ekonomji Samborskiej / A. Kuczera. – Sambor : Nakł. Księgarni Nauczycielskiej. – T. II. – 484 s.
44. *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur* (далі – MRPS). – Varsoviae, 1910. – Pars IV : Sigismundi I Regis tempora complectens (1507 – 1548). – V. 1 : Acta vicecancellariorum 1507 – 1548. – VII + 477 p.
45. Namaczyńska S. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1648 – 1696 / S. Namaczyńska. – Lwów, 1937. – Cz. I. – 236 s.
46. Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe. – T. I, Cz. 1 : Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku / Wyd. Z. Budziński i K. Przyboś. – Rzeszów : Wyd-wo WSP, 1997. – LXVIII + 274 s.
47. Stańczak Ed. Kamera saska czasów Augusta III / Ed. Stańczak. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973. – 221 s.
48. Walawender A. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450 – 1586. – Lwów, 1935. – Cz. II : Zniszczenia wojenne i pożary (z wykresami). – 391 s.
49. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Cz. 1 : Ziemia ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 252 + XLVII + XVIII + 72 s.
50. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Cz. 2 : Ziemia ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 491 + 33 s.

REFERENCES

1. Viddil rukopysiv L'vivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka NAN Ukrainy. – Kolektsiia mikrofilmiv. – MP-58 (inventar Sambirskoi ekonomii 1768 r.).
2. Viddil rukopysiv Naukovoï biblioteki L'vivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka (dali – VR NB LNU). – F. : Sambirska ekonomiiia. – Spr. 508.
3. VR NB LNU. – F. : Sambirska ekonomiiia. – Spr. 521.
4. VR NB LNU. – F. : Sambirska ekonomiiia. – Spr. 540.
5. VR NB LNU. – F. : Sambirska ekonomiiia. – Spr. 567.

6. Haliv M. Tserkovno-rilihniine zhyttia sela Litynia na Drohobychchyni u XVI – XVIII st. / Mykola Haliv // Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk. – 2016. – Vyp. 1. – S. 5–13.
7. Dashkevych Ya. Yasyr z Ukrainy (XV – persha polovyna XVII st.) yak istoryko-demografichna problema / Ya. Dashkevych // Ukrainskyi arkhografichnyi shchorichnyk. – 1993. – Vyp. II – S. 40–47.
8. Zherela do istorii Ukrainy-Rusy vydaie Arkheografichna komisiia Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka. – T. VII: Liustratsiya korolivshchyn v ruskykh zemliakh korony z r. 1570. – Lviv : Nakl. NTS, 1903. – 32 + 364 s.
9. Inkin V. F. Osobennosti sotsialnoy borby korolevskikh krestyan v Galichine v XVIII v. / V. F. Inkin // Yezhegodnik po agrarnoy istorii Vostochnoy Yevropy. 1961 g. – Riga, 1963. – S. 271–278.
10. Inkin V. Silske suspilstvo Halytskoho Prykarpattia u XVI – XVIII stolittiah: istorychni narisy / V. Inkin / [uporiad., nauk. red. M. Krykun]. – Lviv, 2004. – 420 s.
11. Krykun M. Pereseleння u Podilske voievodstvo u pershii polovyni XVIII stolittia // Krykun M. Podilske voievodstvo u XV – XVIII stolittiah : Statti i materialy. – Lviv, 2011. – S. 399–418.
12. Krot V. Pershi vtorhnenia osmanskykh viisk na Ukrainu v 1498 r. / V. Krot // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1986. – № 1. – S. 137–142.
13. Pirko V. O. Halytske selo naprykintsi XVII – v pershii polovyni XVIII st. (istoryko-ekonomichnyi narys za materialamy Peremyshskoi zemli) / V. O. Pirko. – Donetsk, 2006. – 192 s.
14. Rudnytskyi S. Ruski zemli Polskoi Korony pry kintsi KhV st. Vorozhi napady y orhanizatsiia oborony / S. Rudnytskyi // Zapysky NTS. – Lviv, 1899. – T. XXXI–XXXII. – S. 1–54.
15. Tymiv I. M. Khronolohiia pershykh tatarskykh i turetskykh nabihiv na zemli Ruskoho voievodstva u XV st. / I. M. Tymiv // Chornomorskyi litopys. – 2013. – Vyp. 7. – S. 60–71.
16. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi (dali – TsDIAU u Lvovi). – F. 9. – Op. 1. – Spr. 386.
17. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1069.
18. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1071.
19. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1072.
20. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1075.
21. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1078.
22. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 340.
23. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 463.
24. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 562.
25. TsDIAU u Lvovi. – F. 181. – Op. 2. – Spr. 1866.
26. Akta grodskie i ziemskie z czasow Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowe. – Lwów, 1928. – T. XXIII: Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731 – 1772 / Wyd. A. Prochaska. – 682 s.
27. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dali – AGAD). – Zespol : Archiwum Kameralne. – Sygn. 70.
28. AGAD. – Zespol : Archiwum Kameralne. – Sygn. 71.
29. AGAD. – Zespol : Archiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 20.
30. AGAD. – Zespol : Metryka Koronna, Lustracje dz. XVIII. – Sygn. 46.
31. Archiwum Państwowe w Przemyślu. – Zespol : Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego (dali – APP. – ABGK). – Supl. 5.
32. APP. – ABGK. – Sygn. 106.
33. Gliwa A. Działania militarne na obszarze Rusi Czerwonej podczas inwazji wojsk siedmiogrodzko-kozackich w 1657 r. Zniszczenia i straty materialne na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2010. – T. XLVI. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–93.
34. Gliwa A. Jesienny najazd tatarów krymskich i budżackich na Rzeczpospolita w 1629 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2007. – T. XII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 105–155.
35. Gliwa A. Kraina upartych niepogód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku / A. Gliwa. – Przemyśl : Wydawnictwo Naukowe Towarzystwa Przyjacioł Nauk w Przemyślu, 2013. – 1104 s.
36. Gliwa A. Najazd szwedzki na Ruś Czerwona w 1656 r. Zniszczenia i straty materialne na obszarze ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2011. – T. XLVII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–39.
37. Gliwa A. Najazd tatarski na ziemię Przemyską w 1624 r. / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2005. – T. XLI: Historia wojskowości. – Z. 1. – S. 27–80.
38. Gliwa A. Najazd tatarski na ziemię Przemyską podczas wojny polsko-tureckiej w 1672 r. / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2003. – T. XXXIX. – Z. 4. Historia. – S. 37–64.
39. Gliwa A. Najazd tatarsko-kozacki na Ruś Czerwona w 1648 r. Straty materialne i demograficzne na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2009. – T. XLV. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–120.

40. Gliwa A. Starostwo Drohobyckie w XVII wieku. Potencjał gospodarczy i demograficzny w świetle źródeł skarbowych / A. Gliwa // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2011. – Вип. XIV–XV. – С. 159–175.
41. Gliwa A. Zimowy najazd tatarów krymskich na Rzeczpospolitą w 1626 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2006. – T. XLII. – Z. 1. Historia wojskowości. – S. 3–58.
42. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605 – 1633 na Ruś Czerwona / M. Horn. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1964. – S. 167.
43. Kuczera A. Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i Ekonomiji Samborskiej / A. Kuczera. – Sambor : Nakł. Księgarni Nauczycielskiej. – T. II. – 484 s.
44. Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur (далі – MRPS). – Varsoviae, 1910. – Pars IV : Sigismundi I Regis tempora complectens (1507 – 1548). – V. 1 : Acta vicecancellariorum 1507 – 1548. – VII + 477 p.
45. Namaczyńska S. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1648 – 1696 / S. Namaczyńska. – Lwów, 1937. – Cz. I. – 236 s.
46. Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe. – T. I, Cz. 1 : Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku / Wyd. Z. Budziński i K. Przyboś. – Rzeszów : Wyd-wo WSP, 1997. – LXVIII + 274 s.
47. Stańczak Ed. Kamera saska czasów Augusta III / Ed. Stańczak. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973. – 221 s.
48. Walawender A. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450 – 1586. – Lwów, 1935. – Cz. II : Zniszczenia wojenne i pożary (z wykresami). – 391 s.
49. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Cz. 1 : Ziemia ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 252 + XLVII + XVIII + 72 s.
50. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Cz. 2 : Ziemia ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 491 + 33 s.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.

УДК 271.055.1(477)"1754"

Jurij STETSYK,
*doktor nauk historycznych, docent katedry historii starożytnej Ukrainy
 i specjalnych historycznych nauk
 Państwowego pedagogicznego uniwersytetu imienia Iwana Franki w Drohobyczu
 (Ukraina, Drohobycz) stetsyk_u_o@ukr.net*

**ZAPIS DAROWIZNY ZACHARIASZA-MICHAŁA KOSSOWICZA
 JAKO POSAG NA UTRZYMANIE SYNA-MNICA ZAKONU BAZYLIANSKIEGO
 (15.03.1754 r.)**

W artykule omówiono koncepcji historiograficzne co do załączenia finansowo-majątkowej dokumentacji w badaniach klasztorów. Zrobiony przegląd publikacji archeograficznych z historii klasztoru bazylianskiego w Lucku. Przeprowadzona charakterystyka źródłoznawcza wpisów dedykacyjnych jako jednej z odmian dokumentacji aktowej. Ustaliliśmy i analizujemy czas, miejsce, autorstwo i docelowe przeznaczenie dokumentu. Ustalono, że umowa darowizny szlachecka Zachariasza-Michała Kossowicza dostarczona do klasztoru bazylianskiego w Lucku, pozwala określić podstawowe duchowne zasady społeczeństwa wczesnego modernu: źródła rekrutacji monastycyzmu, środki finansowe w celu wsparcia funkcjonowania klasztoru, duchowne aspiracje świeckiego luda od pracy bazylianów.

Słowa kluczowe: darowizna, posag, mnich, Orden Bazylianski, szlachcic.

Lit. 8.

Юрій СТЕЦИК,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України
 та спеціальних історичних дисциплін
 Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
 (Україна, Дрогобич) stetsyk_u_o@ukr.net*

**ДАРЧИЙ ЗАПИС ЗАХАРІЯ-МИХАЙЛА КОСОВИЧА
 ЯК ПОСАГ ДЛЯ УТРИМАННЯ СИНА-МОНАХА ВАСИЛІАНСЬКОГО ЧИНУ
 (15.03.1754 р.)**

У статті розглянуто історіографічні концепції щодо використання фінансово-майнової документації у дослідженні монастирів. Зроблено огляд археографічних публікацій до історії Луцького василіанського монастиря. Проведено джерелознавчу характеристику дарчого запису як одного із різновидів актової документації. З'ясовано і проаналізовано час, місце, авторство та цільове призначення документа. Визначено, що дарчий запис шляхтича Захарія-Михайла Косовича наданий для Луцького василіанського монастиря, дозволяє визначити основні духовні засади ранньомодерного суспільства: джерела рекрутації чернецтва, матеріальні засоби підтримки для функціонування обителів, духовні сподівання світського люду від подвижницької праці василіанського чернецтва.

Ключові слова: дарування, посаг, монах, Василіанський Чин, шляхтич.

Літ. 8.

Yuriy STETSYK,
*PhD (History), Assistant Professor of Department of Ancient History of Ukraine and Special Historical Disciplines of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
 (Ukraine, Drohobych stetsyk_u_o@ukr.net)*

**DONATION ENTRY ZACHARIAS-MICHAEL KOSOVICH
 AS THE DOWRY FOR THE MAINTENANCE OF THE SON OF A MONK OF THE
 BASILIAN ORDER (15.03.1754 YEAR)**

The article the historiographical concepts of the use of financial and property documentation in the study of monasteries are considered. The archeographical publications to the history of Basilian monastery in Lutsk are review. The characterization of source donation record as one of the varieties of act documentation are conducted. The time, place, authorship and purpose of the document are clarified and analyzed. The deed recording the noble-

man Zacharias-Michael Kosovich provided for Lutsk Basilian monastery, allows to determine the basic spiritual principles randomizing society are determined: the sources of recruitment of monasticism, material resources to support the operation of the monastery, spiritual aspirations of the secular folk from the dedicated work of the Basilian monasticism.

Key words: donation, dowry, monk, Basilian Order, nobilitate.

Ref. 8.

Inscenizacja problemu. Pytanie o sposobach rekrutacji i podstawy wejścia do Ordenu Bazylianów dzisiaj pozostają praktycznie nie badane. Przecież do naszych czasów zachowała się głównie finansowo-majątkowa dokumentacja klasztorów, która nie ujawnia pytań motywacji i procedury duchowej formacji kandydatów, którzy byli chętnymi mnichami. Według jednego ze źródeł, ujawniając niektóre aspekty tego problemu jest darowizna wpisów krewnych kandydatów, angażując się w życie zakonne.

Analiza badań. Przy badaniach historii Ordenu Bazylianów naukowcy korzystają z darowizn wpisów do klasztorów tylko jednostronnie, koncentrując swoją uwagę na rozmiarach i zyskach gruntów. W tym czasie, jak w finansowo-majątkowej części dokumentu są ukryte motywy i cele jego znalezienia. Uwzględnienie szerszego kontekstu tworzenia źródła pozwala zauważyć nie tylko okoliczności, ale przyczyny i cel jego wydania. Większość badań zarówno kościelnej, jak i świeckiej historiografii powiązane z rozwojem instytucjonalnym klasztorów [2; 5; 8]. W tym czasie jak nie znaczną uwagę przywiązuje się do postaci mnicha, w szczególności jego przejścia od świeckiego do zakonnego życia. Wśród publikacji źródeł zasługuje na uwagę tematyczny zbiór dokumentów do historii bractwa i brackiego klasztoru w Lucku, obejmujące 1617 – 1833 roky [1]. W tej kolekcji znalazły się informacje o fundacjach szlachty wołyńskiej na rzecz bractwa i klasztoru. W szczególności, w dokumentach późniejszego czasu we fragmentach idzie mowa o umowie darowizny od Zachariasza-Michała Kossowicza w sprawie rozpatrzenia państwa reklamacji klasztoru w Lucku o niewypłacanie spadkobiercami Kossowicza nadanych zysków za korzystanie z jego gruntów. Te akty sądowe pozwalają zobaczyć tylko konsekwencje wpisów dedykacyjnych, jednak brakuje informacji o religijną mentalność szlachty, która udzieliła pomocniczy dochody ze swoich majątków na potrzeby mnichów, którzy mieli modlić się za ich zdrowie i spokój.

Cel artykułu – złożyć charakterystykę źródła wpisów dedykacyjnych jako jednego z odmian dokumentacji aktowej do historii klasztoru bazylińskiego.

Wykład podstawowego materiału. Zastanowimy się przede wszystkim na oznaczeniu czasu, miejsca i autorstwa znalezienia wpisów dedykacyjnych. 15 marca 1754 r. szlachcic Zachariusz-Michał Kossowicz, będąc czesnikiem Wędyńskim i ojcem mnicha Cyryla Kossowicza dał do klasztoru bazylińskiego pod tytułem Podwyższenia Krzyża Świętego w Lucku na sumę 5 000 złotych lokalizowanych na gruncie poblizu Zahajców w Łuckim powiecie Wołyńskiego województwa. Dochody z tego gruntu przeznaczone na utrzymanie jego syna, który w 1752 r. wstąpił do Ordenu Bazylińskiego. Po roku ascetycznych badań w nowiciacie Poczajowskim w 1753 r. złożył śluby zakonne profesora i otrzymał imię zakonne Cyryl (w świecie Konstantyn) [9, 2]. Niestety nieznaną jest jego szczegółowej biografii, jak i jego ojca. Tylko możemy zgadywać, że Konstantyn Kossowicz, jeszcze w świeckim życiu otrzymał formację duchowną, ponieważ po złożeniu ślubów zakonnych 1754 r. jest już wpisany jako księż klasztoru bazylińskiego Przemienienia Pańskiego w Lublinie [6, 112]. Dalsza droga jego zakonnej służby nie pozostaje zafiksowanej w oficjalnej dokumentacji Ordenu Bazylińskiego, w szczególności w katalogach mnichów i klasztorów prowincji Świętopokrowskiej w drugiej połowie XVIII wieku [4; 7].

Zachariusz-Michał Kossowicz pomagał swoimi ofiarami nie tylko dla działalności klasztoru w Lucku, alej bractwu kościelnemu, które funkcjonowało przy nim. W szczególności, pomagał bratczykom i mnichom, będąc urzędnikiem – czesnikiem Wędyńskim, w obronie ich spraw majątkowych w Łuckim i Krzemeneckim sądach grodzkich i Lubelskim trybunale koronnym [1].

Wniosek wpisów dedykacyjnych działał się w Krzemeneckim sądzie grodzkim w obecności dwóch świadków Ludwiga Dunina Borkowskiego i Ludwika Stanisława Janiny Kańskiego [9, 3 zw.]. Po tym jak Łucki klasztor i jego archiwum w 1781 r. zostały zniszczone w wyniku pożaru i rozpoczęły się procesy sądowe z dziedzicami gruntów z rodziny Kossowiczów [1]. Pojawiła się potrzeba znalezienia kopii wraz finansowo-majątkowej dokumentacji dla obrony swoich interesów w sądzie. Według sporządzona kopia wpisów Zachariasza-Michała Kossowicza trafiła do archiwu prowincjonalnego Ławy Świętouspieńskiej w Poczajowie, która była centrem administracyjnym prowincji Świętopokrowskiej.

W tym klasztorze znajdowała się Uprawa Prowincjonalna w którą wszedł prokurator, który zajmował się ochroną interesów majątkowych klasztorów w sądach świeckich i duchownych Rzeczypospolitej. I właśnie ta kopia dokumentu wykorzystana do publikacji źródła.

Informacja reprezentacyjna wpisó dedykacyjnego pozwala zrekonstruować ogólne informacje biograficzne o mnichu Cyryle Kossowicze, ponieważ nie zachowało się informacji personalnej o nim w «Alfabetycznym katalogu mnichów prowincji Świętopokrowskiej od 1760-tych rokov» [4].

W kościelnej historiografii dominuje opinię, że posag zostały przyznane tylko dla dziewczyn, które wstępowały do klasztoru. Przecież te mieszkania często nie dysponowali wystarczającymi środkami materialnymi dla utrzymania zakonnic, w przeciwieństwie do męskich klasztorów, które posiadały foliarki ta otrzymywali datki od pracy duszpasterskiej i misyjnej. Jednak dany dokument odnotował fakt świadczenia posagu ojcem dla syna, który trafił do życia zakonnego. Należy pamiętać, że zwyczaj świadczenia od rodziny darowizn dla klasztorów przeznaczonych na utrzymanie mnichów był charakterystyczny jak dla rzymsko-katolickich, tak i klasztorów unijnych w drugiej połowie XVIII wieku. Taki fakt można wytłumaczyć trudną sytuację gospodarczą w całości i klasztorów w szczególności [3, 34].

Umową zapisó darowizny zamożnego szlachtyczy Zachariusza-Michała Kossowicza świadczy o jego mentalność religijną. W szczególności, będąc pobożnym człowiekiem on nie zaprzecza, lecz przeciwnie, wspiera swego syna Konstantyna Kossowicza w przejściu od świeckiego do klasztornego życia duchownego. Ojciec zdawał sobie sprawy z tego o wartość i znaczenie chrześcijańskiego wychowania, dla tego odał syna swego do Orderu Bazylińskiego, dbając o jego zabezpieczenie materialne i zbawienie duchowne rodziny Kossowiczów. W szczególności, wyrażał życzenie, aby co tydzień udawały się nabożeństwa za zdrowie i raz w rok za zmarłych z rodu Kossowiczów [9, 3].

Wnioski. Ustalono, że umowa darowizny szlachtyczy Zachariusza-Michała Kossowicza dostarczona do klasztoru bazylińskiego w Lucku, pozwala określić podstawowe duchowne zasady społeczeństwa wczesnego modernu: źródła rekrutacji monastycyzmu, środki finansowe w celu wsparcia funkcjonowania klasztoru, duchowne aspiracje świeckiego ludu od pracy bazylianów.

Dokument

Anno 1754 Die 15 Martij comparens personaliter Jegomość Pan Zacharias Kossowicz czesnik Wędyński ten zapis perpetuae obligationis in rem et personam wielebnego w Bogu Cyrylla Kossowicza Ordinis Divi Basilii Magni syna swego ratione intro contentorum eorum actis castrentibus capitaneis Cremenecenis benevole zeznał A. Dziewiecki Podczaszy Wołynae Podstolny Krzemieński. Inductum ad acta castrentibus capitaneis Cremenecenis.

K. 2 // Ja Zachariasz Michał *binominis* Kossowicz cześnik Wędyński, zdrowy będąc na ciele y umysle, odstąpiwszy [...] własney należney ziemskiey jurisdikcyi prawa, forum, powiatu y wojewodztwa, a pod teraszniejszą, y tesz dobrowolny zapis. List moy ze wszystkimi dobrami, potomkami, y sukcesorami moimi w cale się poddaię y wcielaiąc jaśnie, wolnie y dobrowolnie zeznam, iż ponieważ syn moy, urodzony Konstanty Kossewicz z niegdy urodzoną Anną z Słopskich Kossowiczową małżonką moją legitime splodzony, w dwudziestym szóstym roku, wieku swego *ad presens* zostaiący, miarkuiąc życia swego w stanie świeckim *periculosos eventus*, a przyszedłszy do lat prawem opisanych, to iest dwudziestu czterech, *ad eligendum perfectum statum unicuibis homini* oznaczonych, y pozwolonych z roznych przyczyn, a osobliwie singulari motivo, et instinctu Ducha Pszenayswiętszego, *meobis cum permissu qua patris sanctum statum Religiosum*, w ktorym doczesny wiek życia swego przebędzie, y na wieczną szczęśliwość zasobie y zasłużyć może Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego est *amplexus*. W roku 1752 *in mense novembri* do klasztoru Poczajowskiego, *uti Domum Professam ejusdem Ordinis Sancti Basilii Magni* wprosił się y tam wyprobowany y wyexaminowany, *in Anno sequenti 1753 circa Festum Annuntiationis Gloriosissimae Virginis Mariae* sukienkę habitu swego przy niey *et nomen Religiosum Cirillus assupsit*, y do nowiciatu wszedł. Po wyszłym nowicyacie *superiorum gratia et sua legitima vocatione* w czasie przyzwoitym *professus deinde Religiosus perfectus* będzie. Przeto ja *ex amore paterno in vim ex dotationis* z ubogiej substancyi przeze mnie przy łasce Pana Boga nabytey, y do pafunku pozwoloney naznaczam y wiecznemi czasy pro interesse jego summę pięć tysięcy złotych polskich z dobr oyczystych y macierzyńskich zapisuię i tę summę K.2 (*zwrot*) // pięć tysięcy złotych polskich na dobra moje Podhayce wieś dziedziczną tu w wojewodztwie Wołynae a powiecie Luckim o

mile od Lucka nad Sterem Rzeką leżący zostaiące temuż synowi memu *pro commodo et ejus honesta necessarialis sustentacione* wnoszę y do zaplaceniu z tych dobr possekuruie y zapisuie. Od ktorey to summy pięciu tysięcy złotych polskich teraz przeze mnie naznaczoney y zapisaney corocznie *usum fructum talem* mieć powinien to iest prowizyą koscielną *quotannis* teraz odemnie naznaczoną od każdego tysiąca złotych polskich po siedmdziesiąt złotych polskich, od całej zaś summy pięciu tysięcy złotych polskich przeszli *inscriptione* wiecznemi czasy zapisaney po trzysta pięćdziesiąt złotych polskich wynoszącą w każdym roku do rąk y zakwitem tegoż syna mego Cyryla Kossowicza, za wiadomością iednak przewielebnego w Bogu Jego mości Xiędza Superiora Konwentu tego, w którym *hoc pro tempore* jako zakonnik za obediencyą nayprzewielebniejszego Jego mości Xiędza Prowinciała Prowincyi Ruskiej będzie mieszkał, tę prowincyą odebraną u siebie trzymając na przystoynne potrzeby zakonne własne swoje ten syn moy zakonnik Cyryl Kossowicz wydawał y expensował, czyli też *procuratoris seu plenipotenciari ab eadem instituti*. Ja sam mam y powinien będę, a po mnie potomkowie y successorowie moi; mają y powinni będą, [...] *terminum solvendi ejusdem census ab actu sub sequendae professionis Religiosae, nempe a festo Annuntiationis Beatae Virginis Mariae juxta calendarium ruthenum anno currenti proxime advenienti* w każde półrocze wyplacać też prowizyą obliguie się y submittuie. *In casu zaś fatarum meorum successores meos ad eandem praestandam satisfactionem praemissibus provisionis indilatam exolutionem obstringo et pabligo*. Excytym obowiazuie aby iż Ja Religiosus Cirillus Kossowicz syn moy mając jaką kolwiek sustentacyą w zakonie świętym z ubogiej substancyi moiey kiedy przydzie ad charakterem *sacerdotalem, quousque vicerit* w każdym K. 3 // tygodniu za dusze antecessorow swoich zmarłych iedną Mszą Świętą odprawował, *sub onere professionis suae Religiosae. Post cujus vero de viris sublacionem summa wyżej wyrażona, pięć tysięcy złotych polskich, in vim ex dotationis* syna mego, *in saeculo* Konstantego, *in religione* Cyrylla Kossowicza, przeze mnie naznaczona y wiecznemi czasy zapisana już nie do moich successorow ma się wracać, ale directe do monasteru Łuckiego W[ielebnych] O[jców] Bazylianow, *ad sedes Exaltationis Sanctae Crucis*, będącego; *perpetuis temporibus*, przyść y aplikować się *una cum pendendo censu annuo ecclesiastico superius specificato* załatim czterma kwartałami roku, to iest co ćwierć roku persoluci debito ma y powinna będzie. Monaster zaś przerwczony Łucki bazylianski *presenti inscriptione in futurum obstrinigitur* gdy ta summa pięć tysięcy złotych polskich [...] *modo* odemnie na dobrach moich dziedzicznych wsi Podhaycach zapisana y assekurowana wraz *cum censu annuo* do dispozycyi jego przydzie, aba także w każdym tygodniu po iedney Mszy Świętey *continuo et inter ruptim* za antecessorow moich w cerkwi tegoż monasteru Świętokrzyżskiego bazylińskiego y parastas raz w rok ze Mszą requialną spiewaną wiecznemi czasy odprawować *obligatur*. Oblig zaś ten w swoim czasie to iest *post sera fata* wielebnego Cyrylla Kossowicza syna mego, powinien być na tablicy napisany y przy żertowniku między innemi obligami wiecznemi z naznaczeniem pewnego dnia w tygodniu obranego tak co do Mszy całydniowej, y do parastasu rocznego ze Mszą spiewaną requialną odprawować się mają cego specyfikowany. Do czego *presenti inscriptione* wielebni Ich mości X[iądzowie] Bazylianie Luccy *sub vigore et panis in sacris canonibus* o wiecznych obligach odprawowac się mających *circum scriptis obligantur et tenebuntur*, do tego Ich mości O[jcowie] Bazylianie *delectissimum filium meum in Religione* Cirillum Kossowicz uti [...] *modo adaequate satisfactum ad recognoscenda abrenuntiationem in instant ex Conventu* Poczajowia do grodu tuteyszego stawić mają, który *in assistentia superiorum suorum officiosam abrenuntiationi de bonis K.3 (zwrot) // paternis maternis et successivis* czynić ma, y powinien będzie. Ktoremu to zapisowi jako Ja sam we wszelkim zadosyć czynić mam y powinien będę: tak po mnie potomkowie y successorowie moi mają y powinni będą a to podzakładem drugiey takowej że summy pięciu tysięcy złotych polskich y szkodami ziemskimi słownie kromie przysięgi cielesney assaeurowanemi, in casu zaś contra ventionis temu zapisowi, albo jego ktorey kolwiek kondycyi nie wypełnieniu forum sobie successorom y potomkom moim *ubiquinarium ad terminum peremplorium* we wszelkim sądni y urzędzie *amputatis omnibus quoquot sunt juris beneficiis* naznaczam y praefiguie a dla większey wagi waloru y dowodu ręką mają własną przy przycisnieniu zwykley pieczęci moiey y uproszonych do podpisow tego zapisu mego ich mościow panow przyiacielow podpisuie się.

Działo się w Krzemieńcu *sub securitate* sądow grodzkich Krzemienieckich dnia pietnastego miesiąca marca 1754 roku. Zachariasz Michał Kossowicz czesnik Wędyński proszony do podpisu tego zapisu *assuractionis cum recraptione* od wiellebnego jego mosci Pana Kossowicza czesnika Wędyń-

skiego, wielebnym ich mościom xiężom bazylianom danego podpisuję się Ludwik Dunin Borkowski, ustnie proszony przyjacieli. Do podpisu tego zapisu *assecuracionis cum reemptione* podpisuję się Ludwik Stanisław Janina Kański.

Praesentes copias cum suo originali de verbo ad verbum concordare testor Hieronymus Oziemkiewicz *O[rdo] S[ancti] B[asilii] M[agni] m[anu] p[ro]pria*].

[Państwowe archiwum obwodu Tarnopolskiego, f. 258, op. 2, sp. 36, k. 2–3 (zwrot). Rękopis. Ówczesna kopia.]

WYKAZ WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ I LITERATURY

1. Архів Української Церкви : Серія 2. Джерела. Випуск 1. Історія Луцького братства і братського монастиря 1617 – 1833 років / Упорядник М. Довбищенко. – Луцьк : «Терези», 2014. – 688 с.
2. Ваврик М. (ЧСВВ). Нарис розвитку і стану Василянського Чину XVII – XX ст. Топографічно-статистична розвідка / М. Ваврик // Записки Чину Св.Василія Великого. – Серія II. – Секція I. – Праці. Т. 10. – Рим : В-во отців-василян, 1979. – 180 с.
3. Лось В. Черниці-василянки волинських монастирів XVIII – XIX ст. : духовна формація та повсякденне життя / В. Лось // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Історичні науки. – № 23 (220). – 2011. – С. 31–37.
4. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 3. – Спр. 435. – С. 377–784.
5. Патрило І. (ЧСВВ). Нарис розвитку Василян 1743 – 1889 рр. / І. Патрило // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. 48. – Рим : В-во отців-василян, 1992. – С. 160–210.
6. *Cathalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754* // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. XL. – Рим, 1979. – С. 102–124.
7. *Cathalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1773 a Mense Septembri ad Septembrem 1774 Anni.* – Typis S.R.M. Monaste : Poczajovien : O.S.B.M. Anno Domini, 1773.
8. Lorens B. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780 / B. Lorens. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 560 s.
9. Państwowe archiwum obwodu Tarnopolskiego. – F. 258. – Op. 2. – Sp. 36. – K. 2–3 (zwrot).

REFERENCES

1. Archiv Ukrainkoj Cerkvy: Seria 2. Dzerela. Vypusk 1. Istorii Luckoho bratstva i bratskoho monastyria 1617 – 1833 rokiv / Uporiadnyk M. Dovbyshchenko. – Lutck : «Terezy», 2014. – 688 s.
2. Vavryk M. (ChSVV). Narys rozvytku i stanu Vasyliianskoho Chynu XVII–XX st. Topohrafichno-statystychna rozvidka / M. Vavryk // Zapysky Chynu Sv. Vasyliia Velykoho. – Seria II. – Sektsiia I. – Pratsi. T. 10. – Rym : V-vo ottshiv-vasyliian, 1979. – 180 s.
3. Los V. Chernytsi-vasyliianky volynskych monastyriv XVIII – XIX st. : duchovna formatciia ta povsiakdenne zyttyia / V. Los // Naukovyi visnyk Volynskoho nationalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. – Seria : Istorychni nauky. – № 23 (220). – 2011. – S. 31–37.
4. Lvivska nationalna naukova biblioteka imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. – F. 3. – Spr. 435. – S. 377–784.
5. Patrylo I. (ChSVV). Narys rozvytku Vasyliian 1743 – 1889 rr. / I. Patrylo // Zapysky ChSVV. – Seria II. – Sektsiia I. – Vol. 48. – Rym : V-vo ottshiv-vasyliian, 1992. – S. 160–210.
6. *Cathalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754* // Zapysky ChSVV. – Seria II. – Sektsiia I. – Vol. XL. – Rym : V-vo ottshiv-vasyliian, 1979. – S. 102–124.
7. *Cathalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex Anno 1773 a Mense Septembri ad Septembrem 1774 Anni.* – Typis S.R.M. Monaste : Poczajovien : O.S.B.M. Anno Domini, 1773.
8. Lorens B. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780 / B. Lorens. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 560 s.
9. Państwowe archiwum obwodu Tarnopolskiego. – F. 258. – Op. 2. – Sp. 36. – K. 2–3 (zwrot).

Статтю подано до редакції 15.11.2016 р.

УДК 94(477.83)"1914/1918"

Ірина ЛОЗИНСЬКА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) loz.iryuna@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ РОСІЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛИЧИНІ (СЕРПЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ 1914 РОКУ)

У статті на основі архівних матеріалів висвітлюється утворення та діяльність у Галичині восени 1914 року російського воєнного генерал-губернаторства. Досліджено питання організації цивільного управління на окупованій території, створення для цього особливих закладів і формування військового генерал-губернаторства, охарактеризовано основні напрями діяльності російської адміністрації та ставлення українців галицького краю до російської військової адміністрації, російської державної, соціально-економічної і національно-релігійної політики.

Ключові слова: Перша світова війна, воєнне генерал-губернаторство, Галичина, Росія, Австро-Угорщина, окупація.

Лит. 37.

Iryna LOZYNSKA,

Ph.D. (History), Assistant Professor of World History Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) loz.iryuna@gmail.com

ORGANIZATION OF RUSSIAN CIVIL ADMINISTRATION IN GALICIA (AUGUST–SEPTEMBER 1914)

On the basis of archival material highlights the formation and operation of Galicia in the autumn of 1914 the Russian military General Government. The question of civil administration in the occupied territories, the creation of this special schools and the formation of a military governor-general, described the main activities of the Russian administration and the attitude of Ukrainian Galician end to Russian military administration, the Russian state, socio-economic and national-religious policies.

Keywords: World War I, the military Governor-General, Galicia, Russia, Austria-Hungary, occupation.

Ref. 37.

Ирина ЛОЗИНСКАЯ,

кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) loz.iryuna@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИЯ РОССИЙСКОГО ГРАЖДАНСКОГО УПРАВЛЕНИЕ В ГАЛИЧИНЕ (АВГУСТ–СЕНТЯБРЬ 1914 ГОДА)

В статье на основе архивных материалов освещается образования и деятельности в Галичине осенью 1914 года российского военного генерал-губернаторства. Исследован вопрос организации гражданского управления на оккупированной территории, создания для этого специальных заведений и формирования военного генерал-губернаторства, охарактеризованы основные направления деятельности российской администрации и отношения украинский галицкого края к российской военной администрации, российской государственной, социально-экономической и национально-религиозной политики.

Ключевые слова: Первая мировая война, военное генерал-губернаторство, Галиция, Россия, Австро-Венгрия, окупация.

Лит. 37.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження військової проблематики визначається масштабністю подій світового конфлікту, впливу його на подальший розвиток світу і, передовсім, європейських народів.

Одним із напрямів вивчення проблеми Першої світової війни є дослідження історії російських військових генерал-губернаторств у Галичині в цей період. Вивчення питань змісту діяльності російських військових генерал-губернаторств у краї визначається ще й необхідністю належного наукового опрацювання історії цих управлінських структур у контексті того, що у сучасній українській та зарубіжній історіографії відмінним є підходи до оцінок цього аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми російського управління в Галичині висвітлені у багатьох наукових виданнях, а також у спеціальних статтях. У сучасній українській історіографії є значні здобутки у розробці різних політичних проблем періоду Першої світової війни. Це праці О. Реснта [34], Б. Янишина [35], М. Литвина [14], І. Патера [18], В. Барана [5; 6], Л. Дещинського [10]. У захищених кандидатських дисертаціях О. Мазура [15], І. Кучери [11], І. Береста [8] здебільшого акцентовано увагу на політиці російської влади у Галичині. Незважаючи на появу останнім часом низки наукових розвідок та спроб концептуальних узагальнень, присвячених подіям, що відбувалися у Галичині у роки Першої світової війни, ця тема ще не вичерпана.

Мета статті – з'ясувати основні принципи організації російського цивільного управління в Галичині.

Виклад основного матеріалу. Активні бойові дії між військами Південно-Західного фронту Росії та австро-угорськими арміями розпочалися вже влітку 1914 р. В історію вони ввійшли під назвою Галицька битва. Бойові дії продовжувалися з 18 серпня до 21 вересня 1914 р. Перед військами Південно-Західного фронту, якими командував генерал-ад'ютант М. І. Іванов стояло завдання розбити австрійські з'єднання і захопити Галичину. На початковому етапі бойових дій російські війська досить активно розвивали наступ, зайнявши 2 вересня Галич, 3 вересня – Львів.

Загальний відступ австрійських військ розпочався 13 вересня і вони відійшли на рубіж вздовж річки Сян.

На початку вересня 3-тя російська армія розпочала облогу австрійської фортеці Перемишль, яка займала стратегічне значення. Однак, через обмаль артилерійських сил росіяни відійшли на правий берег Сяну і російське командування змушене було припинити активні бойові дії. Лінія фронту станом на 21 вересня 1914 р. простягалася вздовж річки Дунаєць. Наслідком бойових дій для росіян було те, що вони просунулися територією Австро-Угорщини на 280 – 300 км, зайнявши Східну та частину Західної Галичини.

Зайнята російськими військами в ході серпневого та вересневого наступу територія знаходилась під контролем російських військових і цивільних сил. Перші вказівки, відносно організації влади, на території зайнятій російськими військами були зроблені 10 вересня 1914 р. командувачем 8-ої армії Південно-Західного фронту генералом А. А. Брусиловим. В наказі зазначалося: «... для тимчасового цивільного управління в місцевостях, зайнятих по праву війни, призначити в кожному корпусі енергійного штаб-офіцера для виконання обов'язків земського керівника в рамках корпусного району. Тимчасове управління в тиловому районі армії організувати розпорядженням начальника етапно-господарського відділу штабу армії, поклавши виконання обов'язків обласного і окружного земських керівників на начальників етапних ділянок та етапних комендантів. Усі місцеві цивільні власті повинні продовжувати діяти під наглядом вищевказаних штаб-офіцерів і комендантів» [12, 22].

Йшлося також і про те, що офіцери, які приступали до своїх обов'язків повинні були заявити до загального відома, що «... релігійна, громадянська свобода, життя, честь і майно мирних жителів будуть забезпечені і збережені в усій їх недоторканості, якщо місцеве населення буде утримуватися від усяких ворожих дій і суд у цивільних і кримінальних (що не зачіпають російських військових інтересів) справах буде організований на попередніх засадах і за місцевими законами; існуючі в краї місцеві заклади повинні продовжувати діяти» [12, 24].

Аналогічні розпорядження у зв'язку із вступом російських військ на територію Австро-Угорщини подали і цивільні власті Росії. Передовсім йшлося про міністерство закордонних справ, яке

11 серпня 1914 р. віддало відповідний наказ чиновнику міністерства Олфер'єву, що перебував у розпорядженні генерал-ад'ютанта М. І. Іванова.

Міністерство рекомендувало після вступу російських військ на територію Австро-Угорщини поширювати відозви: «головні» – росіянам, полякам, усім народам Австрії – за підписом Верховного головнокомандувача, та «інші» – на розсуд генерал-ад'ютанта Іванова. При цьому підкреслювалося, що в останніх не повинно бути ніяких зобов'язань, які б уряд брав на себе. Особлива увага зверталася на створення особливих наказів у військах, які мал. б попереджати про те, що населення окупованих областей є в основному «російським» і тому слід особливо гуманно ставитися до мирних жителів. Таке ставлення вважалося необхідним й для того, щоби показати місцевим мешканцям, що вони можуть розраховувати на турботливе відношення до них з боку російської державної влади [4].

Питання про управління окупованими територіями регулювалося також статтею 11 Положення про польове управління військ у військовий час. У ньому передбачалася організація цивільного управління на окупованій території, створення для цього особливих закладів і формування військового генерал-губернаторства. У цій статті зазначалося, що зайняті області противника або приєднуються до ближніх воєнних округів, або ж, в міру необхідності, із цих областей створюються самостійні військові генерал-губернаторства. Для управління в цивільному плані зайнятими «за правом війни» областями формуються особливі установи [20]. Фактично коло питань, якими повинні були займатися ці органи, а також їх права та обов'язки, що визначалися Положенням військового генерал-губернаторства, прирівнювалися до прав обов'язків військово-окружних управлінь на театрі воєнних дій.

Функції військово-окружних управлінь були досить широкими, а саме: своєчасна заготівля всіх предметів спорядження для забезпечення усіх потреб армій фронту, загальне керівництво управлінням цивільним життям, питання евакуації поранених і хворих, керівництво усіма військовими закладами і установами, розташованими в окрузі та ін. У Положенні передбачалося, що аналогічні функції будуть покладені на управління військових генерал-губернаторств. При цьому в Положенні детально не було розроблене і фактично не описувалося питання про підвладність військових генерал-губернаторств. Лише в статті 14 зазначалося, що усі місцевості і все цивільне управління театру воєнних дій підпорядковуються головним начальникам відповідних військових округів або військових генерал-губернаторств [9]. Ця стаття ставила у підпорядкування цивільну владу на театрі воєнних дій військовим і фактично виводила ці території із сфери впливу і керівництва загальноімперського уряду в особі Ради міністрів, а також і відповідних відомств, що, відповідно, сприяло встановленню надзвичайних повноважень військової влади до цивільного населення.

Дослідник Бахтуріна А. Ю. зазначає, що недоліки Положення були очевидними. Те, що окремі статті не були виписані належним чином, з'ясувалося вже на початку війни. Особливо важливою була та обставина, що положення про польове управління військ у воєнний час, по суті, не передбачало створення якогось механізму, що забезпечував би узгоджену діяльність вищих військових і цивільних властей, передовсім ставки Верховного головнокомандувача і Ради міністрів [7, 45].

Положення про польове управління військ у воєнний час, за свідченням головнокомандувача землевпорядництвом і землеробством А. В. Кривошеїна, складалося в передбаченні, що Верховним головнокомандувачем буде сам імператор [37]. У зв'язку з цим, перед його авторами, напевно, не стояло питання про єдність роботи фронту і тилу, про координацію дій Ставки і Ради міністрів. Однак Верховним головнокомандувачем був призначений дядько імператора – великий князь Микола Миколайович. Від'їжджаючи на фронт, він висловив керівнику уряду І. Л. Горемікіну побажання щодо встановлення тісної взаємодії між Верховним головнокомандувачем і вищим цивільним управлінням імперії – Радою міністрів.

На думку історика М. Ф. Флоринського, який детально вивчав відносини Ставки і уряду, обидві сторони по-різному розуміли таку взаємодію. В урядових колах намагалися впливати на управління військового адміністрацією на території воєнних дій. Рада міністрів розраховувала мати в Ставці свого представника, який за статусом не був би нижчим начальника штабу. Однак спроби штатських міністрів впливати на діяльність Ставки викликали негативну реакцію з боку вищих військових кіл. Горемікіну довелося відступити [36].

Вказані обставини привели до того, що після зайняття російськими військами Східної Галичини загальні формулювання Положення (про утворення військових генерал-губернаторств на окупованих територіях) вимагали конкретизації.

14 серпня 1914 року генерал-лейтенанту графу Г. О. Бобринському, невдовзі призначеному на пост військового генерал-губернатора областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни, було доручено спільно з головним начальником постачання армій фронту генералом Забеліним розробити «Положення про управління ворожими областями і штати установ майбутнього генерал-губернаторства», які були затверджені Верховним головнокомандувачем 19 серпня 1914 р. Положення було розроблено дуже швидко і, по суті, в конкретних формулюваннях практично відтворювало згадуваний вже Брусилівський наказ від 10 серпня.

Відповідно «Тимчасового положення про управління областями Австро-Угорщини, зайнятими по праву війни» для управління вказаними територіями вводилися особливі посади цивільного управління: військового генерал-губернатора, губернаторів, градоначальників і начальників повітів. Основною метою їх діяльності було сприяння усіма наданими в їх розпорядження засобами для задоволення краєм потреб армії і для полегшення відносин між військами і місцевим населенням [29].

З огляду на ці завдання, створювалася проміжна ланка між армією і прифронтовою територією, а відтак визначалися й нові структури. Військовий генерал-губернатор був безпосередньо підпорядкований начальнику постачання генералу Забеліну. Таким чином, вступивши на територію Австро-Угорщини у серпні 1914 р., військові власті до вже існуючої системи управління тилом російської армії сформували ще одну інституцію, щоби створити стабільність у тилу російської армії, яка наступала.

Як зазначає О. Ю. Бахтуріна, створенням Положення 19 серпня 1914 р. організаційні питання не були розв'язані. Це було пов'язано з наступним: 1) в управлінні Галичиною зіштовхнулися адміністративні інтереси військових та цивільних властей, кожна з яких намагалася зберегти за собою максимум повноважень в управлінні окупованою територією; 2) активний наступ російської армії подавав надію, що незабаром вона захопить і Західну Галичину, населену переважно польським населенням. А, відповідно, підхід до управління цією територією повинен бути іншим. Цього не відкидали ні військові, ні цивільні чиновники. Ось чому організація управління Галичиною повинна була враховувати особливості двох її частин.

На початку вересня 1914 р. Міністерство закордонних справ склало проект утворення в Галичині посади особливого довіреного помічника Верховного головнокомандувача, – це була посада імператорського російського повноважного комісара. Повноважний комісар повинен був об'єднати під своєю владою управління двома частинами Галичини за рахунок підпорядкування йому генерал-губернаторів на вказаній території. З іншого боку, комісар повинен був стати на чолі цивільного управління окупованих територій. Передбачалося також, що пост повноважного комісара в Галичині займе тодішній віце-голова Державної ради С. С. Манухін.

Проект передали Миколі II 6 вересня 1914 р., який ідею загалом схвалив, запропонувавши обговорити питання в Раді міністрів. Не викликала в імператора схвалення лише кандидатура Манухіна. З приводу неї імператор зазначив, що останній у 1905 р. зіпсував судове відомство [2].

Питання про організацію цивільного управління на окупованій російськими військами частині Австро-Угорщини з вересня 1914 р. двічі обговорювалося в Раді міністрів – 10 і 16 вересня 1914 р. 10 вересня Раді міністрів передали допрацьований варіант записки про управління Галичиною, яку попередньо переглянув імператор. У зв'язку з різноманітністю областей і народностей Австро-Угорщини, у записці пропонувалося Східну і Західну Галичину розглянути як дві різні області. Відтак, у документі підкреслювалося, що необхідно тепер відразу створити два різні генерал-губернаторства, які можна підпорядкувати комісару. У такий спосіб намагалися забезпечити проведення єдиних і, водночас, особливих заходів для двох областей зайнятого військами регіону Галичини [3].

10 вересня 1914 р. на першому засіданні Ради міністрів, де розглядалося питання щодо управління Галичиною, в проект Міністерства закордонних справ були внесені корективи. На цьому засіданні не знайшла підтримки назва майбутньої посади керівника Галичини – комісар. А 12 вересня 1914 р. за підписом міністра закордонних справ С. Д. Сазонова з'явився наказ «Про запровадження

посади начальника цивільного управління» в Галичині. Від першого варіанту він практично не відрізнявся.

На засіданні Ради міністрів 16 вересня 1914 р. за наполяганням міністра закордонних справ С. Д. Сазонова було знову розглянуто питання про об'єднання цивільного управління в зайнятих російськими військами областях Галичини. С. Д. Сазонов, виступаючи з цього питання, заявив, що Положення, затверджене Верховним головнокомандувачем, не вичерпує усіх проблем, які видно вже зараз, коли мова йде про управління окупованими територіями. На черзі постало питання про проведення в цих областях заходів щодо адміністративного забезпечення краю. С. Д. Сазонов зазначав, що не можна відкладати розгляд цих питань до завершення війни, бо місцеве слов'янське населення має великі надії на зміни, які принесуть у слов'янські землі російські сили [32]. У зв'язку з цим С. Д. Сазонов запропонував створити в краї систему цивільного управління для розв'язання глобальних політичних питань.

Як зазначає О. Ю. Бахтуріна, С. Д. Сазонов до певної міри лукавив, заявляючи, що швидке вирішення питань організації російського управління необхідне насамперед для місцевого населення [7, 34]. Перед С. Д. Сазоновим у цьому плані стояло інше завдання – введення російської державної влади, максимальне злиття галицьких територій з Російською імперією до закінчення війни, тобто до того часу, як питання Галичини буде вирішуватись на міжнародному рівні. Йшлося передовсім про те, що міністр закордонних справ поспішав вирішити питання про приєднання Східної Галичини до російських губерній імперії, а Західної Галичини до Царства Польського, і вирішити його до того, як до нього можуть втрутитися союзники.

Ще одне питання, яке підняв С. Д. Сазонов, стосувалося співвідношення компетентності цивільних і воєнних властей у Російській імперії та ролі Ради міністрів в управлінні окупованими територіями. Ще на початку серпня 1914 р. члени Ради міністрів звернули увагу на цю проблему і в розпорядження начальника штабу Верховного головнокомандувача відрядили помічника статс-секретаря Державної ради князя М. Л. Оболенського. При цьому офіційно зазначалося, що він повинен був забезпечити тісну взаємодію між Верховним головнокомандувачем і Радою міністрів без фактичних вказівок на виконання якихось конкретних функцій. Таким чином питання функціональності відрядженої особи залишилося прерогативою начальника штабу. Але зі вступом російської армії в Галичину ситуація змінилася, оскільки з'явився реальний об'єкт управління – нова територія, і Рада міністрів намагалася зміцнити там свої позиції.

У результаті, 16 вересня 1914 р. Рада міністрів прийняли додаток до Положення про польове управління військ у воєнний час від 16 липня 1914 р., згідно з яким при Верховному головнокомандувачу вводилася посада завідувача цивільними справами в зайнятих по праву війни областях. Визначення завдань нової посадової особи Рада міністрів на себе не взяла, зарахувавши це до компетенції Верховного головнокомандувача, але дещо пізніше запропонувала підпорядкувати начальнику цивільного управління посадових осіб, які діяли на підставі положення 19 серпня 1914 р. [21].

Пропозиція членів Ради міністрів не знайшла схвалення великого князя Миколи Миколайовича. Але 3 жовтня 1914 р. наказом головнокомандувача у Ставці була створена канцелярія з цивільного управління [22]. Хоча ніяких реальних повноважень ні канцелярія, ні її начальник князь Оболенський не мали. Верховний головнокомандувач фактично узаконив становище чиновника, якого відрядила Рада міністрів. До слова, це пройшло напередодні утвердження журналу Ради міністрів від 16 вересня 1914 р.: 4 жовтня імператор підтримав пропозицію Ради міністрів про створення особливої системи громадянського управління окупованими територіями. Але наказом 3 жовтня великий князь Микола Миколайович фактично створив бажаний для Ради міністрів орган без будь-яких реальних повноважень.

Створення канцелярії з цивільного управління викликало великий ентузіазм у її начальника Оболенського. У своєму повідомленні 8 жовтня він писав, що цим заходом виправлено прогалину в організації системи управління. Оболенський був переконаний, що йому вдасться зосередити роботу канцелярії на виробленні питань, які виходили за межі компетентності місцевої влади, на проведенні заходів загальнодержавного характеру, що базувалися на виключному праві відносин з міністрами і керівниками з питань управління окупованими територіями [23].

Але надії на велике значення канцелярії для управління краєм не виправдалися. Дослідниця О. Ю. Бахтуріна подає такий приклад, що в Ставці цій установі надавали дуже мало значення і що про це свідчить звернення Оболенського до комендантського управління при Штабі Верховного головнокомандувача з надзвичайно мізерним питанням: проською про виділення дров для опалення приміщення канцелярії, де зазначається, що з часу створення цієї канцелярії її приміщення опалювалося за його рахунок [24].

Одночасно з обговоренням питання про єдину систему цивільного управління в Галичині за ініціативою Штабу Верховного головнокомандувача йшло утвердження створеної Положенням 19 серпня 1914 р. організаційної схеми.

Схема управління окупованою частиною Австро-Угорщини була розроблена в Штабі Верховного головнокомандувача і була представлена в МЗС і голові Ради міністрів І. Л. Горемикіну. 26 вересня 1914 р. віце-директор дипломатичної канцелярії російського МЗС телеграфував генералу М. М. Янушкевичу, що І. Л. Горемикін і С. Д. Сазонов погоджуються з тим, щоби воєнний генерал-губернатор Галичини був підпорядкований безпосередньо начальнику штабу Верховного головнокомандувача і через нього зв'язувався з Радою міністрів. Таким чином, при створенні військового генерал-губернаторства на території Галичини було передбачено підпорядкування: Штабу Верховного головнокомандувача, з одного боку, і Раді міністрів, з іншого.

Згода С. Д. Сазонова була обумовлена, в першу чергу, небажанням Верховним головнокомандувачем прийняти пропозицію Ради міністрів 16 вересня 1914 р. У результаті, не дивлячись на численні узгодження і спроби Ради міністрів контролювати систему цивільного управління Східною Галичиною, на окупованих територіях продовжувала діяти схема, закладена в Тимчасовому положенні 19 серпня 1914 р., відповідно до якої адміністрація Галичини знаходилася у підпорядкуванні в головнокомандувача Південно-Західного фронту.

Наказом Верховного головнокомандувача від 29 серпня 1914 р. в Галичині було утворено Тимчасове військово-генерал-губернаторство. Його територія охоплювала театр воєнних дій, розташований в Австро-Угорщині. Генерал-губернаторство поділилося на губернаторства.

Однак, розробленої системи губернських інститутів для Галичини восени 1914 р. ще не було. У Положенні 19 серпня 1914 р. не було визначено і порядок утворення губерній, компетентності губернаторів та ін.

На чолі губернії, згідно з Положенням, стояв губернатор зі штатом чиновників, який здійснював лише функції контролю над діяльністю повітової адміністрації, оскільки спочатку (і це було закріплено в Положенні) не виключалася можливість збереження місцевих громадських і адміністративних установ при умові підпорядкування їх російській владі. Розташовані на окупованих російськими військами територіях Галичини і Буковини губернії поділялися на повіти. Кордони повітів співпадали з адміністративним поділом колишніх австрійських повітів. Утворення губерній і повітів на території Галичини було тісно пов'язано з ходом військових дій. Восени 1914 р. були утворені Львівська і Тернопільська губернії, після окупації частини Буковини – Чернівецька губернія, губернатором якої став камер-юнкер С. Д. Євреїнов. Чернівецька губернія існувала до 7 жовтня 1914 р., а пізніше була евакуйована. З 15 листопада, після другого вступу російських військ на територію Буковини, була відновлена і проіснувала до 1 лютого 1915 р.

До листопада 1914 р. російські війська зайняли значну територію на захід від Львова. У квітні 1915 р. на цих землях була утворена Перемишльська губернія, яку також очолив С. Ф. Євреїнов [16].

Життя відразу внесло свої корективи в передбачувану схему управління Галичиною. По-перше, більшість посадових осіб, австрійських чиновників покинули свої місця у зв'язку з наступом російських військ, по-друге, у російських властей відразу ж виникла недовіра до посадових осіб, які залишились у краї. Політична обстановка в краї була досить складною і, вона на думку росіян, вимагала постійного контролю.

Уже в середині серпня командувач армією генерал-ад'ютант фон Ренненкампф відправив телеграму в Міністерство внутрішніх справ, у якій просив відрядити в Східну Галичину і Східну Пруссію декількох осіб: вісім виконавців («исправников») і значну кількість «стражников» з урядниками [30].

25 серпня 1914 р. Тернопільський губернатор Чарторижський, заявив, що в губернії для встановлення порядку і спокою вводиться російське цивільне управління [26].

Таким чином, цивільне управління губерніями в Галичині, незалежно від закладених у Положенні 19 серпня принципів, стало формуватися за схемою, прийнятою в Російській імперії.

Військове управління було зосереджено в штабі тимчасового військового генерал-губернатора і управліннях: інтендантському, по квартирному забезпеченню військ, військово-санітарному, військово-ветеренарному, військово-окружного контролера і комендантських. Функції цивільного управління були зосереджені в канцеляріях військового генерал-губернатора, а безпосередніми виконавцями цих функцій повинні були стати губернатори, градоначальник Львова і начальники повітів.

У результаті питання управління Східною Галичиною, які під час вступу до краю російських військ вирішувалися на рівні Штабу Верховного головнокомандувача, були передані на нижчий рівень і становище російської адміністрації стало більш самостійним, а точніше, як зазначає О. Ю. Бахтуріна, більш безконтрольним (що виявилось пізніше) [7, 168].

При створенні генерал-губернаторства передбачалося, що пройде своєрідне «вивільнення» військового відомства від управління територією Галичини, включаючи і управління військовими частинами, розташованими на цій території. На практиці, управління військовим гарнізоном виявилось не тільки в руках військового генерал-губернатора, але й керівника Львівського укріпленого району, військово-експлуатаційного відділу (охорона залізниць). Військове управління знаходилося у подвійному підпорядкуванні: військовому генерал-губернатору і відділу управлінь головного начальника постачання армій Південно-Західного фронту. Цивільне судочинство було виділено із підпорядкування військовому генерал-губернатору, оскільки контролююча особа за здійсненням правосуддя в місцевих судах підпорядковувалася безпосередньо Верховному головнокомандувачу.

Така невідповідність і відразу ж закладена відсутність єдності в управлінні завойованими областями Австро-Угорщини викликала побоювання в деяких знаних російських чиновників. Зокрема, міністр шляхів сполучень С. В. Рухлов вважав, що необхідно вивести із відання різних установ питання управління окупованими областями: зосередити їх в єдиному органі, оскільки відсутність єдиного управління у Галичині і Буковині негативно впливала не лише на розв'язання організаційних питань, але й політичних, оскільки представники різних народностей намагалися заручитися підтримкою того чи іншого відомства і при цьому була відсутня єдина позиція [33].

Водночас і самі чиновники генерал-губернаторства в 1915 р. характеризували обстановку, яка склалася в Галичині, та, зокрема, систему управління як «безначалля» [17].

Після створення на зайнятих територіях Австро-Угорщини військового генерал-губернаторства і декількох губернаторів у серпні – вересні 1914 р. почалось формування організаційної схеми управління Галичиною. Військове управління залишилося, по суті, в руках військових, а цивільне – у віданні військового генерал-губернатора і губернаторів. Фактично, на практиці частково виникла та схема, введення якої у серпні-вересні 1914 р. вимагала Рада міністрів, намагаючись виділити окремо цивільне управління. Це, власне, і відбулося. Але при цьому цивільне управління Східною Галичиною залишалось у підпорядкуванні військових властей, які з просуванням військ на захід усе менше контролювали цивільне життя краю, залишаючи чимраз більше питань у компетентності місцевої адміністрації.

У ситуації, що склалася, посилення місцевої адміністрації і особливо поліції ставало значною проблемою. Чиновник МЗС Олфер'єв зазначив, що російській адміністрації довелося все більше працювати у краї. При цьому він зазначав, що цих сил, які виділені для цієї роботи явно замало. У завойованому краї Росія була представлена лише десятками посередніх чиновників, які не мали відповідного досвіду [1].

Призначення на пости австрійських чиновників представників російської адміністрації, як на губернському, так і на повітовому рівнях, розпочалося фактично відразу після утворення генерал-губернаторства. Основна маса чиновників була відряджена з території Київської, Подільської і Волинської губерній.

Не зважаючи на офіційні вказівки стосовно відбору чиновників, яких відправляли в Галичину і Буковину [27], фактично прибулі на службу в Галичину особи, що переважно склалися із полі-

цейських чиновників, ні за своєю освітою, ні за загальною підготовкою не могли бути добрими провідниками російської ідеї, хоча це від них вимагалось. Надзвичайно низьким був освітній рівень місцевої адміністрації: з вищою освітою не було нікого, із середньою – 6 осіб, усі інші – із початковою освітою [16]. Якщо ж порівняти з австрійським періодом, то серед австрійської місцевої адміністрації були особи переважно з вищою освітою. У 1914 р. на посади керівників повітів прийшли особи, які зовсім не були знайомі з Галичиною, а в кращих випадках – виконавці («исправники») і їх помічники, і нерідко поліцейські пристави. Віковий склад чиновників був дуже різним. Найстаршому представникові місцевої адміністрації було 70 років [25]. Перехід на службу в галицьке генерал-губернаторство здійснювався шляхом призначень із різних відомств і різними посадовими особами. Так, посадові особи в генерал-губернаторстві призначалися Верховним головнокомандувачем – 1 особа, головнокомандувачами арміями південно-західного фронту – 40 осіб, губернаторами – 29 осіб, МВС – 138 осіб, товаришем міністра внутрішніх справ – 3 особи, генерал-губернатором Галичини – 144 особи [28].

Як зазначалося пізніше у службовому листуванні, особовий склад російської адміністрації в Галичині сам сприяв поширенню незадоволення місцевого населення російською владою. Кадри, які спрямовувалися в Галичину були, з одного боку, «штрафниками» з поліцейських кіл, а з іншого – часто аферистами, які хотіли зробити у Галичині блискучу кар'єру, бо тут перед ними відкривалися перспективи кар'єрного зростання.

Завдання російської адміністрації у Галичині в 1914 р. виявилися складнішими у військовий час, ніж це відбувалося б у мирний період. Однак кількість російських поліцейських чинів була явно недостатньою. Для порівняння можна навести наступні цифри: у мирний час у Львові відбували службу від 80 до 30 жандармів. Новий російський губернатор на території, яка об'єднувала в середньому 15 повітів, мав у своєму підпорядкуванні 29 осіб. У результаті нові російські начальники повітів (навіть незалежно від освіти, умінь, знання мови та ін.) з таким малим штатом працівників, переважно канцеляристів, не мали ні відповідного об'єму повноважень, ні грошових засобів і опинилися в ситуації, коли взагалі якість реальне управління територією виявилось під загрозою. Чиновник міністерства закордонних справ, якого відправлено до Галичини восени 1914 р., зазначав, що у нього є відчуття повної нездатності до управління у влади. А це, відповідно, викликало недовіру населення до такої влади [31].

Інтенсивна заміна на території Галичини місцевих чиновників російськими викликала незадоволення місцевої москвофільської інтелігенції. Підтримуючи можливий перехід Галичини до складу Російської імперії, вона розраховувала на отримання важливих адміністративних посад у краї, які на практиці виявилися майже повністю зайняті росіянами.

Висновки. Заміна місцевої адміністрації на території галицького генерал-губернаторства повинна була сприяти розв'язанню двох завдань: цілеспрямованому проведенню державної політики, яка б відповідала російським інтересам, а також попередженню міжнаціональних конфліктів між москвофілами, поляками і євреями за рахунок появи посередника в особі російської адміністрації. Зрозуміло, що вирішити це завдання не вдалося.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архив внешней политики Российской империи (м. Москва, Російська Федерація) (далі – АВПРИ). – Ф. 135. – Оп. 1. – Спр. 474. – Арк. 163.
2. АВПРИ. – Ф. 135. – Оп. 474. – Спр. 159. – Арк. 15.
3. АВПРИ. – Ф. 135. – Оп. 474. – Спр. 159. – Арк. 23зв.
4. АВПРИ. – Ф. 135. – Оп. 474. – Спр. 158. – Арк. 2–3.
5. Баран І. В. Вплив бойових дій на становище міст і сіл Східної Галичини на початку Першої світової війни / І. В. Баран // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: «Держава та армія»; [ред. Л. Дещинський]. – Львів: Вид-во НУ «ЛП», 2009. – № 652. – С. 46–55.
6. Баран І. В. Організація і становлення російської окупаційної адміністрації в Галичині і Буковині (1914 – 1915) / І. В. Баран // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина»; [гол. ред. М. Кугутяк]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника, 2009. – № 15–16. – С. 47–52.

7. Бахтурина А. Ю. Политика в Российской Империи в годы Первой мировой войны / А. Ю. Бахтурина // Серия «Первая монография» / Под редакцией Г. А. Бордюгова. – Москва : «АИРО-XX», 2000. – 264 с.
8. Берест І. Р. Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. Берест. – Львів, –2009. – 20 с.
9. Ганелин Р. Ш. Российская государственность и первая мировая война / Р. Ш. Ганелин, М. Ф. Флоринский / Февральская революция : от новых источников к новому осмыслению. – Москва, 1997. – С. 11–13.
10. Дециньський Л. Є. Міжнародні відносини України : історія і сучасність / Л. Є. Дециньський, А. В. Панюк. – Львів, 2001. – 424 с.
11. Кучера І. В. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914 – 1917 рр. : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. В. Кучера. – Чернівці, 2005. – 20 с.
12. Лемке М. К. 250 дней в царской ставке. / М. К. Лемке. – Москва ; Ленинград, 1920. – 202 с.
13. Литвин В. М. Україна : доба війн і революцій (1914 – 1920). / М. Литвин – К., 2003. – 486 с.
14. Литвин М. Україна у Першій світовій війні : сучасна російська історіографія проблеми / М. Литвин // Військово-науковий вісник. – 2005. – Вип. 7. – С. 153–167.
15. Мазур О. Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914 – 1918) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. Я. Мазур. – Л., 1997 – 20 с.
16. Отчет временного военного генерал-губернатора Галиции по управлению краем за время с 1-го сентября 1914 г. по 1-е июля 1915 г. – Киев, 1916. – С. 4.
17. Отчет деятельности штаба временного генерал-губернатора Галиции в период времени с 19 августа 1914 г. по 1-е июля 1915 г. – Киев, 1916. – С. 36.
18. Патер І. Г. Статус окупованих територій Галичини і Буковини в 1914 – 1917 рр. / І. Г. Патер // Історія державної служби в Україні : у 5 т. – Т. 1. – К., 2009. – С. 379–409.
19. Петрович І. Галичина під час російської окупації / І. Петрович. – Львів, 1915. – 216 с.
20. Положение о полевом управлении войск в военное время. – Петроград, 1914. – С. 2.
21. Российский государственный военно-исторический архив (м. Москва, Російська Федерація) (далі – РГВИА). – Ф. 2005. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 13 (зв.).
22. РГВИА. – Ф. 2005. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 43.
23. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 45.
24. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 60.
25. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 131 (зв.).
26. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 21.
27. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 81.
28. РГВИА. – Ф. – 2005. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 94.
29. Российский государственный исторический архив (м. Санкт-Петербург, Російська Федерація) (далі – РГИА). – Ф. 1276. – Оп. 10. – Спр. 896. – Арк. 1–2.
30. РГИА. – Ф. 1276. – Оп. 10. – Спр. 835. – Арк. 8.
31. РГИА. – Ф. 1276. – Оп. 10. – Спр. 895. – Арк. 109.
32. РГИА. – Ф. 1276. – Оп. 10. – Спр. 895. – Арк. 38.
33. РГИА. – Ф. 1576. – Оп. 1. – Спр. 204. – Арк. 1зв.
34. Реєнт О. Україна в Першій світовій війні : Сучасні науково-методичні акценти. / О. Реєнт. // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки. – К. : Інститут історії України НАН України, 2007. – №16. – С. 88–103.
35. Реєнт О. Україна в період Першої світової війни : історіографічний аналіз / О. Реєнт, Б. Янишин // Український історичний журнал. – № 4. – 2004. – С. 3–31.
36. Флоринский М. Ф. Кризис государственного управления в России в годы первой мировой войны / Совет министров в 1914 – 1917 гг. / М. Ф. Флоринский. – Ленинград, 1988. – С. 158–159.
37. Яхонтов А. Н. Тяжелые дни / А. Н. Яхонтов // Архив русской революции. – Берлин, 1926. – Т. XVIII. – С. 21.

REFERENCES

1. Arkhiv vneshnei politiki Rossyiskoi imperii (m. Moskva, Rosiiska Federatsiia) (dali – AVPRY). – F. 135. – Op. 1. – Spr. 474. – Ark. 163.
2. AVPRY. – F. 135. – Op. 474. – Spr. 159. – Ark. 15.
3. AVPRY. – F. 135. – Op. 474. – Spr. 159. – Ark. 23 (zv.).
4. AVPRY. – F. 135. – Op. 474. – Spr. 158. – Ark. 2–3.

5. Baran I. V. Vplyv boiovykh dii na stanovyshe mist i sil Skhidnoi Halychyny na pochatku Pershoi svitovoi viiny / I. V. Baran // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika» : «Derzhava ta armii» ; [red. L. Deschynskyi]. – Lviv : Vyd-vo NU «LP», 2009. – № 652. – S. 46–55.
6. Baran I. V. Orhanizatsiia i stanovlennia rosiiskoi okupatsiinoi administratsii v Halychyni i Bukovyni (1914–1915) / I. V. Baran // Vseukrainskyi naukovyi i kulturno-prosvitnyi kraieznavchyi chasopys «Halychyna» ; [hol. red. M. Kuhutiak]. – Ivano-Frankivsk : Vyd-vo Prykarpatskoho un-tu im. V. Stefanyka, 2009. – № 15–16. – S. 47–52.
7. Bakhturyna A. Yu. Polytyka v Rossyiskoi Ymperyy v hody Pervoi myrovoi voiny / A. Yu. Bakhturyna / Seryia «Pervaia monohrafiia» / Pod redaktsiei H. A. Bordiuhova. – Moskva : «AYRO-KhKh», 2000. – 264 s.
8. Berest I. R. Sotsialne stanovyshe naselennia Skhidnoi Halychyny i Zakhidnoi Volyni v roky Pershoi svitovoi viiny : avtoref. dys. na zdobuttia stupenia kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / I. Berest. – Lviv, 2009. – 20 s.
9. Hanelyn R. Sh. Rossyiskaia hosudarstvennost y pervaia myrovaia voina / R. Sh. Hanelyn, M. F. Florynskyi / Fevral'skaia revoliutsiia: ot novykh ystochnykov k novomu osmysleniyu. – Moskva, 1997. – S. 11–13.
10. Deschynskyi L. Ye. Mizhnarodni vidnosyny Ukrainy : istoriia i suchasnist / L. Ye. Deschynskyi, A. V. Paniuk. – Lviv, 2001. – 424 s.
11. Kuchera I. V. Polityka rosiiskoi okupatsiinoi administratsii v Skhidnii Halychyni u 1914–1917 rr. : avtoref. dys. na zdobuttia stupenia kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / I. V. Kuchera. – Chernivtsi, 2005. – 20 s.
12. Lemke M. K. 250 dnei v tsarskoi stavke / M. K. Lemke. – Moskva ; Lenynhrad, 1920. – 202 s.
13. Lytvyn V. M. Ukraina : doba viin i revoliutsii (1914–1920) / M. Lytvyn – K., 2003. – 486 s.
14. Lytvyn M. Ukraina u Pershii svitovii viini : suchasna rosiiska istoriografiiia problemy / M. Lytvyn // Viiskovo-naukovyi visnyk. – Vyp. 7. – 2005. – S. 153–167.
15. Mazur O. Ya. Skhidna Halychyna u roky Pershoi svitovoi viiny (1914–1918) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / O. Ya. Mazur. – L., 1997–20 s.
16. Otchet vremennoho voennoho heneral-hubernatora Halysyy po upravleniyu kraem za vremia s 1-ho sentiabria 1914 h. po 1-e yuliia 1915 h. – Kyev, 1916. – S. 4.
17. Otchet deiatelnosti shtaba vremennoho heneral-hubernatora Halysyy v peryod vremeny s 19 avhusta 1914 h. po 1-e yuliia 1915 h. – Kyev, 1916. – S. 36.
18. Pater I. H. Status okupovanykh terytorii Halychyny i Bukovyny v 1914–1917 rr. / I. H. Pater // Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini : u 5 t. – T. 1. – K., 2009. – S. 379–409.
19. Petrovych I. Halychyna pid chas rosiiskoi okupatsii / I. Petrovych. – Lviv, 1915. – 216 s.
20. Polozhenye o polevom upravleniyi voisk v voennoe vremia. – Petrohrad, 1914. – S. 2.
21. Rossyiskiy hosudarstvennyi voenno-ystorycheskii arkhiv (m. Moskva, Rosiiska Federatsiia) (dali – RHVYA). – F. 2005. – Op. 1. – Spr. 1. – Ark. 13 (zv.).
22. RHVYA. – F. 2005. – Op. 1. – Spr. 1. – Ark. 43.
23. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 1. – Ark. 45.
24. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 1. – Ark. 60.
25. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 12. – Ark. 131 (zv.).
26. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 12. – Ark. 21.
27. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 12. – Ark. 81.
28. RHVYA. – F. – 2005. – Op. 1. – Spr. 12. – Ark. 94.
29. Rossyiskiy hosudarstvennyi ystorycheskyy arkhiv (m. Sankt-Peterburh, Rosiiska Federatsiia) (dali – RHYA). – F. 1276. – Op. 10. – Spr. 896. – Ark. 1–2.
30. RHYA. – F. 1276. – Op. 10. – Spr. 835. – Ark. 8.
31. RHYA. – F. 1276. – Op. 10. – Spr. 895. – Ark. 109.
32. RHYA. – F. 1276. – Op. 10. – Spr. 895. – Ark. 38.
33. RHYA. – F. 1576. – Op. 1. – Spr. 204. – Ark. 1zv.
34. Reient O. Ukraina v Pershii svitovii viini : Suchasni naukovo-metodychni aktsenty. / O. Reient // Problemy istorii Ukrainy : fakty, sudzhennia, poshuky. – K. : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2007. – №16. – S. 88–103.
35. Reient O. Ukraina v period Pershoi svitovoi viiny : istoriografichniy analiz / O. Reient, B. Yanyshyn // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – № 4. – 2004. – S. 3–31.
36. Florynskyi M. F. Kryzys hosudastvennoho upravleniia v Rossyy v hody pervoi myrovoi voiny / Sovet mynystrov v 1914–1917 hh. / M. F. Florynskyi. – Lenynhrad, 1988. – S. 158–159.
37. Iakhontov A. N. Tiazhelye dni / A. N. Yakhontov // Arkhiv russkoi revoliutsii. – Berlin, 1926. – T. XVIII. – S. 21.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

УДК 94(477.83)(092)"1916/2016"

Володимир ГАЛИК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії,
докторант Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) galykvol@ukr.net

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ІВАНА ФРАНКА У ДРОГОБИЧІ ЗА ОСТАННІ СТО РОКІВ (1916 – 2016 рр.): КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЗНАКОВИХ ПОДІЙ

У запропонованій статті подано та проаналізувано основні заходи щодо вшанування пам'яті Івана Франка у Дрогобичі на рубежі 1916 – 2016 рр. Значний акцент зроблено на аналізі подій у рамках святкування подвійного ювілею Івана Франка у Дрогобичі впродовж 2016 року. Визначено, що Дрогобич виконував і виконує роль центрального стержня у напрямі збереження та примноження пам'яті про Івана Франка упродовж досліджуваного періоду.

Ключові слова: Іван Франко, Дрогобич, вшанування, пам'ять, захід, знакова подія, збереження, примноження.

Лит. 59.

Volodymyr HALYK,

PhD. (History), Assistant Professor of World History,
doctoral Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) galykvol@ukr.net

COMMEMORATION OF IVAN FRANKO DROHOBYCH THE LAST HUNDRED YEARS (1916 – 2016 YEARS.): SUMMARY LANDMARK EVENT

The proposed article and proanalizuvano basic measures to commemorate Ivan Franko in Drohobych at the turn of 1916 – 2016 years. Significant emphasis is placed on analysis of events to celebrate the double anniversary of Ivan Franko in Drohobych during 2016 year. Determined that Drohobych served and serves as a centering rod toward the preservation and enhancement of the memory of Ivan Franko throughout the study period.

Key words: Ivan Franko Drohobych, honor, memory, event, significant event, conservation, augmentation.

Ref. 59.

Владимир ГАЛЫК,

кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории,
докторант Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) galykvol@ukr.net

ЧЕСТВОВАНИЕ ПАМЯТИ ИВАНА ФРАНКО ВДРОГОБЫЧЕ ЗА ПОСЛЕДНИЕ СТО ЛЕТ (1916 – 2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР ЗНАКОВЫХ СОБЫТИЙ

В предлагаемой статье представлены и проанализировано основные мероприятия по чествованию памяти Ивана Франко в Дрогобыче на рубеже 1916 – 2016 гг. Значительный акцент сделан на анализе событий в рамках празднования двойного юбилея Ивана Франко в Дрогобыче в течение 2016 года. Определено, что Дрогобыч выполнял и выполняет роль центрального стержня в направлении сохранения и приумножения памяти о Иване Франко в течение исследуемого периода.

Ключевые слова: Иван Франко, Дрогобыч, честь, память, мероприятие, знаковое событие, сохранения, приумножения.

Лит. 59.

Постановка проблеми. 28 травня 1916 р. відійшов у вічність славний син українського народу, велет духу, титан праці – Іван Франко. У перші ж дні після Франкової смерті з'явилося понад кілька сотень вітчизняних публікацій про великого українця. Тогочасна періодика рясніла

різними дописами про життя і багатогранну діяльність митця: за кілька днів було надруковано близько сотні статей про нього. Після смерті І. Франка в Україні стали регулярно проводитися заходи, на яких популяризувалася його творчість, характеризувалася діяльність, оцінювалися результати праці тощо. З метою примноження пам'яті про великого українського письменника, громадсько-політичного діяча, знаного у світі вченого, міські та сільські громади намагалися організувати бодай якесь дійство, яке могло б уже після смерті митця віддати йому шану – ім'ям І. Франка називали вулиці або замінювали старі назви, створювали різні культурно-просвітницькі організації на його честь, споруджували пам'ятники, меморіальні таблиці тощо. З огляду на це, актуальним вбачається аналіз найбільш знакових подій щодо вшанування пам'яті великого українця у Дрогобичі з метою представлення місця і значимості постаті Івана Франка для дрогобичан упродовж 1916 – 2016 рр.

Аналіз досліджень. Порушена тема ще не була предметом окремого дослідження. На сьогодні у виданнях різного часу маємо окремі відомості про перебіг тієї чи іншої події, приуроченої вшануванню І. Франка у Дрогобичі. Здебільшого це публіцистичні та популярні статті на сторінках місцевих періодичних видань [16; 18], статті-повідомлення-анонси як у місцевій пресі, так і на інтернет-сторінках соцмереж і електронних газетах [17; 19; 24; 27; 29; 30; 36; 38; 39; 42; 43; 44; 45; 46; 51; 52] тощо. Низку публікацій такого плану вміщено на сторінках збірника географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів «Дрогобиччина – земля Івана Франка» [20; 22; 28; 40], а також у довідниках [33] та окремих дослідженнях з історії міста Дрогобич та його околиць [21; 34; 37] програмах заходів [2; 31] тощо. Побіжно скажемо, що окремі сюжети досліджуваної проблеми були предметом зацікавлення і автора цієї статті, які публікувалися на шпальтах часопису Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «*Франківець*» [3; 7; 11], у дрогобицькій інтернет-газеті «*Майдан*» [4; 6; 12], у різних збірниках праць [5; 9; 10], окремі матеріали апробувалися в ході роботи міжнародних конференцій, які проходили у місті [14].

Мета статті – представити та проаналізувати за хронологічним принципом знакові події щодо вшанування пам'яті Івана Франка у Дрогобичі на рубежі 1916 – 2016 рр.

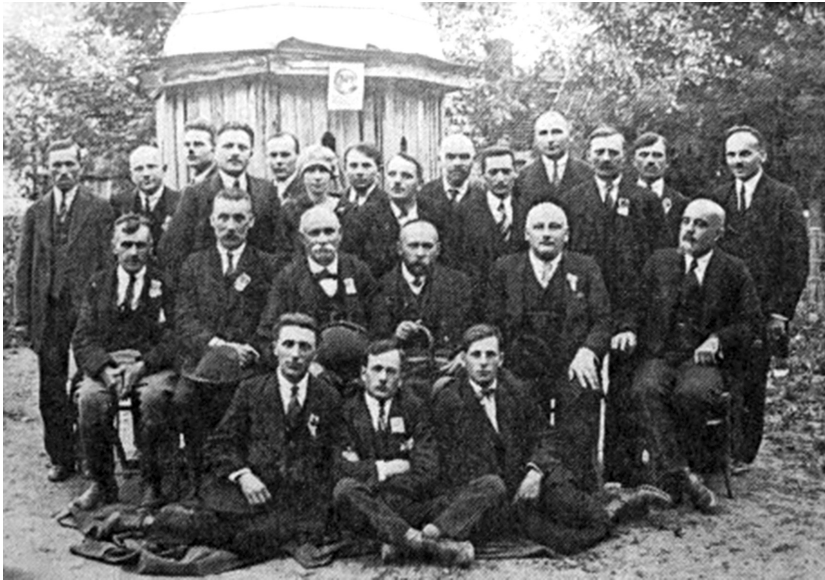
Виклад основного матеріалу. Першим кроком у напрямку вшанування пам'яті Івана Франка у Дрогобичі стало переіменування вулиці Лішнянської (перед тим Зелена) іменем нашого земляка. Значну активність у цьому проявив добрий товариш І. Франка І. Кобилецький, який уже в 20-х рр. ХХ ст. згромаджує навколо себе робітництво, закладаючи низку кооперативів, та стає співзасновником окремого товариства «*Робітничка Громада*» ім. І. Франка [20; 22, 111].

У 1926 р. І. Кобилецький разом зі своїми прихильниками активно займається клопотанням перед магістратом, щоб одну із вулиць Дрогобича міська рада перейменувала на вулицю Івана Франка. Робота завершилася успіхом: 21 травня 1926 р. у рамках відзначення 10-ї річниці від дня смерті славного сина української землі вулицю Лішнянську переіменовано на вулицю Івана Франка [22, 111; 33, 63]. Збереглася пам'ятна таблиця з нагоди вказаного дійства з написом:

Товариство «Робітничка Громада» імені Івана Франка у Дрогобичі.

*Світлина 1933 року.
Подається за:
[33, 76]*

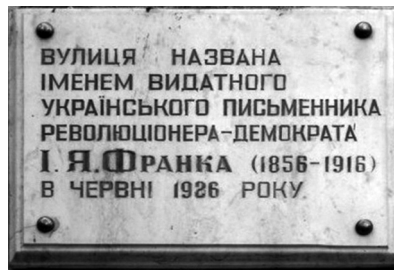

Організаційний комітет щодо переіменування вулиці Лішнянської на вулицю Івана Франка. Сидять у другому ряді: Іван Кобилецький – другий зліва, професор Іларіон Свенціцький – четвертий ліворуч.

Світлина 1926 року.
Подається за:
[33, 43]

«Вулиця названа іменем видатного українського письменника, революціонера-демократа І. Я. Франка (1856 – 1916). В червні 1926 року».

Знаковим у напрямі увічнення пам'яті І. Франка на теренах Дрогобича та Дрогобиччини став 1936 р. У вересні 1936 р. з нагоди відзначення 80-річчя від дня народження і

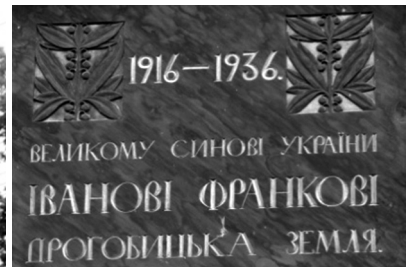

Пам'ятна таблиця з нагоди переіменування вулиці Лішнянської на вулицю Івана Франка в 1926 році.

Світлина В. Галика,
вересень 2016 року.

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ОСВІТИ ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ
ДРОГОБИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
**ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА
I-III СТУПЕНІВ № 1
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**
м. ДРОГОБИЧ

1916–1936
ВЕЛИКОМУ СИНОВІ УКРАЇНИ
ІВАНОВІ ФРАНКОВІ
ДРОГОБИЦЬКА ЗЕМЛЯ.
У ЦЬОМУ БУДИНКУ В 1929-1939, 1941-1944 рр.
ДІЯЛА УКРАЇНЬСЬКА ГІМНАЗІЯ ІМ ІВАНА ФРАНКА
ТУТ, У КОЛИШНІЙ ГІМНАЗІЇ В 1930-Х РОКАХ
ПРАЦЮВАВ ВИКЛАДАЧЕМ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ
ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ 1878 - 1956

Пам'ятні таблиці з нагоди відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті І. Франка на фасаді Дрогобицької ЗОШ I-III ступенів №1 імені Івана Франка. Сучасний вигляд.

Світлина В. Галика,
червень 2016 року.

Пам'ятний значок, випущений у Бориславі з нагоди відзначення 80-річчя від дня народження Івана Франка (1936 рік).

Подається за: [40, 239]

Підкарпатський театр імені Івана Франка.

Подається за: [28, 619]

20-річчя від дня смерті І. Франка на фасаді будинку Дрогобицької української гімназії імені Івана Франка з боку вулиці Сніжної було встановлено меморіальну таблицю з написом: *«Великому синові України Іванові Франкові – Дрогобицька земля»* [21; 33].

У цьому ж 1936 р. товариство *«Робітничка Громада» ім. І. Франка*, готуючись до відзначення 80-річчя від дня народження Івана Франка, посприяла виготовленню пам'ятного значка з нагоди цієї події. Усього було випущено не більше двох тисяч екземплярів. Згадана пам'ятка мала такий вигляд: у верхній правій частині значка розміщено портрет Івана Франка, від якого струменять промені знань, а під ними зображено маленьких хлопчика та дівчинку. На значку присутні написи: уздовж правого краю – *«Укр[аїнська] робіт[нича] діточа оселя ім. [Івана] Франка, Нагуєвичі»*; внизу – *«1936»* (рік випуску) [40].

Знаковими подіями щодо вшанування пам'яті І. Франка характеризувалися 40-80-ті рр. ХХ ст. у Дрогобичі. Зокрема, у жовтні 1942 р. у місті було створено *Підкарпатський театр імені Івана Франка* [28].

Пам'ятник Іванові Франку, відкритий в 1966 р., біля Народного дому у Дрогобичі.

Світлина В. Галика, серпень 2016 року.

Дещо згодом, у 1954 р., ім'я І. Франка було присвоєно Дрогобицькому вишу – тоді ще як педінституту. 9 жовтня 1966 р. поблизу Будинку культури на вулиці І. Франка великому українському генію було відкрито пам'ятник із каменю. Автори пам'ятника: скульптори Я. Чайка, Е. Мисько, В. Одрехівський. Гостями церемонії відкриття стали: Олесь Гончар, Павло Загребельний, Іван Ле, Ірина Вільде, Петро Панч та ін. [14, 34]

У 1979 р. на приміщенні філологічного факультету тодішнього педінституту (тепер Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка), було відкрито меморіальну таблицю з горельєфом. На таблиці розміщений напис: *«У цьому будинку в 1867 – 1875 рр. вчився Іван Франко»* [14, 34; Див. також: 10].

Дещо пізніше, у 1981 р., ім'я Івана Франка було присвоєно Народному домові *«Просвіта»*. Зараз будинок має вказівну таблицю із написом *«Відділ культури та мистецтв виконавчих органів Дрогобицької міської ради. Народний дім ім. Івана Франка»* [14, 34].

Здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 р. позбавило українське населення соціального напруження та впливу ідеологічного тиску з боку комуністичної влади. З цього

Головний корпус
Дрогобицького
державного педагогічного
університету імені Івана
Франка. Сучасний
вигляд. У 1954 р.
Дрогобицькому вишу
було присвоєне
ім'я І. Франка.

*Світлини В. Галика,
червень 2016 року.*

моменту для українців стає святою справою відзначати усі пам'ятні дати-річниці, які не лише пов'язані з І. Франком, а й з ішими непересічними особистостями, подіями тощо, які мають пряме чи опосередковане відношення до становлення української державності, її культурно-просвітнього розвитку. З огляду на це, 21 вересня 1991 р. на стіні колишнього приміщення василіянської нормальної школи при церкві Святої Трійці, де навчався Іван Франко, було відкрито меморіальну таблицю з барельєфом із написом: *«Будинок нормальної школи, де в 1864 – 1867 роках вчився Іван Франко»* [14, 34; Див. також: 10].

Чимало заходів проведено у напрямі увічнення пам'яті І. Франка в Дрогобичі впродовж останнього десятиліття ХХ ст., у результаті чого місто разом із Франковою малою батьківщиною стає основною консолідуючою силою популяризації життя і багатогранної діяльності Івана Франка.

Значно побільшало франкознавчих заходів із початком нового – ХХІ ст. Саме з цього моменту у Дрогобичі починає на повну силу функціонувати франкознавчий науковий осередок, сформований в основному у стінах Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, закладини та розвиток якого відбувалися упродовж багатьох попередніх років. У 2005 р., Дрогобицький виш став організатором Міжнародного симпозіуму *«Orbis terrarum Івана Франка»*, приуроченого до 150-річчя від дня народження Івана Франка і 50-річчя присвоєння закладові імені письменника. У роботі симпозіуму взяли участь франкознавці з Австрії, Словаччини, Польщі, а також понад сто учасників представляли такі міста, як Київ, Львів, Тернопіль, Івано-Франківськ, Чернівці, Донецьк, Дрогобич та ін. [31].

Корпус філологічного
факультету ДПУ імені
І. Франка.

Це приміщення
колишньої
Дрогобицької гімназії
імені Франца-Йосифа,
де І. Франко навчався
впродовж
1867 – 1875 рр.
Пам'ятна меморіальна
дошка Івану Франкові
з горельєфом, яка
встановлена 1979 р. на
цьому корпусі.

*Світлини В. Галика,
червень 2016 року.*

ВІДДІЛ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВ
ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ ДРОГОБИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
**НАРОДНИЙ ДІМ
ім.ІВАНА ФРАНКА**

**Народний дім
ім. Івана Франка.**

**Вигляд з боку вулиці
І. Франка.**

*Світлини В. Галика,
серпень 2016 року.*

**Теперішній вигляд
приміщення
Дрогобицької головної
школи в напрямі
вул. Трускавецької.
Меморіальна таблиця
на фасаді колишньої
василіянської
нормальної школи при
церкві Святої Трійці
на честь навчання
у ній Івана Франка.
Встановлена 1991 р.**

*Світлини В. Галика,
червень 2016 року.*

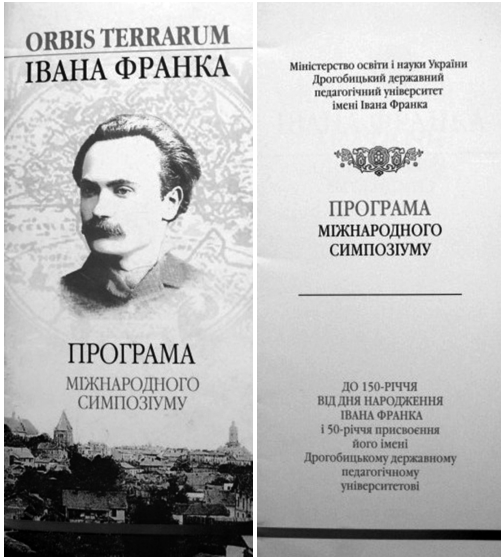

Кульмінаційною подією у роботі Міжнародного симпозиуму *«Orbis terrarum Івана Франка»* стала презентація дрогибицького тритомника *«Іван Франко. Вибрані твори»*, що побачив світ у дрогибицькому видавництві *«Коло»* у 2005 р. До першого тому (упорядник та редактор Михайло Шалата) увійшли основні оригінальні поезії письменника, з-поміж яких і ті, що у режимний радянський час не друкувалися, а також три найпопулярніші поеми І. Франка: *«Лис Микита»*, *«Іван Вишенський»* та *«Мойсей»* [48]. Другий том (упорядник та редактор Зенон Гузар) наповнили кращі художні твори письменника: *«Перехресні стежки»*, *«Украдене щастя»* [49]. Третій том (упорядник та редактор Олег Баган) зібрав Франкові літературознавчі, публіцистичні та політологічні праці [50].

Згодом важливою ланкою роботи дрогибицьких франкознавців та поціновувачів творчості Івана Франка у згаданому спектрі стало проведення щорічних всеукраїнських наукових конференцій *«Нагуєвицькі читання»* (за організацією Петра Іванишина, Ярослава Радевича-Винницького, Олега Багана), результатом роботи яких є періодичні видання збірників матеріалів конференцій, де висвітлюються актуальні питання сучасного літературного та історичного франкознавства.

Восени 2009 р. при Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка було створено Відділення франкознавства, а згодом, через півроку, його реорганізовано

Титулка і зворот титулки програми Міжнародного симпозиуму «*Orbis terrarum Івана Франка*» 2005 року.

в Інститут франкознавства. Директором структури став доцент Євген Пшеничний. За його стараннями побачили світ уже шість томів «*Франкознавчих студій*» [53–58], видано та перевидано «*Іван Франко. Казки. Повне зібрання*», упорядником яких стала Галина Сабат [25–26] та ін. У вересні 2014 р. Інститут франкознавства переіменовано у лабораторію франкознавства і славістики.

Велика робота у напрямі розвитку франкознавчої науки та популяризації творчості І. Франка проводиться на історичному факультеті ДДПУ ім. Івана Франка. Наукоцями-істориками розроблено широку дослідницьку програму з розвитку історичного франкознавства, результатом чого стало видання низки наукових праць: «*І знову бачу тя, село моє родинне...*» (*Вибрані праці Івана Франка про Нагуєвичі*)» [23]; «*Там город преславний Дрогобич лежить...*» (*Вибрані праці Івана Франка про Дрогобич*)» [41]; «*Адресати з Дрогобича до Івана Франка*» [1]; «*Хорватія у житті та творчій спад-*

Дрогобицький тритомник «Іван Франко. Вибрані твори». Дрогобич: «Коло», 2005 р.

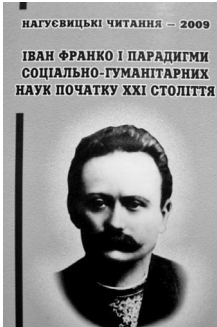

Учасники Міжнародного симпозиуму «*Orbis terrarum Івана Франка*».

Світлина на згадку, 2005 рік. Подається за: [32, XVI]

Збірники матеріалів наукових конференцій «Нагуєвицькі читання» за 2007 і 2009 роки.

заходу стало пропагування здобутків франкознавчої науки та франкознавства загалом, на теренах Франкового краю й заповнення «білих плям» у цій галузі. Перший захід пройшов 26 – 29 травня 2013 р. і був приурочений до 97-річчя від дня смерті Івана Франка. У роботі академії взяли участь науковці з Австрії й Словаччини, франкознавці з Києва, Львова, Івано-Франківська, літератори з різних міст України. Під час «Крайни Франкіани» – 2013 її учасники спробували більш глибоко пізнати творчу спадщину вченого, проаналізувати окремі сюжети його громадсько-політичної діяльності та визначити місце письменника у сучасній розбудові незалежної України [15, 13; 18].

Друга літературно-мистецька академія «Крайни Франкіана» проходила упродовж 26 – 28 травня 2014 р. Першим заходом у межах «Крайни Франкіани» – 2014 став мистецький вечір «Пісня і праця – великі дві сили», організатором якого виступив інститут музичного мистецтва ДДПУ імені І. Франка. Під час концерту були виконані твори українських композиторів на тексти Івана Франка та духовні композиції й народні пісні з циклу «Улюблені твори Великого Каменяря».

Перше та друге видання повного зібрання казок Івана Франка.

Відкриття другої літературно-мистецької академії «Крайни Франкіана» відбулося 27 травня в актовому залі Дрогобицького університету. Останній день роботи «Крайни Франкіани» – 2014 розпочався із громадянської панахиди, приуроченої до 98-ї річниці від дня смерті Івана Франка, яка відбулася 28 травня біля пам'ятника Іванові Франку [18, 13–14; 29].

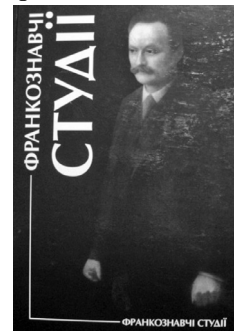

Франкознавчі видання на історичному факультеті ДДПУ ім. Івана Франка

цини Івана Франка» [13]; «Ivan Franko i hrvatska kulturna bastina» [59] та інші.

Крім істориків, плідно працюють на ниві франкознавства та популяризації Івана Франка й інші навчальні підрозділи Дрогобицького вишу (філологічний факультет, інститут музичного мистецтва, інститут іноземних мов та ін). Упродовж лише останніх років ними опубліковано сотні франкознавчих досліджень на сторінках провідних фахових журналів України та за рубежом.

Водночас у 2013 р. під керівництвом Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка зініційовано проведення періодичної літературно-мистецької академії «Крайни Франкіана». Метою

Шостий том «Франкознавчих студій». Дрогобич: «Коло», 2015 р.

Третя літературно-мистецька академія «Крайни Франкіана» проходила в Дрогобичі упродовж 27 – 28 травня 2015 р. Під час роботи наукового заходу виступили з доповідями науковці-франкознавці з Києва, Львова, Івано-Франківська, Житомира, Ужгорода, Чернівців, Полтави та Дрогобича. Наступного дня, 28 травня 2015 р., біля пам'ятника Іванові Франку

Афіша музично-мистецького фестивалю «Франко Фест» 2012 року.

країні), де основним співорганізатором виступає Дрогобич. Організатори «Франко Фесту» поставили собі за мету усунути стереотипні погляди та створити якісно новий імідж Івана Франка як одного з найкращих і найпрогресивніших українців, що сприятиме актуалізації ідей генія та поширення їх серед молоді України. Під час заходів відбувається концертна програма української музики, виступи бардів та різноманітних народних колективів, арт-перформанси та художні інсталяції, театральні виступи і читання творів І. Франка відомими українськими письменниками, істориками, літературознавцями. У 2013 р. «Франко Фест» було об'єднано з фестивалем «Fort. Missia» під назвою «Франко. Missia», у результаті чого частина програмних подій відбулася в Поповичах, а частина – в Нагуєвичах [51; 52].

Афіша музично-мистецького фестивалю «Франко місія» 2013 року.

Франку у 99-ту річницю від дня смерті вченого в Дрогобичі відбулася громадська панахида, у якій взяли участь, крім духовних осіб, представники міської і районної влади, ректор університету професор Н. Скотна, доцент Житомирського університету М. Франчук. Завершальним акордом третьої «Країни Франкіани» став традиційний перегляд її учасниками вистави «Украдене щастя» у Львівському обласному академічному музично-драматичному театрі імені Юрія Дрогобича [18, 14–15; 19; 27].

Ще одним видом популяризації та увічнення пам'яті Івана Франка на теренах Дрогобиччини і не тільки є започаткування у 2012 р. проведення у Нагуєвичах періодичного музично-мистецького фестивалю «Франко Фест» (у 2014, 2015, 2016 роках захід не відбувся через складну політичну та економічну ситуацію в

Емблема літературно-мистецької академії «Країна Франкіана».

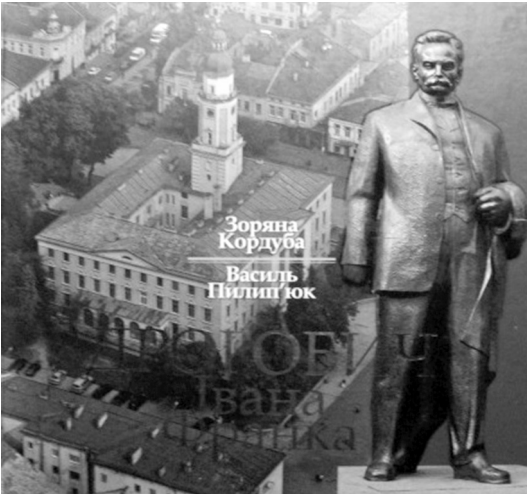

Програма-афіша літературно-мистецької академії «Країна Франкіана» 2016 року.

знаковим для дрогобичан став 2016 р., адже він, згідно з указом Президента України, у нашій державі був проголошений роком Івана Франка [47]. Світкування подвійного ювілею Івана Франка – 160-річчя від дня народження та 100-річчя від дня смерті, стартувало із проведення четвертої літературно-мистецької академії «Країна Франкіана» – 2016, яка проходила в Дрогобичі упродовж 4 травня – 3 червня 2016 року.

24 травня 2016 р. в рамках святкування літературно-мистецької академії «Країна Франкіана» у Палаці мистецтв музею «Дрогобиччина» відбулася презентація альбому-путівника Зоряни Кордуби та Василя Пилип'юка «Дрогобич Івана Франка», одного із перших таких видань у Дрогобичі [36; 44].

Далі у її рамках відбулася наукова конференція «Іван Франко – письменник, учений, громадський діяч», яка роз-

Альбом-путівник
«Дрогобич Івана Франка».

верситету, доктор філологічних наук, іноземний член НАН України, довгорічний голова Асоціації українців та Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Словаччині Микола Мушинка з дружиною. Експерсія розпочалася з відвідин Літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові. Наступним пунктом експерсії містом Лева стало Личаківське кладовище, а заключним акордом – Львівський Будинок учених, із яким пов'язано немало подій наукового, громадсько-політичного і творчого життя Львова [11; 12].

28 травня 2016 р. біля пам'ятника Іванові Франку у Дрогобичі, згідно з програмою «*Країни Франкіани*» – 2016, за участю священників УГКЦ та УАПЦ пройшла громадянська панахида з нагоди 100-річчя відходу Івана Франка у вічність, яку очолив владика Дрогобицько-Самбірської єпархії УПЦ КП архієпископ Яків. Після урочистої панахиди її учасники поклали квіти до пам'ятника великого українця [3; 4].

Невдовзі, 1 серпня 2016 р., автором цієї статті у світлиці Міської ратуші було презентовано мапу «*Місця Івана Франка у Дрогобичі*» [8], яка побачила світ за сприяння комунального підприємства «*Туристично-інформаційного центру*» міста Дрогобич. У презентований туристичний маршрут Франковими місцями увійшло 36 станцій у межах Дрогобича та його околиць, які прямо

Львівський національний
літературно-меморіальний музей Івана
Франка.

Учасники літературно-мистецької академії «*Країна Франкіана*» 2016 р. під час відвідин Національного літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові.

Світлина В. Галика, травень 2016 року.

Громадянська панахида з нагоди 100-річчя відходу Івана Франка у вічність. 28 травня 2016 р. під час «Країни Франкіани» – 2016. Виступає Роланд Франко.

Світлина В. Галика, травень 2016 року.

Онук Івана Франка – Роланд Франко – частий гість літературно-мистецької академії «Країна Франкіана» у Дрогобичі.

Світлина В. Галика, травень 2016 року.

чи опосередковано пов'язані з Іваном Франком [16; 46]. В контексті зазначимо, що ще одна презентація цієї мапи відбулася 19 листопада 2016 р. у рамках програми літературно-мистецького проекту «Друга Осінь – 2016» на 74-ті роковини загибелі Бруно Шульца у стінах Бібліотеки імені В'ячеслава Чорновола в Дрогобичі [17; 24].

Згодом, у серпневі дні 2016 р., напередодні церемонії нагородження *Лауреата Міжнародної премії ім. Івана Франка* у центральній частині міста Дрогобича у «Франкових місцях» за старанням міської ради було виконано монтування пам'ятних знаків. Зокрема, такі таблиці було встановлено біля: пам'ятника-бюста В. Стефаникові (на початку вул. Бориславської, навпроти

Карта «Місця Івана Франка у Дрогобичі» розроблена за підтримки Туристично-інформаційного центру м. Дрогобич. Дрогобичська міська рада, 2016 р.

Мапа «Місця Івана Франка у Дрогобичі».

Пам'ятні знаки по «Франкових місцях» у центральній частині Дрогобича.
Світлина В. Галика, листопад 2016 року.

Біля пам'ятника-бюста
В. Стефаникові

Біля міської ратуші

Біля головної пошти

Біля костелу
Святого Варфоломія

Біля будинку
Леона Гартенберга

Біля концертного залу
ансамблю «Верховина»

Катедрального собору Пресвятої Трійці), який упродовж 1890 – 1892 рр. навчався у Дрогобицькій гімназії і був добрим приятелем Івана Франка; **міської ратуші** (на вул. Площа Ринок, 1), яка згадується І. Франком у творах «Перехресні стежки», «Борислав сміється»; **головної пошти** (на вул. Данила Галицького, 21), з якої відправлялися адресовані Іванові Франку листи, писані в Дрогобичі від різних кореспондентів (66 листів), а також із неї, свої листи, відправляв також І. Франко; **костелу Святого Варфоломія** (на площі Замкова Гора), про який згадував І. Франко у поетичному творі «Похвала Дрогобича», в нарисах «У столярні», у повісті «Борислав сміється» та ін.; **будинку Леона Гартенберга** (на вул. Т. Шевченка, 12), закладини та будівництво якого І. Франко описав у повісті «Борислав сміється»; **концертного залу ансамблю «Верховина»** (на вул. Т. Шевченка, 22), де, у колишньому приміщенні Дрогобицького магістрату, знаходилась тюрма, в якій І. Франко провів одну добу, коли був відправлений етапом із Коломиї до Нагуєвич під час другого арешту в червні 1880 р. (про цю дрогобицьку тюремну «яму» І. Франко згадав у новелі «На дні» та у спогаді «Як це сталося?»).

Знак Лауреата Міжнародної премії імені Івана Франка

Подається за: [2, 7]

27 серпня 2016 р. у приміщенні Народного дому ім. Івана Франка пройшла уже згадувана церемонія нагородження **Лауреата Міжнародної премії ім. Івана Франка**. Ще у червні 2015 р. було створено **Міжнародний фонд Івана Франка**, діяльність якого спрямована на підтримку розвитку україністики та соціально-гуманітарних наук, просування та популяризацію наукового і творчого доробку Івана Франка. Ініціатором створення Фонду став онук Івана Франка Роланд Франко. Першочерговим та основним завданням перед фондом стало заснування та подальша реалізація Міжнародної Премії Івана Франка. За задумом, Премія повинна вручатися у номінаціях: «**за вагомий внесок у розвиток україністики**», «**за вагомий особистий внесок у розвиток суспільно-гуманітарних наук**» [2, 5].

Започаткована Премія стала щорічною і є почесним визнанням наукових відкриттів, вагомих здобутків та визначних науковців світу у галузі україністики та соціально-гуманітарних наук [2, 4]. До Премії додається **Знак**

Лауреата Міжнародної премії ім. Івана Франка. Це кругла медаль з вушком діаметром 30 мм., вагою 24 грами, виготовлена із золота 375 проби в якості proof-like. Тонка стрічка синьо-жовтого кольору з елементом традиційної вишивки кріпиться на золотій вставці із зображенням пера та лаврового листка. На Знаку викарбовано такі слова І. Франка: «**Я син народу, що вгору йде**». Автором ескізу став канадський художник українського походження – Олег Лесюк, а сам Знак виготовлений київською компанією ТОВ «Герольдмайстер» [2, 7].

Урочиста церемонія нагородження Лауреата Міжнародної премії ім. Івана Франка у Дрогобичі. Виступає Роланд Франко.

Світлина В. Галика, серпень 2016 року.

Франкознавчі праці Романа Пастуха, видані до подвійного ювілею Івана Франка у 2016 році.

У перший рік премії, до його Комітету було подано 14 робіт із 10-ти університетів трьох країн (Україна, Грузія, Іспанія) у восьми наукових дисциплінах. Лауреат визначався на трьох етапах. Першим Лауреатом премії став Блаженніший кардинал, доктор богослів'я Любомир Гузар за монографію *«Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901 – 1944) провісник екуменізму»*. Ім'я першого Лауреата було названо Міжнародним журі і Відні 5 серпня 2016 р. [2, 4].

Лауреатом, Блаженнішим Любомиром, було висловлено щирі слова подяки ректорату й науковим працівникам Львівського національного університету, які сприяли виходу його книги у світ. У своїй промові

Роланд Франко наголосив: *«Премію імені Івана Франка було названо міжнародною, бо він це заслужив. Мрію, щоб премія стала відомою у всьому світі і, поряд з премією Альфреда Нобеля, стала достойною і бажаною винагородою вченим з різних країн світу за дослідження в соціально-гуманітарних науках та україністиці»* [43]. Водночас акцентуємо, що в процесі церемонії з вітальними словами до присутніх звернулися: голова Львівської обласної державної адміністрації Олег Синютка, мер міста Дрогобича Тарас Кучма та ректор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Надія Скотна. Перша частина урочистої церемонії завершилася покладенням квітів до пам'ятника Івана Франка. Також учасники церемонії побували на презентації премійованої праці Любомира Гузара у стінах Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та відвідали Державний історико-культурний заповідник *«Нагуєвичі»*.

Побіжно звернемо увагу на те, що у рік Івана Франка у дрогобицькому видавництві *«Посвіт»* побачила світ низка франкознавчих праць місцевого краєзнавця Романа Пастуха [32; 35]. Їхня презентація відбулася 18 серпня 2016 р. у рамках відзначення 160-річчя від дня народження Івана Франка в літературній вітальні Дрогобицької районної бібліотеки [45]. Крім того, підготовлено до друку два путівники місцями Івана Франка у Дрогобичі, які мають побачити світ у кінці 2016 р. Перший укладений на кафедрі української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (головний редактор видання – завідувач кафедри, доктор філологічних наук, професор Петро Іванишин); другий – альбом-путівник *«Дро-*

Учасники Міжнародної наукової конференції «Лінгвістичне франкознавство в контексті сучасних філологічних студій».

Світлина на згадку, листопад 2016 року.
Подається за: [30]

гобич у житті та творчій спадщині Івана Франка» підготовлений на кафедрі всесвітньої історії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (автор видання – кандидат історичних наук, доцент Володимир Галик).

Ще одним знаковим дійством у Дрогобичі в рамках святкування 160-річчя від дня народження Івана Франка стало проведення 24 – 25 листопада 2016 р. в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка Міжнародної наукової конференції «Лінгвістичне франкознавство в контексті сучасних філологічних студій». Організатором конференції виступили кафедра української мови Дрогобицького педуніверситету та відділ молодіжної політики, сім'ї та спорту виконкому Дрогобицької міської ради. Варто відзначити, що гості, які прибули для участі в конференції, а це, здебільшого, науковці зі Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Вінниці, Луцька, Києва, Мукачева, Любліна (Польща), а також дрогобицькі дослідники життя та творчості великого українця, у підсумку роботи конференції *«засвідчили свою шану й повагу до величчя інтелекту та сили духу славетного українського вченого, чії ідеї з плином часу не втрачають своєї актуальності»* [30; 42].

Висновки. Підсумовуючи, підкреслимо, що подані тут факти – це лише незначна частина з того, що відбулося у Дрогобичі у річницю увічнення пам'яті Івана Франка впродовж 1916 – 2016 рр. В основному наша увага звернута на найбільш знакові події, але незважаючи на це, порушена проблема може стати предметом подальшого, спеціального та більш глибокого наукового дослідження. Попри все, із вищенаведених фактів видається очевидним, що Дрогобич був і є центровим стержнем у напрямі збереження та примноження пам'яті про Івана Франка на теренах Галицького Підгір'я. Зрештою, це закономірно, адже місто вважається місцем дитинства, юності та становлення величчя званого українського письменника, вченого, громадсько-політичного діяча.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Адресати з Дрогобича до Івана Франка / [упоряд., перед. і комент. Володимира Галика ; наук. ред. Леонід Тимошенко]. – Дрогобич : Коло, 2011. – 308 с.
2. Бюлетень. Міжнародна Премія імені Івана Франка. – Міжнародний фонд Івана Франка, 2016. – Дрогобич : Коло, 2016. – 95 с.
3. Галик В. М. Громадянська панахида біля пам'ятника Івану Франкові / В. М. Галик // Франківець : Часопис Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Дрогобич. – 2016. – №7(240). – С. 3.
4. Галик В. М. До 100-річчя відходу Івана Франка у Вічність: громадянська панахида в Дрогобичі / В. М. Галик // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maydan.drohobych.net/?p=44992>.
5. Галик В. М. До історії розвитку франкознавчої науки на теренах Львова та Дрогобича (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / В. М. Галик // Слово як осереддя буття. Збірник на пошану професора Тетяни Іванівни Біленко / [ред. колегія : В. С. Возняк (головний редактор), В. В. Лімонченко, О. А. Ткаченко]. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. – С. 269–274.
6. Галик В. М. Історики на Фестивалі «Країна Франкіана» / В. М. Галик // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maydan.drohobych.net/?p=44987>.
7. Галик В. М. Історична секція «Іван Франко і соціокультурне середовище Дрогобиччини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» / В. М. Галик // Франківець : Часопис Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Дрогобич. – 2016. – №7(240). – С. 2.
8. Галик В. М. Місця Івана Франка у Дрогобичі / В. М. Галик. – Дрогобич : Друкспрінт, 2016. – карта, 2 арк.
9. Галик В. М. Поступ франкознавства на теренах Дрогобича і Дрогобиччини в останнє десятиліття ХХІ століття (До 160-річчя від дня народження Івана Франка) / В. М. Галик // Календар класного керівника на 2015 – 2016 навчальний рік / [упор. Ю. Кишакевич]. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – 2015. – С. 177–181.
10. Галик В. М. Постійні й тимчасові помешкання Івана Франка під час його навчання у Дрогобицькій головній школі та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа І / В. М. Галик // Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – Вип. 1. – С. 32–39.

11. Галик В. М. Учасники «Країни Франкіани» на екскурсії у Львові / В. М. Галик // Франківець : Часопис Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Дрогобич. – 2016. – №7(240). – С. 3.
12. Галик В. М. Учасники «Країни Франкіани» у Львові / В. М. Галик // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maydan.drohobych.net/?p=44985>.
13. Галик В. М. Хорватія у житті та творчій спадщині Івана Франка / В. М. Галик. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – 258 с.
14. Галик В. М. Як дрогобичани увічнювали пам'ять Івана Франка упродовж 20 – 90-х років ХХ ст. (До 160-річчя від дня народження та 100-річчя з дня пам'яті Івана Франка) / В. М. Галик // Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи : збірник матеріалів І-й Міжнародній науково-практичній конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Баку – Ужгород – Дрогобич : Посвіт, 2016. – С. 32–35.
15. Галик В. М. Здобутки франкознавчої науки у Франковому краї / В. М. Галик // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – Вип. 14. – С. 11–17.
16. Гамків В. Стежками Франка у Дрогобичі / В. Гамків // Галицька Зоря. – 5 серпня 2016. – № 47 (13815). – С. 1.
17. Гольберг Л. Вп'ятнадцяте «Другою осінню» вшанували Бруно Шульца. Й уперше на місці загибелі видатного дрогобичанина лунала також і мусульманська молитва / Л. Гольберг // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : maydan.drohobych.net/?author=4.
18. Грицак Я. «Країна Франкіана» у місті Франкової юності / Я. Грицак // Галицька Зоря. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hal_zoria.io.ua/s403885/kraena_frankiana_u_misti_frankovoe_yunosti.
19. Дрогобич втретє роковини смерті Івана Франка вшанує «Країною Франкіаною», яку організовує педагогічний університет // Майдан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maydan.drohobych.net/?p=35189>.
20. Дуб В. Робітнича громада ім. Івана Франка в Дрогобичі / В. Дуб // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. – Т. I. – С. 598–600.
21. Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка 1918 – 1944 рр. / [упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гавришак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька]. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 416 с.
22. Життєпис бл. п. д-ра. Івана Кобилецького // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1978. – Т. II. – С. 109–111.
23. «І знову бачу тя, село моє родинне...» (Вибрані праці Івана Франка про Нагуєвичі) / Упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика. – Дрогобич : Коло, 2007. – 144 с.
24. І знову – Друга осінь. Бруно Шульц in memoіam // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : maydan.drohobych.net/?p=47259.
25. Франко І. Казки. Повне зібрання / [упоряд., автор передмови і коментарів Г. Сабат]. – Дрогобич : видавець Святослав Сурма, 2009. – 672 с.
26. Франко І. Казки. Повне зібрання / [упоряд., автор передмови і коментарів Г. Сабат]. – 2-вид., зі змінами. – Дрогобич : Коло, 2013. – 668 с.
27. Калинович О. Третя «Країна Франкіана» на батьківщині Каменяра / О. Калинович // Франковий край. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://frankovuykraj.info/novyny/bud-obiznanym-novyny-51.html>.
28. Климовський Я. Український підкарпатський театр / Я. Климовський, Р. Тимчук // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. – Т. I. – С. 618–626.
29. Країна Франкіана – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspu.edu.ua/node/731>.
30. Міжнародна наукова конференція «Лінгвістичне франкознавство в контексті сучасних філологічних студій». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ddpu.drohobych.net/news/mizhnarodna-naukova...
31. «Orbis terrarum Івана Франка». Програма Міжнародного симпозиуму до 150-річчя від дня народження Івана Франка і 50-річчя присвоєння його імені Дрогобицькому державному педагогічному університету (Дрогобич, 21 – 22 жовтня 2005 р.). – Дрогобич : Коло, 2015. – 26 с.
32. Пастух Р. Велет із Нагуєвич / Р. Пастух. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – 240 с., XXVI с. іл.
33. Пастух Р. Дрогобич у прізвишах, датах, подіях і фактах. Вид. 2-ге доп. і уточ. / Р. Пастух. – Дрогобич : Коло, 2002. – 144 с., іл.
34. Пастух Р. Рідна школа в Дрогобичі / Р. Пастух. – Львів : Меморіал, 1991. – 63 с.
35. Пастух Р. Франко здалека і зблизька. Короткий життєпис на тлі епохи. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – 128 с.

36. Презентація альбому-путівника «Дрогобич Івана Франка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ddpu.drohobych.net/news...альбому-путівника...
37. Програма наукового семінару «Дрогобич – місто Івана Франка» 18 травня 2015 р. – Дрогобич, 2015. – 8 с.
38. Святкування III Літературно-мистецької академії «Країна Франкіана». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspu.edu.ua/node/1164>.
39. Сергієнко Ф. Дрогобицькі історики презентували Франкову мапу «Місія Івана Франка в Дрогобичі» / Ф. Сергієнко // Майдан – дрогобицька інтернет-газета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maydan.drohobych.net/?p=45688>.
40. Сов'як П. Маловідома франківська реліквія / П. Сов'як // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Дрогобич : Вид. фірма «Відродження». – Т. IV. – С. 238–240.
41. «Там город преславний Дрогобич лежить...» (Вибрані праці Івана Франка про Дрогобич) / Упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика. – Дрогобич : Коло, 2008. – 200 с.
42. У Дрогобичі відбулася міжнародна наукова конференція до 160-річчя Івана Франка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/11/30/u_drohobychi_vidbulasya_mizhnarodna...
43. У Дрогобичі вручили Міжнародну франківську премію. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dailyviv.com/news...drohobychi...imeni-ivana-franka...
44. У Дрогобичі презентували альбом-путівник «Дрогобич Івана Франка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : protruskavets.org.ua/u-drohobychi...
45. У Дрогобичі презентували книги Романа Пастуха про Івана Франка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2016/08/19/u_drohobychi_prezentuvaly_knygy...
46. У Дрогобичі презентували мапу міськ, пов'язаних з Іваном Франком // Zaxid.Net. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?u_drohobichi_prezentuvali_mapu_mists_povyuzanih_z_ivanom_frankom&objectId=1399344.
47. Указ Президента України «Про вшанування пам'яті Івана Франка» № 687/2015 від 08.12.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/687/2015.
48. Франко І. Вибрані твори : В 3-х т. Т. 1 : Поезії, поеми. 2-е вид., доп. / [ред. колегія : Скотний В. та інші ; упор. Шалата М.]. – Дрогобич : Коло, 2005. – 824 с.
49. Франко І. Вибрані твори : В 3-х т. Т. 2 : Проза, драматургія. 2-е вид., доп. / [ред. колегія : Скотний В. та інші ; упор. Гузар З.]. – Дрогобич : Коло, 2005. – 712 с.
50. Франко І. Вибрані твори : В 3-х т. Т. 3 : Літературознавство, публіцистика. 2-е вид., доп. / [ред. колегія : Скотний В. та інші ; упор. Баган О.]. – Дрогобич : Коло, 2005. – 690 с.
51. Франко Фест 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fest4u.com/index.php?section=festivals&n=130>.
52. Франко Фест. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Франко_Фест.
53. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Вимір, 2001. – Вип. 1. – 256 с.
54. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Вимір, 2002. – Вип. 2. – 412 с.
55. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Коло, 2005. – Вип. 3. – 432 с.
56. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Коло, 2007. – Вип. 4. – 858 с.
57. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Коло, 2012. – Вип. 5. – 658 с.
58. Франкознавчі студії. – Дрогобич : Коло, 2015. – Вип. 6. – 390 с.
59. Galyk V. M. Ivan Franko i hrvatska kulturna baština / V. M. Galyk. – Zagreb : Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2012. – 153 s.

REFERENCES

1. Adresaty z Drohobycha do Ivana Franka / [uporiad., pered. i koment. Volodymyra Halyka ; nauk. red. Leonid Tymoshenko]. – Drohobych : Kolo, 2011. – 308 s.
2. Biuletен. Mizhnarodna Premiia imeni Ivana Franka. – Mizhnarodnyi fond Ivana Franka, 2016. – Drohobych : Kolo, 2016. – 95 s.
3. Halyk V. M. Hromadianska panakhyda bilia pamiatnyka Ivanu Frankovi / V. M. Halyk // Frankivets : Chasopys Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. I. Franka. – Drohobych. – 2016. – №7(240). – S. 3.
4. Halyk V. M. Do 100-richchia vidkhodu Ivana Franka u Vichnist: hromadianska panakhyda v Drohobychi / V. M. Halyk // Maidan – drohobyt'ska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://maydan.drohobych.net/?p=44992>.
5. Halyk V. M. Do istorii rozvytku frankoznavchoi nauky na terenakh Lvova ta Drohobycha (kinets KhKh – pochatok KhKh st.) / V. M. Halyk // Slovo yak osereddia buttia. Zbirnyk na poshanu profesora Tetiany Ivanivny Bilenko / [red. kolehiia : V. S. Vozniak (holovnyi redaktor), V. V. Limonchenko, O. A. Tkachenko]. – Drohobych : Vydavnychiy viddil Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka, 2015. – S. 269–274.

6. Halyk V. M. Istoryky na Festyvali «Kraina Frankiana» / V. M. Halyk // Maidan – drohobyska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://maydan.drohobych.net/?p=44987>.
7. Halyk V. M. Istorychna sektsiia «Ivan Franko i sotsiokulturne seredovyshche Drohobychchyny drugoi polovyny KhIKh – pochatku KhKh st.» / V. M. Halyk // Frankivets : Chasopys Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. I. Franka. – Drohobych. – 2016. – №7(240). – S. 2.
8. Halyk V. M. Mistsia Ivana Franka u Drohobychi / V. M. Halyk. – Drohobych : Druksprint, 2016. – karta, 2 ark.
9. Halyk V. M. Postup frankoznavstva na terenakh Drohobycha i Drohobychchyny v ostannie desiatyllittia KhKhI stolittia (Do 160-richchia vid dnia narodzhennia Ivana Franka) / V. M. Halyk // Kalendar klasnoho kerivnyka na 2015 – 2016 navchalnyi rik / [upor. Yu. Kyshakevych]. – Drohobych : Vydavnychi viddil DDPU imeni Ivana Franka. – 2015. – S. 177–181.
10. Halyk V. M. Postiini y tymchasovi pomeshkannia Ivana Franka pid chas yoho navchannia u Drohobyskii holovni shkoli ta Drohobyskii himnazii imeni Frantsa-Yosyfa I / V. M. Halyk // Skhidnoevropeiskyi istorychnyi visnyk / [holovnyi redaktor V. Ilnytskyi]. – Drohobych : Posvit, 2016. – Vyp. 1. – S. 32–39.
11. Halyk V. M. Uchasnyky «Krainy Frankiany» na ekskursii u Lvovi / V. M. Halyk // Frankivets : Chasopys Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. I. Franka. – Drohobych. – 2016. – №7(240). – S. 3.
12. Halyk V. M. Uchasnyky «Krainy Frankiany» u Lvovi / V. M. Halyk // Maidan – drohobyska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://maydan.drohobych.net/?p=44985>.
13. Halyk V. M. Khorvatiia u zhytti ta tvorchii spadshchyni Ivana Franka / V. M. Halyk. – Drohobych : RVV DDPU imeni Ivana Franka, 2012. – 258 s.
14. Halyk V. M. Yak drohobychchany uvichniuvaly pamiat Ivana Franka uprodovzh 20 – 90-kh rokiv KhKh st. (Do 160-richchia vid dnia narodzhennia ta 100-richchia z dnia pamiaty Ivana Franka) / V. M. Halyk // Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia : suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody : zbirnyk materialiv I-y Mizhnarodnii naukovo-praktychnii konferentsii / [redaktory-uporiadnyky A. Dushnyi, M. Makhmudov, V. Ilnytskyi, I. Zymomria]. – Baku – Uzhhorod – Drohobych : Posvit, 2016. – S. 32–35.
15. Halyk V. M. Zdobutky frankoznavchoi nauky u Frankovomu kraii v ostannie desiatyllittia / V. M. Halyk // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka / [redaktory-uporiadnyky V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomria]. – Drohobych : Posvit, 2015. – Vyp. 14. – S. 11–17.
16. Hamkiv V. Stezhkamy Franka u Drohobychi / V. Hamkiv // Halytska Zoria. – 5 serpnia 2016. – № 47 (13815). – S. 1.
17. Holberh L. Vpiatnadsiate «Druhoiu osinniu» vshanuvaly Bruno Shultsa. Y upershe na mistsi zahybeli vydatnoho drohobychchany luna takozh i musulmanska molytva / L. Holberh // Maidan – drohobyska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : maydan.drohobych.net/?author=4.
18. Hrytsak Ya. «Kraina Frankiana» u misti Frankovoi yunosti / Ya. Hrytsak // Halytska Zoria. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://hal_zoria.io.ua/s403885/kraena_frakiana_u_misti_frakovoe_yunosti.
19. Drohobych vtrete rokovyny smerti Ivana Franka vshanuie «Krainoiu Frankianoiu», yaku orhanizovuiie pedahohichnyi universytet // Maidan. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://maydan.drohobych.net/?p=35189>.
20. Dub V. Robitnycha hromada im. Ivana Franka v Drohobychi / V. Dub // Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. – Niu York – Paryzh – Sydnei – Toronto, 1973. – T. I. – S. 598–600.
21. Drohobyska ukrainska himnaziia imeni Ivana Franka 1918 – 1944 rr. / [upor. L. Dutko-Slonska, L. Kovaliv-Havryshchak, N. Petrychka-Harbuziuk, I. Nevmerzhytska]. – Drohobych : Posvit, 2014. – 416 s.
22. Zhyttiepys bl. p. d-ra. Ivana Kobyletskeho // Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. – Niu York – Paryzh – Sydnei – Toronto, 1978. – T. II. – S. 109–111.
23. «I znovu bachu tia, selo moie rodynne...» (Vybrani pratsi Ivana Franka pro Nahuievychi) / Uporiadkuvannia, peredmova i komentari Volodymyra Halyka. – Drohobych : Kolo, 2007. – 144 s.
24. I znovu – Druha osin. Bruno Shults in memoriam // Maidan – drohobyska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : maydan.drohobych.net/?p=47259.
25. Franko I. Kazky. Povne zibrannia / [uporiad., avtor peredmovy i komentariv H. Sabat]. – Drohobych : vydavets Sviatoslav Surma, 2009. – 672 s.
26. Franko I. Kazky. Povne zibrannia / [uporiad., avtor peredmovy i komentariv H. Sabat]. – 2-vyd., zi zminamy. – Drohobych : Kolo, 2013. – 668 s.
27. Kalynovych O. Tretia «Kraina Frankiana» na batkivshchyni Kameniara / O. Kalynovych // Frankovyi kraii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://frankoviykraj.info/novyny/bud-obiznanyam-novyny-51.html>.
28. Klymovskiy Ya. Ukrainskyy pidkarpatskyy teatr / Ya. Klymovskiy, R. Tymchuk // Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. – Niu York – Paryzh – Sydnei – Toronto, 1973. – T. I. – S. 618–626.
29. Kraina Frankiana – 2014. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dspu.edu.ua/node/731>.

30. Mizhnarodna naukova konferentsiia «Linhvistychnе frankoznavstvo v konteksti suchasnykh filolohichnykh studii». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : ddpu.drohobych.net/news/mizhnarodna-naukova...
31. «Orbis terrarum Ivana Franka». Prohrama Mizhnarodnoho sympoziumu do 150-richchia vid dnia narodzhennia Ivana Franka i 50-richchia prysvoiennia yoho imeni Drohobytskomu derzhavnomu pedahohichnomu universytetovi (Drohobych, 21 – 22 zhovtnia 2005 r.). – Drohobych : Kolo, 2015. – 26 s.
32. Pastukh R. Velet iz Nahuievych / R. Pastukh. – Drohobych : Posvit, 2016. – 240 s., XXVI s. il.
33. Pastukh R. Drohobych u pryzvyshchakh, datakh, podiiakh i faktakh. Vyd. 2-he dop. i utoch. / R. Pastukh. – Drohobych : Kolo, 2002. – 144 s., il.
34. Pastukh R. Ridna shkola v Drohobychi / R. Pastukh. – Lviv : Memorial, 1991. – 63 s.
35. Pastukh R. Franko zdaleka i zblyzka. Korotkyi zhyttiepys na tli epokhy. – Drohobych : Posvit, 2016. – 128 s.
36. Prezentatsiia albumu-putivnyka «Drohobych Ivana Franka». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : ddpu.drohobych.net/news...albumu-putivnyka...
37. Prohrama naukovooho seminaru «Drohobych – misto Ivana Franka» 18 travnia 2015 r. – Drohobych, 2015. – 8 s.
38. Sviatkuvannia III Literaturno-mystetskoï akademii «Kraina Frankiana». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dspu.edu.ua/node/1164>.
39. Serhiienko F. Drohobytski istoryky prezentuvaly Frankovu mapu «Mistsia Ivana Franka v Drohobychi» / F. Serhiienko // Maidan – drohobytska internet-hazeta. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://maydan.drohobych.net/?p=45688>.
40. Sviatkuvannia III Literaturno-mystetskoï akademii «Kraina Frankiana» / P. Sviatkuvannia // Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. – Drohobych : Vyd. firma «Vidrodzhennia». – T. IV. – S. 238–240.
41. «Tam horod preslavnyi Drohobych lezhyt...» (Vybrani pratsi Ivana Franka pro Drohobych) / Uporiadkuvannia, peredmovi i komentari Volodymyra Halyka. – Drohobych : Kolo, 2008. – 200 s.
42. U Drohobychi vidbulasia mizhnarodna naukova konferentsiia do 160-richchia Ivana Franka». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zik.ua/news/2016/11/30/u_drohobychi_vidbulasya_mizhnarodna...
43. U Drohobychi vruchyly Mizhnarodnu frankivsku premiiu. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : dailyviv.com/news...drohobychi...imeni-ivana-franka...
44. U Drohobychi prezentuvaly albom-putivnyk «Drohobych Ivana Franka». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : protruskavets.org.ua/u-drohobychi...
45. U Drohobychi prezentuvaly knyhy Romana Pastukha pro Ivana Franka. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zik.ua/news/2016/08/19/u_drohobychi_prezentuvaly_knygy...
46. U Drohobychi prezentuvaly mapu mists, poviazanykh z Ivanom Frankom // Zaxid.Net. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zaxid.net/news/showNews.do?u_drohobychi_prezentuvali_mapu_mists_povyazanih_z_ivanom_frankom&objectId=1399344.
47. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vshanuvannia pamiaty Ivana Franka» № 687/2015 vid 08.12.2015 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : zakon.rada.gov.ua/laws/show/687/2015.
48. Franko I. Vybrani tvory : V 3-kh t. T. 1 : Poezii, poemy. 2-e vyd., dop. / [red. kolehiia : Skotnyi V. ta inshi ; upor. Shalata M.]. – Drohobych : Kolo, 2005. – 824 s.
49. Franko I. Vybrani tvory : V 3-kh t. T. 2 : Proza, dramaturhiia. 2-e vyd., dop. / [red. kolehiia : Skotnyi V. ta inshi ; upor. Huzar Z.]. – Drohobych : Kolo, 2005. – 712 s.
50. Franko I. Vybrani tvory : V 3-kh t. T. 3 : Literaturoznavstvo, publitsystyka. 2-e vyd., dop. / [red. kolehiia : Skotnyi V. ta inshi ; upor. Bahan O.]. – Drohobych : Kolo, 2005. – 690 s.
51. Franko Fest 2013. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.fest4u.com/index.php?section=festivals&n=130>.
52. Franko Fest. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://uk.wikipedia.org/wiki/Franko_Fest.
53. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Vymir, 2001. – Vyp. 1. – 256 s.
54. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Vymir, 2002. – Vyp. 2. – 412 s.
55. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Kolo, 2005. – Vyp. 3. – 432 s.
56. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Kolo, 2007. – Vyp. 4. – 858 s.
57. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Kolo, 2012. – Vyp. 5. – 658 s.
58. Frankoznavchi studii. – Drohobych : Kolo, 2015. – Vyp. 6. – 390 s.
59. Galyk V. M. Ivan Franko i hrvatska kulturna baština / V. M. Galyk. – Zagreb : Hrvatsko-ukrajinsko drustvo, 2012. – 153 s.

Статтю подано до редколегії 16.11.2016 р.

УДК 94 (477)

Галина СТАРОДУБЕЦЬ,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна, Житомир) starodubec@gmail.com

ПІДБІР, РОЗСТАНОВКА ТА ОСНОВНІ ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАДЯНСЬКИХ ПОСАДОВЦІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В 1944 – 1945 РОКАХ

В статті розкриваються особливості процесу відновлення радянської влади в західних областях України в 1944 – 1945 рр. крізь призму аналізу основних якісних характеристик представників радянської номенклатури регіону. Визначено, що основним критерієм відбору кадрів на ключові посади радянських органів влади був не рівень їх професіоналізму, а політична благонадійність.

Ключові слова: радянська влада, номенклатура, кадри, більшовицький режим, західні області України.
Лит. 28.

Halyna STARODUBETS,

PhD hab. (History), Professor of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr) starodubec@gmail.com

THE SELECTION, THE PLACEMENT AND THE MAIN QUALITATIVE FEATURES OF SOVIET OFFICIALS OF THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE IN 1944–1945

The main features of the process of Soviet Power restoration in the western regions of Ukraine in 1944 – 1945 through the analysis of key qualitative features of the representatives of the Soviet nomenclature of the region are described in the article. It is determined that the main criterion for selection of the staff for the key positions of the Soviet government was not the level of their professionalism but their political reliability.

Keywords: Soviet power, nomenclature, staff, Bolsheviks' regime, the western regions of Ukraine.
Ref. 28.

Галина СТАРОДУБЕЦЬ,

доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всемирной истории Житомирского государственного университета имени Ивана Франко (Украина, Житомир), starodubec@gmail.com

ПОДБОР, РАССТАНОВКА И ОСНОВНЫЕ КАЧЕСТВЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВЕТСКИХ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ В 1944 – 1945 ГОДАХ

В статье раскрываются особенности процесса восстановления советской власти в западных областях Украины в 1944 – 1945 гг. через призму анализа основных качественных характеристик представителей советской номенклатуры региона. Определено, что основным критерием отбора кадров на ключевые должности советских органов власти был не уровень их профессионализма, а политическая благонадежность.

Ключевые слова: советская власть, номенклатура, кадры, большевистский режим, западные области Украины.
Лит. 28.

Постановка проблеми. Представницькі органи влади – Ради депутатів трудящих у загальній структурі радянської політичної системи займали надзвичайно важливе місце, оскільки склали основу її «фасадної конструкції». Саме вони були тією «індульгенцією», котру використовував компартійний бюрократичний апарат, прикриваючи своє всевладдя широким народним представництвом у різного рівня Радах.

Аналіз досліджень. Проблема особливостей відновлення та функціонування радянських органів влади в західних областях України в перші повоєнні роки розглядається у працях низки вітчизняних дослідників. М. Ліщенко та Ю. Балух одними з перших учених-істориків на широкій джерельній базі розкрили питання відновлення їх роботи в повоєнний період [22; 23]. Оскільки праці цих учених опубліковані на зламі 1970 – 1980-х рр., то, зрозуміло, написані вони на методологічній основі марксизму-ленінізму, що, певним чином зменшує їх історіографічну цінність. У новітню добу вийшло друком кількатомне фундаментальне видання, підготовлене вітчизняними науковцями Інституту історії НАН України «Історія державної служби в Україні», в одному з томів якого висвітлюються події періоду «другої радянзації» західноукраїнського регіону [18]. В процесі написання цієї розвідки ми послуговувалися також працями інших сучасних дослідників, праці яких прямо чи опосередковано торкаються досліджуваної проблеми [19; 20]. Джерельну основу нашої статті склали архівні документи, віднайдені нами в обласних архівах Західної України та Центральному державному архіві громадських об'єднань України.

Мета статті – розкрити особливості процесу відновлення радянської влади в західних областях України в 1944 – 1945 рр. крізь призму аналізу основних якісних характеристик представників радянської номенклатури регіону.

Виклад основного матеріалу. Питання відновлення діяльності представницьких органів влади в західних областях УРСР керівництвом держави було поставлене на порядок денний задовго до остаточного звільнення цієї території від нацистських окупантів. Ще наприкінці 1943 р. ЦК КП(б)У розглянув і затвердив склад обкомів та облвиконкомів західних областей України. Вище партійне керівництво республіки за погодженням з центральними органами влади «добирало, затверджувало і направляло у визволені райони спеціальні оперативні групи, головним завданням яких було відновлення партійних і радянських органів, масових громадських організацій» [22, 108]. До їхнього складу входило 20 – 50 осіб на чолі з уповноваженими ЦК КП(б)У – секретарями обкомів партії і головами облвиконкомів (або одним з них).

Обласні комітети КП(б)У, своєю чергою, «із наявного керівного складу районних працівників ініціювали створення невеличких оперативних груп, котрі очолювалися секретарями райкомів і направлялися в найближчі населені пункти та їхні райони. Райкоми партії з керівниками прибували в райони відразу після визволення і приступали до створення органів радянської влади, організації охорони і обліку майна, відновлення промислових підприємств і надання допомоги Червоній армії» [26, 4]. Для прикладу, у Станіславській області до моменту її визволення «в розпорядженні обкому було 16 голів виконкомів Рад і їхні заступники, завдяки чому вдалося майже одночасно забезпечити усі райони керівним радянським активом» [3, 18]. Одразу після звільнення окремих районів Тернопільської області сюди «вслід за Червоною армією, пройшовши іноді пішки по багнюці 80 – 100 км, прибули окремі керівники: тов. Овдієнко, голова виконкому Золотопотіцької райради, тов. Сидоренко – Бережани, тов. Білоконь і Литвак – В.-Бірківський район, тов. Плечистий – Почаїв та інші, щоб своєчасно почати роботу» [5, 30].

У першій половині 1944 р., тобто в період активних військових дій на території Західної України, обов'язки з формування органів радянської влади також виконували «політвідділи й політуправління армій і фронтів, які діяли на цій території й у разі потреби займалися відновленням радянських порядків у щойно звільнених районах» [18, 340]. У більшості випадків, коли бойова обстановка не дозволяла військовим частинам затримуватися, їхні функції обмежувалися обранням у населених пунктах уповноважених представників радянської влади. Загалом же поширеною була практика, коли «по мірі звільнення області від загарбників у кожному селі призначався голова сільради і секретар, а в містах і районах – виконкоми міських і районних Рад депутатів трудящих» [4, 51].

В основу розбудови системи органів радянської влади в областях, районах, містах, селищах і селах було покладено територіальну ознаку. За цією ж ознакою була побудована і владна ієрархічність: орган влади складової частини території в управлінському відношенні підпорядковувався вищому територіальному органу. Одна з характерних особливостей більшовицько-радянської системи управління полягала в тому, що прийняття управлінських рішень органами радянської влади перебувало у жорсткій залежності від компартійної організації відповідного рівня і, зро-

зуміло, нею контролювалося. Тому процес відновлення органів радянської влади фактично здійснювався в умовах безпосередньої опіки його більшовицькою партією. «Як свідчать документи – накази, доповідні записки, витяги з протоколів, плани і т.п., партійні організації західних областей добирали і виховували кадри радянських працівників, масовий актив з місцевого населення, визначали основні завдання, які стояли перед державними органами, стежили за дотриманням демократичних форм їх функціонування» [23, 44].

Внаслідок воєнних дій та німецької окупації, значно скоротився депутатський корпус усіх рівнів Рад західних областей УРСР. За неповними даними, на 1 січня 1945 р. в Ровенській, Дрогобицькій, Львівській, Тернопільській областях в облрадах працювало 52 % довоєнного складу депутатів, у міських радах обласного підпорядкування – 30, у райрадах (сільських) – 27, у сільрадах – 41,5, селищних – 42,2 % [18, 344]. Нерегулярно скликалися сесії місцевих Рад, що було очевидним порушенням норм Конституції. Так, впродовж семи місяців після звільнення Львова від німецьких окупантів було «скликано лише по одній сесії міської та районних Рад. Постійно діючі комісії, окрім бюджетної і здравооохоронної, працювали незадовільно. ...Робота з депутатами міської і районних Рад проходила незадовільно. Із загальної кількості 96 депутатів до роботи залучено тільки 25» [11, 94]. У середині 1945 р. далеко не поодинокими були випадки «порушення принципів радянської демократії: голови сільрад не вибиралися на сільських зборах і не затверджувалися на засіданнях райвиконкомів, а призначалися працівниками райвиконкомів і райкомів КП(б)У» [10, 19].

У цій ситуації очевидною стала проблема правового врегулювання специфіки роботи Рад в конкретних умовах повоєнного часу. З метою її розв'язання 1 квітня 1944 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про керівні органи місцевих Рад депутатів трудящих», яка лягла в основу відновлення органів місцевих Рад і розгортання їхньої роботи в УРСР загалом і Західній Україні, зокрема. У відповідності з документом, «виконкоми міських і районних Рад організовувалися в такому складі: голова виконкому, заступник голови, секретар і 2 – 3 члени виконкому. Персональний склад виконкому затверджується виконкомом обласної Ради і обкомом партії. Виконкоми міських Рад (міст районного підпорядкування) сільських і селищних Рад організовувалися в такому складі: голова виконкому, заступник голови, секретар і 2 члени виконкому. Їх персональний склад затверджується виконкомом районної Ради і райкомом партії» [24, 82]. Відтак, паралельно з процесом звільнення західних областей «у кожному селі призначався голова сільради і секретар, в місті і районах – виконкоми міських і районних рад депутатів трудящих» [4,51].

Впродовж квітня 1944 р. «відновили свою діяльність Тернопільський, Волинський, Ровенський, а згодом (в липні) – Львівський, Дрогобицький та Станіславський виконкоми обласних Рад депутатів трудящих. А в цілому процес відновлення місцевих органів радянської влади в західних областях УРСР був завершений на кінець 1944 р. [1, 122]. Такий оптимістичний висновок було зроблено на підставі звітів відповідальних працівників західноукраїнських обкомів партії. Однак вислів «в цілому» завуальовував цілу низку серйозних проблем, які супроводжували процес розбудови радянської системи в регіоні. Про їхні масштаби дає уявлення хоча б той факт, що у вересні 1944 р. «у Станіславському міськвиконкомі працювало 2 особи: замголови виконкому і секретар. Зважаючи на це, останній не в змозі був вирішувати низку питань, які входили до його компетенції» [7, 77–81]. Опосередкованим свідченням незавершеності процесу відновлення діяльності місцевих рад слугує рішення листопадового 1944 р. пленуму ЦК КП(б)У про необхідність обкомам, міськкомам і райкомам партії західних областей України «не пізніше 10 грудня ц. р. підібрати і укомплектувати керівними працівниками відділи виконкомів, районних і сільських Рад...» [21, 85].

Серйозною проблемою, котра постала перед республіканським і регіональним партійним керівництвом відразу після звільнення території від німецьких окупантів, була відсутність кадрів, які могли б посідати радянські номенклатурні посади. Як і у випадку з підбором партійних посадовців, основним (і майже єдиним) джерелом формування кадрового потенціалу західноукраїнських Рад депутатів трудящих обласних та районних рівнів виступали відряджені спеціалісти з інших регіонів СРСР та республіки.

Архівні документи засвідчують, що впродовж першого півріччя 1944 р. (станом на 1 липня) у шість західних областей УРСР було направлено 791 особу для роботи в радянських органах влади. 656 з них, або 83 %, склали відряджені зі східних областей України. Решта (близько 17 %) – демобілізовані бійці Червоної армії та партизанських загонів [25, 228–233]. Загалом ЦК КП(б)У підібрав і надіслав в кінці 1944 – на початку 1945 рр. в західні області республіки більше 13,5 тис. працівників, у тому числі 1059 для роботи в місцевих Радах [23, 44]. Такий «кадровий десант» частково знімав проблему, проте, як і у випадку з партійними кадрами, провокував виникнення іншої – формування в суспільній свідомості Західної України негативного стереотипу образу радянської влади як «чужої», експортованої більшовиками ззовні.

Варто підкреслити, що, на відміну від партійних органів влади, проблему керівного кадрового складу радянських установ неможливо було розв'язати винятково за рахунок немісцевих. По-перше, у кількісному відношенні таких вакансій (починаючи з голів і секретарів сільрад і завершуючи головами облвиконкомів) було дуже багато. По-друге, з огляду на свої функціональні обов'язки радянські посадовці змушені були тісно контактувати з місцевим населенням, особливо на рівні сіл, селищ і районів. Врешті-решт, критерії відбору таких кадрів були дещо м'якшими, ніж партійних.

Значний відсоток радянських високопосадовців регіону склали вихідці зі східних областей України, котрі за рознарядкою ЦК КП(б)У працювали тут до війни. Зокрема, у Станіславській області серед таких були: П. Г. Чуб – голова Бурштинського виконкому райради від серпня 1944 р., родом із Запорізької області. В 1940 – 1941 рр. був уповноваженим наркомату заготівель по Бурштинському району [8, 49]; М. Петров – голова Болехівського виконкому райради від 1945 р. Приїхав із Ворошиловградської області, має неповну середню освіту (закінчив заочно радянсько-партійну школу у м. Сталіно), за фахом – рахівник. У 1944 р. виконував обов'язки голови Кутського виконкому райради [8, 72]; В. М. Воробйов – голова Коломийського виконкому райради, відряджений із Харківської області. В 1940 – 1941 р. працював старшим бухгалтером радгоспу Коломия [8, 75].

Характерною особливістю повоєнної радянської номенклатури був низький рівень володіння ними управлінськими стандартами, виразним показником чого є відсутність у неї достатнього досвіду роботи. Так, тільки 25 (або 2 %) з 866 голів сільрад Волинської області працювали на цій посаді більше 3-х років, 228 (26 %) – до 6 місяців, 222 (26 %) – від 6 до 12 місяців, від 1 до 3 років – 377 (44 %) [27, 34]. Проте йдеться не тільки про так званий низовий актив (голів чи секретарів сільрад), але й посадовців обласних, міських та районних виконавчих комітетів. Так, досвід керівної роботи голів міськвиконкомів Дрогобицької області (Дрогобицького, Бориславського, Стрийського та Самбірського) обмежувався 1,5 – 2,5 роками [13, 15]. За відсутності належного рівня освіти (тільки один з них мав вищу інженерну освіту, двоє – середню, а один – початкову) ази управлінської науки їм доводилося осягати самотужки, покладаючись на власний життєвий досвід та настанови партійного керівництва.

Зазвичай, окрім відсутності належного досвіду роботи, радянські посадовці вирізнялися також низьким рівнем освіти. Для прикладу проаналізуємо загальний склад голів міськ- та райвиконкомів Волинської області станом на 19 червня 1944 р. [2, 17]. З 31 посадовця всі були комуністами, партійний стаж яких становив близько 10 років. Переважна більшість їх (23 особи) мала початкову освіту. Українцями себе позиціонували 29 чоловік і тільки двоє – росіянами. Проте серед цієї категорії радянських працівників не було жодного представника місцевого населення, окрім одного, демобілізованого з лав Червоної армії. Всі решта (30 чол.) приїхали сюди за направленням ЦК КП(б)У зі східних областей УРСР. Майже третина призначених посадовців (11 осіб) не мали досвіду керівної роботи, 12 – займали керівні посади від одного до п'яти років і тільки восьмеро осіб виконували управлінські функції більше п'яти років.

Схожою була ситуація й у апараті Тернопільського обласного виконкому Ради депутатів трудящих. Наприкінці 1944 р. він був укомплектований на 89 %. Керівний склад (голова, секретар, заступники, керівники відділів, інструктори тощо, загалом 18 чоловік) на третину складався з представників російської (трьох) та єврейської (трьох) національностей, решта – українці, котрі прибули з Ворошиловградської, Запорізької, Сумської та інших областей України. Голова облви-

конкому Артюшенко Я. Ф. та один з його заступників (Кученко П. Я.) мали диплом про закінчення середньої школи. Вищий навчальний заклад закінчив Дорофєєв З. М., тоді як третій заступник – Лінік О. М. мав тільки свідоцтво про початкову освіту [15, 20].

Звітуючи про кадровий склад радянських органів влади області станом на вересень 1944 р., керівництво Дрогобицького обкому партії змушене було констатувати, що «як по лінії партії, так і радянські керівні кадри надто молоді, багато з них вперше висунуто на керівну роботу в радянських апаратах, немало й таких, що до цього часу ніде у сфері не працювали і тому, що молоді віком, і тому, що дехто довгий час перебував у армії» [14, 57].

Результати перевірки роботи виконкомів райрад Тернопільської області за 1944 р. виявили, що «переважну більшість голів виконкомів та їхніх заступників було висунуто на цю роботу обкомом КП(б)У вперше. Так, із 36 посадовців працює до одного року – 24 чол., а із 19 заступників голів райвиконкомів працює до одного року – 11 чол. [16, 24]. На початку 1945 р. ситуація кардинально не змінилася. Зокрема, Тернопільський міськвиконком не відчував особливого кадрового дефіциту, будучи практично укомплектованим як за рахунок відряджених із інших регіонів УРСР, так і місцевих активістів. Однак професійний рівень посадовців був украй низьким, оскільки, абсолютна більшість їх не мали досвіду керівної роботи, що, за висновками обкому КП(б)У, стало однією з причин необхідності проведення кадрової ротації.

Практика призначення керівних радянських кадрів у західних областях України впродовж 1944 – 1945 рр. сприяла поступовому виробленню більш-менш чітких критеріїв відбору кандидатів на вакантні посади. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що в основу бралися не стільки ділові/професійні якості претендента, скільки його політична благонадійність. З огляду на сказане, цікавим видається документ «Довідка про можливість висунення голови райвиконкому із працюючих товаришів у Яворівському районі» [12, 7–8], датований 1946 р. Найперше, що кидається у вічі, – на відміну від попередніх років, коли призначення на відповідальні посади здійснювалися майже без попереднього відбору, тепер відділ кадрів обкому мав змогу вибирати зі 165 осіб номенклатури райкому КП(б)У. Потенційними кандидатами на посаду голови райвиконкому виступали: голови сільрад, директори шкіл та вчителі. В результаті вивчення їхніх особових справ виявилось, що з 27 керівників сільських рад жоден не має навіть незакінченої середньої освіти і досвіду роботи. Ніхто з директорів 34 шкіл не викликав у посадовця політичної довіри, окрім одного – Барана Романа Семеновича. Але й щодо нього є певні застереження, оскільки не зовсім зрозуміло чим він займався в період тимчасової окупації. Виявилось також, що всі 147 вчителів, 83 з яких приїхали зі східних областей, не володіють належними діловими якостями, аби обійняти таку посаду. Варіантом вирішення цієї проблеми бачилася ротація кадрів – або переведення посадовця такого ж рівня з іншого району, або з іншої посади в межах Яворівського району. В результаті посаду голови райвиконкому обійняв місцевий райпрокурор Хорольський Г. А., кандидатура якого виявилася найбільш надійною: відряджений в область зі східного регіону, політично благонадійний, має досвід роботи в районі. І що найголовніше – входив у номенклатуру ЦК КП(б)У, тому в разі виникнення проблем з його професійною діяльністю, відповідальність за це призначення розподілялася між обкомом і ЦК КП(б)У.

Варто зазначити, що в 1944 – 1945 рр. встановлювалася практика, коли «посади голів виконкомів усіх рівнів вважалися переважно «українськими». Для прикладу, в Дрогобицькій області в період з 1944 до 1950 року серед цих посадовців був лише один росіянин і ще двоє очолювали сільради» [19, 120]. За національною ознакою «керівний склад Тернопільського міськвиконкому був розподілений наступними чином: 11 українців, 5 росіян, 2 поляки, 1 удмурт, 1 єврей» [17, 1]. Однак мусимо зауважити, що поняття «українець» не ототожнювалося з поняттям «місцевий». Керівники виконавчих комітетів місцевих Рад західних областей УРСР у переважній своїй більшості були українцями за паспортом, проте часто навіть не володіли українською мовою. Вони були носіями іншої ментальності, політичної культури, ретрансляторами більшовицької ідеології, в основі якої лежить вкрай агресивне неприйняття всього «інакшого». Це ставало серйозною перешкодою для процесу радянзації краю.

Ще однією особливістю формування кадрового складу керівної ланки радянських органів влади була наявність у кандидатів партійного квитка. За незначними винятками посади голів

виконкомів Рад обласного, міського та районного рівнів обіймали члени або кандидати в члени КП(б)У. В умовах функціонування жорстко централізованої командно-адміністративної системи управління єдиними координуючим центром усіх її ланок виступала більшовицька партія. Жодне рішення Радами усіх рівнів не приймалося без погодження з відповідним партійним комітетом: «Одна з ключових ланок роботи відділу кадрів обкому полягала в підборі та комплектуванні керівним складом радянських органів» [3, 18]. Персональний склад виконкомів міських і районних Рад в обов'язковому порядку затверджувався на бюро обласних комітетів партії та облвиконкомами, а виконкомів міст районного підпорядкування, селищних і сільських Рад – бюро районних комітетів партії та виконкомами районних Рад» [19, 108]. Зрозуміло, що членство посадовця в лавах КП(б)У посилювало можливості впливу і контролю за його діяльністю зі сторони відповідних партійних комітетів, узалежнюючи, водночас, не стільки від волі виборців, скільки від партійного лідера.

Усталений алгоритм підбору та призначення керівних радянських кадрів об'єктивно сприяв виведенню «за рамки» потенційного кандидата на посаду ініціативних, професійно грамотних, але без партійного квитка людей. В умовах гострої збройної боротьби такі шанси зменшувалися ще на кілька порядків. Красномовною ілюстрацією професійності очільників рівня міських та районних виконкомів Рад є той факт, що 27 з 38 посадовців Станіславської області станом на 25 липня 1945 р. не мали відповідного фаху. Так, голова Станіславського виконкому міськради Лазаренко Микола Савович (призначений на посаду в лютому 1945 р.) «за спеціальністю був монтером телефонної мережі, решта 10 осіб мали робітничі професії – слюсаря, токаря, рахівника, бухгалтера, друкаря [9, 18–19]. Рівень професійності його попередника Шатохіна (обіймав посаду від 1944 р. до лютого 1945 р.) був настільки низьким, що навіть за умов глибокої кадрової кризи місцеве партійне керівництво змушене було визнати свою помилку у підборі цієї кандидатури, оскільки він «безсистемний у роботі, беручись за всі питання не може зосередитися на головному. Причому постійно потребує підштовхування. Йому не під силу ця робота. Як керівник він не користується авторитетом» [7, 11 зв.].

У своїй практичній роботі такі керівники, як правило, намагалися не виявляти ініціативи, виконуючи настанови та рішення, «спущені» їм «зверху» партійним комітетом. Поширеною була практика, коли райвиконком (наприклад, Городенківський Станіславської області), не отримуючи директив з облвиконкому, організовував свою роботу, виходячи із завдань, «які є в райкомі» [6, 2]. Причина такого ставлення радянських посадовців до виконання своїх службових обов'язків крилася не тільки у їхній професійній некомпетентності, безініціативності і т.п. Цілком очевидно, що саме таких номенклатурних кадрів потребувала адміністративно-командна система. Її влаштовували призначенці, які вміли пристосовуватися до обставин, часто імітувати «бурхливу діяльність», були готові виконувати будь-які вказівки партійного керівництва, пам'ятаючи, що з волі останніх вони можуть як отримати, так і втратити свою посаду. З одного боку, влада нібито й критикувала виконкоми Рад за «професійну інфантильність», яка виявлялася у «практиці підміни партійними комітетами радянських органів, що призводить до знеособлення останніх, породжує безвідповідальність і бюрократію» [28, 24]. А з іншого, продукована тоталітарною природою більшовицького режиму радянська політична система по суті своїй виключала найменший прояв децентралізації влади, що було особливо важливим в умовах західного регіону України з його традиційно високим рівнем суспільної політичної свідомості і культури демократичного зразка.

Низький якісний склад радянської номенклатури західних областей України аж ніяк не можна назвати винятковою ознакою саме цього регіону. Вітчизняні науковці наголошують на універсальності такого явища у перші повоєнні роки для всієї території республіки. Аби зрозуміти причини його поширення, на думку професора О. Лисенка, «недостатньо послатися на труднощі відбудовного періоду, неукомплектованість партійних комітетів, недосвідченість кадрових працівників партійних і державних апаратів. ... Причина полягала в адміністративно-командному стилі управління» [18, 350]. Радянська за формою політична система СРСР була тоталітарною за суттю, де фактичним джерелом влади виступала більшовицька партія, а правильніше – її керівна верхівка. Радянська номенклатура, підібрана поспіхом, без необхідного досвіду роботи, освіти, знання регіональної культури, традицій, перебуваючи в умовах постійного психологічного стресу

дуже часто демонструвала свою неготовність або й неспроможність виконувати управлінські функції. Тому в означений нами період функції виконкомів обласних, районних, міських Рад фактично перебирали на себе відповідні комітети КП(б)У. Без погодження з останніми не відбувалися й кадрові призначення виконавчих органів влади. Свобода владних рішень у Радах урізувалася компартійним наглядом та внутрішньою підпорядкованістю, що перетворювало їх, за слушним висловом П. Киридона, на «передавальний пас режиму. Головним призначенням цих органів стало виконання вказівок і рішень партії, нормативно-правове оформлення заходів влади, юридичний супровід усіх політично значимих дій диктатури комуністів» [20, 234].

Висновки. Отже, можна констатувати, що відразу після звільнення західних областей УРСР від німецьких окупантів у регіоні активно розгорнувся процес так званої «другої радянзації». Органи радянської влади відновлювали свою діяльність під безпосереднім керівництвом та за прямої участі більшовицької партії в особі відповідних територіальних комітетів – обласних, районних та міських. Керівна регіональна радянська номенклатура формувалася за загальноприйнятими лекалами більшовицько-радянської системи сталінського зразка. Основним критерієм її відбору виступав не стільки професіоналізм, скільки політична благонадійність. Як наслідок – переважна більшість радянських високопосадовців (голів обласних, районних та міських виконкомів Рад) були комуністами, вихідцями зі східних областей України, мали мінімальний досвід роботи і свідоцтво про початкову або середню освіту. Через це вже в 1944 – 1945 рр. ЦК КП(б)У, а відтак і обкоми партії змушені були неодноразово ставити питання про спеціальні знання, культуру, дисципліну, підвищення освітнього рівня радянських службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Балух В. Деякі питання радянського будівництва в західних областях Української РСР у 1944 – 1945 рр. / В. Балух // Український історичний журнал. – 1985. – № 4. – С. 118–129.
2. Державний архів у Волинській області. – Ф. П-1. – Оп. 2. – Спр. 9.
3. Державний архів у Івано-Франківській області (далі – ДАІФО). – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 175.
4. Державний архів у Львівській області (далі – ДАЛО). – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 32.
5. Державний архів у Тернопільській області (далі – ДАТО). – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 154.
6. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 165.
7. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 171.
8. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 251.
9. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 307.
10. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 218.
11. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 289.
12. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 2. – Спр. 219.
13. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 111.
14. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 32.
15. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 156.
16. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 154.
17. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 177.
18. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. ; Голов. упр. держ. служби України ; Ін-т історії НАН України]. – К. : Ніка-Центр, 2009. – Т. 2. – 512 с.
19. Іщенко А. Західна Україна у документах з'їзді та пленумів ЦК КП(б)У : 1944 – 1953 рр. / А. Іщенко // Архіви України. – 2011. – № 2–3 (273). – С. 108–122.
20. Киридон П. Правляча номенклатура Української РСР (1945 – 1964 рр.) : монографія / Петро Киридон. – Полтава, 2012. – 576 с.
21. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їзді, конференцій і пленумів ЦК. – К. : В-тво політичної літератури України, 1977. – Т. 2. 1941 – 1976. – 1022 с.
22. Ліщенко М. О. З історії відновлення місцевих Рад народних депутатів трудящих у західних областях УРСР (1944 – 1945 рр.) / М. О. Ліщенко // Український історичний журнал. – 1979. – № 10. – С. 107–114.
23. Ліщенко М. О. З історії радянського будівництва в західних областях Української РСР у 1944 – 1945 рр. / М. Ліщенко, В. Балух // Архіви України. – 1983. – № 2. – С. 44–48.
24. Сафонова Є. Партійне керівництво відновленням та зміцненням Рад депутатів трудящих Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни (грудень 1942 – 1945 рр.) / Є. Сафонова, М. Скопеч // Наукові

праці з історії КПРС. Партиїні організації України в роки Великої Вітчизняної війни. – Видавництво Київського університету. – 1969. – Випуск 30. – С. 72–87.

25. Стародубець Г. Місіонери червоної влади (партиїно-радянська номенклатура західноукраїнських областей в 1944 – на поч. 1946 рр.). – Житомир, 2016. – 348 с.

26. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 813.

27. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 35. – Спр. 5.

28. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 46. – Спр. 1580.

REFERENCES

1. Balukh V. Deiaci pytannia radianskoho budivnytstva v zakhidnykh oblastiakh Ukrainskoi RSR u 1944 – 1945 rr. / V. Balukh // Ukrainskiy istorychniy zhurnal. – 1985. – № 4. – S. 118–129.
2. Derzhavnyi arkhiv u Volynskii oblasti. – F. P-1. – Op. 2. – Spr. 9.
3. Derzhavnyi arkhiv u Ivano-Frankivskii oblasti (dali – DAIFO). – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 175.
4. Derzhavnyi arkhiv u Lvivskii oblasti (dali – DALO). – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 32.
5. Derzhavnyi arkhiv u Ternopilskii oblasti (dali – DATO). – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 154.
6. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 165.
7. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 171.
8. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 251.
9. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 307.
10. DALO. – F. P-3. – Op. 1. – Spr. 218.
11. DALO. – F. P-3. – Op. 1. – Spr. 289.
12. DALO. – F. P-3. – Op. 2. – Spr. 219.
13. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 111.
14. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 32.
15. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 156.
16. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 154.
17. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 177.
18. Istoriiia derzhavnoi sluzhby v Ukraini : u 5 t. / [vidp. red. T. V. Motrenko, V. A. Smolii ; redkol. : S. V. Kulchytskyi (ker. avt. kol.) ta in. ; Holov. upr. derzh. sluzhby Ukrainy ; In-t istorii NAN Ukrainy]. – K. : Nika-Tsent, 2009. – T. 2. – 512 s.
19. Ishchenko A. Zakhidna Ukraina u dokumentakh zizdiv ta plenumiv TsK KP(b)U : 1944 – 1953 rr. / A. Ishchenko // Arkhivy Ukrainy. – 2011. – № 2–3 (273). – S. 108–122.
20. Kyrydon P. Pravliacha nomenklatura Ukrainskoi RSR (1945 – 1964 rr.) : monohrafiia / Petro Kyrydon. – Poltava, 2012. – 576 s.
21. Komunistychna partiia Ukrainy v rezolutsiiah i rishenniiah zizdiv, konferentsii i plenumiv TsK. – K. : V-tvo politychnoi literatury Ukrainy, 1977. – T. 2. 1941 – 1976. – 1022 s.
22. Lishchenko M. O. Z istorii vidnovlennia mistsevykh Rad narodnykh deputativ trudiashchykh u zakhidnykh oblastiakh URSS (1944 – 1945 rr.) / M. O. Lishchenko // Ukrainskiy istorychniy zhurnal. – 1979. – № 10. – S. 107–114.
23. Lishchenko M. O. Z istorii radianskoho budivnytstva v zakhidnykh oblastiakh Ukrainskoi RSR u 1944 – 1945 pp. / M. Lishchenko, V. Balukh // Arkhivy Ukrainy. – 1983. – № 2. – S. 44–48.
24. Safonova Ye. Partiine kerivnytstvo vidnovlenniam ta zmitsnenniam Rad deputativ trudiashchykh Ukrainskoi RSR u roky Velykoi Vitshyznianoї viiny (hruden 1942 – 1945 rr.) / Ye. Safonova, M. Skopets // Naukovi pratsi z istorii KPRS. Partiini orhanizatsii Ukrainy v roky Velykoi Vitshyznianoї viiny. – Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu. – 1969. – Vypusk 30. – S. 72–87.
25. Starodubets H. Misionery chervonoї vlady (partiino-radianska nomenklatura zakhidnoukrainskykh oblastei v 1944 – na poch. 1946 rr.). – Zhytomyr, 2016. – 348 s.
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy). – F. 1. – Op. 6. – Spr. 813.
27. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 35. – Spr. 5.
28. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 46. – Spr. 1580.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

УДК 94(477.5):329.73"1946/47"

Taras BATIOUK,

*Ph.D. (History), Associate Professor of Ukraine Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) tbatyuk@gmail.com*

Vasyl ILNYTSKYI,

*Ph.D. hab (History), Associate Professor of Ukraine's New and Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

**POLICY OF THE MANAGEMENT OF THE OUN'S CARPATHIAN AREA ON THE
STARVING ARRIVALS FROM UKRAINE'S EASTERN REGIONS
(1946 – 1947)**

In the article on the basis of unknown and little-known archival documents one of still insufficiently investigated aspects of policy of the management of the OUN's Carpathian area (Karpatskyi krai), namely, the initiative of Ukrainian national liberation movement to help the starving population who arrived from the Ukraine's Eastern regions in 1946 – 1947, is clarified. By concrete examples it has been demonstrated that both the West Ukrainian population on the whole and the representatives of the OUN and UPA in particular treated those arrivals without any inimical attitude whatsoever.

Keywords: *the OUN's Carpathian Area (Karpatskyi krai), starving people, Eastern regions of Ukraine.*

Ref. 15.

Тарас БАТЮК,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
tbatyuk@gmail.com*

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*доктор історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
vilnickiy@gmail.com*

**ПОЛІТИКА КЕРІВНИЦТВА КАРПАТСЬКОГО КРАЮ ОУН ЩОДО ГОЛОДУЮЧИХ
ІЗ СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ
(1946 – 1947)**

У статті на основі невідомих і маловідомих архівних документів висвітлюється один із малодосліджених аспектів – політика допомоги керівництва українського національно-визвольного руху голодуючим прибулим із Східних областей України (1946 – 1947). Конкретними прикладами доводиться відсутність ворожого ставлення учасників як західноукраїнського населення загалом, так і представників ОУН і УПА зокрема.

Ключові слова: *Карпатський край ОУН, голодуючі, Східні області України.*

Літ. 15.

Тарас БАТЮК,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) tbatyuk@gmail.com*

Василий ИЛЬНИЦКИЙ,

*доктор исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) vilnickiy@gmail.com*

**ПОЛИТИКА РУКОВОДСТВА КАРПАТСКОГО КРАЯ ОУН ПО ГОЛОДАЮЩИХ ИЗ
ВОСТОЧНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ
(1946 – 1947)**

В статье на основе неизвестных и малоизвестных архивных документов освещается один из малоисследованных аспектов – политика помощи руководства украинского национально-освободительного движения голодающим прибывшим с Восточных областей Украины (1946 – 1947). Конкретными примерами приходится отсутствие враждебного отношения участников как западноукраинского населения в целом, так и представителей ОУН и УПА в частности.

Ключевые слова: *Карпатский край ОУН, голодающие, Восточные области Украины.*

Лит. 15.

Problem statement. For today just another Soviet propaganda myth, namely one stating that Ukrainian nationalism originated exclusively in the western regions, is completely refuted. Now both researches and various strata of readers know very well that the creators of the Ukrainian nationalism ideology, actually, were the natives of East Ukraine. At the same time, the question of practical support of the inhabitants of Eastern regions of Ukraine by participants of the Ukrainian liberation movement still remains almost uninvestigated. In particular, what concerns the policy of the management of the OUN's Carpathian area liberation movement on rendering assistance to the starving arrivals from Ukrainian East in 1946 – 1947.

The analysis of researches. There is an obvious lack of researches about the activity of Ukrainian liberation movement in Eastern Ukraine. Among the most thorough studies on the subject it is necessary to mention the works by Yu. Shchur in which the author discloses the basic actions for the creation of OUN's cells in the near-Dnieper regions [15]. V. Nikolskyi's work [14] is focused onto the creation of an underground network in Donbass area. Also, the due attention should be paid to O. Dobrovolskyi's research [11] into the OUN activities in the east of Ukraine. The scheme of distribution of national-liberation ideas found numerous reflections in V. Ilnytskyi's works [12; 13].

The **purpose** of our work concerns the necessity to disclose the grounds of aid policy of the management of the OUN's Carpathian area concerning the starving population of the regions of Eastern Ukraine in 1946 – 1947.

Presentation of the basic material. The OUN's management paid very great attention to the attraction of the inhabitants of Eastern Ukraine to the common struggle and, for this reason, searched for all possibilities to reach its purpose. The realisation of the direction of OUN's work concerning the organisation of nationalist move in Ukraine's east (in the underground it was called either «Orlyk» or «Kharkiv») was carried out even at the expense of weakening of positions in Ukraine's western regions. The creation of OUN cells throughout all Ukraine and their preparation for actions in case of war was a defined priority. At the same time, it was necessary to use all possibilities for conducting of enlightening conversations with the arrived eastern population, as well as for activization of nationalist activities in the east of Ukraine.

The campaign to help the starving people in the Eastern regions of Ukraine manifested another touch to the characteristic of the underground work in the OUN's Carpathian area. In the survived documents, particularly of 1946 – 1947, the question on the starving easterns was discussed perpetually. Thus, in the letter withdrawn from the leader of Stanislaviv county OUN section M. Khmil'-«Vsevolod», the following was emphasized: «The omens of hunger and poverty, with which Stalin chained the lands of Eastern and Central Ukraine, became the cause of mass departure of our brethren from-over the Dnieper into the western regions to beg for bread. With a special appeal we call the people of WUL (Western Ukraine's Lands) to give an active help to the needy and, simultaneously, we address the personnel to hold a firm course and initiative in giving them help. Let's share what remains we still have with them. Apart from all kinds of material support, let the arrivals be shown the way of rescue in the armed revolutionary struggle of all the people. It is necessary to unite the protest and discontent of the near-Dnieper dwellers with the grand All-Ukrainian liberation movement of OUN – UPA, whose mother country became West Ukrainian lands. It is indispensable to widely popularise among them our program, purpose and ideas of the Ukrainian nationalist revolution because it is our certain way of earning bread and it is our struggle for existence» [5, 131]. In the information report of 1.10.1946 – 31.03.1947 H. Lehkyi-«Borys» wrote as follows: «Already in the beginning of the current year the population on the lands of Horodenka and Kolomyia counties began to starve. First of all, it is the territory between the Prut river and Dniestr river that the hunger increases up-tempo. [...] in Kolo-

myia railway station some 20 people die of hunger every day. The people, who are starving to death, are also detected in the suburban villages of the town of Kolomyia. Those who die are the Ukrainians from the upper Dnieper lands and Bessarabia» [8, 133]. The local special service squads attempted, on occasion, to stop the streams the starving hurrying along in search of food. Thus, on July, 13, 1946, at the railway station of the town of Stryi, there crowded a significant amount of people, who arrived by train from the Eastern regions of Ukraine and attempted to go into town. Though the train was surrounded by the NKVD men and the the people were not let out, the embittered crowd broke through the encirclement and burst through outside the railway station boundaries [5, 21].

In the letter dd. March, 1947 Yury Janyshyn- the «Shah» specified so: «Now in my territory» there is a real pilgrimage of people: entire hordes of people from the Eastern regions in awfully poor condition are going to ask for bread. They are old men, children and women, but there also turn out the soldiers, who were demobilized from the Red Army. In the village «N» the people recognized one of the demobilized men who in 1945 lodged in their village and carefully searched for hides with a probe. When in one house someone pointed this out, the man immediately escaped from the village.

«Going from house to house, these suppliants ardently pray and sing church songs» [5, 59]. In connection with the occurrence of a great amount of those starving the «Shah» gave instructions to organise night's lodgings for them in the empty houses in villages. In accordance with the instructions, the empty houses should have been provided with wood and light. Among the arrived, though in a careful manner, the nationalist propaganda was spread [5, 59].

Another underground document contains detailed descriptions of the starving arrivals from the regions of Eastern Ukraine and their searches for a piece of bread: «The arrivals go in long flocks from door to door, from house to house. The dwellers may or may not let them in, because they themselves may have hardly anything to eat. Often they get but two potatoes, a spoon of some food, a piece of bread piece, or a rouble. [...] But for them there is no time to linger on one place as the day is short and somewhere far away hungry children, relatives, wives are waiting for them, as well as invalid husbands, who had returned from the war for Stalin more dead than alive and now, when they can serve him no more in any way, Stalin entirely forgot about them, and so, they at daytime wander among the populace, and at night sleep in some appropriate hole. And, thus, they live so during several weeks, somehow refresh themselves, and, having collected a bit of «paper money», dry bread, potatoes, grain, and flour, they have already the ground to return home. But they are not always successful in bringing home these treasures. It may easily happen, that during their transportation the NKVD dogs will take away their knapsacks with food or that they will be stolen by thieves, who will throw their dead bodies away into the snow nearby the railway. And then unfortunate are both their children and relatives, because their husband-invalid will never again see them and they in vain will entertain a hope that their father, mother or son will come back to them and bring them some bread from «the Western Ukraine» [9, 155].

The leader Drohobych county section of OUN I. Lavriv-«Nechai» in November, 1946 so specified on the work amongst the eastern Ukrainians who came to buy bread to Drohobych area of the OUN: «Make every use of the arrivals for bread from Eastern Ukraine areas. Start conversing with them on our common struggle and our ideas, inculcate in them the hatred to the Bolsheviks. Try all means to supply them with our propaganda literature as much as possible so, that they can have brought it into the East Ukrainian land» [4, 15]. The help to the starving Easterns consisted also in mass distribution of propaganda leaflets (like, for example, «The Brethren from-over the Dnieper») [2, 99–100]. In Drohobych county special reportings of conversations with the starving Easterns were recorded and examples of granting them versatile help were notified [7, 248]. The importance of the problem of starvation was testified by its multiple discussions in the leading articles of the newspaper of the OUN's local section «The Way to Victory» (1947. – Part I (17): «Terrible news come from the Eastern lands. Sad messages about the life of our brethren in Ukraine's Eastern lands come to us. In the lands of Dnieper Ukraine starvation devours one victim after another, and the extortionate Stalin clique already sells abroad the Ukrainian wheat, which is but still growing and ripening. In these letters which we have at hand, the cry of despair and hopelessness caused by hunger, which rages there, and from the Bolshevik oppression, which crushes Ukraine, breaks from of our brethren's mouths» [6, 252].

Providing help to the needy Eastern arrivals consisted not only in appeals, but also had a practical expression. Thus, in the «Monthly Information Report for January, February and March, 1947» it was noticed that «On 3.16.1947 in the village of Rarancha of Novoselytskyi district of Chernivtsi region the insurgents broke a collective-farm shop and a co-operative. All the bread and goods for mass use were distributed among the poor and needy population» [8, 250].

The nationalists considered the causation of artificial famine as «the meanest possible method» used by the Soviet repressive system against the Ukrainian people. The cynicism of secret services consisted also in the use of separate needy as agents for collecting intelligence on the disposition of underground activists. At the same time, the agents discovered from among the starving people were recommended to be delivered to the state security service (SS) for investigation. In this context the following remark is of interest: «It is necessary to interrogate the honest-minded people – those arrivals from Eastern Ukraine, who suffer from starvation, and most interesting ones, – about the general condition, mood, living conditions and circumstances of work of the people in the place of their residence. The information, obtained in this way, should be directed to the higher instances in accordance with the protocol prescriptions» [5, 130–131].

The appearance of the needy East Ukrainians had but one negative aspect. Indicative in this context is the following quote of an underground document dated July, 24, 1946: «We have learnt that in the district [that of Kalush. – V. I.] there are many groups of Eastern Ukrainians of the so-called SC (starving cadres) who, facing the threat of starvation, proceed into Western Ukraine. Among them there are many Georgians, Moldavians, and others, as well as Ukrainians who not only rob young children, but also butcher them and, then, eat them. Here is an example: in the town of Kalush two twelve-year-old children were killed, in the village of Kameni these so called SC killed a sixteen-year-old girl. [...] The village population is on full alert and is armed with pitchforks and axes, ready every minute to defend themselves» [3, 177–178]. The same document also ascertained the following: «The starving arrivals seize children, kill them, hide the bodies in sacks and send them to the East. Such cases of slaughter mainly occur during the time of fairs. When the villagers had a chance to have captured the tramps-cannibals, the power representatives then arrested those criminals, but in several days set them at liberty» [7, 219].

At the same time, the underground activists noted the difficult economic and moral-psychological condition of the society, particularly, in Chernivtsi region. In the «Report for the Month of November, 1946» this was written: «In many villages the inhabitants begin to starve, they go to the woods to collect acorns, which they dry and mill, then add a bit of mashed potatoes and whoever has a little flour bakes flat cakes of this mix. In the village of Dobrynivtsi (Zastavniansky district) the population got ill because of eating acorns. In the same area, in the village of Horoshivtsi many people swelled up from starvation. In Besarabiia in the villages of Khotyn, Herziv and Sokyriany districts swelling of people from starvation is everyday occurrence. The population, on the whole, is oriented towards us» [8, 233]. In the «Information Report for the months: January, February, March, 1947» the following was noted: «Very often there are cases of imposing dues on peasants who already starve with their whole families». Thus, for example, in the village of Chereshen'ka (Vyzhnytsia district) a head of the family with 9 children, who were dying from starvation, was forced to loan one and a half centner of potato. [...] In the woods in early spring live skeletons of children with small baskets in their hands can be seen everywhere picking up young nettle to survive from starvation. Unyik today's time in Bukovyna there are entire belts of villages in which the population starves almost totally. [...] The ghastly apparition of starvation hangs today over once rich villages of Bukovyna» [8, 252].

Another display of cynicism on behalf of the Soviet management was particularly noteworthy. In 1947, just in the height of hunger, they began a collectivisation process in Chernivtsi region. By the beginning of 1948 in the western regions of Ukraine, on average, 5,4 % of the population were collectivized, whereas in Chernivtsi region proper this figure made up 22,2 % [1, 212]. The policy of the Soviet administration resulted in terrible consequences as it forced people to give way to despair. And so, in the special message «On the use of human corpses as food in separate areas of the Ukrainian SSR» it was pointed out that that the MSC (Ministry of State Security) of the UkSSR had a chain of testimonies on the use of human corpses as food (in Izmail region – 7 cases, Zaporizhzhia region – 1,

and Chernivitsi – 1 [10, 195]). For example, on February 20, 1947, in the village of Stroinka (Novoselytsk district), a peasants' family, that consisted of a mother – Dominika Nahrudna – and her four children aged from three to 16 (their father was lost at the battle-front in the beginning of 1945) ate from the corpse of their 10-year-old son and brother, who had died from starvation [10, 196].

Inhabitants of poor Carpathian villages and members of the underground who themselves were short of foodstuff, gave possible help to the starving population of Eastern Ukraine and, hence, more and more limited themselves and their own families in victuals. This, obviously, is the true acknowledgement of the attitude of the people of Western Ukraine and nationalists to the population of Eastern Ukraine.

Conclusions. As has been evidently shown, the campaign to help the starving inhabitants of Eastern Ukraine adds a conspicuous feature to the characteristic of the Ukrainian liberation movement. It serves a vivid example of the absence of inimical feelings towards natives of Ukraine's eastern regions and the desire to attract them into the ranks of fighters for the Ukrainian independent and sovereign state. This is all the more conclusive, as the inhabitants of Carpathian villages and underground organization men who suffered food shortages themselves, provided help to the starving arrivals from Eastern Ukraine and, therefore, had to limit themselves and their own families in the use of foodstuff. At the same time, this is a definite and trustworthy proof of the real attitude of the people of Western Ukraine and nationalists to the needy inhabitants of Eastern Ukraine's regions.

LIST OF REFERENCES

1. Веселова О. М. Голодомори в Україні : 1921 – 1923, 1932 – 1933, 1946 – 1947. Злочини проти народу / О. М. Веселова, В. І. Марочко, О. М. Мовчан. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. – 273 с.
2. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2-Н. – Оп. 90 (1951). – Спр. 33. – 161 арк.
3. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 57 (1953). – Спр. 1. – Т. 4. – 482 арк.
4. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 70 (1953). – Спр. 6. – Т. 2. – 89 арк.
5. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 93 (1954). – Спр. 1. – 516 арк.
6. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 25. – 458 арк.
7. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 32. – 426 арк.
8. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 82. – 320 арк.
9. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 20. – 315 арк.
10. ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 8. – Спр. 1. – Т. 3. – 302 арк.
11. Добровольський О. Діяльність підпілля ОУН на Сході України / Олександр Добровольський. Збірник статей / [упоряд. Хобот П. В.]. – Дніпропетровськ : Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2010. – С. 50–68.
12. Ільницький В. Заходи щодо реалізація програми «Орлик» у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954) / В. Ільницький // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 39. – С. 172–176.
13. Ільницький В. Участь представників східної України у національно-визвольному русі на теренах Карпатського краю ОУН (1945 – 1954) / В. Ільницький // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – Вип. 9. – С. 24–41.
14. Нікольський В. М. Підпілля ОУН (б) у Донбасі / В. М. Нікольський. – Київ, 2001. – 178 с.
15. Щур Ю. Національно-визвольна боротьба на Наддніпрянщині у 1929 – 1939 рр. (роздуми на тлі проблеми) / Ю. Щур // Визвольний шлях. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник. – Кн. 3(708). – Березень, 2007. – Річник 60. – С. 57–76.

REFERENCES

1. Veselova O. M. Holodomory v Ukraini : 1921 – 1923, 1932 – 1933, 1946 – 1947. Zlochynty proty narodu / O. M. Veselova, V. I. Marochko, O. M. Movchan. – Drohobych : Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 2008. – 273 s.
2. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali – HDA SBU). – F. 2-N. – Op. 90 (1951). – Spr. 33. – 161 ark.
3. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 57 (1953). – Spr. 1. – T. 4. – 482 ark.
4. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 70 (1953). – Spr. 6. – T. 2. – 89 ark.
5. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 93 (1954). – Spr. 1. – 516 ark.

6. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 25. – 458 ark.
7. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 32. – 426 ark.
8. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 82. – 320 ark.
9. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 398. – T. 20. – 315 ark.
10. HDA SBU. – F. 16. – Op. 8. – Spr. 1. – T. 3. – 302 ark.
11. Dobrovolskyi O. Diialnist pidpillia OUN na Skhodi Ukrainy / Oleksandr Dobrovolskyi. Zbirnyk statei / [uporiad. Khobot P. V.]. – Dnipropetrovsk : Skhidnoukrainskyi doslidnytskyi tsentr «Spadshchyna», 2010. – S. 50–68.
12. Ilnytskyi V. Zakhody shchodo realizatsiia prohramy «Orlyk» u Karpatskomu krai OUN (1945 – 1954) / V. Ilnytskyi // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – Zaporizhzhia : ZNU, 2014. – Vyp. 39. – C. 172–176.
13. Ilnytskyi V. Uchast predstavnykiv skhidnoi Ukrainy u natsionalno-vyzvolnomu rusi na terenakh Karpatskoho kraiu OUN (1945 – 1954) / V. Ilnytskyi // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka / [redactory-uporiadnyky V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomria]. – Drohobych : Posvit, 2014. – Vyp. 9. – S. 24–41.
14. Nikolskyi V. M. Pidpillia OUN (b) u Donbasi / V. M. Nikolskyi. – Kyiv, 2001. – 178 s.
15. Shchur Yu. Natsionalno-vyzolna borotba na Nadniprianshchyni u 1929 – 1939 rr. (rozdumy na tli problemy) / Yu. Shchur // Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychni, naukovyi ta literaturnyi misiachnyk. – Kn. 3(708). – Berezen, 2007. – Richnyk 60. – S. 57–76.

Статтю подано до редакції 04.11.2016 р.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

доктор історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com

ОСНОВНІ ФОРМИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН

У статті на основі невідомих і маловідомих архівних джерел розкриваються основні напрямки співпраці різних соціальних груп населення із українським визвольним рухом у Карпатському краї. Доведено, що ця співпраця мала різні форми до неї залучалися не лише представники цивільного українського населення, але й представники інших національностей, які працювали в державних органах, промислових підприємствах і сільсько-господарських об'єднаннях, навіть репресивно-каральних органах. Наведено найбільш типові приклади різних форм співпраці учасників українського визвольного руху із представниками різних соціальних груп населення у Карпатському краї ОУН.

Ключові слова: ОУН, Карпатський край, співпраця, соціальні групи.

Літ. 35.

VasyI ILNYTSKYI,

PhD hab (History), Assistant Professor of Modern History of Ukraine
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com

BASIC FORMS OF CO-OPERATION OF THE UKRAINIAN LIBERATION MOVEMENT WITH VARIOUS SOCIAL GROUPS OF POPULATION IN THE CARPATHIAN TERRITORY OF THE OUN

In the article the basic directions of cooperation of various social groups of population with the Ukrainian liberation movement in Karpatskyi Krai (the Carpathian Territory) of the OUN is explicated on the basis of unknown and little-known archival sources. The fact, that the aforementioned cooperation took different forms, can be considered to be proved eventually: in it not only the representatives of the Ukrainian civil population, but also the representatives of other nationalities, who worked in the state structures, industrial enterprises and agricultural associations, and even in the repressive bodies, were involved. In the article the most typical examples of different forms of co-operation of the participants of the Ukrainian liberation movement with the representatives of various social groups of population in the Karpatskyi Krai of the OUN are shown.

Keywords: OUN, the Carpathian territory of the OUN, cooperation, social groups.

Ref. 35.

Василий ІЛЬНИЦЬКИЙ,

доктор исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) vilnickiy@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНСКОГО СВОБОДИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ С РАЗЛИЧНЫМИ СОЦИАЛЬНЫМИ ГРУППАМИ НАСЕЛЕНИЯ В КАРПАТСКОМ КРАЕ ОУН

В статье на основе неизвестных и малоизвестных архивных источников раскрываются основные направления сотрудничества различных социальных групп населения с украинским освободительным движением в Карпатском крае. Доказано, что это сотрудничество имело разные формы, к нему привлекались не только представители гражданского украинского населения, но и представители других национальностей, которые работали в государственных органах, промышленных предприятиях и сельскохозяйственных объединениях, даже репрессивно-карательных органах. Приведены наиболее типичные примеры различных форм сотрудни-

чества учасників українського визвольного руху з представителями різних соціальних груп населення в Карпатському краї ОУН.

Ключевые слова: ОУН, Карпатский край, сотрудничество, социальные группы.

Лит. 35.

Постановка проблеми. Усі опоненти українського визвольного руху, шельмуючи та обвинувачуючи рух загалом та окремих його представників, забувають, що основною метою діяльності було здобуття Української самостійної соборної держави. Не хочуть вони враховувати також і те, що діяльність підпільного руху без підтримки населення приречена. Саме тому у радянській та сучасній російській історіографії питання широкої участі місцевого та прибулого населення (а, відповідно, масштабні репресії проти них) у підтримці українських націоналістів замовчувалося.

Аналіз досліджень. У дослідженнях сучасних українських істориків більшою чи меншою мірою розглядається питання участі цивільного населення. Однак спеціальне дослідження присвячене участі, допомозі та підтримці місцевого і прибулого населення у Карпатському краї відсутнє. Частково питання співпраці населення із учасниками українського визвольного руху порушувалося в узагальнювальних працях Д. Веденєєва і Г. Биструхіна [2; 3], А. Кентія [29; 30], Ю. Киричука [31] та А. Русначенка [33]. Значно більше уваги проблемі допомоги населення українському визвольному руху приділяли Г. Стародубець та І. Патриляк [32; 34; 35].

Мета нашої роботи полягає у необхідності виокремити основні форми співпраці представників різних соціальних груп населення із українським визвольним рухом.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи документи спецслужб, кримінальні справи, можемо виділити основні форми співпраці з населенням націоналістів: збір розвідувальної інформації (про представників радянської адміністрації та репресивно-каральних органів, важливі стратегічні об'єкти, події, які відбувалися на певній території); надання фінансово-продовольчої допомоги, приюту; придбання для підпілля необхідних технічних, побутових, лікарських засобів тощо.

Про активну співпрацю радянського активу з націоналістами свідчить статистика із Дрогобицької області. Так, у 1946 р. заарештували і засудили за контрреволюційну діяльність 35 голів сільської ради (близько 5% загальної кількості голів сільрад), 20 секретарів сільських рад (3%) [27, 32; 14, 95; 15, 326]. УМДБ Станіславської обл. викрило цілу групу радянських управлінців, які працювали у районних центрах Коршів і Обертин Станіславської області та за завданням ОУН їх ввели у радянські органи для збору розвідувальної інформації, викривлення політики, забезпечення підпілля зброєю, бойовими припасами, медикаментами. Тільки у цих районних центрах за 1948 р. заарештували 22 активних оунівців: міліціонера Обертинського РВ МВС Володимира Зубрицького, міліціонера Коршівського РВ МВС, завідувача районної лікарні у м. Коршів Григорія Дячука, завідувача Обертинською районною заготівельною конторою тощо. Серед заарештованих оунівців, які працювали у сільських установах: 5 голів сільрад, 6 секретарів сільрад і 2 голови сільпо, вчитель і завідувач сільським клубом [19, 371–372].

Робилися спроби залучати на бік українського визвольного руху військових, східняків. Так, Дарія Гусяк свідчила, що восени 1945 р. В. Боричко-«Андрій» доручив їй провести бесіду з начальником одного із санаторіїв м. Трускавця підполковником медичної служби Булашевичем, в процесі якої з'ясувати його ставлення до підпільників і вмовити на зустріч. Спочатку Д. Гусяк говорила, що йому нічого не загрожує, оскільки якби хотіли його вбити, то могла би сама це зробити, показавши при цьому зброю. Після цього Булашевич погодився на зустріч із підпільниками. Д. Гусяк ввечері прийшла на квартиру та провела підполковника на зустріч із підпільниками, яка відбулася на околиці м. Трускавець Дрогобицької області у будинку лісника. У ході зустрічі Булашевич розмовляв із надрайонним провідником ОУН «Андрієм», референтом пропаганди «Уласом» і «Орестом». Крім них, у будинку знаходилися близько 15 рядових підпільників [16, 151, 157–159]. Загалом самі підпільники позитивно оцінювали зустріч із підполковником.

Безумовно, підтримці з боку працівників органів МВС, військових сприяла ретельно поставлена і продумана робота. 30 квітня 1946 р. куцувий провідник у Старосамбірському р-ні «Махно» зустрівся в одному селі із червоноармійцем (працював в охороні підсобного господарства у с. Ч.) та його мамою, яка приїхала, щоб відвідати сина. Спочатку червоноармієць дуже злякався, однак почавши

розмову із ним та матір'ю (прибула зі східних областей України), націоналісти довідалися про голод на сході, колгоспи та інші «переваги» радянської влади. Далі уже підпільники намагалися якомога ширше і яскравіше розповісти про мету і перспективи боротьби. Говорили про ставлення підпілля до червоноармійців, НКВС, партії та інших поневолених народів. Сам військовослужбовець, який хоча спочатку вагався, однак у ході бесіди розповів усе, що цікавило. Наприкінці повстанці передали жінці 300 крб. та пам'ятку про зустріч з українськими повстанцями у західних областях України. Вона із розчуленням прийняла гроші, благословила та висловила щирі побажання перемоги для повстанців у боротьбі за УССД, просила наступного дня прийти до них та розказати дещо з їхнього життя [22, 150, 112].

Своїх симпатиків націоналісти мали і серед працівників репресивно-каральних органів [7, 24–25; 6, 78–80; 13, 39–41]. Зокрема, у червні 1946 р. у Долинському РВ МВС у допомозі підпілля запліли декількох міліціонерів з місцевих мешканців, тому для їхнього виявлення використали спецгрупу відділу ББ. У ніч на 18 квітня 1946 р. у с. Мала Тур'я Долинського р-ну Станіславської області вийшла група і встановила зв'язок із дружиною міліціонера Юрія Івахіва Оленою та допитала її під виглядом СБ. Вона зізналася, що її чоловік, працюючи в міліції, підтримував зв'язок із станичним Іваном Катським, надавав розвідувальну інформацію та бойові набої. Наступного дня розіграли комбінацію: під приводом службової необхідності взяли провідником у с. Мала Тур'я Ю. Івахіва, куди нібито прямували ст. оперуповноважений УББ Мазутин і начальник штабу ВБ Гончаров. За класичною схемою дорогою організували засідку та інсценували напад на працівників райвідділу МВС із подальшим їх захопленням і допитом під виглядом СБ. Вночі спецгрупа обстріляла працівників РВ МВС, у ході бою Ю. Івашев кричав, що він свій, і називав псевдо «Босий». Уже з подальших показів Ю. Івашева довідалися про чотирьох членів ОУН, які працювали у Долинському РВ МВС: дільничного уповноваженого Штена, інспектора по дитячій безпритульності, міліціонерів Мазеркевича і Андросіва [6, 85–86].

У Дрогобицькій обл. навіть завели окрему справу на працівників міліції, які співпрацювали з підпіллям [19, 10–11, 26, 45, 49–51, 83]. Впродовж 1947 р. окрвідділ контррозвідки УМВС Дрогобицької обл. заарештував за різні види злочинів 37 міліціонерів (1 агент іноземної розвідки, 11 учасників і посібників підпілля, 7 дезертирів із органів, 16 інших осіб за грабежі, хабарництво) [19, 27].

24 січня 1948 р. в результаті реалізації агентурної справи «Зрадники» Трускавецьким МВ МВС були заарештовані міліціонери Андрій Макарчук (1924 р.н., ур. с. Озерці Рафайлівського р-ну Рівненської обл., в органах міліції з 1944 р.) та Дмитро Мосейко (1924 р.н., ур. і мешканець м. Трускавець, в органах міліції з жовтня 1946 р.), які працювали у Трускавецькому відділенні міліції. Взимку 1945 р. Андрія Макарчука затримали підпільники і завербували до співпраці. Зв'язок підтримували через бійця ВБ Володимира Петрушака (передав 30 автоматних патронів). Пізніше у нього відбулася зустріч з підпільником Р. Різнякам-«Макомацьким», під час якої він поставив Андрію Макарчуку завдання забезпечувати підпілля боєприпасами [19, 13–14]. Навесні 1946 р. Володимир Петрушак познайомив А. Макарчука з міліціонером Дмитром Мосейком. Після того у травні 1946 р. А. Макарчук і Д. Мосейко разом з В. Петрушаком зустрілися з підпільниками в саду громадянки Анни Крамар. Під час зустрічі А. Макарчук передав підпільникам шкіряну сумку для патронів, а Д. Мосейко 30 патронів до гвинтівки. У червні 1946 р. А. Макарчук і Д. Мосейко вдруге на тому ж місці зустрілися з підпільниками та отримали завдання зібрати свідчення про операції, які готувалися [1, 79–81].

Станіславський окружний провід ОУН впродовж вересня 1949 р. – вересня 1950 р. втягнув у підпілля 44 учасники, з яких 9 виявилися агентами МДБ. За цей час провід поніс втрати – ліквідовано, захоплено і з'явилося з повинною 104 підпільники. До речі, цей провід втягнув до роботи в ОУН жінку з м. Харкова, водія з Київської області і начальника пошти, через яких підпілля налагодило зв'язок зі східними областями України. Надвірнянським надрайонним проводом ОУН у 1949 р. із дивізії РА, яка дислокувалася в м. Надвірна Станіславської області, були втягнені в ОУН чотири солдати, уродженці Полтавської і Київської областей [9, 152].

Особливо важливе значення мало залучення до таємного співробітництва з підпіллям навесні 1945 р. начальника паспортного столу міліції Яблунівського р-ну Сергієнка (загинув навесні 1947 р.). Траплялося це у такий спосіб. Весною 1945 р. Сергієнку у справах приїхав у с. Ковалівка Яблунівського р-ну, на зворотньому шляху в смт Яблунів його захопила районна боївка СБ, проте уже через

декілька годин він був на волі і про це ніхто не довідався. Відтак, підпілля було забезпечене паспортами і різними документами, з якими можна було безпечно з'явитися навіть у містах [9, 474–475].

Ще більш показовим фактом стало виявлення у Яблунівському РВ МДБ легальної оунівської сітки з працівників міліції, створеної 1946 р. Очолював цю групу Іван Копчук, який з 1945 р. працював міліціонером, а в 1946 р. встановив зв'язок з підпіллям, керував легальною сіткою, постачав підпільників бойовими припасами, передав до 500 автоматних патронів і один ріжок від автомата. До складу групи входили: Іван Яковенчук, дільничний уповноважений с. Нижній Березів Яблунівського р-ну, молодший лейтенант міліції, який до органів міліції прийшов у 1946 р., а зв'язок з підпіллям встановив у 1948 р., постачав бойові припаси, передавав розвідувальні дані про РВ МДБ і РВ МДБ; Петро Боєчко, дільничний уповноважений с. Середній Березів Яблунівського р-ну, одразу з приходом в органи міліції у 1945 р. встановив зв'язок з підпіллям, постачав бойові припаси та інформацію розвідувального характеру; Петро Кифор, в органах міліції працював із 1945 р., рядовий міліціонер, встановив зв'язок з оунівським підпіллям з 1947 р., передав підпільникам один автомат і до 1 000 набоїв, а також розвідувальну інформацію. До слова, всіх членів легальної сітки ОУН виявили та заарештували лише у травні 1951 р. [10, 222]. Після цього вище керівництво спецорганів змушене було констатувати, що начальник райвідділу міліції лейтенант міліції Гудков організувати роботу міліції не здатен. Особовий склад Яблунівського РВ міліції у боротьбу зі збройним підпіллям не включався. Із чотирьох заарештованих міліціонерів один з-під варти втік і перейшов на нелегальне становище [10, 236–237; 11, 215].

Пропаганда націоналістів була дієюю і в структурах репресивно-каральних органів, що особливо турбувало владу. Констатовано наявність в органах міліції осіб, які співпрацювали із націоналістами. Начальник УМВС Дрогобицької області О. Сабуров звітував 28 травня 1948 р., що тільки за 1947 р. з політичних мотивів звільнено 136 осіб, а за посадові злочини, порушення радянської законності й морально-побутовий розклад – 111. Із загальної кількості за матеріалами відділення контррозвідки звільнено 32 особи (20 тих, які служили в гітлерівських каральних органах і мали зв'язки із українськими націоналістами; 12 за порушення радянської законності і службово-посадові злочини). За вказаний період відділення контррозвідки заарештувало і притягнуло до кримінальної відповідальності 31 особу (з них: 11 осіб – за контрреволюційні злочини; 12 – за порушення радянської законності і посадові злочини; вісім – за дезертирство) [24, 97]. У 1948 р. за активну посібницьку діяльність українським націоналістам звільнено три особи [24, 98].

Вдалося виявити парадокси і курйози у роботі репресивно-каральної системи. Начальник УМВС Дрогобицької обл. Олександр Сабуров писав, що у зв'язку з тим, що в органах міліції у 1949 р. було значне недоукомплектування особового складу, звільнення відбувалися у виняткових випадках (хабарництво, пияцтво, вимагання, співпраця з підпіллям тощо). Так, чекісти, довідавшись у жовтні 1950 р., що дільничний уповноважений Дублянського райвідділу Петро Куцан підтримував зв'язок з підпіллям, якихось заходів для його звільнення не вживали, тому на середину 1952 р. він продовжував працювати. Співпраця дільничних уповноважених з націоналістами відбувалася впродовж усього періоду боротьби [25, 5, 8; 26, 49–49зв.].

У 1950 р. дільничний уповноважений с. Верхнє Гусине Боринського р-ну Іван Куштинєць підтримував зв'язок із націоналістами, постачав їм набої, інформував про чисельність ГОГП, надавав особисті дані про працівників райвідділу МДБ [23, 133].

Активно співпрацював із підпільниками сільський актив: голови сільських рад, їхні заступники і секретарі сільрад. Про активну співпрацю радянського активу з націоналістами свідчить статистика. Так, у Дрогобицькій області 1946 р. заарештували і засудили за контрреволюційну діяльність 35 голів сільських рад (близько 5 % їх загальної кількості), 20 секретарів сільських рад (3%) [27, 32; 14, 95; 15, 326]; у 1947 р. із 35 голів сільрад засуджено чотирьох як учасників ОУН, 18 пособників, сімох колишніх старост, трьох міліціонерів [27, 33]. Натомість у Станіславській області в 1947 р. заарештували 42 голів сільських рад (з них: два інформатори СБ, чотири члени ОУН, 36 пособників), вісім заступників голів сільрад, 11 секретарів сільрад (два станичні ОУН, три члени ОУН, шість пособників) [6, 323]. Для прикладу, УМДБ Станіславської обл. викрило цілу групу радянських працівників, які працювали у районних центрах с. Коршів і смт Обертин Станіславської обл. За завданням ОУН їх ввели до радянських органів для збору розвідувальної інформації, викривлення політики, забез-

печення підпілля зброєю, бойовими припасами, медикаментами. Тільки у цих районних центрах за 1948 р. заарештували 22 активних оунівців: міліціонера Обертинського РВ МВС Володимира Зубрицького, міліціонера Коршівського РВ МВС, завідувача районної лікарні у с. Коршів Григорія Дячука, завідувача Обертинської районної заготівельної контори тощо. Серед заарештованих оунівців, які працювали у сільських установах, було п'ять голів, шість секретарів сільрад і два голови сільпо, вчитель і завідувач сільського клубу [19, 371–372].

За завданням ОУН особи, які симпатизували націоналістичному руху, влаштовувалися до різних установ, організацій тощо [4, 108–109]. Наявність широко розгалуженої агентурно-інформативної мережі давало змогу оперативно довідуватися про плановані заходи органів радянської влади, отримувати різні документи, кореспонденцію тощо. У Дрогобицькій області була викрита й ліквідована група учасників ОУН, які влаштовувалися на роботу у контору зв'язку (заарештовано 14 осіб) [20, 302]. Зокрема, у вбитого в 1947 р. провідника Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Петра Петриги-«Щербака» чекісти вилучили кілька документів із великою кількістю витягів і частин поштової кореспонденції громадян, які проживали у різних областях СРСР. Ці факти свідчили, що на окремих пунктах поштова кореспонденція піддавалася контролю з боку агентури ОУН. Із вилучених виписок із частин поштової кореспонденції у «Щербака» впливало, що оунівці вивчали листування осіб, які прибули на роботу до західних областей України зі східних, а також місцевого населення із засудженими і виселеними у віддалені райони СРСР підпільниками та їхніми пособниками. Виписки з листів кількох засуджених із Сибіру були сповнені оптимізму, переживаннями за рідну землю і бажанням повернутися на Батьківщину: «Щоб Бог допоміг перебути це лихо та й повернутися у рідну, улюблену Україну [...] Хай громлять наші любі пісні і летять далеко, на нашу любу Україну, а нам разом серця краються, але це скінчиться, прийде час, що заживемо на своїй рідній землі» [22, 97]. У зв'язку з цим міністр держбезпеки УРСР Сергій Савченко у січні 1948 р. наказав розшукати оунівців, які проникли у поштові органи.

У незначній кількості націоналісти мали своїх членів у комсомолі. Водночас самі підпільники визнавали: «Перебування члена оунівської організації в рядах комсомолу значно полегшує конспірацію, і чим «активнішим» буде цей комсомолец, тим ліпше» [17, 289]. Після проникнення у ряди комсомолу вони продовжували вести активну націоналістичну роботу і здійснювали диверсійні й терористичні акти. 12 липня 1947 р. в 16.00 у м. Сколе двома пострілами з пістолета вбили начальника Сколівського РВ МВС майора Белоусова. Атенатник намагався втекти, однак був вбитий при перестрілці. Загиблим виявився Василь Шимків (1928 р.н., ур. с. Кам'янка Сколівського р-ну), який мав псевдонім «Запорожець» та у 1945 – березень 1946 рр. перебував у кущі «Гонти», відтак легалізувався, проживав у с. Кам'янка, а з весни почав працювати на кам'яному кар'єрі в м. Сколе [15, 32; 18, 168].

24 червня 1947 р. о 21.00 в селі Березняк Свалявського округу Закарпатської обл. з'явилася оунівська група кількістю 11 осіб, озброєних 3 ручними кулеметами, автоматами і гвинтівками. На околиці села затримали оперуповноваженого Свалявського окрвідділу МВС Фагараша і працівника тюрми № 1 м. Ужгород Дудку, яких із зв'язаними руками привели до магазину сільпо і в їх присутності провели з населенням антирадянський мітинг. Після цього підпільники відвели затриманих у будинок місцевої мешканки А. П. Федикович і провели допит, у ході якого встановили керівний склад радянських партійних організацій Свалявського округу. Після цього із затриманими провели бесіду, забрали у них особисті речі, попередили, щоб залишили роботу в органах МВС і відпустили [8, 87–88].

Попри все, місцеве населення продовжувало переходити у підпілля. Так, за офіційними даними оперативного обліку відділу 2-Н УМДБ Станіславської обл., у 1950 р. перейшли на нелегальне становище і влилися в діюче підпілля 162 особи.

Крім цього, виявлено 11 підпільників, які прийшли у 1950 р. на територію Станіславської області зі сусідніх областей. Із числа тих, які перейшли на нелегальне становище в 1950 р., у різний час ліквідовано 111 підпільників [10, 183].

Упродовж 1951–1952 рр. у західних областях України в підпілля перейшли 123 особи (у тому числі в 1951 р. 121 особа і в 1952 р. – дві). Із цього числа органами ліквідовано 115 осіб. У Станіславській обл. у підпілля пішли 58 осіб (1951 р. – 57, 1952 р. – одна), вбито 55; Дрогобицькій – вісім (1951 – вісім, 1952 р. – нуль), вбито сім; Закарпатській – п'ять (1951 р. – п'ять, 1952 р. – нуль), вбито п'ять; Чернівецькій – три (1951 р. – три, 1952 р. – нуль), вбито три [12, 2].

Висновки. Отже, вдало продумана та ретельно реалізована пропагандивна діяльність українських націоналістів дозволяла залучати до боротьби за Українську самостійну соборну державу широкі верстви населення. Соціальними об'єктами оунівської пропаганди у Карпатському краї стали: молодь, учителі, інтелігенція, селяни, червоноармійці, особи, що працювали або співпрацювали з радянськими спецслужбами, а також представники національних меншин. Саме різностороння участь не лише мешканців західноукраїнських областей, але й прибулих кадрів дозволила впродовж десяти років вести безкомпромісну боротьбу проти усіх окупантів на теренах Карпатського краю стала продовженням визвольних змагань 1917–1920 рр., а відтак і підґрунтям дисидентського руху, який продовжив державницькі змагання українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів управління Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. П-2328-Д. – 215 арк.
2. Веденєєв Д. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940 – 1950-ті роки : Монографія / Дмитро Веденєєв, Геннадій Биструхін. – Київ : К.І.С., 2006. – 568 с.
3. Веденєєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945 – 1980-ті роки : Монографія / Дмитро Веденєєв, Геннадій Биструхін. – Київ : К.І.С., 2007. – 568 с.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2-Н. – Оп. 55 (1953). – Спр. 5. – Т. 4. – 448 арк.
5. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 56 (1953). – Спр. 6. – Т. 1. – 244 арк.
6. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 57 (1953). – Спр. 1. – Т. 4. – 482 арк.
7. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 89 (1959). – Спр. 107. – 62 арк.
8. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 90 (1951). – Спр. 33. – 161 арк.
9. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 93 (1953). – Спр. 3. – 179 арк.
10. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 1. – Т. 1. – 324 арк.
11. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 1. – Т. 4. – 253 арк.
12. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 8. – Т. 6. – 135 арк.
13. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 109 (1954). – Спр. 1. – Т. 2. – 281 арк.
14. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 31 (1960). – Спр. 13. – 526 арк.
15. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 32 (1960). – Спр. 8. – 391 арк.
16. ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 2. – 319 арк.
17. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 26. – 420 арк.
18. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 49. – 386 арк.
19. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 72. – 396 арк.
20. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 90. – 306 арк.
21. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 4. – 200 арк.
22. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 18. – 344 арк.
23. ГДА СБУ. – Ф. 16. – Спр. 843. – 287 арк.
24. ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 172. – 226 арк.
25. ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 194. – 253 арк.
26. ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 295. – 289 арк.
27. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 8. – Спр. 261. – 58 арк.
28. Ільницький В. До питання функціонування відділів УПА на Чернівеччині (1944 – 1945) / В. Ільницький // Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич: Посвіт, 2016. – Вип. 1. – С. 60–68.
29. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946 – 1956 рр.) / Анатолій Кентій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 111 с.
30. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944 – 1945 рр. / Анатолій Кентій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 220 с.
31. Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття : ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
32. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...» : українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.) : монографія Іван Патриляк. – Львів : Часопис, 2012. – 592 с.
33. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2002. – 519 с.

34. Стародубець Г. Прояви сексотництва у повстанському запіллі в 1944 – 1945 рр. / Г. Стародубець // Мандрівець. – 2006. – Вип. 1(60). – С. 19–22.

35. Стародубець Г. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років) / Галина Стародубець. – Монографія. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 527 с.

REFERENCES

1. Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Lvivskii oblasti. – Spr. P-2328-D. – 215 ark.
2. Viedienieiev D. «Povstanska rozvidka die tochno y vidvazhno...». Dokumentalna spadshchyna pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv ta Ukrainskoi povstanskoi armii. 1940 – 1950-ti roky : Monohrafiia / Dmytro Viedienieiev, Hennadii Bystrukhin. – Kyev : K.I.S., 2006. – 568 s.
3. Viedienieiev D. Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945 – 1980-ti roky : Monohrafiia / Dmytro Viedienieiev, Hennadii Bystrukhin. – Kyev : K.I.S., 2007. – 568 s.
4. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali – HDA SBU). – F. 2-N. – Op. 55 (1953). – Spr. 5. – T. 4. – 448 ark.
5. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 56 (1953). – Spr. 6. – T. 1. – 244 ark.
6. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 57 (1953). – Spr. 1. – T. 4. – 482 ark.
7. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 89 (1959). – Spr. 107. – 62 ark.
8. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 90 (1951). – Spr. 33. – 161 ark.
9. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 93 (1953). – Spr. 3. – 179 ark.
10. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 98 (1954). – Spr. 1. – T. 1. – 324 ark.
11. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 98 (1954). – Spr. 1. – T. 4. – 253 ark.
12. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 99 (1954). – Spr. 8. – T. 6. – 135 ark.
13. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 109 (1954). – Spr. 1. – T. 2. – 281 ark.
14. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 31 (1960). – Spr. 13. – 526 ark.
15. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 32 (1960). – Spr. 8. – 391 ark.
16. HDA SBU. – F. 6. – Spr. 71180fp. – T. 2. – 319 ark.
17. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 26. – 420 ark.
18. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 49. – 386 ark.
19. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 72. – 396 ark.
20. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 90. – 306 ark.
21. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 398. – T. 4. – 200 ark.
22. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 398. – T. 18. – 344 ark.
23. HDA SBU. – F. 16. – Spr. 843. – 287 ark.
24. HDA SBU. – F. 71. – Op. 6. – Spr. 172. – 226 ark.
25. HDA SBU. – F. 71. – Op. 6. – Spr. 194. – 253 ark.
26. HDA SBU. – F. 71. – Op. 6. – Spr. 295. – 289 ark.
27. DALO. – F. P-5001. – Op. 8. – Spr. 261. – 58 ark.
28. Ilnytskyi V. Do pytannia funktsionuvannia viddiliv UPA na Chernivechchyni (1944 – 1945) / V. Ilnytskyi // Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk / [holovnyi redaktor V. Ilnytskyi]. – Drohobych : Posvit, 2016. – Vyp. 1. – S. 60–68.
29. Kentii A. Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946 – 1956 rr.) / Anatolii Kentii. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – 111 s.
30. Kentii A. Ukrainska povstanska armiiia v 1944 – 1945 rr. / Anatolii Kentii. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – 220 s.
31. Kyrychuk Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40 – 50-kh rokiv XX stolittia : ideolohiia ta praktyka / Yurii Kyrychuk. – Lviv : Dobra sprava, 2003. – 464 s.
32. Patryliak I. «Vstan i borys! Slukhai i vir...» : ukrainske natsionalistychno pidpillia ta povstanskyi rukh (1939 – 1960 rr.) : monohrafiia Ivan Patryliak. – Lviv : Chasopys, 2012. – 592 s.
33. Rusnachenko A. Narod zburenyi : Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940 – 50-kh rokakh / Anatolii Rusnachenko. – Kyiv : Universytetske vydavnytstvo «Pulsary», 2002. – 519 s.
34. Starodubets H. Proiavy seksotnytstva u povstanskomu zapilli v 1944 – 1945 rr. / H. Starodubets // Mандрівець. – 2006. – Вип. 1(60). – С. 19–22.
35. Starodubets H. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років) / Галина Стародубець. – Монографія. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 527 с.

Статтю подано до редакції 15.11.2016 р.

Олександр СИТНИК,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Б. Хмельницького
(Україна, Мелітополь) oleksander_sytnyk@i.ua

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014 – 2017 РОКІВ

У статті зроблено спробу виявити та проаналізувати історичні витоки російсько-української війни 2014–2017 років. При цьому, особливу увагу приділено історичним й історіософським передумовам цієї війни. Доведено, що основним підґрунтям сучасної російсько-української війни, як і усіх попередніх, стали прояви російського імперського шовінізму.

Ключові слова: російсько-українська війна, російський імперіалізм, національний дух, свідомість українців, більшовики.

Лит. 22.

Olexander SYTNYK,

PhD hab. (History), Assistant Professor,
head of the Department of history,
Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University
(Ukraine, Melitopol) oleksander_sytnyk@i.ua

THE HISTORICAL ORIGINS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014 – 2017

The article attempts to identify and analyze the historical origins of the Russian-Ukrainian war 2014 – 2017. At the same time, special attention is paid to the historical and historiosophical prerequisites of this war. It is proved that the basis of the modern Russian-Ukrainian war, like all the previous ones were manifestations of Russian Imperial chauvinism.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Russian imperialism, the national spirit, the consciousness of Ukrainians, the Bolsheviks.

Ref. 22.

Александр СЫТНИК

доктор исторических наук, доцент, заведующий кафедры истории,
Мелитопольский государственный педагогический
университет имени Богдана Хмельницкого
(Украина, Мелитополь)oleksander_sytnyk@i.ua

ІСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОКИ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ 2014 – 2017 ГОДОВ

В статье предпринята попытка выявить и проанализировать исторические истоки российско-украинской войны 2014 – 2017 годов. При этом, особое внимание уделено историческим и историософским предпосылкам этой войны. Доказано, что основой современной российско-украинской войны, как и всех предыдущих, стали проявления русского имперского шовинизма.

Ключевые слова: российско-украинская война, российский империализм, национальный дух, сознание украинцев, большевики.

Лит. 22.

Постановка проблеми. Війна 2014 – 2017 років отримала вже цілу низку найменувань: україно-російської, російсько-української, гібридної, інформаційно-диверсійної, війни України за незалежність тощо. Але одночасно, й можливо насамперед це війна в свідомості українців, війна їхнього духу за незалежність проти віковичної рабсько-кріпосної залежності від Москви. Цей аспект вимагає ґрунтовного історичного та історіософського переосмислення задля побудови в

подальшому дійсно незалежної української держави та належного протистояння агресії сусідніх країн. У цьому й полягає актуальність даної статті.

Аналіз досліджень. Проблематику історичних витоків і передумов російсько-української війни 2014 – 2017 років певною мірою розглядали В. Білінський [4; 5], П. Гай-Нижник [8], Є. Гуцало [11], Я. Дашкевич [12], О. Доній [13], Ю. Мицик [15], О. Нестайко [16], В. Панченко [17], П. Штепа [19] та ін. Однак, здебільшого роботи цих авторів містять окремі аспекти та розвідки зазначеної теми. А отже, настав час узагальнити їх в окремому дослідженні.

Мета статті полягає в аналізі історичних витоків і передумов російсько-української війни 2014 – 2017 років. Також важливим завданням є осмислення подій цього періоду з огляду на розвій національного духу та свідомості українців.

Виклад основного матеріалу. Мета гібридної війни полягає, насамперед, у заволодінні свідомістю людей і особливо в тому, щоб поселити в їхніх душах зневіру, сумніви, страх, байдужість. Російсько-українська війна 2014 – 2017 років, що має, насамперед, інформаційно-пропагандистське підґрунтя, спрямована, перш за все, на опанування свідомості людей. Лише в тих містах, де була достатня кількість аморфного й байдужого населення – саме там і знаходили підтримку терористи. Перефразовуючи Р. Еберхарта, Б. Ясенський у романі «Змова байдужих» писав: «Не бійся ворогів – в гіршому випадку вони можуть тебе вбити. Не бійся друзів – у гіршому випадку вони можуть тебе зрадити. Бійся байдужих – вони не вбивають і не зраджують, але лише з їх мовчазної згоди існує на землі зрада та вбивство» [21].

Протягом усього періоду незалежної України постійно давалися взнаки проблеми з формуванням громадянського суспільства в країні. Почасти це було пов'язано з традиційним індивідуалізмом українців. Але значною мірою це був результат існування посттоталітарного спадку з підсвідомим страхом людей щодо влади та силових структур, громадянською інфантильністю тощо. У той же час, щоразу кожна дискримінація прав громадян: в 1990 – 1991, 2004 та 2013 – 2014 роках приводила до громадянського збурення, результатом чого, серед іншого були Помаранчевий Майдан і Революція Гідності. Ці події стали також наслідком творчого підйому української нації та результатом дії Духу – не просто як трансцендентного чинника, а й досить конкретного явища, що нерідко надихає етнічних росіян і представників інших націй, які проживають в Україні. При цьому, поняття Духу охоплює: архетипи, традиції, звичаї, релігію нації (включно з молитовною енергетикою монастирів і храмів). Цілком очевидно, що саме цей Дух підтримує звитяжну працю волонтерів, самовідданість добровольців, бійців на передовій – надихаючи на щирю молитву в час небезпеки. І саме завдяки цьому Духу знаходилися завжди сили для опору загарбнику-окупанту, найяскравішими прикладами чого, наприклад, у ХХ ст. були: Холодноярська республіка, УПА, і, як своєрідне їх відтворення – сучасний рух добровольців і волонтерів.

Безперечно, в майбутньому дослідникам ще належить детально описати всі перипетії та особливості нинішньої війни, здійснити належний аналіз. Для цього необхідно зібрати максимум фактів, свідчень і документів. Наразі ж ми можемо й маємо ствердити головне – ця війна є лише продовженням багатовікової експансії супроти України Московської держави з її імперськими породженнями: самодержавством, більшовизмом, путінізмом і притаманним йому нешовінізмом. Про це вже багато написано, тому найпершим завданням є ідеологічне та історіософське осмислення витоків цієї війни. При цьому, визначальним залишається протистояння цивілізаційного вибору українців з ординсько-злодійською сутністю кремлівського режиму.

Відомий дослідник української діаспори кубанського походження П. Штепа наголошував: «Наші історики не дали нам справжньої історії, і заплатили ми за її незнання (і незнання народу) пекельно жакливу ціну... . Заплатили і ще заплатимо, якщо не викоринимо з наших душ наше фелагство (комплекс малоросійськості – О. С.)... ; якщо не створимо свої власні, українські теорії і термінологію; якщо не розкриємо політичного змісту і політичної мети чужих теорій про нашу націю; якщо самі не напишемо справжньої історії (не каталог) нашої нації; якщо самі не напишемо справжньої історії московської нації. І мусимо зробити це якнайскоріше, бо година великого поруху нашого з москвинами надходить, а багато наших інтелігентів мають ще почуття своєї національної меншwartости, що його набралися в чужих школах і з чужих теорій. Особливо в трагічному становищі наша інтелігенція, що народилася і виросла в тюрмі на ім'я ССРСР, бо

москвини щеплювали їй від колиски і кінськими дозами те почуття української меншвартости, нижчости, безсилля» [19, 232–234]. Написані декілька десятиліть тому, ці слова звучать пророчо й нині, не втративши ні своєї актуальності, ні своєї нагальності. Адже саме це почуття національної меншвартости зазвичай ставало на перешкоді українцям у справі власного державотворення та захисту національних інтересів.

Згідно з переконанням сучасного вченого П. Гай-Нижника, змінити плін історії на свою користь можливо лише, коли нація, об'єднана вольовим поривом і спільною метою, втрутиться до її перебігу власними силами й розумом [5, 70]. Досить часто трагічною для українців ставала відсутність або слабкість цього вольового пориву до об'єднання нації задля оборони країни від загарбників. Це відбувалося як в XII – XIII ст., що призвело до ординського ярма, так і в XX ст. з організованим більшовиками Голодомором і геноцидом українців.

Історія має властивість повторюватися. Особливо ж – у випадках, коли певний народ чи нація не робить належних висновків щодо власних помилок і недоглядів. Насамперед, це стосується подій 1917 – 1921 років, коли, опинившись у своєрідній точці біфуркації після століть бездержавності, що одночасно було наслідком і причиною роз'єднаності й роздробленості українців, Україна отримала унікальний шанс здобуття незалежності. Однак через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин цього українцям досягти не вдалося. А як розплата – терор, голодомори й тотальне винищення московськими окупантами найбільш свідомих представників нашої нації.

Те зло, що століттями зосереджувалося в Москві у вигляді ординства, імперськості, більшовизму, тоталітаризму, путінізму й, зрештою, особливо цинічної форми демагогічно-зомбувального політизовано-кедебешного православ'я, не могло не виплеснутися на історично протилежний образ духовного Києва.

М. О. Бердяєв звернув увагу на те, що війна є крайнім вираженням всілякого шляху в напрямку реалізації егоїстичних цілей засобом сили. Війна є зло і як світове явище виникає тоді, коли немає достатніх сил духу; тоді, коли люди не вірять у силу духу, а лише – в дух сили. Замість того, щоб бачити мету в духовному житті, культурі, бачать її в державі та зростанні її могутності. Завдання життя підмінюються засобами життя [2, 305, 310]. Вся попередня тисячолітня історія України-Руси ніби стала уособленням протистояння сили духу українського народу та нав'язуваної йому Москвою (Петербургом) імперської великодержавної домінанти.

Я. Р. Дашкевич наголошував на тому, що, створюючи свою українську державу, українці повинні переглянути й уточнити свою історію, базуючись на правді, достовірних фактах і історичних подіях. Перебуваючи упродовж століть під владою завойовників, українці фактично були позбавлені можливості впливу на формування національної свідомості та розвиток історії, в результаті чого історія України написана переважно на догоду цим завойовникам. Своє унікальне дослідження «Як Московія вкрала історію Київської Русі-України» Я. Дашкевич завершив словами: «Люди повинні знати правду». І дійсно, це істинно правдиве знання мали б засвоїти політики, державні діячі та просто пересічні громадяни України, особливо ж – мешканці Донбасу [12].

Протягом усієї своєї історії московська держава демонструвала переважно хижацьку сутність і схильність до експансії щодо сусідніх країн. Особливо ж щодо таких багатих, як Україна. Проте для московського (російського) колоніалізму загарбання одних матеріальних ресурсів було недостатнім. Це доповнювалося поглинанням людських ресурсів: найбільш інтелектуальних, соціально активних і всіляко обдарованих українців. Це було необхідно задля ведення нескінченних колоніальних війн московської орди, що на рубежі XVII–XVIII ст. трансформувалася в імперську Росію.

Ще в часи Русі, на думку В. Білінського, психологія північного середовища наділила майбутнього першого великороса жорстокістю, недовірою до всіх, абсолютною байдужістю до культури, зневагою до чужих звичаїв тощо. Це підтверджується фактами історичних подій, правдою, очищеною від зайвого лушпиння. Саме правди боялися й тікали від неї в нетрі фальшування великоросійськ «байкарі історії». Неправда великоросійського істеблшменту щодо викладу імперської історії Московії привчила нас, читачів, до іншого потрактування подій і фактів. Імперія завжди їх тасувала, як шулер колоду карт. Але ми, лише подаючи факти, свідомо відкидаємо виправду-

вальну імперську брехню, залишаючи на поверхні самі факти історії. І в цій іпостасі факти свідчать зовсім про інше [4, 67, 68].

Низка українських учених і мислителів розглядали взаємини російського та українського народів в контексті протиставлення двох типів цивілізацій – осілого, землеробського з одного боку та мисливсько-кочового, загарбницького з іншого. Зокрема, Є. Гуцало в своєму творі «Ментальність орди» щодо московитян зауважує: поширившись на величезному просторі, не закорінений в питомих ґрунт, призвичаєний до грабіжництва, існування коштом чужої праці, народ-завойовник руйнує усталений, органічно вписаний в довкілля господарський лад поневолених народів, їх звичаї, культуру, ідентичність [11]. Останній, не маючи глибоких культурних і релігійних традицій, був схильний до злодійства, бандитизму та руйнування суспільного ладу, звичаїв, культури, ідентичності поневолених народів.

Згідно з переконанням П. Штепи, москвин живе лише сьогоднішнім, без перспективи на майбутнє. Він існує зазвичай за рахунок того, що зможе здобути (вполювати чи загарбати). Живучи з полювання, тобто з убивства, мисливець призвичаюється проливати кров, вбивати, стає жорстоким, навчається не цінувати життя людей. Дим з комина теплої хати землероба породжує в ньому злобну заздрість і думку вкрасти чи силою відібрати в хлібороба їжу. Таким чином виховується загарбник-імперіаліст, всі думки якого зосереджуються довкола їжі й матеріального добробуту. І як наслідок – формується матеріалістичний світогляд, а релігія його представляє забобонну, зовнішню обрядовість [19, 20]. Слід наголосити, що саме тут криються історичні витоки ставлення москвина до хлібороба-українця: століттями формувалося злобне й заздрісне прагнення не лише грабувати українців, але й паразитичне бажання вичавлювати з них усе, що лише можливо. Ця тенденція набула апогею в першій половині ХХ століття за влади більшовиків. А нині ми маємо своєрідне відтворення московського імперсько-тоталітарного режиму, котрий за всяку ціну намагається знову пригнобити Україну.

Російський публіцист і громадський діяч О. Широпаєв у своїй статті «Росія – не Русь. Росія – Орда» зауважив, що саме Україна історично являє собою власне Русь (окрім того ще й Новгород – в історичному аспекті) [18]. Г. В. Вернадський звернув увагу, що правління у Київській Русі було поєднанням монархії, аристократії та демократії. При цьому, князь представляв монархічне начало, дружина – аристократичне, а віче – демократичне. У кожній із руських земель існували всі три начала, однак ступінь важливості кожного з них був неоднозначним. Так, з кінця ХІІ ст. монархічне начало стало домінуючим у Суздальській землі, аристократичне – в Галицькій, а в Новгородській – демократичне [7, 195]. Слід додати, що пізніше в Новгороді та Пскові фактично сформувалися демократичні вічові республіки. На противагу їм, у Володимиро-Суздальському князівстві (а згодом і в Московському) формувалася якісно нова політична культура, де одноособна влада князя цілком замінила вічову демократію.

Від самого початку існування держави москвинів стала цілком явною напруга між нею та державою (державами) русинів-українців [9, 6]. За влучним визначенням М. Грушевського: «суздальські князі, нащадки молодшого Юрія Мономаховича (предки пізнішої московської династії), утвердившись на Поволжі, навмисне намагалися ще більше послабити Київ і позбавити всякого значення його князів, щоб затвердити пануюче положення за собою» [10]. Користуючись тим, що Київ значно ослаб внаслідок набігів кочовиків, міжусобиць тощо, «братній» Суздаль вдарив у тил Києву, розпочавши першу війну проти Русі-України, що з 1146 року тяглася (з перервами) кілька десятиріч [15].

Зрештою на престолі в Суздалі опинився син Юрія Андрій «Боголюбський», який ще ворожіше ставився до України-Руси. Північно-східні землі України-Руси, котрі стали базою й свого роду полігоном формування Московії та Росії, були історично опозиційні до Києва та Новгорода. У 1169 році князь Андрій «Боголюбський» після жорстокого бою захопив Київ. При цьому, місто було сплюндроване, пограбоване та спалене. А «Боголюбський» прихопив з собою «Вишгородську» чудотворну ікону Божої Матері, яку росіяни тепер називають «Владимірской».

Історик Ю. Мицик наголошує, що на київський престол сідало багато князів, котрі мали й не мали на те права; були випадки військового захоплення київського престолу. Але князі київської землі ніколи не зазіхали на слов'янські святині – київські храми. Андрій же, захопивши Київ, роз-

орив і місто, і храми. Андрій «Боголюбський» створив певний еталон ставлення московитів до русинів-українців, ставши предтечою ката Муравйова [15]. Згідно з переконанням В. Білінського, цілком є очевидним, що це міг зробити лише варвар, який не мав ані найменшої спорідненості з цією землею, з київськими святинами й котрий, до того ж, був вихований московсько-фінським племенем у чужій землі [4, 67–68].

Від самих витоків москвинам був притаманний руйнівницький характер, що зумовлювався самою природою московської влади й московського народу. Внаслідок своєї вдачі й історичного виховання москвини розуміли лише значення фізичної сили. Добровільну уступку, добровільний компроміс, добровільну кооперацію, співпрацю, федерацію москвин вважає за ознаку слабості партнера й тому з самого початку намагається накинати йому свою волю. Це є однією з найголовніших причин неможливості будь-якої співпраці з москвинами. Вона неможлива, бо жодна сила не може усунути цієї фатальної причини; несила навіть самим москвинам, навіть тоді, коли б і хотіли її усунути. Несила, бо та причина є в крові москвина, вона є спадкова. Це особливо підкреслював П. Штепа, згідно з твердженням якого москвин розуміє лише засаду фізичної сили, що почасти й пояснює нахил москвина все руйнувати [19, 41].

Син Юрія Довгорукого Андрій «Боголюбський», народившись у Мерянській землі, в мерянському середовищі, від матері-мерянки, не був справжнім християнином, оскільки фактично він сповідував «двовір'я» й був далеким від християнських критеріїв моралі [5]. В. Білінський зауважив, що з часів Андрія «Боголюбського», ми стикаємося з найбільшим парадоксом у мисленні великороса: усе, що робилося для звеличчування Московії, – будь-яка мерзота, будь-яка підлість стосовно слов'янських сусідів і супротивників, – вихваляється. Усе, що зроблене на шкоду Московії – піддається анафемі [4, 65–66]. Ситуація з Андрієм «Боголюбським» демонструє, що для нього та його війська 1169 року Київ був настільки ж чужим, як якийсь німецький або польський замок. Це розмежування України-Руси з Московщиною різко посилюється й остаточно оформлюється в ординський період. Північно-східна Русь немовби зникла за «залізною завісою» [18].

Одним із проявів ідеології середньовічної Русі була ідея династично-державної спадкоємності, котра стала особливо актуальною в середині XII ст., в період боротьби за київську ідеологічну спадщину. Це, зокрема, було пов'язано з прагненням Андрія «Боголюбського» за допомогою православних святинь встановити ідеологічну супрематію (верховенство) Володимира над Києвом – Другим Єрусалимом. Згодом, московські книжники-історіографи другої половини XVI – XVII ст., формулюючи концепцію тотожності Київської Русі та Московського царства, проголосили Андрія «Боголюбського» фундатором і будівничим Русі-Росії.

Протягом століть, особливо з початком XVI ст. в голови людей втовкмачували й втовкмачують, що Російська держава та російський народ беруть початок від великого князівства Київського; що Київська Русь – колиска трьох братніх народів – російського, українського та білоруського; що росіяни за законом «старшебратства» мають право на спадщину Київської Русі. Цією жалюгідною брехнею дотепер користується російська історіографія й державні діячі Росії, а також «п'ята колона» в Україні, до котрої належать комуністи, регіонали або колишні регіонали у Верховній Раді. Натомість достеменно відомо, що в часи існування держави Київська Русь про Московську державу не було ні згадки. Тоді як Данило Галицький, отримавши від Папи Римського королівську корону, всіляко зміцнює державність України-Руси, Московське князівство – улус Золотої Орди було лише засноване ханом Менгу-Тимуром у 1277 році. До цього часу Київська Русь уже існувала понад 300 років. Як можна говорити про якогось «старшого брата», коли цей «старший брат» з'явився на світ на декілька століть пізніше русичів-українців. Він не має жодного морального права називати себе «старшим братом», диктувати людству правила існування, насаджувати свою культуру, мову, світосприймання. Відомо, що до кінця XV ст. не існувало російської держави, не було старшого брата «великороса» та російського народу, а була Суздальська земля – земля Моксель, а пізніше Московське князівство, що входило в склад Золотої Орди – держави Чингізидів. З кінця XIII – до початку XVIII ст. народ цієї землі називали московитами. Натомість московські історики вперто обходять мовчанням питання про своє національне походження [12].

Вісім століть татарського ярма. Вісім століть деспотії і тиранії. Європейські реформи Петра – всього лише фасадний євроремонт орди, начебто зовні пофарбували європейськими фарбами.

Але досить «потерти» московита, і в його нутрі виявиться все та ж ординська сутність. Азійський деспот, одягнений в європейський шовк, навіть начебто виховані в європейських традиціях заморські барони та імператриці, що опинилися в Московії, дуже швидко зазіщувалися. Орда поглинала всіх. Звичайно, народ бунтував, дух свободи в одну мить не зникав, але Орда сталлю і вогнем встановлювала свій порядок. І треба визнати, що в цій справі церква була одним з головних помічників Орди і її ханів. В результаті московити перетворилися на рабів, безсловесних і безвольних в масі своїй. Повстаючи навіть проти своїх гнобителів-поміщиків, вони не йшли проти орди як такої. Цар-батюшка хороший, він просто не знає, що його бояри творять [20, 161].

Цілком очевидно, що Московія є прямою спадкоємицею Золотої Орди держави Чингізидів, тобто, насправді татаро-монголи були «хрещеними батьками» московської державності. Московське князівство (а з 1547 р. царство) не мало жодних зв'язків до XVI ст. з князівствами земель Київської Русі.

Плем'я великоросів або російський народ, як він сьогодні зветься, з'явилося близько XV – XVII ст. серед фінських племен: мурома, мері, весі та ін. Тоді з'являється його історія. Немає історії великоросів на землі Київській! Історія великоросів починається із «Залещанської землі», з Московії, які ніколи не були Руссю. Татаро-монголи, що прийшли на ці землі, внесли значний вклад у формування «великоросів». На їхню психологію наклали відбиток запозичення татаро-монгольського інстинкту завойовника, деспота, в якого основна мета – світове панування [12]. Східний феодалізм рішуче відкидав європейські демократичні інститути, на кшталт тих, котрі формувалися в Західній Русі. Слід наголосити, що московські землі були під Золотою Ордою майже 300 років. За цей час ординські деспотичні традиції, тісно поєднавшись із давніми московськими устоями, утвердили на диво жорстоку й підлу систему правління.

К. Маркс у своїй роботі «Секретна дипломатія XVIII століття», яка не видавалася в СРСР, писав: «Росія – це Московія, котра виникла після розпаду Золотої Орди. Колиска Московії – криваве болото монгольського рабства, а не суворя слава епохи норманів. Політика Росії продовжувала політику Орди, а не політику Русі. Московія (майбутня Росія) була правонаступницею не Русі, а Золотої Орди. Сильною Росія стала тільки тому, що в майстерності рабства виявилася неперевершеною. Навіть і тоді, коли Росія стала незалежною, вона й далі залишалася країною рабів. Петро I поєднав політичну хитрість монгольського раба з величчю монгольського володаря, якому Чингізхан заповів підкорити світ. Політика Росії – незмінна. Російські методи і тактика змінювалися й змінюватимуться, але провідна зірка російської політики – підкорити світ і правити в ньому – є й буде незмінною [14].

На думку М. Бердяєва, монголо-татарська навала призвела до трансформації Північних князівств (насамперед Московського) в «християнізований варіант татарського ханства», азіатсько-татарський за своїм типом, порівняно з яким навіть період татарського ярма був кращим, особливо для церкви [3, 44–45]. У той же час українським (південним і західним давньоруським) князівствам в умовах жорстокого протистояння із Золотою Ордою вдалося не лише зберегти, але й розвинути питомі демократичні цінності. Спочатку це відбувалося в Галицько-Волинському князівстві, а згодом – у структурі Великого князівства Литовського. Поступово збільшувався розрив ментальності й ідеологічного розвитку Московської держави та України-Руси.

Московська держава увібрала в себе агресивну, завойовницьку політику Золотої Орди. Європейським впливам вона протиставила месіанську ідеологію Третього Риму, а згодом кинулася з азіатським фанатизмом в обійми більшовизму [16, 184]. Як і в усі попередні століття мета Московської Орди насамперед полягала не в захопленні окремих територій (нині це Крим і Донбас), а в завоюванні столиці – Києва. Для деспотичної за своєю суттю Московії також надзвичайно важливо винищити будь-які осередки демократії, особливо ж – якщо вони стосувалися вічного устрою, тобто народоправ'я.

Навіть відомий російський режисер А. Кончаловський визнав, що Київська Русь була зруйнована татарами за допомогою Московського князівства через небажання йти на компроміси з загарбниками, зокрема – з Батием. Натомість у Московському князівстві, за висловом А. Кончаловського: «були абсолютні колабораціоністи при владі», і саме вони індоктринували ординський синдром в московсько-руську свідомість [6].

Прагнучи присвоїти історію України-Руси, Московська держава в особі своїх історіографів всіляко намагалася сфальсифікувати справжню історичну дійсність. Брутальне спотворення історії України-Руси та докорінне перекручення історії Російської імперії, серед іншого, було спрямоване на створення історичної міфології про те, що Московія та Київська Русь мають спільні історичні корені, що Московія має «спадкові права» на Київську Русь. Звичайне шахрайство московитів, що привласнили собі минуле Великого Київського князівства та його народу, нанесло страшний удар по українському етносу. При цьому, на думку Я. Дашкевича, фактично не з'ясованим залишалося питання про претензії й домагання Московії, а в подальшому Росії, на історичну спадщину Київської Русі. Московські, а пізніше російські царі розуміли, що без великого минулого неможливо створити велику націю, велику імперію. Для цього потрібно було прикрасити своє історичне минуле й навіть привласнити чуже. Тому московськими царями, починаючи з Івана IV (Грозного), було поставлено завдання присвоїти історію Київської Русі, її славне минуле та створити офіційну міфологію Російської імперії.

1547 року Іван IV (Грозний) уперше вінчався в церкві з титулом Московського царя, як «наслідувач» грецьких і римських імператорів. Із 37 підписів, що скріпили грамоту, прислану з Константинополя в Москву, 35 виявилися підробленими. Так Іван Грозний став «спадкоємцем візантійських імператорів». Так узаконилася брехня.

Масовану державну фальсифікацію історії свого народу почав Петро I. Він уперше в 1701 році видав указ про вилучення в покорених народів усіх письмових національних пам'яток: літописів, хронографів, хронік, давніх історичних записів, церковних документів, архівів і т. д. Особливо це стосувалась України-Русі. У 1716 році Петро I «знімає копію» з так званого Кенігсберзького літопису, де було показано «об'єднання» давнього літописання Київського та Московського князівств і зроблено спробу обґрунтування єдності слов'янських і фінських земель. Однак доступ до «копії»-фальшивки, як і до самого оригіналу, був закритий. Ця Петрова фальсифікація стала основою для подальших фальсифікацій – написання т. зв. «Загальноруських літописних зводів», в яких обґрунтовувалось право Московії на спадок Київської Русі. На основі цих фальсифікацій 22 жовтня 1721 року Московія оголосила себе Російською імперією, а московитів – росіянами. Так була вкрадена у законних спадкоємців Київської Русі – українців історична назва Русь.

Петро I завів з Західної Європи велику кількість спеціалістів, у тому числі й професіоналів-істориків, яких залучив до написання і фальсифікації історії Російської держави. Для цього кожний іноземець, що поступив на державну службу, давав присягу про нерозголошення державної таємниці й зобов'язувався ніколи не покидати Московську державу. На думку Я. Дашкевича, виникає питання: які можуть бути державні таємниці при «обробці російської історії» давніх часів? У будь-якій цивілізованій європейській країні після 30 – 50 років розкриваються всі архіви. Російська імперія дуже боїться правди про своє минуле. Смертельно боїться! [12].

Москва завжди прагнула маніпулювати свідомістю як своїх громадян, так й інших народів. Тому москвинська влада постійно намагалася переписувати історію в потрібному саме їй руслі.

Назвавши себе Росією, або Великою Руссю, Московія тим самим стверджувала себе спадкоємцем і продовжувачем Київської Русі, а цим стверджувала й своє право на «собираніе земель русских». Так розпочалося формування Московського царства, а згодом – Російської імперії. Незважаючи на те, що Московська держава являла й у національно-етнічному, і в культурно-історичному плані відмінну від Київської Русі формацію, північне плем'я московитів пригадало свою колишню державну приналежність до «руських» підданих і, посилаючись на династичні зв'язки своїх князів з київською династією, привласнило назву Русь і для новопосталої московської держави. Так закріпилися й поширилися назви південна та північна Русь, Мала Русь – Малоросія й Велика Русь – Великоросія. Внаслідок цього дві різні національно-культурні формації покривалися однією руською назвою, і творилася ілюзія історичної національно-культурної єдності двох народів. Історія двох різних держав – київської й московської – стала уявлятися як органічні періоди однієї «руської історії». Натягнувши на себе маску «російства», Москва не тільки приточила Київську Русь до своєї, тепер уже «російської» історії, а й проголосила свою першість у репрезентації «руського світу», визначила своє ставлення до українців у ролі «старшого брата», а українцям відвела другорядну роль «малоросів», себто провінційного відгалуження великоросів,

зіпсованого польськими або литовськими впливами. Так, спільна назва «росіян» витворила фальшиву уяву єдності культурно-історичних процесів двох народів і внесла плутанину та неясності в погляди на Росію й «російський народ» і на взаємовідносини двох народів – українського та «великоруського» [9, 82–83]. Остінній внаслідок месіанського звеличення своєї держави вперто ігнорував права та гідність сусідніх народів – насамперед українського. При цьому, на думку П. Штепи, вся трагедія москвичів полягає в тому, що народна культура в Московщині, внаслідок географічно-економічних й історичних обставин, завжди знаходилася на примітивному рівні, а як один із результатів цього – в Московщині так і не була створена власна національна культурна еліта (її заступила хаотична мішанина чужинців). Не маючи цих обов'язкових для національної творчості передумов, звичайно ж не міг розвинутися в москвинів їх творчий дух. Вони його не мають і понині [20, 19].

Задовго до XVI ст. в Московії сформувався тип людини-завойовника, страшного у своєму неучтві, люти й жорстокості. Цим людям не потрібна європейська культура й писемність, їм чужі такі категорії, як мораль, чесність, сором, правдивість, людська гідність, історична пам'ять тощо. Значна частина татаро-монголів у XIII – XVI ст. влилася до складу великоросів, з них починають свій родовід понад 25 % російського «дворянства». Ось деякі прізвища татар, які принесли славу імперії: Аракчєєв, Бунін, Грибоедов, Державін, Достоєвський, Купрін, Плеханов, Салтиков-Шедрін, Тургєнєв, Шеремєтєв, Чаадаєв та багато інших. Щоб привласнити історію Київської Русі й увічнити цю крадіжку, великоросам треба було придушити український народ, загнати його в рабство, позбавити власного імені, заморити голодом і т. д.

Українців, які проявилися як нація ще з XI – XII ст., оголосили «малоросами» й стали підносити цю версію всьому світові [20, 19]. При цьому, утримуючи в залежності українську націю насамперед завдяки підступу, використовуючи з її представників зрадників-манкуртів, широко практикуючи підлу систему стеження за людьми та доносів на них з боку своїх же ближніх. Характерно, що саме ця система активно запроваджувалася в так званих «ДНР» – «ЛНР».

Протягом багатовікової історії московської експансії щодо України й інших країн у всій повноті проявилася вся хижацька сутність російського імперського колоніалізму, котрий не гребував ніякими підлими засобами для досягнення власної мети агресора-окупанта.

Аналізуючи сутність москвинів та російського імперіалізму, П. Штепа стверджував, що ментальність злодія тягнеться безперервною ниткою через всю історію й культуру москвинів. Москвин нікому не вірить; не вірить товаришеві, не вірить сусідові, братові, кожного підозріває в підступі, в зраді, а тому і сам готовий зрадити, обрехати, підступом знищити будь-кого, щоб врятувати свою шкіру. [20, 19]. Значно більшого досягли більшовики, творчо розвинувши імперську ідеологію сталого панування. Вона була вперше успішно застосована ще Іваном IV. Р. Бжеський доводить у своєму аналізі царського минулого та сучасних йому дій керівництва СРСР, що більшовики використовують комуністичні ідеї лише як ширму для імперських домагань – приклад небезпечної політики того, хто може не тільки підкорити народ, але й утримувати його в рабському стані [17, 6–7]. І. Багрянний зауважив, що більшовики виховали в СРСР тип людини «заялканої, підозрілої, мовчазної і фатально настроєної» найтяжчим злочином якої вважався національний патріотизм. Мета більшовизму полягала в створенні «єдиної тоталітарної червоної імперії з єдиною ідеологією й політикою» [1, 27–28]. Протягом кількох десятиліть більшовики та їх послідовники – комуністи й неокмуністи відлучували людей самостійно вирішувати проблеми, думати й брати на себе відповідальність. Натомість привчали, що «мудре» керівництво саме за нас все вирішить. І як результат: маємо те, що нам натворили при нашій бездіяльності чи байдужості. Це особливо яскраво видно на прикладі Донбасу. Населення останнього в своїй більшості у 1991 році проголосувало за незалежність України. Але сподівання, що поклалися на цю перспективу не були виправдані. Ті мешканці регіону, які вбачали в незалежності України перш за все – економічну самостійність, вже на початку 1990-х років зіткнулися з цілою низкою проблем соціально-економічного характеру, а для тих громадян, які прагнули насамперед політичної самостійності та українізації, реалії виявилися близькими до показушної шароварщини. При цьому київська влада практично самоусунулася від розв'язання культурно-національних проблем регіону, а для місцевих властей проукраїнські настрої залишалися чужими й неприйнятними.

Незважаючи на інтенсивну імітацію демократичних реформ в Росії протягом 1990-х років, демократичне суспільство там так і не сформувалося. Більше того – російська держава протягом усього цього часу зберігала успадковану століттями традицію деспотичного авторитаризму та зневажливого ставлення до співгромадян. Більшовицькі органи насилля й терору («ЧК»-ДПУ-НКВС-МДБ-КДБ) довели цю традицію до крайніх форм винищення як власного, так і сусідніх народів. Трансформація КДБ у ФСБ призвела лише до більш цинічно вишуканого збереження цієї злочинної системи, а креатура Путіна при заміні Єльцина має всі підстави вважатися не просто невдалою, а більше того – згубною й для багатьох тисяч українців і росіян, й зрештою – для самої історичної долі Росії.

Мімікрія московського авторитарного режиму привела до формування на рідкість унікальної форми підлого, брехливого й боягузливого (проголошуючи ворогом № 1 – США, він воює не з ним, а винищує переважно росіян на Сході України) фашизму.

Сучасна окупаційна політика Москви та відверта агресія щодо України, яка зумовила вирішальний етап боротьби за незалежність української держави, породила низку проблем. Одна з них має ідеологічний характер – ліквідація залишків радянськості й тоталітарних символів. Війна 2014 – 2017 років у вигляді різновиду гібридної – інформаційно-диверсійної війни є насамперед війною ідеологій. Значною мірою вона була зумовлена прагненням реанімувати путінським режимом праобраз Радянського Союзу, з усіма його ідейно-політичними атрибутами та символами (включно із маргінальною ідеологією, пострадянським гімном тощо). Багато хто не очікував цієї війни, але ж чого лиш варте кількарічне й настирливе звернення Путіна до ідеологічних догм СРСР. При цьому, в сучасній Росії – цій країні абсурду, спостерігаються спроби поєднати наперед несумісні й суперечливі речі (комунізм і «гундяєвські духовні скрепи», російський націоналізм із шовіністичною сутністю, опора Путіна на кадірівців тощо).

Політолог О. Доній вважає, що Росія намагається узурпувати історію України як плацдарм для агресії. Спочатку крадуть українську історію, потім заперечують право українців на існування як окремого етносу, потім – нападають на українську територію – такий алгоритм російського імперіалізму [13]. Слід наголосити, що кожна агресія Москви практично завжди здійснювалася з розрахунком саме на українських зрадників – манкуртів-яничар з ментальністю та психологією хохлів-малоросів. Останні зазвичай виконували роль п'ятої колони окупантів і всіляко сприяли інтересам Кремля.

Досвід подій на Донбасі в 2014 році яскраво підтвердив цю тенденцію. Так, згідно з свідченнями допитаного капітана ГРУ Генштабу Росії Р. Банних, котрий був засланий на територію України з метою перевірки та підготовки бойових груп, тільки луганські та донецькі «були готовими», а тому їм було «потрібно мінімум два-три тижні», щоб «підняти південний схід». Тобто, вони планували виступити в кінці травня, перед президентськими виборами. Якщо б в один день вибухнули Херсон, Миколаїв, Запоріжжя, Харків, Дніпропетровськ, Черкаси, то українській владі було б надто скрутно зупинити окупантів [22]. При цьому слід зауважити, що використання декласованого люмпену, злочинців і найманців завжди було та залишається чи не головним прийомом московської влади в систематичних проявах агресії щодо України.

Висновки. Загалом слід підсумувати, що війна за незалежність 2014 – 2017 років, як і перебудова й Револуція Гідності, стала для українців насамперед черговим випробуванням духу та національної свідомості. Одним із унікальних явищ цієї війни стало те, що на оборону незалежності виступили не лише українці, але й росіяни та багато представників інших націй, які усвідомили, що це і їх війна. І це ознака нового рівня розвитку української націоналістичної ідеології, коли більшість громадян країни приходять до розуміння необхідності захисту національних інтересів, поваги до цінностей і традицій титульної нації. Слід зазначити, що така ситуація також сприяє утвердженню ідеології соборності нації та держави в Україні.

Також необхідно наголосити, що цинічне ігнорування міжнародних угод з боку Росії (включно з російською агресією 2014 – 2017 років) та фактичне недотримання своїх зобов'язань перед Україною з боку західних держав поставило нашу країну перед ситуацією, коли стало очевидним стратегічне завдання – побудова системи ефективної взаємодії національного права з наднаціональним (міжнародним). Саме такої системи, яка б не лише спростовувала всі спроби

втручання Росії в зовнішню політику України, але й забезпечила повернення анексованих і окупованих територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Багрянний І. П. Публіцистика : доп., ст., памфлети, рефлексії, есе / І. П. Багрянний ; упоряд. О. Коновал ; передм. І. Дзюби; Післямова Г. Костюка. – К. : Смолоскип, 1996. – 856 с.
2. Бердяев Н. А. О назначении человека / Н. А. Бердяев. – М. : Изд-во Республика, 1993. – 383 с. – («Бка этической мысли»).
3. Бердяев Н. А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века / Н. А. Бердяев // О РОССИИ и русской философской культуре. – М. : Наука, 1990. – С. 43–271.
4. Білінський В. Країна Моксель, або Московія : роман-дослідження / В. Білінський. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – Книга 1. – 376 с.
5. Білінський В. Москва Ординська (XIII – XVI століття). Історичне дослідження / В. Білінський. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libatriam.net/read/826761/>.
6. Бурко Р. А. Кончаловский о кризисе церкви, президенте-предателе и поиске счастья / Р. Бурко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://top.rbc.ru/viewpoint/30/04/2013/856341.shtml>.
7. Вернадський Г. В. Киевская Русь / Г. В. Вернадський ; пер. з англ. Е. П. Беренштейна, Б. Л. Губмана, О. В. Строгановой ; под ред. Б. А. Николаева. – Тверь : ЛЕАН, Москва : АГРАФ, 1999. – 448 с.
8. Гай-Нижник П. П. Україна довоснна : алогізм плутократії та становлення нової нації / П. П. Гай-Нижник // Гілея. – 2015. – Вип. 93. – С. 67–70.
9. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин / П. Голубенко. – К. : Дніпро, 1993. – 447 с.
10. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М. С. Грушевський : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine1.donklass.com/gr218.html>.
11. Гуцало Є. Ментальність орди / Є. Гуцало : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refdb.ru/look/2889195.html>.
12. Дашкевич Я. Як Московія вкрала історію Київської Русі-України / Я. Дашкевич : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainfo.org/blognews/398664-kak-moskoviya-ukrala-istoriyu-kievskoy-rusi-ukrainy-doklad-doktora-istoricheskikh-nauk.html#sel=8:1,10:45>.
13. Доній О. Диспут з росіянами на радіо «Свобода» : [Електронний ресурс] / О. Доній. – Режим доступу : <http://kyiok.com.ua/hromadskist/1153-donii-na-rosiiskomu-radio-rozpoviv-chyi-kniaz-volodymyr-video.html>
14. Маркс К. Секретная дипломатия XVIII века / К. Маркс : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.erich-hartmann.com/karl-marks-ob-istorii-rossii-rusi-kni/>.
15. Мицик Ю. «Дружба народів» України та Росії : майже тисячолітня історія збройних протистоянь / Ю. Мицик // Козацький край. – 2014. – № 5. – 17 вересня. – С. 6–7.
16. Нестайко О. Великі міфи імперії. Втеча від власної ідентичності / О. Нестайко. – [3-е вид. допов.]. – Львів : ЛА «Піраміда», 2008. – 186 с.
17. Панченко В. Вступ. Анатомія маніпульованої свідомості / В. Панченко // Бжеський Р. Біла книга. Національна і соціальна політика советів на службі московського імперіалізму. – К. : Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2008. – 216 с.
18. Широпаев А. Россия – не Русь. Россия – Орда / А. Широпаев // Эхо России : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ehorussia.com/new/node/9263>.
19. Штепа П. Українець і москвин : дві протилежності / П. Штепа. – [вид. 2-е] . – Дрогобич : Відродження, 2008. – 690 с. – (Серія: Постати та ідеї).
20. Юрій М. Ф. Соціокультурний світ України : монографія / М. Ф. Юрій. – [вид. 2-е]. – К. : Кондор, 2004. – 738 с.
21. Ясенський Б. «Змова байдужих»/ Б. Ясенський : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libok.net/writer/5457/kniga/15653/yasenskiy_bruno/zagovor_ravnodushnyih/read.
22. Полковник СБУ згадав подробиці жахів «русской весны» на Донбасі : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patrioty.org.ua/blogs/otsta-ks-hlav-luhanskoi-sbu-ptkamy-prynuzhdaly-vzvat-sna-v-donetsk-akohda-on-otkazalsia-ubyly-polkovnyk-sbu-zghadav-podrobytsi-zhakhiv-russkoi-vesn-na-donbasi-140056.html>.

REFERENCES

1. Bahrianyi I. P. Publitsystyka : dop., st., pamflety, refleksii, ese / I. P. Bahrianyi ; uporiad. O. Konoval ; peredm. I. Dziuby; Pislamova H. Kostiuca. – K. : Smoloskyp, 1996. – 856 s.

2. Berdiaev N. A. O naznachenyi cheloveka / N. A. Berdiaev. – M. : Yzd-vo Respublyka, 1993. – 383 s. – («B-ka etycheskoi mysli»).
3. Berdiaev N. A. Russkaia ideia. Osnovnye problemy russkoi mysli XIX veka y nachala XX veka / N. A. Berdiaev // O ROSSYY y russkoi fylosofskoi kulture. – M. : Nauka, 1990. – S. 43–271.
4. Bilinskyi V. Kraina Moksel, abo Moskoviiia : roman-doslidzhennia / V. Bilinskyi. – K. : Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2009. – Knyha 1. – 376 s.
5. Bilinskyi V. Moskva Ordynska (XIII – XVI stolittia). Istorychne doslidzhennia / V. Bilinskyi. – K. : Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2011 : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://libatriam.net/read/826761/>.
6. Burko R. A. Konchalovskiy o kryzyse tserkvy, prezydente-predatele y poyske schastia / R. Burko : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://top.rbc.ru/viewpoint/30/04/2013/856341.shtml>.
7. Vernadskiy H. V. Kyevskaia Rus / H. V. Vernadskiy ; per. z anhl. E. P. Berenshteina, B. L. Hubmana, O. V. Strohanovoi ; pod red. B. A. Nykolaeva. – Tver : LEAN, Moskva : AHRAF, 1999. – 448 s.
8. Hai-Nyzhnyk P. P. Ukraina dovoienna : alohizm plutokratii ta stanovlennia novoi natsii / P. P. Hai-Nyzhnyk // Hileia. – 2015. – Vyp. 93. – S. 67–70.
9. Holubenko P. Ukraina i Rosiia u svitli kulturnykh vzaiemen / P. Holubenko. – K. : Dnipro, 1993. – 447 s.
10. Hrushevskiy M. S. Iliustrovana istoriia Ukrainy / M. S. Hrushevskiy : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukraine1.donklass.com/gr218.html>.
11. Hutsalo Ye. Mentalnist ordy / Ye. Hutsalo : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://refdb.ru/look/2889195.html>.
12. Dashkevych Ya. Yak Moskoviiia vkrala istoriiu Kyivskoi Rusi-Ukrainy / Ya. Dashkevych : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://uainfo.org/blognews/398664-kak-moskoviya-ukrala-istoriyu-kievskoy-rusi-ukrainy-doklad-doktora-istoricheskikh-nauk.html#sel=8:1,10:45>.
13. Donii O. Dysput z rosiianamy na radio «Svoboda» : [Elektronnyi resurs] / O. Donii. – Rezhym dostupu : <http://kyiok.com.ua/hromadskist/1153-donii-na-rosiiskomu-radio-rozpoviv-chyi-kniaz-volodymyr-video.html>
14. Marks K. Sekretnaia diplomatiya XVIII veka / K. Marks : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.erich-hartmann.com/karl-marks-ob-istorii-rossii-rusi-kni/>.
15. Mytsyk Yu. «Druzha narodiv» Ukrainy ta Rosii : maizhe tysiacholitnia istoriia zbroinykh protystoian / Yu. Mytsyk // Kozatskyi kraj. – 2014. – № 5. – 17 veresnia. – S. 6–7.
16. Nestaiko O. Velyki mify imperii. Vtecha vid vlasnoi identychnosti / O. Nestaiko. – [3-e vyd. dopov.]. – Lviv : LA «Piramida», 2008. – 186 s.
17. Panchenko V. Vstup. Anatiomiia manipulovanoi svidomosti / V. Panchenko // Bzheskyi R. Bila knyha. Natsionalna i sotsialna polityka sovietiv na sluzhbi moskovskoho imperializmu. – K. : Ukrainska vydavnycha spilka im. Yu. Lypy, 2008. – 216 s.
18. Shyropaev A. Rossyia – ne Rus. Rossiia – Orda / A. Shyropaev // Эkho Rossii : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.ehorussia.com/new/node/9263>.
19. Shtepa P. Ukrainets i moskvyn : dvi protylezhnosti / P. Shtepa. – [vyd. 2-e]. – Drohobych : Vidrodzhennia, 2008. – 690 s. – (Seriia: Postati ta idei).
20. Yurii M. F. Sotsiokulturnyi svit Ukrainy : monohrafiia / M. F. Yurii. – [vyd. 2-e]. – K. : Kondor, 2004. – 738 s.
21. Yasenskyi B. «Zmova baiduzhykh» / B. Yasenskyi : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libok.net/writer/5457/kniga/15653/yasenskiy_bruno/zagovor_ravnodushnyih/read.
22. Polkovnyk SBU zghadav podrobytsi zhakhiv «russkoi vesny» na Donbasi : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://patrioty.org.ua/blogs/otssa-ks-hlav-luhanskoi-sbu-ptkamy-prynuzhdaly-vzvat-sna-v-donetsk-akohda-on-otkazalsia-ubyly-polkovnyk-sbu-zghadav-podrobytsi-zhakhiv-russkoi-vesn-na-donbasi-140056.html>.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

Роман КОРСАК,

доктор історичних наук, професор кафедри туристичної інфраструктури і сервісу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), korsakr@inbox.ru

ІНСТИТУЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ У ЄС: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто політику Європейського Союзу в туристичній індустрії. Аналізуються законодавчі акти, що регламентують туристську діяльність країн-учасниць та практика створення національних туристських адміністрацій, які сприяють розвитку туристичної галузі країн. Окремо оцінено можливість співпраці, використання досвіду Європейського Союзу Україною.

Ключові слова: туризм, Європейський Союз, політика в галузі туризму, національні туристські адміністрації, співробітництво.

Лит. 12.

Roman KORSAK,

PhD hab. (History), Professor of tourism infrastructure and services department, Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), korsakr@inbox.ru

INSTITUTIONAL TOURISM ORGANIZATION IN THE EU: IN THE PRACTICE OF UKRAINE

The article deals with EU policy in the tourism. Analyzed legislation governing tourist activities of the participating countries, the practice of creating national tourism administrations that promote the development of the tourism industry. Separately, estimated to collaborate, using the experience of the European Union by Ukraine.

Keywords: tourism The European Union tourist industry, policy, national tourist administrations, collaboration.

Ref. 12.

Роман КОРСАК,

доктор исторических наук, профессор кафедры туристической инфраструктуры и сервиса ГВУЗ «Ужгородский национальный университет» (Украина, Ужгород), korsakr@inbox.ru

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИЗМА В ЄС: ПРАКТИКА ПРИМЕНЕННЯ В УКРАЇНІ

В статье рассмотрено политику Европейского Союза в туристической индустрии. Анализируются законодательные акты, регламентирующие туристскую деятельность стран-участниц и практика создания национальных туристских администраций, которые способствуют развитию туристической отрасли стран. Отдельно оценены возможности сотрудничества, использования опыта Европейского Союза для Украины.

Ключевые слова: туризм, Европейский Союз, политика в области туризма, национальные туристские администрации, сотрудничество.

Лит. 12.

Постановка проблеми. Перші спроби щодо розвитку організованого туризму у країнах ЄС беруть початок у XIX ст. Сьогодні традиційними лідерами за кількістю відвідувань туристів у Європі є західні країни, а саме Франція, Іспанія, Італія, Велика Британія.

Аналіз досліджень. Дослідженню організації туризму в країнах ЄС присвячено праці таких вітчизняних учених В. Кифяка [8], П. Масляка [9], Б. Дубовика [7], В. Воскресенського [3], Н. Василюха [1], С. Волков і О. Попкова [2], Ю. Дмитрієвський [6] та інші.

Виклад основного матеріалу. Що ж стосується досвіду організації туризму в Європейському Союзі (ЄС), то необхідно відзначити, що ЄС є найбільшим у світі економічним і політичним інте-

граційним об'єднанням і займає позиції одного з лідерів міжнародного туризму. Він створює та впроваджує програми щодо розвитку туристичної галузі і цим збагачуючи себе у сфері економіки. Зокрема, пріоритетами у країнах ЄС є поліпшення соціальних умов та зайнятості населення, підвищення якості наданих турпослуг, захист прав споживачів. Окремо було взято курс на європейському ринку щодо туристського продукту, який повинен не лише відповідати високій якості, але й бути екологічно безпечним.

Близьке сусідство з країнами ЄС дозволило Україні лише недавно взяти чіткий курс на розвиток туристичної індустрії. Хоча в Україні зосереджені потужні джерела для формування і становлення туризму, найбільшою проблемою все ж таки залишається відсутність та формування адекватної туристичної політики. Зважаючи на те, що туризм є пріоритетною сферою нашої країни, саме його розвиток визначає спеціалізацію країни у майбутньому. Загалом співпраця з країнами Європейського Союзу та використання їхнього досвіду у галузі туризму сприятиме успіху та допоможе Україні сформувати свою політику у сфері туризму, розробити законодавчо-нормативну базу, яка б відповідала нормам та стандартам ЄС.

Однак слід зазначити: незважаючи на всю важливість індустрії туризму для європейської економіки, у межах Європейського Союзу не існує офіційного інституту, що займається окремо питаннями розвитку туризму в країнах-учасниках. Це завдання виконує вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу – Європейська комісія. Вона через діяльність структурних фондів здійснює заходи щодо розвитку туризму в країнах ЄС. Структурні фонди є джерелом інвестування в індустрію туризму найменш розвинених європейських регіонів, до яких належить група країн Центральної та Східної Європи. До основних структурних фондів Європейського Союзу, що надають активну допомогу у розвитку туризму слід зарахувати наступні: Європейський фонд регіонального розвитку; Європейський соціальний фонд; Європейський фонд управління сільським господарством; Європейська комісія подорожей; Європейський інвестиційний банк та ін. [12, 21].

Європейський фонд регіонального розвитку фінансує проекти з розвитку інфраструктури, вкладає інвестиції у створення нових робочих місць та реалізацію проектів розвитку окремих територій, надає фінансову допомогу малим підприємствам. Його діяльність охоплює багато сфер: транспорт, комунікаційні технології, дослідження та інновації, соціальну інфраструктуру, професійну підготовку, структурне перепрофільовання економіки міст і сільської місцевості та ін.

У реалізації політики зайнятості населення в туристській сфері важливу роль відіграє Європейський соціальний фонд. Він фінансує проекти, спрямовані на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів, з метою зростання продуктивності праці. У рамках діяльності цього фонду здійснюється також стимулювання діяльності малих туристичних підприємств в країнах Європейського Союзу. Ці дії, сприятливо позначаються на підвищенні економічної активності та збільшенні рівня зайнятості населення [4, 39; 12, 21].

Європейський фонд управління сільським господарством фінансує заходи з розвитку сільської місцевості та здійснює допомогу населенню, зайнятого в натуральному виробництві, у тому числі сприяє розвитку агро- та екотуризму.

Окремо потрібно згадати таку некомерційну організацію, як Європейська комісія подорожей, членами якої є 39 національних туристських організацій країн Європи. Основна роль Європейської комісії подорожей полягає у розвитку туризму як в окремих регіонах континенту, так і у всій Європі [4, 40].

Основними законодавчими актами, що регулюють питання європейської політики в області туризму, є:

- резолюція конференції «Майбутнє європейського туризму», прийнята у травні 2002 р. в Брюсселі;
- Лісабонська стратегія в області розвитку туризму і збільшення зайнятості (лютий 2005 р.);
- прикінцеві положення Конференції зі сталого розвитку європейського туризму та оновлення туристської політики (квітень 2005 р., Брюссель);
- доповідь Групи сталого розвитку туризму (2006 р., Брюссель);
- прикінцеві положення Конференції міністрів туризму, що проводилася в Потсдамі в травні 2007 р.;

– Повістка з питань сталого розвитку та конкурентоспроможності європейського туризму, прийнята Європейською комісією у жовтні 2007 р. на Європейському туристичному форумі у Алгарве, Португалія [12, 34–67; 4, 41].

Перераховані вище документи відіграють координуючу роль у процесі розвитку туризму у країнах ЄС. Таким чином, це означає, що ЄС активно координуючи туристську діяльність, не втручається у національну політику кожної з країн-учасниць, залишаючи останнім повну свободу дій у процесі створення і просування своїх національних туристських продуктів на міжнародний ринок туристських товарів і послуг.

ЄС визначає основні принципи вирішення проблем для забезпечення рівня росту туризму в цих країнах:

– захист туристів і їхнього вільного пересування, що включає спрощення поліцейського і митного контролю на границях, підвищення безпеки туристів і захист їх від несумлінної реклами, гармонізацію політики страхування туристів, інформування про їхні соціальні права;

– гармонізація правил діяльності в індустрії туризму: гармонізації податкової політики в різних країнах ЄС, взаємного визнання рівня кваліфікації і дипломів професійної підготовки;

– регіональний розвиток туризму з метою його просування у менш розвинені регіони Союзу, що мають туристський потенціал [2, 8–16].

Загалом туристський успіх країн-учасниць ЄС на міжнародному туристському ринку можна пояснити не скільки успішною політикою на загальноєвропейському рівні, скільки грамотною політикою країн-учасниць у галузі розвитку і просування національних турпродуктів на місцевому рівні. У більшості країн-учасниць ЄС, за рідкісним винятком, сформувалася практика створення Національних туристських адміністрацій (НТА), які займаються розробкою національних програм розвитку туризму. Дані туристські адміністрації можуть по-різному називатися (Turespaña – в Іспанії, British Tourist Authority – у Великобританії, ENIT – в Італії, Maison de la France – у Франції тощо), але характер і сутність функціонування даних національних інститутів досить схожа. Саме НТА займаються розробкою і просуванням нових туристських продуктів на міжнародний туристський ринок.

Для прикладу, діяльність у сфері туризму для країн ЄС можна охарактеризувати детальніше через законодавчі акти. Зокрема у лютому 2005 р. Європейська комісія розпочала реалізацію так званої «Лісабонської стратегії», яка зосереджена на вирішенні двох найважливіших завдань: забезпечення стійких темпів зростання туризму та підвищення рівня зайнятості у туристичній сфері. Також ця стратегія означала те, що створюються нові умови для подальшої інтеграції ЄС, спрощуються механізми прийняття рішень всередині ЄС, вперше в історії створюється повноцінна єдина європейська (в рамках ЄС) дипломатична служба, розширюються повноваження Європейського парламенту [10].

Лісабонський договір вніс зміни у діючі угоди про ЄС (Римський договір 1957 р.; Маастрихтська угода 1992 р.; Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р.) з метою реформування системи управління ЄС, спрощує систему колективних органів управління ЄС, принципи і порядок їх роботи, робить їхню діяльність більш прозорою. Важливим елементом Лісабонського договору є те, що набула юридичної сили Хартія прав європейських громадян [10].

Стратегією були визначені основні цілі, згідно з якими повинна розвиватися туристська індустрія європейського співтовариства: забезпечення стійкості туризму; громадська освіта; забезпечення зайнятості населення; соціальна орієнтація туризму.

Під стійким туризмом Європейський економічний і соціальний комітет передбачає безпечний туризм, який забезпечує довгостроковий економічний розвиток приймаючих країн [10].

Однак вже у 2005 р. Рада Європи розглянула результати «Лісабонської стратегії» за 5 років і констатувала невиконання намічених цілей. Тому «Лісабонську стратегію» згодом замінила нова програма розвитку «Європа – 2020», що мала б забезпечити високий рівень зростання та зайнятості в ЄС. Як зазначили українські аналітики, основними складовими «Європи – 2020» є такі засади: створення так званого «інноваційного союзу», що відчинить двері науці та новим технологіям; покращення системи освіти; розвиток цифрового ринку та інтернету; перехід на ресурси відновлюваної енергії; покращення підприємницького середовища Євросоюзу.

Програма розвитку «Європа – 2020» має на меті забезпечити стабільність європейської економічної моделі у трьох вимірах. По-перше, в економічній площині: програма закладає у підвалини майбутньої економічної стратегії Європи принципи конкурентоздатності, інноваційності та економіки знань. По-друге, «Європа – 2020» спрямована на соціальну стабільність. Її мета – забезпечити європейців робочими місцями, для чого будуть розроблені спеціальні навчальні програми, а також досягнуто повної трудової рівності між жінками і чоловіками. По-третє, програма «Європа – 2020» має на меті забезпечити екологічну стабільність. Для цього слід здійснити перехід до нової екологічної економічної моделі, що матиме низький рівень викидів вуглекислого газу [10].

Сьогодні, Європейський Союз надає всеохопну допомогу, у тому числі і фінансову, в розвитку туристської інфраструктури країн-учасниць. Незважаючи на це, політика ЄС у галузі розвитку туризму будується на принципі повної самостійності самих країн-учасниць у питанні вибору вектора розвитку національної індустрії туризму. Численні програми міжрегіональної кооперації між країнами-учасниками ЄС з різним рівнем розвитку туристської інфраструктури допомагають країнам, які мають менш розвинену інфраструктуру, впроваджувати нові технології для підвищення конкурентоздатності їхнього туристського продукту, що позитивним чином позначається на динаміці туристських прибуттів у країни Європейського Союзу.

На нашу думку, владним органам України необхідно приділити більше уваги розвитку співпраці з країнами ЄС у галузі туризму, оскільки це дасть можливість просунути вітчизняні туристичні послуги на європейський ринок та підвищити їх конкурентоспроможність, залучитися до міжнародного інформаційного простору, отримати досвід туристичної діяльності успішних підприємств країн ЄС. Сьогодні Україна має всі можливості стати одним із провідних європейських туристичних центрів Європи, оскільки має відповідний туристично-рекреаційний потенціал [1, 160–165; 2, 8–16].

Співробітництво України з Чеською Республікою та країнами ЄС надасть можливість підвищити економічну ефективність національної туристичної сфери.

Зокрема, нашому уряду необхідно розв'язати наступні питання, які сприяли б співпраці України з ЧР та Європейським Союзом у туристичній галузі:

- спростити прикордонні та митні формальності в оформленні документів;
- сприяти підвищенню якості та вдосконалення туристичних послуг;
- розробити системи стандартизації та сертифікації підприємств туристичної сфери в Україні, які могли б відповідати міжнародним стандартам та нормам Європейського Союзу;
- здійснювати інвестиційну діяльність та надавати технічну допомогу з боку держав Європейського Союзу [5, 48–71];
- створити відповідну систему підготовки, перепідготовки, підбору персоналу та підвищення їх кваліфікації, який зайнятий у туристичній сфері України, шляхом навчання і стажування у країнах Європейського Союзу;
- популяризувати позитивний туристичний імідж України на європейському ринку [11, 106–137].

У сучасних умовах функціонування для туристичної галузі України важливо розширювати та зміцнювати співробітництво з країнами-членами Європейського Союзу, що сприяло б різноманітністю туристичних послуг, підвищило конкурентоспроможність туристичних підприємств. У цьому аспекті головним завданням є допомога з боку Європейського Союзу щодо залучення інвестицій в розширення та поліпшення туристичної й курортної інфраструктури України.

Висновки. Отже, співпраці України з ЄС у туристичній галузі можуть сприяти міжнародні семінари та наукові конференції за участю провідних фахівців у галузі туризму, вивчення досвіду організації туристичної діяльності країн ЄС, розроблення новацій у наданні туристичних послуг, формування відповідних до ЄС стандартів та норм обслуговування туристів. Також необхідно налагодити систему обміну досвідом на постійній основі з відповідними структурами ЄС, адаптувати вітчизняне законодавство у сфері туризму до відповідних норм ЄС, організувати систему сертифікації у туристичній галузі, розробити механізм запровадження міжнародних стандартів якості туристичних послуг на українському ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюха Н. В. Розвиток ринку туристичних послуг у контексті розвитку транскордонного співробітництва / Н. В. Василюха // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2010. – Вип. 3 – С. 160–165.
2. Волков С. К. Єдина політика Європейського Союзу в галузі туризму / С. К. Волков, О. Г. Попкова // Сучасна економіка : проблеми та рішення. – 2010. – №9 (9). – С. 8–16.
3. Воскресенський В. Ю. Міжнародний туризм : Навчальний посібник / В. Ю. Воскресенський. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2006. – 255 с.
4. Гайдукевич Л. Туристська політика в розширеному Європейському Союзі / Л. Гайдукевич // Журнал міжнародного права і міжнародних відносин. – 2008. – №4. – С. 39–40.
5. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні / Л. І. Гонтаржевська. – Д. : Східний Видавничий дім, 2008. – 180с.
6. Дмитрієвський Ю. Д. Туристські райони світу : Навчальний посібник / Ю. Д. Дмитрієвський. – Смоленськ : СГУ, 2000. – 224 с.
7. Дубовик Б. Досвід міжнародної співпраці в рамках євро регіонів. Перспективи України / Б. Дубовик. – [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.uspishnaukraina.com.ua/uk/analytics/4/31.html>. – Дата звернення: 05.08.2005.
8. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навчальний посібник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2003. – 300 с.
9. Масляк П. О. Рекреаційна географія. Навчальний посібник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
10. «Лісабонську стратегію» має змінити нова програма розвитку «Європа 2020» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/view/238694.html>. – Дата звернення: 18.01.2010.
11. Розвиток туристичного бізнесу регіону: Навчальний посібник / [за ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М.]. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 292 с.
12. Європейський Союз : політика, економіка, право : навч. посіб. / [за ред. Н. В. Антонюк, М. М. Микієвича]. – Львів, 2005. – 532 с.

REFERENCES

1. Vasylykha N. V. Rozvytok rynku turystychnykh posluh u konteksti rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva / N. V. Vasylykha // Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. – 2010. – Vyp. 3 – S. 160–165.
2. Volkov S. K. Yedyna polityka Yevropeiskoho soiuzu v haluzi turyzmu / S. K. Volkov, O. H. Popkova // Suchasna ekonomika : problemy ta rishennia. – 2010. – №9 (9). – S. 8–16.
3. Voskresenskyi V. Yu. Mizhnarodnyi turyzm : Navchalnyi posibnyk / V. Yu. Voskresenskyi. – M. : YuNYTY – DANA, 2006. – 255 s.
4. Haidukevych L. Turystska polityka v rozshyrenomu Yevropeiskomu soiuzi / L. Haidukevych // Zhurnal mizhnarodnoho prava i mizhnarodnykh vidnosyn. – 2008. – №4. – S. 39–40.
5. Hontarzhavska L. I. Rynok turystychnykh posluh v Ukraini / L. I. Hontarzhavska. – D. : Skhidnyi Vydavnychiy dim, 2008. – 180s.
6. Dmytrievskyi Yu. D. Turystski raiony svitu: Navchalnyi posibnyk / Yu. D. Dmytrievskyi. – Smolensk : SHU, 2000. – 224 s.
7. Dubovyk B. Dosvid mizhnarodnoi spivpratsi v ramkakh yevrorehioniv. Perspektyvy Ukrainy / B. Dubovyk. – [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://www.uspishnaukraina.com.ua/uk/analytics/4/31.html>. – Data zvernennia: 05.08.2005.
8. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini. Navchalnyi posibnyk / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.
9. Masliak P. O. Rekreatsiina heohrafiia. Navchalnyi posibnyk / P. O. Masliak. – K. : Znannia, 2008. – 343 s.
10. «Lisabonsku stratehiu» maie zminyty nova prohrama rozvytku «Ievropa 2020» [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://eu.prostir.ua/view/238694.html>. – Data zvernennia : 18.01.2010.
11. Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu: Navchalnyi posibnyk / [za red. doktora ekonomichnykh nauk, profesora Shkoly I. M.]. – Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 2007. – 292 s.
12. Ievropeyskyi Soiuz : polityka, ekonomika, pravo : navch. posib. / [za red. N. V. Antoniuk, M. M. Mykiiivcha]. – Lviv, 2005. – 532 s.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

Володимир ФУРТІЙ,
магістр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) vovafurtiy@gmail.com

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті здійснено дослідження розвитку туризму в незалежній Україні на початку XXI ст. Автор розглянув стан розвитку туризму в Україні, проблеми, що заважають перетворити її в провідну галузь, обґрунтував рекомендації щодо покращення послуг туристичної галузі. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковій праці віддано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: туризм, розвиток туризму, Україна, туристична інфраструктура, туристичний потенціал

Лит. 17.

Volodymyr FURTIY,
master, Uzhgorod National University, faculty of Tourism and international communications,
(Ukraine, Uzhgorod) vovafurtiy@gmail.com

THE HISTORY OF TOURISM IN INDEPENDENT UKRAINE

The article studies the development of tourism in independent Ukraine at the beginning of XXI century. The author examined the state of tourism in Ukraine, problems that prevent turning it into a leading industry, grounded recommendations for improving the services of the tourism industry. A study was made through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, system, specific, historical and dialectical method. In the scientific work preferred historical methods of research: historical and genetic, historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: tourism, tourism development, Ukraine, tourist infrastructure, tourist potential

Ref. 17.

Владимир ФУРТІЙ,
магістр-туризмознавець факультета туризму та міжнародних комунікацій
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) vovafurtiy@gmail.com

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЕ

В статье проведено исследование развития туризма в независимой Украине в начале XXI века. Автор рассмотрел состояние развития туризма в Украине, проблемы, мешающие превратить ее в ведущую отрасль, обосновал рекомендации по улучшению услуг туристической отрасли. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научной работе отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическому, историко-сравнительному, историко-синтетическому, историко-диахронному, эмпирическому анализу и др.

Ключевые слова: туризм, развитие туризма, Украина, туристическая инфраструктура, туристический потенциал

Лит. 17.

Постановка проблеми. Згідно з Указом Президента України «Про Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму» від 31 травня 2000 р. № 740/2000, Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України став правонаступником трьох державних комітетів, у

тому числі Державного комітету України по туризму. Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму (Держкоммолодьспорттуризм) поділявся на три департаменти. Серед них був і Державний департамент туризму і курортів, до складу якого входили Управління організації туризму й Управління розвитку туристичної індустрії та інвестицій. 22 листопада 2000 р. Указом Президента України Держкоммолодьспорттуризм, до складу якого входив Державний департамент туризму і курортів, було реорганізовано. 14 грудня 2001 р. Указом Президента України створено Державну туристичну адміністрацію України.

Аналіз досліджень. Матеріали роботи ґрунтуються на наукових працях провідних вітчизняних учених, законодавчих актах, нормативних документах. Історію розвитку туризму як в Україні, такі за кордоном, окремі питання управління галуззю вивчали вчені: І. В. Ангелко [1], І. Гур'єва [5], С. О. Дітковська [6], Н. В. Кулешова [9], О. А. Лозова [12].

Метою статті є дослідження історії туризму в незалежній Україні, оскільки ретроспективний аналіз дає змогу виявити позитивні та негативні риси розвитку туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна має значні можливості для динамічного розвитку туристичної сфери, розширення міжнародного співробітництва у цій сфері, що підкреслювалося в Посланні Президента України до Верховної Ради: «Європейський вибір. Концептуальні основи стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002 – 2011 рр. (від 30.05.02 р.)» [11, 149–155].

Розвиток туристичного ринку в Україні регулювала Державна туристична адміністрація. В 2002 р. Державна туристична адміністрація України вперше здійснила рекламну кампанію «Відпочивай в Україні» на Першому національному телеканалі, провела низку акцій на російському туристичному ринку в рамках заходів Року України в Росії, надала організаційну підтримку випуску та розповсюдженню інформаційних продуктів для туристів (серія листівок «Welcome to Ukraine», плакатів, «Прогулянка по Криму», серії туристичних карт тощо). Зокрема, представникам туристичного бізнесу була надана державна підтримка для участі у міжнародних виставках в Україні «UITT'2002» та «Україна-2002», національній виставці України у Москві, міжнародних туристичних біржах у Москві, Санкт-Петербурзі, Познані, Лондоні, Мілані. Завдяки ініціативам Державної туристичної адміністрації була налагоджена співпраця з Фондом «Євразія», неурядовою організацією ЕПІ та фундацією Україна – США, фондом «Відродження», Американською Торговою Палатою [3, 222–229].

У листопаді 2003 р. відбулася зустріч керівництва Держтурадміністрації з групою представників ЗМІ Євросоюзу. Ще в рамках програм TACIS у 1999 р. було реалізовано українсько-французький проект з розбудови туристичної інфраструктури АР Крим, зокрема зі створення та забезпечення функціонування Кримського центру розвитку туризму. 2003 року створено Раду з туризму Карпатського регіону, на базі якої формувався туристичний інформаційний центр. У Криму діяв Союз сільського зеленого туризму автономії, який 2003 р. прийняли до Європейської асоціації сільського зеленого туризму (у її складі 21 країна); на початку 2005 р. Держтурадміністрація України отримала сертифікат від Європейської спілки зеленого туризму на право провести в Криму другий Європейський конгрес сільського туризму [14, 37–40].

Заходами щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму, затвердженими розпорядженням Кабінету Міністрів 27 червня 2003 р. № 390, було заплановано: визначити земельні ділянки для створення відповідної інфраструктури в регіонах в тому числі будівництва готелів, мотелів, гольф-трас, яхт-клубів, аквапарків та парків розваг, облаштування гірськолижних трас; визначити місця стоянок і короткочасних зупинок туристично-екскурсійних автобусів; вивчити попит щодо ціноутворення у сфері туристичних послуг та послуг, що надаються готелями різних категорій у країнах Центральної та Західної Європи, Прибалтики, Російської Федерації. За результатами роботи слід було подати пропозиції щодо оптимізації цінової політики у зазначеній сфері, а також розробити та здійснити комплекс заходів щодо стимулювання розвитку іноземного туризму. Ні земельні ділянки, ні місця стоянок не були визначені, а пропозиції щодо оптимізації цінової політики та заходів щодо стимулювання розвитку іноземного туризму залишилися не визначеними [6, 134–137].

У нашій державі відбулися бурхливі процеси перетворення туристичної галузі в одну із провідних галузей економіки України. Це передовсім було пов'язано з прийняттям Державної Програми розвитку туризму в Україні на 2004 – 2010 рр., Закону України «Про внесення змін до Закону України Про туризм», низки Указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України про підтримку розвитку туризму. Згідно з довідником Держкомстату «Україна в цифрах», за 2004 рік у структурі експорту послуг іноземний туризм становив всього 3 %, що за словами віце-президента Туристичної асоціації України Степана Романюка «це десь на рівні статистичної похибки». Усе це говорило про те, що за останні роки іноземний туризм втратив відповідне, належне йому місце серед пріоритетів державної політики [6, 134–137; 10, 161–165].

Незважаючи на велику кількість фактів з приводу слабого розвитку туристичної інфраструктури, з 2005 року готельна інфраструктура України динамічно розвивалася. За період 2005 – 2010 рр. кількість готелів в Україні зросла в середньому на 6,5 % у рік, одноразова місткість готелів зросла на 10,5 % у рік [1, 71–79].

В Україні у 2006 р. спостерігався сплеск попиту на міжнародний туристичний продукт: українці почали масово подорожувати до інших країн. Незважаючи на позитивну динаміку приросту виїзних туристичних потоків з 2001 до 2006 рр., у 2007 р. спостерігається їх різкий спад. Таке явище зумовила передусім нестабільність курсу валют у цей період та різкого його збільшення, зокрема долару США, майже удвічі. Тому українці віддали перевагу відпочинку в Україні [9, 177–183].

21 лютого 2007 р. Указом № 136/2007 Президента України В. Ющенка було постановлено створити належні умови для розвитку сфери туризму і діяльності курортів, першочергового стимулювання в'їзного та внутрішнього туризму, розбудови сучасної туристичної інфраструктури і на підтримку пропозицій Національної ради з питань культури і духовності. Оголосити 2008 р. – Роком туризму і курортів в Україні [16].

Фінансова криза 2008 р. принесла для світової туристичної індустрії «дві хвили» важких фінансових наслідків. По-перше, брак вільних ресурсів на фінансових ринках суттєво обмежив розбудову туристичних об'єктів. По-друге, зростання безробіття і скорочення доходів населення викликало «ефект оптимізації витрат домогосподарств», що супроводжувався скороченням витрат на дозвілля, лівова частка яких акумулювалася туризмом. Фінансування розвитку туризму в Україні здійснювалося за остаточним принципом, а тому залишало бути кращим. Обсяги видатків у 2008 р. зменшилися порівняно з 2007 р. майже на 13 %. А у 2009 р. взагалі склалася критична ситуація – бюджетні програми щодо розвитку туризму та створення умов безпеки туристів фінансувалися переважно лише на погашення кредиторської заборгованості, що утворилася через недофінансування вартості заходів, проведених у 2008 р. Загалом упродовж 2008 – 2009 рр. на реалізацію державної та регіональної програми у сфері розвитку туризму в Україні було спрямовано 55 млн. грн. [5, 17–23; 8, 158–166].

Найістотніші негативні тенденції у 2009 р. спостерігалися в розвитку в'їзного туризму. Це пояснювалося складною економічною та політичною ситуаціями, які існували в країні. Так, протягом 9 місяців Україну відвідали 16,5 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 18 % або майже на 3,7 млн. осіб менше, ніж за аналогічний період 2008 року. Зменшення обсягів в'їзного потоку протягом 9 місяців 2009 року відбулося за рахунок падіння числа поїздок за всіма мотиваціями. Виїзний турпотік за 9 місяців 2009 року зменшився порівняно з 2008 роком на 2 % або на 223,1 тис. осіб та становив 11,6 млн. туристів. Це свідчило про зміни уподобань українців у зв'язку з кризою на користь більш дешевого виду відпочинку, що в свою чергу позитивно позначилося на розвитку внутрішнього туризму [7].

Позитивна динаміка туристичних потоків відновилася у 2010 р. В Україні спостерігався динамічний розвиток в'їзного туризму, відносно стабільний розвиток виїзного туризму та стабільна динаміка внутрішніх потоків, які можуть свідчити про підвищення рівня конкурентоспроможності України на міжнародній арені [1, 71–79].

В Україні іноземних туристів приваблюють наша національна кухня, історична та архітектурна спадщина, відомі на весь світ монастирі, храми, театри та музеї. Так, протягом 2011 р. Україну відвідали 21,4 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 1 % або на 212 тис. осіб більше,

ніж у 2010 р. В першу чергу іноземні громадяни відвідують Україну з приватною метою. Цей сегмент займав у 2011 р. 89,6% усього в'їзного туристичного потоку і збільшився на 0,5% або на 91,1 тис. осіб. На другому місці поїздки з організованого туризму. Протягом 2011 р. цей сегмент зріс на 11,7 % або на 143 тис. осіб. І на третьому місці – поїздки з службовою метою, які зменшилися порівняно з 2010 р. на 7,1% або на 49,6 тис. осіб. Незважаючи на негативний імідж України як політично нестабільної держави, англійські експерти зарахували Україну до трійки найбільш туристично привабливих країн у 2012 р. Інтерес до України постійно зростає, це сприяло без залучення державних дотацій стабільно нарощувати обсяги виробництва туристичного продукту. Особливо на це впливав майбутній чемпіонат Європи з футболу, співорганізатором якого була Україна у червні – липні 2012 р. Як повідомляла прес-служба Державного агентства України з туризму та курортів, що під час Євро-2012 Україну відвідало 24,5 млн. іноземних туристів [12,44–47; 13].

У 2013 р. Україну відвідали понад 26 млн. туристів, що на 1,5 млн. більше, ніж у 2012 р. Про це повідомив Віце-прем'єр-міністр Олександр Вілкул. В серпні 2013 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію, яка є основою Державної цільової програми. Крім того, Держтуризмкурорт розробив проект туристичного бренду, який відповідає сучасним вимогам і сприяв просуванню у світі унікального туристичного потенціалу нашої країни. Голова Держтуризмкурорту зазначала, що важливим елементом просування України в світі є проведення спортивних заходів міжнародного рівня. Так, у серпні 2013 р. Україна успішно провела юнацький Чемпіонат Європи з баскетболу 2013 (U-16), який за оцінкою ФІБА був визнаний кращим за всю історію існування чемпіонату. В 2013 р. ЮНЕСКО включив до списку Всесвітньої культурної спадщини дерев'яні церкви Карпатського регіону та Стародавнє місто Херсонес Таврійський. У грудні 2013 р. Петриківському розпису було надано статус Всесвітньої нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Всі ці події надавали додаткового поштовху сфері туризму в Україні [17].

У першому кварталі 2014 р., за даними Державного агентства України з туризму та курортів (Держтуризмкурортів), яке, своєю чергою, посилається на дані Держприкордонслужби, у нашу країну з туристичною метою прибуло лише 15 % від торішнього турпотoku (3,5 млн. осіб) і в основному це були поляки, румуни, угорці, які відвідували західні регіони України – Галичину, Буковину, Закарпаття та Київ. Більшість громадян Росії, Китаю, Індії, країн Західної Європи і Латинської Америки в Україну не їдуть через нестабільну політичну ситуацію в країні. Крим в 2014 році втратив до 80 % туристів, тобто отримав 1,2 млн. замість торішніх 6 млн. осіб, причому виключно туристів з Росії [2].

За 2014 – 2015 рр. туристичний ринок України зазнав серйозних випробувань. АТО, девальвація і падіння рівня життя – позначилися всі ці фактори. Попит на туризм упав на 70 %. Виїзний турпотік з України, що становив близько 2 млн. осіб на рік, скоротився до 700 – 800 тис. На даний момент основні туристичні напрямки України – це Чорноморське і Азовське узбережжя, Карпатські гори, міста Київ, Львів і Одеса. У них є безліч як загальних проблем, так і індивідуальних. Загальні проблеми туризму в Україні: погані дороги, відсутність сприятливих умов для розвитку бюджетних авіаперельотів (перш за все національних перевізників), податковий і адміністративний тиск на бізнес, негативний інвестиційний клімат, слабо розвинена інфраструктура. Усі ці проблеми розв'язати без допомоги держави важко або навіть неможливо. На жаль, держава замість усунення проблем у сфері туризму займається заміною одних адміністративних органів на інші. Наприклад, із 1 вересня 2015 р. функції Держтуризмкурорту України були передані Міністерству економічного розвитку й торгівлі України. До того ж, тепер туризм розглядається суто як економіка. Значить, через призму доходу. Найлегшим доходом для держави є кошти від ліцензування туристичних фірм, які в більшості випадків відправляють мандрівників відпочивати за кордон. А потрібно також розвивати український туризм. Необхідно популяризувати вітчизняні курорти серед українців і іноземців, влаштовувати в Україні конференції й з'їзди іноземних туроператорів, створити якісну нормативну базу для залучення інвестицій, стежити за строгістю присвоєння зірковості готелям, робити особливий акцент на унікальності національної кухні, українських традицій і на природно-архітектурних цінностях, проводити міжнародні турніри, конкурси й фестивалі, шукати новаторські прояви в туристич-

ній сфері, розширити курортний сезон (наприклад, за рахунок СПА-готелів або гірськолижних курортів) [4, 15].

Висновки. Україна має значний туристичний потенціал і всі передумови для розвитку внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму. Стратегією розвитку туристичної галузі в Україні може бути створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій і їхніх соціально-економічних інтересів за збереження екологічної рівноваги та історико-культурного доквілля. Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, повинна бути синхронізована із загальними темпами становлення ринкових механізмів і узгоджена з політикою структурних реформ в економіці, враховувати накопичений досвід розвитку туризму в світі, що створює сприятливі умови для опрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази з питань туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / І. В. Ангелко // Український соціум. – 2014. – № 2. – С. 71–79.
2. Антитуристическая операция в Украине: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gordonua.com/publications/antituristiceskaya-operaciya-v-ukraine-27056.html>
3. Бойко М. Г. Засади формування пріоритетних напрямів туристичної політики України / М. Г. Бойко, Л. М. Гопкало // Регіональна економіка : науково практичний журнал. – 2005. – № 1 (35). – С. 222–229.
4. Відкрити Україну. Час змінювати підходи до туризму : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3506081-vidkrytu-ukrainu>
5. Гур'єва І. Розвиток туризму в Україні : проблеми й перспективи / І. Гур'єва, С. Хитяник // Фінансовий контроль : Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2011. – № 1 (62). – С. 17–23.
6. Дітковська С. О. Іноземний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку / С. О. Дітковська // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу. Серія : Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері). – 2007. – № 1. – С. 134–137.
7. Колесник О. О. Оцінка стану та перспектив розвитку туризму України в умовах кризи / О. О. Колесник // Економіка. Управління. Інновації : електронне наукове фахове видання. Серія : Економічні науки. – 2010. – Вип. 2 (4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/eui/2010_2/10koouuk.pdf
8. Криховецький І. З. Туристична індустрія України : стан, проблеми та перспективи розвитку / І. З. Криховецький // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. – 2011. – № 3. – С. 158–166.
9. Кулешова Н. В. Аналіз сучасного стану розвитку туристичної галузі в Україні / Н. В. Кулешова // Економіка і регіон. – 2012. – № 1 (32). – С. 177–183.
10. Лапшина І. Перспективи розвитку туристичних послуг в умовах глобалізації / І. Лапшина // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – Львів. – 2005. – Вип. 17. – С. 161–165.
11. Лихоманова О. В. Стан і перспективи регіонального розвитку туризму в Україні / О. В. Лихоманова // Актуальні проблеми економіки науковий економічний журнал. – 2004. – № 6 (36). – С. 149–155.
12. Лозова О. А. Туризм в Україні : сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О. А. Лозова // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 229. – С. 44–47.
13. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : Монографія. – Львів : Новий Світ-2000, 2012. – 176 с.
14. Прейгер Д. К. Міжнародний туризм в Україні як форма інтеграційних комунікацій / Д. К. Прейгер, І. А. Малярчук // Стратегічна панорама. – 2005. – №3. – С. 37–40.
15. Туризм в Україні : пацієнт скоріше мертвий, аніж живий? : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrop-ua.net/userpublications/16735-turizm-v-ukrayin-pacyent-skorshe-mertviy-anzh-zhiviy.html>
16. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/136/2007>
17. Урядовий портал : У 2013 році Україну відвідали понад 26 млн. туристів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246992112

REFERENCES

1. Anhelko I. V. Suchasnyi stan ta perspektvyvy rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini / I. V. Anhelko // Ukrainskyi sotsium. – 2014. – № 2. – S. 71–79.

2. Antyturystycheskaia operatsiia v Ukrainy : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://gordonua.com/publications/antituristiceskaya-operaciya-v-ukraine-27056.html>
3. Boiko M. H. Zasady formuvannia priorytetnykh napriamiv turystychnoi polityky Ukrainy / M. H. Boiko, L. M. Hopkalo // Rehionalna ekonomika : naukovo praktychnyi zhurnal. – 2005. – № 1 (35). – S. 222–229.
4. Vidkryty Ukrainu. Chas zminiuvaty pidkhody do turyzmu : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3506081-vidkryty-ukrainy>
5. Hurieva I. Rozvytok turyzmu v Ukraini: problemy y perspektyvy / I. Hurieva, S. Khytianyuk // Finansovy kontrol : Vseukrainsky naukovo-praktychnyi zhurnal. – 2011. – № 1 (62). – C. 17–23.
6. Ditkovska S. O. Inozemnyi turizm v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku / S. O. Ditkovska // Visnyk Donetskoho instytutu turystychnoho biznesu. Serii : Ekonomika, orhanizatsiia i upravlinnia pidpriemstvamy (v turystychnii sferi). – 2007. – № 1. – C. 134–137.
7. Kolesnyk O. O. Otsinka stanu ta perspektyv rozvytku turyzmu Ukrainy v umovakh kryzy / O. O. Kolesnyk // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii : elektronne naukove fakhove vydannia. Serii : Ekonomichni nauky. – 2010. – Vyp. 2 (4) : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/eui/2010_2/10koouuk.pdf
8. Krykhovetskyi I. Z. Turystychna industriia Ukrainy : stan, problemy ta perspektyvy rozvytku / I. Z. Krykhovetskyi // Naukovo-informatsiiny visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava im. Korolia Danyla Halytskoho. – 2011. – № 3. – C. 158–166.
9. Kulieshova N. V. Analiz suchasnoho stanu rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini / N. V. Kulieshova // Ekonomika i rehion. – 2012. – № 1 (32). – C. 177–183.
10. Lapshyna I. Perspektivy rozvytku turystychnykh posluh v umovakh hlobalizatsii / I. Lapshyna // Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Serii ekonomichna. – Lviv. – 2005. – Vyp. 17. – C. 161–165.
11. Lykhanomanova O. V. Stan i perspektyvy rehionalnoho rozvytku turyzmu v Ukraini / O. V. Lykhanomanova // Aktualni problemy ekonomiky naukovyi ekonomichni zhurnal. – 2004. – № 6 (36). – S. 149–155.
12. Lozova O. A. Turizm v Ukraini : suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku / O. A. Lozova // Kultura narodov Prychernomor'ia. – 2012. – № 229. – C. 44–47.
13. Muzychenko-Kozlovska O. V. Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablyvosti terytorii : Monohrafiia. – Lviv : Novyi Svit-2000, 2012. – 176 c.
14. Preiher D. K. Mizhnarodnyi turizm v Ukraini yak forma intehratsiinykh komunikatsii / D. K. Preiher, I. A. Maliarchuk // Stratehichna panorama. – 2005. – №3. – S. 37–40.
15. Turizm v Ukraini : patsient skorishe mertvyi, anizh zhyvyi? : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrop-ua.net/userpublications/16735-turizm-v-ukrayin-pacyent-skorshe-mertviy-anzh-zhiviy.html>
16. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zakhody shchodo rozvytku turyzmu i kurortiv v Ukraini» : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/136/2007>
17. Uriadovy portal : U 2013 rotsi Ukrainu vidvidaly ponad 26 mln. turystiv : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246992112

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

УДК 338.486(477)%796.5

Наталія КЛЮЧКОВИЧ,
бакалавр-туризмознавець, факультет туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна), nataliia_kl@mail.ru

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано історію та сучасний розвиток туристичної інфраструктури в Україні. Автор дійшла висновку, що потужна туристична інфраструктура, яка базується на джерелах природних та історико-культурних ресурсах, дає всі підстави для розвитку туристичної галузі у країні. У статті використано загально наукові та спеціальнонаукові методи дослідження. Зокрема, метод аналізу, синтезу, діалектичний метод, метод історизму, історико-хронологічний метод тощо.

Ключові слова: туристична інфраструктура, історія туризму, готельне господарство, туристичні ресурси, рекреаційні заклади.

Лит. 15.

Nataliya KLYUCHKOVYCH,
bachelor, Uzhgorod National University,
faculty of tourism and international communications,
(Ukraine, Uzhgorod), nataliia_kl@mail.ru

HISTORY AND MODERN DEVELOPMENT OF TOURISM INFRASTRUCTURE IN UKRAINE

The article analyzes the history and modern tourism infrastructure in Ukraine. The author concluded that a strong tourism infrastructure, based on the source of natural, historical and cultural resources offers a basis for tourism development in the country. The theme was made possible through the use of scientific methods, analysis, synthesis, historical and dialectical method. In the scientific achievements also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: tourist infrastructure, history of tourism, hospitality, tourism resources and recreational facilities.

Ref. 15.

Наталія КЛЮЧКОВИЧ,
бакалавр-туризмовець, факультета туризму та міжнародних комунікацій, ГВУЗ
«Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород), nataliia_kl@mail.ru

ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УКРАИНЕ

В статье проанализирована история и современная туристическая инфраструктура в Украине. Автор пришла к выводу, что мощная туристическая инфраструктура, основанная на источниках природных и историко-культурных ресурсах дает все основания для развития туристической отрасли в стране. В статье использованы общенаучные и специальнаучные методы исследования. В частности, метод анализа, синтеза, диалектический метод, метод историзма, историко-хронологический метод тому подобное.

Ключевые слова: туристическая инфраструктура, история туризма, гостиничное хозяйство, туристические ресурсы, рекреационные заведения.

Лит. 15.

Постановка проблеми. Різноманіття природних та історичних ресурсів, які сприяють формуванню туристського продукту, стало основою для створення нових рекреаційних зон туристичного призначення в Україні. Однак розв'язання всіх питань, пов'язаних з відкриттям нових туристичних комплексів, є досить складним процесом. Сьогодні в Україні головним чинником ефективного використання рекреаційних ресурсів – є наявність туристичної інфраструктури.

Аналіз досліджень. Проблематику дослідження історії становлення та розвитку сучасної туристичної інфраструктури в Україні, визначення термінології дослідження, частково розглянуто у працях В. Герасименка [2], В. Кифяка [5], Н. Кузнецова [10] та ін [4]. Незважаючи на значну кількість праць, пов'язаних з розвитком туристичної інфраструктури, на сьогодні не існує єдиного прийнятного для науковців та практиків туристичної галузі її визначення. Тому **метою даного дослідження** є проаналізувати історію становлення та сучасний розвиток туристичної інфраструктури в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін «інфраструктура» вперше був застосований у працях А. Маршала та Д. Кларка у першій половині ХХ ст. Зазначені науковці визначали інфраструктуру, як сукупність галузей і видів діяльності, які обслуговують виробництво і населення. Згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм» туристична інфраструктура – це сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності: а) готелів; б) туристичних комплексів; в) кемпінгів; в) мотелів; г) пансіонати; д) підприємств харчування, транспорту, закладів культури та спорту. Основна мета створення зазначених суб'єктів в Україні – забезпечення прийому, обслуговування та перевезення туристів [7].

Відтак, туристична інфраструктура – це сукупність штучно створених рекреаційних закладів та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування: автомобільні та залізничні дороги, пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи та ін.

Історія розвитку туристичної інфраструктури на теренах українських земель розпочалася ще за часів Київської Русі. Сьогодні вона представлена надбанням, що налічує 2000 унікальних архітектурних пам'яток. Зокрема відзначимо, Києво-Печерську Лавру та Софійський собор, які внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, руїни Золотих воріт, Кирилівська та Андріївська церкви, Видубицький монастир, Володимирський собор, Маріїнський та Кловський палаці, Національний театр опери та балету, Унікальний Андріївський узвіз, архітектурний ансамбль Хрещатика, близько 30 музеїв, численні пам'ятки.

Суттєвим чинником формування інфраструктури гостинності на Русі були риси слов'янського темпераменту, особлива увага до гостей, створення для них комфортних умов під час розміщення, забезпечення їх їжею. Зокрема, ставлення з повагою до гостей заповідає синам у «Повчанні» київський князь Володимир Мономах, Іноземних гостей київські князі найчастіше приймали в літніх резиденціях, серед яких найвідомішими були: «Красний двір Володимира Великого» на Печерську та «Вишгород» біля Києва [6].

З-поміж перших закладів гостинності у Київській Русі були відомі заїжджі двори, які називали «ями». З розвитком поштового сполучення у XV ст. такі двори створювали біля поштових станцій, підпорядкованих Ямському наказу. У великих містах почали виникати гостинні двори. Вони вирізнялися вищим комфортом порівняно зі заїжджими дворами. Їхніми послугами користувались купці та державні службовці. Гостинні двори часто огорожували оборонними стінами, баштами, мали декілька в'їзних воріт.

На чумацьких і торгових шляхах України послуги гостинності надавали корчми. Вони торгували хмільними напоями, були місцем зупинки для подорожніх, а також розваг («шинки», «корчми-заїзди»). Корчма складалась із двох чітко розділених частин:

1. Приміщення для харчування: з двома кімнатами;
2. Приміщення для ночівлі.

У містечках та великих селах, на узбіччі доріг, діяли корчми із заїздами. У плануванні цього типу корчми посередині фасадної стіни був в'їзд у формі брами в коридор, що пролягав через усю будівлю. По боках розташовувались кімнати для приїжджих, корчма і помешкання корчмаря [6].

В Україні туристична інфраструктура інтенсивно почала розвиватися лише у другій половині XIX ст. У першій половині XIX ст. серед передової української інтелігенції зростає інтерес до історико-культурних та природних пам'яток своєї Батьківщини. Зокрема, значну увагу організації народознавчих мандрівок приділяли члени «Руської трійці» М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький [1, 14–31].

У другій половині XIX ст. було досліджено лікувальний потенціал Криму, Прикарпаття та Закарпаття. Поштовхом розбудови готелів було відкриття у 1889 р. регулярного залізничного сполучення, що зумовлювало збільшення кількості подорожуючих, які прибували до Києва.

Наприкінці XIX ст. почали створювати перші туристичні бюро, які займалися організацією туристичних подорожей у регіоні. Зокрема, це Ялтинське екскурсійне бюро (1895 р.). Такі ж організації наприкінці XIX – на початку XX ст. були організовані і в Галичині – у Львові, Перемишлі. На цей же період припадає початок освоєння рекреаційно-туристичних місцевостей Яремчі та Ворохти. В Українських Карпатах розвивається лещетарський туризм [9, 24–46].

У 20-х роках XX ст. на українських землях були відкриті перші будинки відпочинку – спочатку на Донбасі, а згодом і в інших придатних для цього місцевостях. Водночас розвивається і курортологія. Для розв'язання проблем грязелікування і бальнеотерапії при захворюваннях серцево-судинної та нервової систем, органів травного тракту та сечовивідних органів у 1928 р. був створений Одеський науково-дослідний інститут курортології [7; 15, 14–32; 3, 103–125].

За часів СРСР туризм в Україні розвивався на профспілковій та відомчій основах. Путівки на бази та у будинки відпочинку були своєрідним видом пільг. Профспілковим туризмом в Україні керував «Укрпрофтуризм». А іноземним туризмом монопольно займався «Інтурист» та «Супутник».

До 1991 р. рекреаційно-туристична галузь України функціонувала в єдиному рекреаційно-туристичному комплексі Радянського Союзу. Курорти належали державі, а керівництво туристичною діяльністю велося централізовано.

Перші роки незалежності України (1991 – 1993 рр.) були складним для розвитку туризму у нашій країні. Обсяг туристичної діяльності на внутрішньому ринку зменшився у чотири рази, а кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, скоротилися до 80 %. Лише 120 тис. іноземних туристів було зареєстровано у 1992 р. [7].

Новий етап розвитку українського туризму розпочався з прийняттям Верховною Радою України «Закону про туризм» (1995 р.). Сьогодні його розглядають як одну із найперспективніших галузей економіки України. Для обслуговування туристів використовуються можливості понад 3000 закладів оздоровлення та відпочинку, майже 1400 готелів, мотелів, кемпінгів різних форм власності, 3500 транспортних засобів. Туристичною діяльністю займаються 2,5 тис. підприємств, на яких працюють понад 100 тис. людей [8].

Характеризуючи сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури України, відзначимо, що вона представлена сьогодні чотирма основними елементами: 1. Об'єкти розміщення; 2. Об'єкти харчування; 3. Супутня та комунікаційна сфери [11, 34–53; 14, 68–93].

Туристична інфраструктура представлена сукупністю матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур в Україні. Деякі вітчизняні дослідники до туристичної інфраструктури відносять також і туристичні об'єкти природного походження, історичні пам'ятки, музеї та ін. Рекреаційні ресурси туристичної інфраструктури займають особливе місце у розвитку всієї туристичної галузі. До ресурсів туристичної інфраструктури зараховують:

1. Сукупність природних об'єктів;

2. Комплекс штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту. Як правило, їх наявність визначає формування туристичного бізнесу у тому чи іншому регіоні. Зокрема це наступні об'єкти історичного та культурного значення:

1. Музеї;

2. Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури;

3. Унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти;

4. Об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в будівництві, сільському господарстві, промисловості, культурі, медицині науці та спорті [12, 48–64; 13, 98–112].

Туристична інфраструктура України має свою структуру, що потребує постійного розвитку та модернізації. До елементів основної туристичної інфраструктури належать: 1. Об'єкти розміщення; 2. Об'єкти харчування; 3. Об'єкти транспортування туристів. До супутньої інфраструктури належать: 1. Заклади культури; 2. Розважальні заклади; 3. Спортивні заклади; 4. Заклади охорони здоров'я, в межах яких надаються додаткові послуги туристу.

Висновки. Отже, в останні роки в Україні спостерігається швидкий розвиток елементів туристичної інфраструктури. Величезну роль у розвитку останньої належить приватному сектору та інвестуванню. Державне інвестування повинно відбуватися у рамках великих інвестиційних проектів, зокрема: будівництва крупних об'єктів та споруд; формування транспортної інфраструктури; підготовки інфраструктури для реалізації проектів освоєння нових рекреаційних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамов В. В. Історія туризму / Підручник. / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2010. – 294 с.

2. Герасименко В. Г. Основи туристського бізнесу / В. Г. Герасименко. – Одеса : Черномор'є, 1997. – 160 с.

3. Данильчук В. Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монографія / В. Ф. Данильчук. – Донецьк : НАН України. Ін-т економіки пром-сти, 2006. – 240 с.

4. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [упоряд. В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух]. – К. : Слово, 2006. – 372 с.

5. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.

6. Історія становлення готельної сфери в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15970122/turizm/istoriya_stanovlennya_gotelnoyi_sferi_ukrayini

7. Історія розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/93659-15-storya-rozvitku-turizmu-v-ukran.html>

8. Корнева Д. А. Проблеми розвитку інфраструктури туризму / Д. А. Корнева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/industrylnuu%20tyguzm.pdf

9. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма. – М. : НОУ «Луч», 1999. – 94 с.

10. Кузнецова Н. М. Основи економіки готельного та ресторанного господарства / Н. М. Кузнецова. – К. : Інститут туризму, 1997. – 176 с.

11. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / [В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик]. – Львів : НАН України, 1999. – 157 с.

12. Розвиток туристичного бізнесу регіону : Навчальний посібник / За ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 292 с.

13. Світова економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков, О. О. Веклич та ін.]. – К. : Либідь, 2001. – 582 с.

14. Туристична діяльність. Нормативна база / [упор. О. М. Роїна]. – К. : КНТ, 2005. – 448 с.

15. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : Навч. посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова, [передм. В. А. Смолія]. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.

REFERENCES

1. Abramov V. V. Istoriia turyzmu / Pidruchnyk / V. V. Abramov, M. V. Tonkoshkur. – Kharkiv : Kharkivska natsionalna akademiia miskoho hospodarstva, 2010. – 294 s.

2. Herasymenko V. H. Osnovi turystskoho byznesa / V. H. Herasymenko. – Odessa : Chernomore, 1997. – 160 s.

3. Danylchuk V. F. Osobennosti formirovaniya u razvytyia turystycheskykh predpriyatiy: monohrafiya / V. F. Danylchuk. – Donetsk : NAN Ukrainy. Yn-t ekonomyky prom-sty, 2006. – 240 s.

4. Entsiklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turyzmu / [uporiad. V. A. Smolii, V. K. Fedorchenko, V. I. Tsybukh]. – K. : Slovo, 2006. – 372 s.
5. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.
6. Istoriia stanovlennia hotelnoi sfery v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://pidruchniki.com/15970122/turizm/istoriya_stanovlennya_gotelnoyi_sfery_ukrayini
7. Istoriia rozvytku turyzmu v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://westudents.com.ua/glavy/93659-15-storya-rozvitku-turizmu-v-ukran.html>
8. Korneva D. A. Problemy rozvytku infrastruktury turyzmu / D. A. Korneva. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/indystryalnuu%20tyruzmu.pdf
9. Kriuchkov A. A. Ystoryia mezhdunarodnoho y otechestvennoho turyzma. – M. : NOU «Luch», 1999. – 94 s.
10. Kuznetsova N. M. Osnovy ekonomiky hotelnoho ta restorannoho hospodarstva / N. M. Kuznetsova. – K. : Instytut turyzmu, 1997. – 176 s.
11. Naukovo-metodychni zasady reformuvannia rekreatsionoi sfery / [V. S. Kravtsiv, L. S. Hryniv, M. V. Kopach, S. P. Kuzyk]. – Lviv : NAN Ukrainy, 1999. – 157 s.
12. Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu : Navchalnyi posibnyk / Za red. doktora ekonomichnykh nauk, profesora Shkoly I. M. – Chernivtsi : Knyhy – XXI, 2007. – 292 s.
13. Svitova ekonomika: pidruch. dlia stud. vyshch. nav. zakl. / [A. S. Filipenko, O. I. Rohach, O. I. Shnyrkov, O. O. Veklych ta in.]. – K. : Lybid, 2001. – 582 s.
14. Turystychna diialnist. Normatyvna baza / [upor. O. M. Roina]. – K. : KNT, 2005. – 448 s.
15. Fedorchenko V. K. Istoriia turyzmu v Ukraini : Navch. posibnyk / V. K. Fedorchenko, T. A. Dorova. – [peredm. V. A. Smolii]. – K. : Vyshcha shkola, 2002. – 195 s.

Статтю подано до редколегії 10.11.2016 р.

Богдан КОБАЛЬ,
бакалавр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) fagod@ukr.net

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено дослідження історії етнографічного туризму в Україні. Автор дійшов висновку, що історична та культурна спадщина створюють необхідні передумови для інтенсивного розвитку історичного та відповідно етнографічного туризму, як його підвиду. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковій праці також використано спеціально наукові методи дослідження: історико-порівняльний, історико-синтетичний, історико-діахронний, емпіричного аналізу тощо.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, етнос, етнографічний туризм, етнічні групи, етнічна географія.

Лит. 19.

Bohdan KOBAL,
bachelor; Uzhgorod National University,
faculty of tourism and international communications
(Ukraine, Uzhgorod) fagod@ukr.net

HISTORY OF ETHNOGRAPHIC TOURISM IN UKRAINE

The article studies the history of ethnographic tourism in Ukraine. The author concludes that historical and cultural heritage create the necessary prerequisites for intensive development under historical and ethnographic tourism as its subspecies. The theme was made possible through the use of scientific methods, analysis, synthesis, system, synthesis, specific, historical and dialectical method. In the scientific work also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: historical and cultural resources, ethnicity, ethnographic tourism, ethnic groups, ethnic geography
Ref. 19.

Богдан КОБАЛЬ,
бакалавр-туризмознавець факультета туризму та міжнародних комунікацій,
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) fagod@ukr.net

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье проведено исследование истории этнографического туризма в Украине. Автор пришел к выводу, что историческое и культурное наследие создают необходимые предпосылки для интенсивного развития исторического и соответственно этнографического туризма, как его подвида. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научной работе также использованы специально научные методы исследования: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и др.

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, этнос, этнографический туризм, этнические группы, этническая география.

Лит. 19.

Постановка проблеми. Актуальність даної теми дослідження обумовлена тим, що етнографічний туризм в Україні стає одним з найбільш популярних видів туризму, оскільки він здатен задовольнити інтереси людей які бажають ознайомитися з історичними і культурними традиціями українського народу та етнографічних груп відповідно. Інтенсивний розвиток етнотуризму на теренах нашої країни розпочався ще у 20 – 30-ті рр. минулого століття, зокрема в

Галичині, Закарпатті та Буковині. Сучасний етап історії етнотуризму розпочався з 1991 р., тобто із здобуттям Україною незалежності.

Аналіз досліджень. Проблематику дослідження етнографічного туризму, визначення його історії і термінології частково розглянуто у працях О. Дутчак [3], С. Муравської [9], В. Кифяка [6], Б. Савчука [12], О. Любіцевої [7], М. Орлової [10], М. Малової [8] та ін.

Метою даної статті – дослідити історію розвитку етнографічного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Етнографічний туризм – це вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів для пізнання культури, архітектури, побуту і традицій народу (етносу). У 1977 р. американський етнолог В. Сміт, першим дав визначення цього поняття: етнічний туризм – це пізнання глибинних традицій екзотичних народностей, відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами. Р. Макінтош та С. Гьольднер визначили етнографічний туризм як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя екзотичних народів [18, 18–32].

Туристичні ресурси для розвитку етнографічного туризму в Україні багаті і своєрідні. Зокрема, це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. Єдність природних та культурних чинників визначається поняттям «етнокультурні ландшафти», важливими складовими яких виступають промисли та ремесла, традиції обряди та звичаї. Виділяють окремі їх типи:

1. Етнокультурні ландшафти, виділені на підставі поєднання господарської діяльності і природних умов;
2. Ландшафти, виділені на підставі поєднання природних умов, розселення, традицій і побуту;
3. Ландшафти, виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культури, зокрема, архітектура;
4. Сучасні ландшафти з елементами туристичної інфраструктури – готелі, туристичні комплекси, садиби [16, 259–265].

У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією й культурою народу. Сучасний етнографічний туризм може бути:

1. Внутрішнім – відвідування сільської місцевості міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними діалектами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів;
2. Зовнішнім – відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів [2].

В Україні етнографічний туризм сьогодні ще не набув значної популярності. Це пов'язано з тим, що учасниками відповідних турів є, зазвичай, люди третього віку – пенсіонери. Оскільки у нашій державі ця категорія туристів подорожує набагато менше, ніж представники інших вікових груп, то етнотуризм не є таким поширеним, як інші види туризму. В Україні етнічний туризм часто називають ностальгійним туризмом, який пов'язаний з відвідуванням місця народження, місця проведення дитинства або деякого періоду із життя учасника подорожі [15, 217].

Як зазначалося вище, Україна має перспективи для розвитку етнографічного туризму, що базуються на багатих історико-культурних туристичних ресурсах. На території України їх нараховується близько 130 тис., зокрема: а) 56206 пам'яток археології; б) 51364 пам'яток історії; в) 5926 пам'яток монументального мистецтва; г) 16293 пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні [13, 126–153].

В Україні є етнографічні музеї, які і вивчають і експонують етнографічні колекції та знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів. Більшість сучасних етнографічних музеїв країни репрезентують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу: а) ужитково-побутові й мистецькі предмети XVIII – початку XX ст.; б) локальних експонатів, зібраних з усіх етнографічних земель України: Лемківщини, Бойківщини, Гуцульщини, Буковини, низинного Закарпаття, Західного і Східного Поділля, Волині і Центрально-Східного Полісся, Середньої Наддніпрянщини, Слобожанщини, Донеччини, Надчорномор'я.

Серед них можемо виділити:

1. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського;
2. Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини на Івано-Франківщині;

3. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАНУ у Львові;
4. Печенізький краєзнавчий музей;
5. Етнографічний музей «Українська слобода» у Харківській області;
6. Музей культури та побуту Уманщини;
7. Ряд музеїв на Закарпатті тощо [1].

З другої половини ХХ ст. почали з'являтися музеї під відкритим небом – «скансени». Це музеї, в яких відтворено етнічну культуру. Скансени реконструюють стару техніку, предмети побуту і житло. Ці музеї відрізняються від звичайних наявністю анімаційного елемента. Першим таким музеєм в Україні став Національний історико-етнічний заповідник «Переяслав», який був створений у 1951 р. на основі краєзнавчого музею. На сьогодні це один з найбільших історико-етнографічних заповідників України, – його площа становить 3050 га. Заповідник зберігає визначні пам'ятки історії та культури, різноманітні музейні колекції, що мають велике історичне й художнє значення. До складу заповідника входять більше 400 об'єктів та пам'яток культурної спадщини. У його складі діють 24 тематичні музеї різних профілів, більшість з яких розміщується у пам'ятках архітектури: церкви, колишні міщанські та поміщицькі будинки, селянські хати та ін. Основний фонд заповідника налічує більше 180 тис. одиниць зберігання. Після зазначеного історичного заповідника були побудовані музеї на Закарпатті, Львівщині та Київщині [14].

Для популяризації цих музеїв проводять міжнародні фестивалі:

1. Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором»;
2. Міжнародний фестиваль «Калинове літо на Дніпрі»;
3. Міжнародний фестиваль «Етновир»;
4. Міжнародний фольклорний молодіжний фестиваль традиційної культури «Древлянські джерела» та ін.

Поштовхом до розвитку етнічного туризму і формування загальнонаціональної ідентичності стали державні програми: «Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року» (Постанова КМУ від 10 червня 2002 р. № 389); Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки (Постанова КМУ від 29 квітня 2002 р. № 583); «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (затверджена Постановою КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001). Зокрема, у в останній згадується значна кількість пам'яток історії та культури, які можуть привабити іноземних та вітчизняних туристів, наголошується на низькому рівні інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і зовнішньому ринках [1; 5].

На сьогодні в Україні не ведуться системні дослідження можливостей етнічного туризму для розвитку малих міст і сільських населених пунктів, не ведеться статистичний облік етнічного туризму. Культурна спадщина не рекламується достатньою мірою на внутрішньому і зовнішньому ринках. Наприклад, з 437 українських музеїв тільки 97 мають власні сайти: 23 – київські музеї та 74 – регіональні музеї. Більшість сайтів музеїв мають лише українську та російську версії [11, 32–57; 17, 208–211].

Передумовою розвитку етнотуризму в Україні є також багата різноманітність діаспор: російської, польської, грецької, білоруської, молдавської, єврейської, угорської, румунської, циганської, гагаузької, вірменської та ін. [19].

Для Карпатського регіону характерна етнічна самобутність лемків, гуцулів, бойків. Ці етнічні групи приваблюють як вітчизняних, так і закордонних туристів своєю унікальною культурою: народною архітектурою, звичаями, фольклором, кухнею. Спираючись на багатий етнічний потенціал гуцулів, розробляються етнічні маршрути (наприклад, «Гуцульські коломийки») [16, 259–265].

Закарпатська область є одним із важливих регіонів України, в якому туристична галузь має всі умови для пріоритетного розвитку. Активний розвиток туризму є можливим завдяки наявності та використанню унікальних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів, які доповнюються вигідним економіко-географічним положенням, самобутньою історією та культурою краю. Важливе значення для туристичної індустрії мають ресурси, які не вимагають великих фінансових затрат [1; 2].

Головними перспективами розвитку етнографічного туризму можуть стати наступні кроки: 1) вивчення та застосування міжнародного досвіду державної підтримки етнічного туризму; 2) створення та розроблення кільцевих, лінійних, спеціальних маршрутів на основі етнографічних пам'яток та етнокультурних об'єктів. Ці маршрути на початковому етапі їх впровадження повинні бути спрямовані на специфічний сегмент споживачів, а саме на тих, хто цікавиться етнокультурною спадщиною. Насамперед, це громадяни України, учнівська та студентська молодь, а також іноземні туристи, українці з діаспори. Важливе місце у цьому процесі належить численним громадським організаціям України.

За роки незалежності України виникло багато приватних музеїв, серед яких важливе місце займають історико-культурні та етнографічні музеї. Зокрема, приватний Музей Довбуша в с. Космачі, Харківський приватний музей міської садиби, Регіональний музей етнографії сіл пониззя ріки Теребля, Музей української домашньої ікони у м. Радомишль, Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика (сmt. Верховина) та ін. [2].

Висновки. Отже, етнографічний (етнічний) туризм є одним із перспективних видів туризму в Україні. Розвиток етнографічного туризму стає новим цікавим напрямком діяльності, попит на етнічні тури, які можуть здійснюватися у рідні місця для туристів або з метою ознайомлення з культурою та історичною спадщиною певного краю, постійно зростає. Із свого боку туристичні фірми розробляють нові краєзнавчі маршрути для того, щоб зацікавити шанувальників саме етнографічними турами. Для залучення іноземних туристів проводяться фестивалів або різні святкові заходи. В Україні етнотуризм є новим і ще не до кінця освоєним явищем, але попри те набуває популярності і у майбутньому може стати одним з найпопулярніших видів туристичної діяльності як серед молоді, так і серед людей похилого віку. Незважаючи на всі труднощі, які існують сьогодні у нашій країні (політичні та економічні), сьогодні є періодом розвитку нових тенденцій у культурному житті для більшості регіонів України, а відтак орієнтація на етнографічний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Етнічна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Етнічна_культура.
2. Етнічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
3. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму в контроверсійному баченні науковців / О. Дутчак, І. Калуцький // Гілея. – 2013. – № 73. – С. 64–66.
4. Этнотуризм – что это? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mede.su/content/78/read246.html>.
5. Закон України «Про туризм» : [Електронний ресурс] // Відомості верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Режим доступу до джерела : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
6. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
7. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
8. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие / Н. А. Малова // Межвузовский сборник научных трудов. – М., 2009. – Вып. I. – 249 с.
9. Муравська С. В. Етнічний туризм : до проблеми визначення терміну / С. В. Муравська // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму : проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 70–74.
10. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та спеціальна географія» / М. Л. Орлова. – Одеса, 2009. – 19 с.
11. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : монографія. – К. : НАКККІМ, 2012. – 120 с.
12. Савчук Б. П. Туристичне країнознавство : Європа. Навч. посіб. / Б. П. Савчук. – Івано-Франківськ, 2010. – 241 с.

13. Савчук Б. Українська етнологія / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 560 с.
14. Скансен // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD>
15. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
16. Чаплінський Б. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини : риси, поділ, збереження / Б. Чаплінський, А. Кібіч // Наукові записки Вінницького педагогічного університету. Серія: Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 259–265.
17. Черчик Л. М. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2010. – Спецвип. 3. – Ч. 3. – С. 208–211.
18. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. – London : ITBP, 1996. – 134 p.
19. Malinowski G. Etnoturistika – turystika etnizna w Polsce / G. Malinowski // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.

REFERENCES

1. Etnichna kultura [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://uk.wikipedia.org/wiki/Etnichna_kultura.
2. Etnichni turyzm [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
3. Dutchak O. Teoretyko-metodolohichni problemy ukrainskoho etnoturyzmu v kontroversiinomu bachenni naukovtsiv / O. Dutchak, I. Kalutskyi // Hileia. – 2013. – No 73. – S. 64–66.
4. Etnoturizm – chto eto? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.mede.su/content/78/read246.html>.
5. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» : [Elektronnyi resurs] // Vidomosti verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1995. – № 31. – Rezhym dostupu do dzherela : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr>.
6. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.
7. Liubitseva O. O. Turystychni resursy Ukrainy : navch. posib. / O. O. Liubitseva, Ye. V. Pankova, V. I. Stafiichuk. – K. : Alterpres, 2007. – 369 s.
8. Malova N. A. Turyzm y kulturnoe nasledye / N. A. Malova // Mezhvuzovskiy sbornik nauchnykh trudov. – M., 2009. – Vyp. I. – 249 s.
9. Muravska S. V. Etnichni turyzm: do problemy vyznachennia terminu / S. V. Muravska // Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh ta studentiv «Rozvytok ukrainskoho etnoturyzmu : problemy ta perspektyvy» (Lviv, 2011 r.). – Lviv, 2011. – S. 70–74.
10. Orlova M. L. Resursy etnichnoho turizmu rehionu: suspilno-heohrafichna otsinka (na materialakh Odeskoï oblasti) : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. spets. 11.00.02 «Ekonomichna ta spetsialna heohrafiia» / M. L. Orlova. – Odesa, 2009. – 19 s.
11. Rudenko S. B. Muzeina pamiatka: sotsiokulturna sutnist ta mistse v systemi istoriko-kulturnykh tsinnosti: monohrafiia. – K. : NAKKKIM, 2012. – 120 s.
12. Savchuk B. P. Turystychnе krainoznavstvo : Yevropa. Navch. posib. / B. P. Savchuk. – Ivano-Frankivsk, 2010. – 241 s.
13. Savchuk B. Ukrainka etnolohiia / Borys Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2004. – 560 s.
14. Скансен // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD>
15. Suchasni riznovydy turizmu : navch. posib. / M. P. Kliap, F. F. Shandor. – K. : Znannia, 2011. – 334 s.
16. Chaplinskyi B. Problematyka etnokulturnoho landshaftu Hutsulshchyny : rysy, podil, zberezheniia / B. Chaplinskyi, A. Kibych // Naukovi zapysky Vinnytskoho pedahohichnoho universytetu. Seriia : Heohrafiia. – 2010. – Vyp. 21. – S. 259–265.
17. Cherchuk L. M. Kulturna spadshchyna yak skladova turystychno-ekonomichnoho spivrobitnytstva / L. M. Cherchuk, N. V. Kolenda // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia : Ekonomika. – 2010. – Spetsvyp. 3. – Ch. 3. – S. 208–211.
18. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. – London : ITBP, 1996. – 134 p.
19. Malinowski G. Etnoturistika – turystika etnizna w Polsce / G. Malinowski // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do dzherela : <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

Сніжана РОСОХА,

*бакалавр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ
«Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), snizhana.rosokha@mail.ru*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЖАЙЛОО-ТУРИЗМУ

У статті здійснено дослідження історії розвитку джайлоо-туризму у світі та Україні. Автор дійшла висновку, що цей вид екологічного туризму має всі необхідні перспективи розвитку у сучасному глобалізованому суспільстві. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. Також у науковому доробку використано спеціально наукові методи дослідження: історико-порівняльний, історико-синтетичний, історико-діахронний, емпіричного аналізу тощо.

Ключові слова: джайлоо-туризм, корінні жителі, Середня Азія, жайлоо, екологічний туризм, первісні племена.

Лит. 11.

Snizana ROSOKHA,

*bachelor, Uzhgorod National University, faculty of Tourism and international, communications
(Ukraine, Uzhgorod), snizhana.rosokha@mail.ru*

HISTORY OF DZHAYLOO TOURISM

The article studies the history of dzhayloo tourism in the world. The authors concluded that this type of ecotourism has all the prospects of development in today's globalized society. The theme was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, system, specific, historical and dialectical method. In the scientific achievements also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: dzhayloo tourism, indigenous people, Central Asia, zhayloo, eco-tourism, primitive tribes.

Ref. 11.

Снежана РОСОХА,

*бакалавр-туризмовець факультета туризму та міжнародних комунікацій ГВУЗ
«Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), snizhana.rosokha@mail.ru*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ДЖАЙЛОО-ТУРИЗМА

В статье проведено исследование истории развития джайлоо-туризма в мире и Украине. Автор пришел к выводу, что этот вид экологического туризма имеет все необходимые перспективы развития в современном глобализованном обществе. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научной работе также использованы специально научные методы исследования: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и др.

Ключевые слова: джайлоо-туризм, коренные жители, Средняя Азия, жайлоо, экологический туризм, первобытные племена.

Лит. 11.

Постановка проблеми. За останні роки розвиток отримало кілька нових напрямків екологічного туризму, зокрема і джайлоо-туризм. Метою таких мандрівок є подорожі у незаймані куточки земної природи, де вплив цивілізації мінімальний. Під час такої подорожі урбанізований житель має можливість жити деякий час у примітивних та первісних умовах. У такий спосіб людина отримує змогу повністю відмежуватися від проблем цивілізації. Сьогодні цей вид екологічного і екстремального туризму починає набирати популярність серед багатьох туристів різних країн, у тому числі і України.

Аналіз досліджень. Не зважаючи на популярність, дослідження проблем розвитку джайлоо-туризму здійснювалися вкрай недостатньо. Зокрема, відзначимо В. Волошіна [1], Ю. Лисова [7] та низку інших інтернет-джерел. Відзначимо, що в цих публікаціях недостатньо комплексно досліджена тема джайлоо-туризму.

Мета статті – різнобічно проаналізувати історію розвитку джайлоо-туризму.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи термін «джайлоо-туризм», зазначимо, що цей вид туризму поширений у внутрішніх областях Африки, джунглях Амазонки, горах та степах Азії, лісах і тундрах Сибіру та Північної Америки. Назва походить від киргизького слова «жайлоо» [ʤaɪloː], що значить альпійський луг, гірське пасовище [2].

Історія сучасного джайлоо-туризму розпочинається у Киргизстані наприкінці 90-х років ХХ ст. Саме там розпочали пропонувати туристам пожити в юртах життям гірського чабана [5]. Першими джайлоо-тури здійснювали подорожувальники із Швейцарії, Німеччини, Великої Британії та Росії. Вони проводили тиждень на гірському пасовищі, їли коржі, баранину та кумис, спали на підлозі юрти.

Передумови виникнення джайлоо-туризму були закладені ще раніше (ХV ст.). Тоді європейські мандрівники, а згодом і науковці (зоологи і етнографи), жили серед племен Африки, Азії та Америки [2].

Джайлоо-туризм пропонує мандрівникам відчутти себе одним із членів корінної спільноти. Отже, джайлоо-туризм – це відпочинок у первісних умовах. Сьогодні джайлоо-туризм розвивається як підвид еко-туризму. Окремим напрямом джайлоо-туризму може бути і проживання у таборі, розбитому у глибинах дикої природи, далеко від будь-яких вогнищ цивілізації [3].

Місця для джайлоо-туризму знаходяться у важкодоступних місцях планети: райони внутрішньої Африки, джунглі Амазонки, степові простори Середньої Азії, дикі хащі Аляски, Канади і Сибіру. В Україні це могли б бути Українські Карпати, зокрема гірські райони Закарпатської та Івано-Франківської областей [5; 9, 217].

Як зазначалося вище, Киргизстан у минулому столітті став батьківщиною джайлоо-туризму. Тут мандрівникам пропонувалася можливість провести цілий тиждень на високогірному пасовищі. Раціон харчування складався із смаженої баранини, кумиса і коржиків. Крім цього, для джайлоо-туристів передбачалися кінні прогулянки навколишніми горами і знайомство з культурою місцевих жителів. Зокрема, подорожувальник розмішався у районі високогірних пасовищ, де проживав тиждень на підлозі у чабанській юрті. Мандрівників годували бараниною ледь знятої з багаття. Перед сном здійснювали споглядання на зірки і слухали пісні чабанів, пізнаючи місцевий фольклор [6].

Сьогодні існує організований маршрут: Бішкек – село Корчкорка – Сарай-Саз. Він діє щороку з травня до вересня. Зокрема, під час туру пропонують відвідати центральну мечеть Бішкека, яка була зведена у кінці ХІХ ст. і є однією з найстаріших історичних будівель у місті. Сюди цікаво прийти під час п'ятничного намазу і поспостерігати за тим, коли одностороння вулиця перекривається машинами, а внутрішній двір мечеті наповнюється людьми, що моляться.

Також туристи дорогою відвідують Вежу Бурана – це старовинний мінарет, що зберігся з Х ст. (висота 24 м). Під час побудови мінарет був центром жвавого міста Баласагуна. Тепер же він височить посеред глухої пустельної місцевості, оточений рідкісними залишками старої фортеці за 80 км від Бішкека [4].

Високогірне озеро Сон-Куль лежить на висоті понад 3000 м над рівнем моря і більшу частину року вкрите кригою. Пасовища навколо озера використовуються пастухами протягом декількох поколінь: вони приводять сюди худобу на початку літа, а самі разом з сім'ями поселяються на весь сезон в юртах. Якщо туристам пощастить, то на берегах озера можна побачити рідкісного сніжного барса або червоного вовка [3].

В Африці є багато місць, що зберегли первісну природу, та чимало племен, які живуть власним ізольованим життям. Корінні жителі Африки навчають туристів полувати, виготовляти підніжний корм, співати національні пісні і танцювати. Джайлоо-туризм в Африці включає й інші види мандрівок, зокрема, полювання з ночівлею у незайманих лісах і полях Африканського континенту. У внутрішніх районах африканського континенту збереглася низка народностей, які прак-

тично проживають в умовах кам'яного віку. Частина культурної програми становлять спів і танці під звуки барабанів разом з усім плем'ям [1; 5].

Джайлоо-туризм у Південній Америці представлений недоторканими амазонськими лісами та племенами, що живуть за законами первіснообщинного ладу. Проживання у таких умовах дає можливість повністю відчувати історію життя далеких предків. Мандрівникам пропонується займатися збиранням їстівних рослин, полюванням і виготовленням примітивних знарядь праці. До всього іншого слід додати незвичні кліматичні умови: проливні дощі, спекотне тропічне сонце, високу вологість повітря [2].

Необхідно відзначити, що сьогодні спостерігається інтенсивний розвиток джайлоо-туризму у Росії. Величезні незаймані території Азійської частини РФ, далеко не європейське етнічне населення та велика кількість національних федерацій, що зберегли свої мови і культури створюють необхідні передумови для розвитку джайлоо-туризму: Гори Північного Кавказу, бурятські степи, узбережжя Чорного моря, арктична тундра Чукотки [5].

Зважаючи на високу розвиненість інфраструктури та досить високу щільність населення в окремих регіонах у нашій країні джайлоо-туризм розвинений слабо. Та все ж таки, як зазначалося вище, джайлоо-туризм в Україні має перспективи розвитку в районах Українських Карпат. Зокрема, це може бути Закарпатська область: Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський та Рахівський райони. Тут туристи можуть ознайомитися з недоторканою природою гірських масивів, а також із культурою та історією місцевих етнографічних груп: лемків, бойків та гуцулів [9, 217].

Для Карпатського регіону характерна етнічна самобутність лемків, гуцулів, бойків. Ці етнічні групи приваблюють як вітчизняних, так і закордонних туристів своєю унікальною культурою, а саме народною архітектурою, звичаями, фольклором, кухнею. Спираючись на багатий етнічний потенціал гуцулів, туристичні фірми, розробляють етнічні маршрути, такі як «Гуцульські коломийки». Це ознайомчі тури, які проводяться з метою відвідування гуцульських місцевостей, ознайомлення з карпатською самобутністю [10, 259–265].

Ще до 1940-х рр. тут зберігалися залишки ручного землеробства (у Закарпатті залишки підсічно-вогневого землеробства), а в деяких місцевостях обробіток землі з допомогою рискаля і сапи (на Івано-Франківщині). У гірському скотарстві багато спільних рис зі степовим, проте воно має свої особливості: тільки в гірських скотарів жінки не допускаються до роботи на полонинах, тільки вівчарі зберегли обряди, пов'язані з культом вогню. Пастухи полонин вдягалися у сорочки, прокип'ячені в лою, змішаному з іншими жирами. Такі звичаї та традиції могли б бути цікавими для любителів джайлоо-туризму [11, 208–211; 8, 103–132].

Різновидом джайлоо-подорожей є відвідини Чорнобильської зони: спорожнілих українських сіл. Поїздки в зону відчуження здійснюються у захисних костюмах у супроводі спеціально підготовленого гіда. Хоча рівень радіації з часів аварії тут помітно знизився, все ж туристи, що їдуть туди, наражаються на небезпеку. Саме тому в зону не пускають вагітних жінок і дітей. Усі інші можуть побачити мертві міста, пустки і знаменитий саркофаг, діючи на свій страх і ризик. Такі поїздки здійснюються тільки під охороною та у відповідних захисних костюмах. Однак, попри все, популярність поїздок до Чорнобиля зростає. Вони є унікальною можливістю побачити величезну кількість нових видів представників флори і фауни, що з'явилася у зв'язку з викидом радіації [3; 5].

Висновки. Отже, джайлоо-туризм – це один з наймолодших видів активного відпочинку, який справедливо може називатися екстремальним та екологічним. Мандрівники здійснюють подорожі у куточки планети, до населення яких цивілізація торкнулася мінімально або не торкнулася взагалі. Також мандрівники потрапляють у повну залежність від сил природи. Джайлоо-туризм, тобто відпочинок у первісних умовах, отримав свою назву від киргизького слова «джайлоо», що позначає високогірне пасовище. Місця, які спочатку призначалися виключно для вигону худоби, облюбували туристи. Тут рідко з'являються люди, немає ні водопроводу, ні електрики, ні мобільного зв'язку. Сьогодні, джайлоо-туризм знаходить усе нові і нові маршрути. Туристи-екстремали подорожують сибірською тайгою, тундрою, пустелями, гірськими районами Південно-Східної Азії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошина В. В. Місце джайлоо-туризму у світовій індустрії та перспективи його розвитку в Росії / В. В. Волошина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tvozagranjayloo.html
2. Джайлоо-туризм : географія та історія від 29.04.2011. – [Електронний ресурс] // Електронний мережевий журнал. – Режим доступу : <http://travelluxtour/vidy-turizma/dzhayloo-turizm>
3. Джайлоо-туризм : геть від цивілізації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://womanadvisedzhayloo-turizm-proch-ot-civilizacii#ixzz32GdqspFv>
4. Джайлоо-туризм : история и география. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_tourism/djailoo.htm
5. Джайлоо-туризм. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Джайлоо-туризм : подорож у далеке минуле від 22.04.2011. – [Електронний ресурс] // Географічне кафе : Електронний мережевий журнал. – Режим доступу : <http://geo-cafeReviews/Articles/review566.php>
7. Лисова Ю. В. Джайлоо-туризм : відпочиваємо по-первісній [Електронний ресурс] // Аргументи і факти : Електронний мережевий журнал. – Режим доступу : <http://aiftravel/25530>
8. Савчук Б. Українська етнологія / Борис Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 560 с.
9. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
10. Чаплінський Б. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини : риси, поділ, збереження / Б. Чаплінський, А. Кібич // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. – Серія. Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 259–265.
11. Черчик Л. М. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – Спецвипуск 3. – Ч. 3. – С. 208–211.

REFERENCES

1. Voloshina V. V. Mistse dzhailoo-turyzmu u svitovii industrii ta perspektyvy yoho rozvytku v Rosii / V. V. Voloshina. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : tvozagranjayloo.html
2. Dzhailoo-turyzm : heohrafiia ta istoriia vid 29.04.2011. – [Elektronnyi resurs] // Elektronnyi merezhevyy zhurnal. – Rezhym dostupu : <http://travelluxtour/vidy-turizma/dzhayloo-turizm>
3. Dzhailoo-turyzm : het vid tsyvilizatsii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://womanadvisedzhayloo-turizm-proch-ot-civilizacii#ixzz32GdqspFv>
4. Dzhailoo-turyzm : ystoriya u heohrafiia. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://tourlib.net/statti_tourism/djailoo.htm
5. Dzhailoo-turyzm. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Dzhailoo-turyzm : podorozh u daleke mynule vid 22.04.2011. – [Elektronnyi resurs] // Zhurnal heohrafichne kafe : Elektronnyi merezhevyy zhurnal. – Rezhym dostupu : <http://geo-cafeReviews/Articles/review566.php>
7. Lysova Yu. V. Dzhailoo-turyzm : vidpochyvaemo po-pervisnii [Elektronnyi resurs] // Arhumenty i fakty : Elektronnyi merezhevyy zhurnal. – Rezhym dostupu : <http://aiftravel/25530>
8. Savchuk B. Ukrainska etnolohiia / Borys Savchuk. – Ivano-Frankivskiy Lileia-NV, 2004. – 560 s.
9. Suchasni riznovydy turyzmu : navch. posib. / M. P. Kliap, F. F. Shandor. – K. : Znannia, 2011. – 334 s.
10. Chaplinskyi B. Problematyka etnokulturnoho landshaftu Hutsulshchyny : rysy, podil, zberezhenia / B. Chaplinskyi, A. Kibych // Naukovi zapysky Vinnytskoho pedahohichnoho universytetu. – Serii. Heohrafiia. – 2010. – Vyp. 21. – S. 259–265.
11. Cherchuk L. M. Kulturna spadshchyna yak skladova turystychno-ekonomichnoho spivrobitnytstva / L. M. Cherchuk, N. V. Kolenda // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii. Ekonomika. – Spetsvypusk 3. – Ch. 3. – S. 208–211.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ І СТАН РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГАЛУЗИ УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження історії використання та сучасного стану розвитку рекреаційної галузі в Україні. Автор дійшла висновку, що природно-ресурсний потенціал країни та культурно-історична спадщина створюють необхідні передумови для інтенсивного розвитку курортної індустрії, оздоровлення та рекреації, спрямованої на вітчизняних та іноземних туристів. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковій праці також використано спеціальнонаукові методи дослідження: історико-порівняльний, історико-синтетичний, історико-діахронний, емпіричного аналізу тощо.

Ключові слова: рекреаційні ресурси, туризм, рекреаційна галузь України, курортна галузь, природні ресурси, історико-культурні ресурси.

Лит. 19.

Svetlana RUSHCHAK,

bachelor, Uzhgorod National University, faculty of tourism and international communications,
(Ukraine, Uzhgorod) rushchak9@mail.ru

HISTORY OF USE AND DEVELOPMENT OF RECREATION INDUSTRY IN UKRAINE

The article studies history of using and development of the recreational industry in Ukraine. The author concluded that natural resource potential, cultural and historical heritage of the country's create the necessary prerequisites for intensive development of the spa industry, health and recreation, aimed at domestic and foreign tourists. The theme was made possible through the use of scientific methods: analysis, synthesis, system, synthesis, specific, historical and dialectical method. In the scientific work also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: recreational resources, tourism and recreation industry of Ukraine, the spa industry, natural resources, historical and cultural resources.

Ref. 19.

Світлана РУЩАК,

бакалавр-туризмовець факультета туризму та міжнародних комунікацій,
ГВУЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), rushchak9@mail.ru

ИСТОРИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

В статье проведено исследование истории использования и современного состояния развития рекреационной отрасли в Украине. Автор пришла к выводу, что природно-ресурсный потенциал страны и культурно-историческое наследие создают необходимые предпосылки для интенсивного развития курортной индустрии, оздоровление и рекреации, направленной на отечественных и иностранных туристов. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном наследии также использованы специально научные методы исследования: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и тому подобное.

Ключевые слова: рекреационные ресурсы, туризм, рекреационная отрасль Украины, курортная отрасль, природные ресурсы, историко-культурные ресурсы.

Лит. 19.

Постановка проблеми. Україна завдяки вигідному географічному розташуванню, історичному процесу формуванню територіальної цілісності, наявності унікальних рекреаційних ресурсів, серед яких вагоме місце займають і історико-культурні ресурси, має усі необхідні умови для формування туристичної галузі. На зазначеній основі функціонують численні санаторії, санаторії-профілакторії, будинки відпочинку та туристичні бази. З кожним роком їх кількість та рівень комфортності суттєво змінюється. Однак, не зважаючи на це, сьогодні в Україні розвиток рекреаційно-туристської зони відбувається не належним чином. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація у державі, нерегульованість механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку туризму як на національному, так і на регіональному рівнях. Ось чому дослідження історичних проблем та сучасного стану розвитку рекреаційно-туристичної зони України є актуальним для сучасної туристичної індустрії.

Аналіз досліджень. Дослідження проблем розвитку рекреаційної галузі України здійснили вітчизняні науковці, зокрема В. Кифяк [6], В. Федорченко [10], О. Шканова [13], Л. Чернюх [12]. Проблеми розвитку та використання рекреаційних ресурсів досліджені і зарубіжними вченими [15; 16; 17; 18; 19].

Метою статті є проаналізувати історію становлення та сучасного стану розвитку рекреаційної галузі України.

Виклад основного матеріалу. Перші письмові згадки про рекреаційно-туристичну діяльність в Україні сягають часів Давньої Греції. Так, зокрема, у Північному Причорномор'ї були засновані міста-колонії, найбільшими з яких були Тіра (сьогодні – Білгород-Дністровський), Ольвія та ін. Перші згадки про родовища лікувальних вод на заході України, зокрема, Моршин, Немирів, Поляна, Синяк, Любень Великий документально датовані XVI ст. На території України, яка входила до складу Російської імперії, перші державні заходи щодо розвідки мінеральних джерел та їх експлуатації з лікувальними цілями проводилися з 1717 р. У другій половині XVIII ст. в Україні почався швидкий розвиток курортів. Здійснювалося будівництво водолікарень, готелів, будинків для прибулих відвідувачів, курортів та ін. [10, 15–31].

Перші описи лікувальних джерел Любень Великого були зроблені у 1798 р. львівським лікарем К. Крочкевич. У 1799 р. Н. Сумароков зробив перший опис грязелікування як методу народної медицини. Істотний вплив на розвиток рекреаційно-курортного обслуговування мали праці Ф. Гербера, М. Вороніхіна, Л. Бергенсона, в яких досліджувались й описувалися мінеральні води та грязі Криму і півдня України. На початку XIX ст. було офіційно відкрито такі курорти: Немирів (1814 р.), Трускавець (1827 р.), Одеські грязеві курорти (1830 р.), Саки (1828 р.), Слов'янськ (1828 р.), Приморський (1846 р.) та ін. [9, 12–28].

У XIX ст. створюються перші туристичні бюро, що займалися організацією туризму: в 1896 р. у Львові, Чернівцях, Перемишлі. Відбувається освоєння рекреаційно-туристичних місцевостей Яремчі, Ворохти, Криворівні. У гірських місцевостях Карпат розвивався лижний туризм. Фахівці з курортної справи організовуються у професійні товариства: Російське бальнеологічне товариство, членами якого були і бальнеологи з України. У 1867 р. почало функціонувати Одеське бальнеологічне товариство, яке розробляло методику лікування та направлення хворих на курорти.

У XIX ст. було розроблено проект закону «Про санітарну і гірську охорону лікувальних місцевостей». За цим документом визначалися місця з джерелами мінеральних вод, лікувальними грязями, морськими купаннями, кумисолікуванням і кліматичні станції. Також було прийнято закон про охорону курортів [10, 15–31].

У радянський час туристична галузь була зорієнтована на рекреацію. Декретом 1919 р. «Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення» проголошувалася націоналізація курортів. У грудні 1920 р. було підписано Декрет «Про використання Криму для лікування трудящих», в якому передбачалося у 1921 р. відкрити оздоровниці на 5 тис. місць, а до весни 1922 р. на 25 тис. місць. Для керівництва роботою місцевих санаторно-курортних закладів у Сімферополі було створено Центральне управління. У 1925 р. у колишньому Царському відкрився санато-

рій для селян, а у Гурзуфі – Всесоюзний санаторний піонерський табір «Артек». У 1920-х рр. почали функціонувати перші будинки відпочинку – спочатку на Донбасі, а згодом і в інших регіонах України. Згодом було відкрито санаторії у Миргороді (1917 р.), Слов'янську (1922 р.), курорти Лермонтовський (1925 р.), Ворзель (1932 р.), Березовські мінеральні води (1926 р.) та ін. [9, 12–28].

Найважливішими санаторно-курортними районами України до 1941 р. вважалися Крим – 168 оздоровниць на 27,5 тис. місць та Одеса – 50 санаторно-рекреаційних закладів, в яких щорічно оздоровлювалося до 150 тис. осіб.

Іншу специфіку мала рекреаційна діяльність у Західній Україні, яка була поділена між трьома країнами: Польщею, Румунією, Чехословаччиною. Найкраще ця галузь була розвинута у Галичині. Тут функціонували курорти європейського значення: Трускавець, Моршин, Черче, Немирів. Міжвоєнний період було відбудовано санаторії та пансіонати. Більшість курортів перебували у приватній власності.

Водночас слабо розвивалася курортна справа на Буковині. Найпопулярнішими туристичними центрами стали Коростів, Славське, Яремче, Ворохта, Криворівня, Гребенів. Значний внесок у розвиток туризму у Західній Україні впродовж 1924 – 1939 рр. зробило краєзнавчо-туристичне товариство «Плай». Зазначена організація займалася розробкою туристичних маршрутів, організувала екскурсії та ін. У 1937 р. товариство почало видавати щомісячний краєзнавчо-туристичний часопис «Наша Батьківщина» [10, 21–28].

У 30-х роках ХХ ст. було створено Карпатський лещетарський клуб, завданням якого була організація допомоги гірськолижникам. Найбільшими туристичними центрами того часу стали Київ, Одеса, Крим, Чернігів, Кам'янець-Подільський, Харків, Запоріжжя. Почали функціонувати туристичні круїзи по Дніпру і Чорному морю.

Під час Другої світової війни значна частина курортів і санаторіїв Східної України була знищена. У повоєнний період (до початку 1950-х рр.) фактично було завершено відбудову курортів України. Почалося широкомасштабне будівництво нових курортів у Закарпатті. У 1965 р. відкрився Ужгородський філіал Одеського науково-дослідного інституту курортології. Основними центрами міжнародного туризму були Київ, Одеса, Львів, Південний берег Криму й деякі інші міста, що обмежувало його розширення. У 1960-х – першій половині 1980-х рр. рекреаційно-туристичне обслуговування стає в Україні масовим: за десять років (1970 – 1980 рр.) туристична мережа збільшилася вдвічі, а середньорічний темп приросту – до 2 тис. місць. Загальна місткість туристичних підприємств в Україні у 1983 р. становила 62,9 тис. місць, спостерігалася стійка тенденція використання орендної бази для проживання туристів і рекреантів, у 1980 р. орендний фонд становив 43,6 %. На початку 1990-х р. туристична галузь функціонувала базуючись на радянських санаторно-курортних об'єктах та у виїзному туризмі [9, 12–28].

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», рекреаційними зонами в Україні є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму. До земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. До них належать: земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів; навчально-туристські та екологічні стежки; марковані траси; земельні ділянки, що забудовані територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів тощо; земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [1; 2; 3].

Площа освоєних та потенційних рекреаційних територій в Україні становить 12,8 % території країни і розподіляється відповідно до природних особливостей таких рекреаційних регіонів: Карпатський, Придністровський, Дніпровський, Донецько-Приазовський, Поліський, Причорноморський. При визначенні цих регіонів враховувались такі фактори:

1. Геополітичне положення: розташування території, наявність трудових ресурсів, транспортних комунікацій, джерел сировини, енергії, історія розвитку території, традиції та ін.;

2. Наявність рекреаційних ресурсів;
3. Стан туристичної інфраструктури;
4. Попит на рекреацію та туризм;
5. Туристично-рекреаційна політика регіону [5, 36–39].

Згідно з оцінкою ландшафтних ресурсів, потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій становить 12,1 млн. га, тобто 20% площі території України, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми, становить понад 40 млн. осіб. Практично у всіх областях України виявлено мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша кількість джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема у Закарпатській та Львівській областях. Багато джерел у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, Донецькій та інших областях [4, 98–116].

Не менш важливе місце у розвитку рекреаційно-туристичної зони в Україні займають історико-культурні ресурси, які включають: культурні об'єкти; пам'ятки історії, архітектури, археології; етнографічні особливості території, що є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації. Загальна кількість архітектурно-історичних пам'яток в Україні становить 48 690 об'єктів. Їх цінність та чисельність у межах областей істотно різняться. Найцінніші культурно-історичні ресурси знаходяться у Київській, Львівській, Тернопільській, Полтавській, Чернігівській та Закарпатській областях [7, 116–119].

Наступною важливою групою туристських ресурсів – є соціально-економічні. Вони представлені сучасними здобутками світового рівня в промисловості, сільському господарстві, будівництві, медицині, спорті, науці та культурі, тобто охоплюють матеріальнотехнічну базу, що забезпечує виробництво, продаж і надання рекреаційних послуг, транспортну інфраструктуру та трудові ресурси [11, 68].

Туристично-рекреаційна галузь України протягом останніх п'яти років динамічно розвивається за усіма показниками: активною є інвестиційна діяльність у галузі, збільшується кількість відвідувачів, підвищується зайнятість у туристичній галузі. Також, інтенсивно розвивається екологічний туризм та його види, зокрема, зелений, сільський туризм, які засновані на діяльності окремих домогосподарств [14, 78–24].

Сьогодні туристично-рекреаційний комплекс України представлений переважно малим та середнім бізнесом. Протягом останніх років кардинально змінилася структура форми власності закладів на користь приватних туристичних господарств. У країні поступово сформувався туристично-рекреаційний комплекс з двома чітко визначеними сезонами: літній – оздоровлення, відпочинок, лікування та зимовий – гірськолижний.

За медичним профілем в структурі українських санаторіїв переважають ті, які спеціалізуються на лікуванні:

1. Органів кровообігу – заклади кліматичних та бальнеологічних курортів Одеської та Київської областей;
2. Нервової системи – бальнеологічні, грязьові та кліматичні курорти Одеської, Запорізької, Закарпатської областей;
3. Органів дихання (не туберкульозного характеру) – приморські, бальнеологічні та спелеологічні курорти Закарпатської, Одеської областей;
4. Органів травлення – бальнеологічні курорти Львівської, Закарпатської, Полтавської, Харківської областей;
5. Органів опорно-рухової системи – грязьові, бальнеологічні, приморські курорти Одеської та Запорізької областей [8, 105–128].

Висновки. Отже, розвиток рекреаційної галузі в Україні потребує державної підтримки, узгодженого розвитку у межах всієї індустрії туризму країни. Рекреаційно-туристична галузь є одним з пріоритетних напрямів розвитку внутрішнього та іноземного туризму у країні та одним з найбільш туристичних ринків України. Наявні лікувальні ресурси, історико-культурні пам'ятки загальнодержавного та міжнародного значення, можуть стати серйозною основою створення інноваційного туристського продукту. Водночас, маємо констатувати, що існуюча

матеріально-технічна база потребує значних капіталовкладень у розвиток та реконструкцію діючих курортів, у розвідку та облаштування нових рекреаційних зон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України про туризм // Досье підприємця. – 1995. – № 103. – С. 11.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 11. – С. 112.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»» від 21 січня 2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1826-17>.
4. Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред. кол. : науковий редактор д.е.н., проф. П. Ю. Бельський. – Львів, 2002. – 308 с.
5. Іванух І. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання / І. Іванух, Б. Данилишин // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 36–38.
6. Кицяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кицяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
7. Кицяк В. Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи / В. Ф. Кицяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 116–119.
8. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. Любіцева. – К. : Альтапрес, 2002. – 58 с.
9. Розвиток туристичного бізнесу регіону : Навч. посібник / За ред. проф. Школи І. М. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 292 с.
10. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : Навч. посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова / Передм. В. А. Смоля. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.
11. Харічков С. К. Проблемні питання сталого розвитку рекреацій та туризму в Україні / С. К. Харічков // Туристично-краєзнавчі дослідження. – 2009. – № 2. – С. 68.
12. Чернюх Л. Г., Клиновий Д. В. Економіка та розвиток регіонів (областей) України : Навч. посіб / Л. Г. Чернюх, Д. В. Клиновий. – К. : ЦУЛ, 2002. – С. 565–583.
13. Шканова О. М. Маркетинг послуг / О. М. Шканова. – К., 2003. – 420 с.
14. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії : Навч. посібник / І. М. Школа. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с.
15. Ceballos-Lascurairi H. Tourism, Ecotourism and Protected Areas / The state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development / H. Ceballos-Lascurairi. – Bennington : IUCN Publications Services Unit, 1996. – 301 s.
16. Guidelines For Community Based Ecotourism Development. The Tourism Company, Ledbury, UK, WWF International People and Conversation. – Gland, Switzerland, 2001. – 420 p.
17. McLaren D. Rethinking Tourism and Ecotourism. The Paving of Paradise and What You Can Do to Stop It / D. McLaren. – Bloomfield : Kumarian Press, 1997. – 182 p.
18. Steck B. Sustainable Tourism as a Development option / B. Steck // Practical Guide for Local Planners? Developers and Decision Makers. – Eschborn, 1999. – 306 p.
19. Western D. Defining Ecotourism / Western D. // Ecotourism : a Guide for planners and Managers. – North Bennington, Vermont, 1993. – 187 p.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy pro turyzm // Dosie pidpriiemtsia. – 1995. – № 103. – S. 11.
2. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro pryrodno- zapovidnyi fond Ukrainy» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2010. – № 11. – S. 112.
3. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy»» vid 21 sichnia 2010 r. [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1826-17>.
4. Infrastrukturne zabezpechennia konkurentnoi ekonomiky rehioniv (metodolohiia i mekhanizmy) / NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen. Red. kol. : naukovyi redaktor d.e.n., prof. P. Yu. Bielienkyi. – Lviv, 2002. – 308 s.
5. Ivanukh I. Pryrodno-resursnyi potentsial Ukrainy i shliakhy pidvyshchennia yoho vykorystannia / I. Ivanukh, B. Danylyshyn // Ekonomika Ukrainy. – 2008. – № 1. – S. 36–38.
6. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2003. – 312 s.

7. Kyfiak V. F. Sfera rekreacii ta turizmu yak skladova rehionalnoi ekonomichnoi systemy / V. F. Kyfiak // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2006. – № 1. – S. 116–119.
8. Liubitseva O. O. Rynok turystychnykh posluh (heoprosorovi aspekty) / O. Liubitseva. – K. : Altapres, 2002. – 58 s.
9. Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu : Navch. posibnyk / Za red. prof. Shkoly I. M. – Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 2007. – 292 s.
10. Fedorchenko V. K. Istoriiia turizmu v Ukraini : Navch. posibnyk / V. K. Fedorchenko, T. A. Dorova / Peredm. V. A. Smoliia. – K. : Vyscha shkola, 2002. – 195 s.
11. Kharichkov S. K. Problemni pytannia staloho rozvytku rekreaciiakh ta turizmu v Ukraini / S. K. Kharichkov // Turystychno-kraieznavchi doslidzhennia. – 2009. – № 2. – S. 68.
12. Cherniukh L. H., Klynovyi D. V. Ekonomika ta rozvytok rehioniv (oblastei) Ukrainy : Navch. posib / L. H. Cherniukh, D. V. Klynovyi. – K. : TsUL, 2002. – S. 565–583.
13. Shkanova O. M. Marketynh posluh / O. M. Shkanova. – K., 2003. – 420 s.
14. Shkola I. M. Menedzhment turystychnoi industrii : Navch. posibnyk / I. M. Shkola. – Chernivtsi : ChTEI KNTEU, 2003. – 662 s.
15. Ceballos-Lascurairi H. Tourism, Ecotourism and Protected Areas / The state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development / H. Ceballos-Lascurairi. – Bennington : IUCN Publications Services Unit, 1996. – 301 s.
16. Guidelines For Community Based Ecotourism Development. The Tourism Company, Ledbury, UK, WWF Internatinal People and Conversation. – Gland, Switzerland, 2001. – 420 p.
17. McLaren D. Rethinking Tourism and Ecotravel. The Paving of Paradise and What You Can Do to Stop It / D. McLaren. – Bloomfield : Kumarian Press, 1997. – 182 p.
18. Steck B. Sustainable Tourism as a Development option / V. Steck // Practical Guide for Local Planners? Developers and Decision Makers. – Eschborn, 1999. – 306 p.
19. Western D. Defining Ecotourism / Western D. // Ecotourism : a Guide for planners and Managers. – North Bennington, Vermont, 1993. – 187 p.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

УДК 338.486:711.455(477.87)

Вікторія ТОВТ,

*бакалавр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород),
prettygirlvika94@mail.ru*

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОЇ ЗОНИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті здійснено дослідження історії становлення та розвитку рекреаційної зони Закарпаття. Автор дійшов висновку, що природно-ресурсний потенціал області, вигідне географічне положення, наявність джерел мінеральних та термальних вод, багата культурно-історична спадщина є вагомими передумовами пріоритетного розвитку індустрії туризму, санаторно-курортного лікування, оздоровлення, відпочинку, спрямованого на вітчизняних та іноземних споживачів. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковому доробку також використано спеціально наукові методи дослідження: історико-порівняльний, історико-синтетичний, історико-діахронний, емпіричного аналізу тощо.

Ключові слова: Закарпаття, туризм, рекреація, курортна галузь, природні ресурси, антропогенні ресурси.

Літ. 19.

Victoria TOVT,

*bachelor, Uzhgorod National University, faculty of tourism and international communications,
(Ukraine, Uzhgorod), prettygirlvika94@mail.ru*

HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS RECREATION AND TOURIST AREA OF TRANSCARPATHIAN REGION

The article studies the history of formation and development of recreational areas of Transcarpathia. The author concludes that the natural resource potential of the region, favorable geographical location, availability of mineral and thermal waters, rich cultural and historical heritage is an important prerequisite for the priority development of the tourism industry, spa treatment, rehabilitation, recreation, aimed at domestic and foreign customers. The theme was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, system, synthesis, specific, historical and dialectical method. In this scientific work also used special scientific methods: historical-comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: Transcarpathia, tourism, recreation, resort industry, natural resources and anthropogenic resources.

Ref. 19.

Викторія ТОВТ,

*бакалавр-туризмознавець факультета туризму та міжнародних комунікацій,
ГВУЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород),
prettygirlvika94@mail.ru*

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННО- ТУРИСТИЧЕСКОЙ ЗОНЫ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье проведено исследование истории становления и развития рекреационной зоны Закарпаття. Автор пришел к выводу, что природно-ресурсный потенциал области, выгодное географическое положение, наличие источников минеральных и термальных вод, богатое культурно-историческое наследие являются весомыми предпосылками приоритетного развития индустрии туризма, санаторно-курортного лечения, оздоровления, отдыха, направленного на отечественных и иностранных потребителей. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа,

синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном исследовании также использованы специально научные методы исследования: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и др.

Ключевые слова: Закарпатье, туризм, рекреация, курортная отрасль, природные ресурсы, антропогенные ресурсы.

Лит. 19.

Постановка проблеми. Закарпатська область багата на туристсько-рекреаційні ресурси. Цей край здавна славиться цілющими мінеральними водами, гірськими та рівнинними ландшафтами, історико-культурною спадщиною. Щорічно Закарпаття відвідують тисячі відпочивальників, туристів, які метою подорожі обирають лікувальний туризм. Це свідчить про актуальність і соціальну значущість цього напрямку туристичної діяльності в краї.

Закарпатська область має розвинуту промисловість, сільське і лісове господарство. Далеко за межами області відомі закарпатські вина, мінеральні води, продукція лісової і деревообробної промисловості, художні вироби з дерева та інше. Область розташована на південно-західних відрогах зелених Карпат, та межує з Угорщиною, Польщею, Румунією, Словаччиною.

Аналіз досліджень. Дослідження проблем розвитку рекреаційно-туристичної зони Закарпаття та України, здійснили зокрема, В. Киляк [6; 7], В. Матеш [8], В. Сафулліна [10], Г. Уварова [13] та ін. Серед зарубіжних науковців, які досліджують проблеми розвитку рекреаційної галузі світового туризму, можна виділити Я. Варжінську [18], С. Віржіковського [19]. У ряді їх праць була подана також класифікація рекреаційних ресурсів.

Метою статті є проаналізувати стан і можливі перспективи розвитку рекреаційно-туристичної зони Закарпатської області. Для реалізації мети визначено основні завдання: дослідити історичну базу розвитку рекреаційно-туристичної зони та виходячи з історичних передумов розкрити характерні риси можливих шляхів розвитку рекреаційно-туристичної зони Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу. Рекреаційна діяльність бере свої початки, ще з давніх часів. Історія античної Європи передає інформацію про два на той час популярних способи організації людиною вільного часу, які із певними видозмінами й доповненнями дійшли до наших часів – давньогрецький та давньоримський. Зокрема, у Давній Греції дозвілля було визначене як вивчення та споглядання найвищих цінностей світу – досконалості, краси, правди, знання, справедливості тощо. Це споглядання вимагало звільнення особистості від щоденної фізичної праці, що і дозволяло спрямовувати її зусилля у річище інтелектуальних, естетичних та громадянських зусиль. Це було можливо тільки за умови чіткої стратифікації давньогрецького суспільства. На разі лише еліта мала вільний час і одержувала можливість або створювати предмети матеріальної і духовної культури, або інтегрувати вже існуючі культурні цінності і досягати високого рівня духовності, тоді як нижчі соціальні прошарки повинні були працювати.

Серед давньогрецької еліти популярною формою організації дозвілля стали мандрівки як у межах Еллади, так і за її межами. Вони пов'язувалися із навчанням, пізнанням прекрасного: творів мистецтва, відвідуванням природних ландшафтів, ознайомленням з архітектурою, лікуванням, поклонінням релігійним святинам, участю в різноманітних змаганнях інтелектуального та спортивного характеру [11, 58–63].

У давніх греків римляни запозичили любов до подорожей, яка підживлювалася сформованим імперським світоглядом. Розширення кордонів за рахунок постійних завоювань, усвідомлення величі держави, яка панувала над Середземномор'ям і більшою частиною Європи, спонукали заможних громадян Давнього Риму до подорожей, метою яких було знайомство із новими землями. Не останню роль при цьому відіграло і дорожнє будівництво, якому у Давньому Римі приділялася значна увага. У період розквіту Римської Імперії популярними були поїздки до Греції, Єгипту з метою поповнення знань, задля розваг і лікування [11, 58–63].

Що ж стосується Закарпатської області майже всі види туризму, які сьогодні культивуються у нашій області, почали розвивати ще за часів перебування нашого краю в складі Австрійської імперії та Чехословаччини. У 1885 р. на всесвітній сільськогосподарській виставці у Будапешті Мукачівська домінія була представлена окремим павільйоном. Граф Ервін-Фрідріг Шенборн-

Бухгайм (1837 – 1903) передбачив прибутки від туризму і мисливства, не скупився на кошти, вкладаючи їх у розвиток туризму і його інфраструктуру. У цьому ж році (1885 р.) у Мукачеві при центральній канцелярії домінії було відкрито туристичне бюро – Reiseburo, починає виходити ілюстрований туристичний путівник із туристичною мапою домінії. Природоохоронні функції покладалися на лісівників, через угіддя яких проходив туристичні маршрути чи знаходилися туристичні притулки, а також на екскурсовода, який подавав у туристичне бюро докладний звіт. Неорганізованого безконтрольного туризму не було. У мальовничих місцинах відкривалися туристичні притулки та пансіонати. Зокрема, у В. Визниці, Пузняківцях, Синяку, Солочині, Полянні, Жденіві, Пашківці, Нижніх Воротах. Так, про Нижні Ворота із зазначеного путівника довідуємося, Н. Ворота – це окружний центр, який у 1835 р. одержав статус міста і Магдебурзьке право. У кінці текст закінчується запрошенням відвідати цю гірську мальовничу місцину [17].

Розвивався рекреаційний туризм і у другій половині XIX ст. на Мараморощині, про що свідчить туристичний путівник «Тячево-Усть-Чорна» – «Tescow-Koningsfeld» (1890 р.), укладеного службовцем Г. Зайделем. Це професійний путівник із туристичною мапою Тересвянської долини, вказаними туристичними притулками у Дубовому, Красні, Усть-Чорні, Брустурах, Р. Мокрій, Н. Мокрій, а також на полонинах. В Усть-Чорній тоді функціонувала родонова купіль та пансіонат на 15 осіб. Окрім цього, автор путівника у передмові акцентував увагу на тому, що туристичну подорож потрібно було заздалегідь планувати відповідно до віку її учасників, передбачити всі можливі варіанти перешкод чи несподіванок, шляхи їх усунення. Філія турбюро в Усть-Чорній, окрім іншої мандрівки, пропонувала кінні та водні маршрути. Про туристичне життя на Мараморощині кінця XIX і початку XX ст. довідуємось також із репортажів публіциста Г. Шмідта-Егера під узагальненою назвою «У долині Тересви» (Im Teresva Tal, 1932 р.) [17].

У 1897 р. головний лісничий мукачівської домінії Сарт видає туристичний путівник «Берегвар і його Токаниці», нині санаторій «Карпати» (Y. Sart. Beregwar – Reisefurher). Не минував сферу туризму і відомий вчений енциклопедист Т. Легоцький, який у 1912 р. видав туристичний путівник, «Мукачівський замок Паланок» – короткий нарис мукачівського замку, та його околиць (Burg Palanok – Reisefurher).

У складі новоствореної Чехословаччини (1919 – 1939 рр.) у краї стали істотно розвиватися літні й зимові, піші й лижні види туризму. Головну роль у масштабному розвої матеріальної бази галузі зіграв Клуб чехословацьких туристів (ЧСКТ), який мав свої відділення в усіх окружних центрах Підкарпатської Русі. Відділення організації надавали методичну і практичну допомогу всім відпочиваючим в організації індивідуальних та групових маршрутів [11, 58–63; 17].

На той час туристична база в області була нерозвинута, і Клуб співпрацював із державними органами лісового господарства краю, які володіли розгалуженою мережею лісових доріг, вузькоколіюк, десятками водосховищ, що акумулювали воду для сплаву бокорів у верхів'ях рік. Поблизу водосховищ зводилися житлові будинки для охорони цих штучних водних споруд. На них постійно працювало декілька десятків лісорубів і бокарашів, для яких була створена система обслуговування й забезпечення харчами. В окремих випадках туристи для нічлігу могли використовувати добре впорядковані будинки для лісників. Крім того, ЧСКТ протягом 20–30 років XX ст. зумів звести власні притулки у вигідних місцях – поблизу доріг, вузькоколіюк, водосховищ, що забезпечувало більшу надійність для проживання та харчування туристів. У літній туристичний сезон полонини та гірські луки були досить густо всіяні колибами для пастухів, літніми чи зимовими огороженими стійлами, кошарами, стоянками та струнками для великої рогатої худоби, овець, коней, свиней, чим особливо користувалися неорганізовані нечисленні групи туристів й індивідуали, а також автотуристи. Завдяки цьому мандрівники могли при потребі встановити поблизу намети, дешево закупити молочні й м'ясні продукти [17].

До переліку найбільш відвідуваних об'єктів показу у чотирьох туристичних регіонах належали культурні, історичні, архітектурні, природні пам'ятки Ужгорода, Мукачева, Хуста, Виноградова, Тячева, Рахова, інших окружних центрів і коронних міст попередніх історичних

періодів. Зокрема, Солотвинські солекопальні, Лисичівська «Гамора», Синевирське озеро, 12 замків або їх руїн, понад два десятки монастирів, народні промисли Липчі, Ганичів, Великого Бичкова, Рахова тощо. Про активну діяльність Закарпатського відділення КЧСТ свідчить те що, Клуб побудував 17 власних туристичних хат і притулків, ресторан у с. Невицьке, готель у Рахові, човнову станцію у Хусті. ЧСКТ вів систематичну й послідовну пропаганду здорового способу життя, рекламував зимові й літні туристичні маршрути, прокладав нові лижні траси, планував будівництво гірськолижних баз на Березнянщині, Іршавщині, Рахівщині, Воловеччині, на Полонині Руна, боржавських полонинах, хребті Свидовець, на горах Стій і Великий Верх.

У селах Ужанської і Турянської долини, зокрема у Невицькому, Заріччі, Дубриничах, Кострині, Тур'ї-Реметах, Лумшорах, Тур'ї-Полонини розвивався приватний туризм. Вимоги до господарів були надзвичайно високими, як у наданні побутово-фінансових, так і санітарно-гігієнічних послуг. Реєструвалися списки тодішніх господарів приватного туризму. Зокрема, у 1923 році І. Крал та А. Свобода видають «Туристичний путівник Підкарпатської Русі та Словаччини наслід від Кошиць». А у 1924 р. Карл Касалицький видає подібне видання «Пішки з Ужгорода на Говерлу» [17].

У радянський час туристична галузь була зорієнтована на рекреацію. Масово будувалися санаторії, великі і малі оздоровниці. З'являються рекреаційні зони довкола Поляни, Шаяна, Синяка, Голубинога, Н.Солотвина, Солотвина, Соїм. Підсумком розвитку туристичної індустрії у Радянському Союзі стала створення курортних зон «Укпрофоздоровниці» та «Колгоспоздоровниці»: Поляна (Свалявський район), Шаян (Хустський район), Гірська Тиса (Рахівський район), Соїми (Міжгірський район), Карпати та Синяк (Мукачівський район); рекреаційно-спортивних зон Берегово (термальні басейни), Жденієво, Красія, Подобовець (гірськолижні витяги), туристичних маршрутів Боржавські полонини, Полонина Руна [17].

На початку 90-х р. туристична галузь функціонувала базуючись на радянських санаторно-курортних об'єктах та у виїзному туризмі [4, 218–224].

Як уже зазначалось, Закарпатська область має значні передумови для розвитку рекреаційних територій, що зумовлено наявністю природних бальнеологічних ресурсів, сіткою санаторно-курортних закладів і необхідної для їх діяльності інфраструктури. Основна мета розвитку рекреаційної індустрії у Закарпатській області полягає у створенні конкурентоспроможної на світовому ринку сфери рекреаційних послуг, спрямованої на максимальне задоволення рекреаційних потреб населення України, забезпечення на цій основі комплексного розвитку території і її соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги [1; 6, 157–161; 7, 116–119].

На основі світового досвіду та економічного стану України у нинішніх умовах в основу рекреаційної політики треба покласти такі пріоритети:

1. Забезпечення «внутрішньої конвертованості» рекреаційних послуг шляхом підвищення їх якості і розширення асортименту, поліпшення сервісних умов обслуговування;
2. Обмеження нового будівництва рекреаційних об'єктів, реконструкція і модернізація тих, що діють;
3. Концентрація коштів і ресурсів на об'єкти інфраструктури;
4. Створення рекреаційних зон у приміських територіях для короткотривалого відпочинку населення великих міст;
5. Організація виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції для задоволення потреб відпочиваючих у високоякісних продуктах харчування;
6. Активне залучення приватного сектора, особливо у гірській місцевості, до туристського бізнесу;
7. Пошук оптимальних форм залучення іноземного споживача через створення відповідного сервісу обслуговування і надання рекреаційних послуг, що користуються попитом на міжнародному ринку, зокрема, ліцензійне мисливство;
8. Створення сучасної інформаційно-маркетингової служби у сфері рекреаційного бізнесу;
9. Вивчення структури і напрямків туристичних потоків та їх прогнозування;

10. Вивчення міжнародного ринку рекреаційних послуг, ділової активності і конкретних пропозицій іноземних інвесторів;

11. Активне формування висококваліфікованого кадрового потенціалу у сфері рекреаційного бізнесу;

12. Підготовка менеджерів, обслуговуючого персоналу, у тому числі за кордоном;

13. Налагодження потужної реклами, випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу [9, 74; 13, 29].

Реалізація вищенаведених пріоритетів створить необхідні умови для подальшого цілеспрямованого розвитку рекреаційної індустрії, стабілізує економічне становище рекреаційних об'єктів.

Відзначимо, що ступінь рекреаційного освоєння окремих зон і центрів має лімітуватись показниками рекреаційної місткості території, що базується на нормах антропогенного навантаження на ландшафт Закарпатської області. Для цього необхідно виділити:

1. Існуючі рекреаційні центри потенційного розвитку;
2. Рекреаційні центри обмеженого розвитку;
3. Резервні зони рекреаційного освоєння [2; 3; 12, 136–139].

Слід зазначити, що зміни, які проводяться сьогодні у нашій країні, вимагають ефективнішого використання інноваційного чинника у розв'язанні багатьох проблем сучасного соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, основною серед них – є охорона здоров'я людей, збільшення тривалості їх активного періоду життя.

До основних шляхів розв'язання цієї проблеми варто, безумовно, віднести докорінне поліпшення організації та управління процесами охорони здоров'я, зокрема розвитку рекреаційної індустрії. Особлива роль тут належить розвитку:

1. Оздоровчих та лікувально-профілактичних закладів;
2. Впровадженню нових науково-містких технологій рекреації, лікування, реабілітації, сервісу, екологічних і санітарно-епідеміологічних досліджень;
3. Професійному навчанню персоналу та підвищенню ефективності управління рекреаційною індустрією в регіоні.

Наведена градація територій зумовлює тактику і стратегію її освоєння. Районами першочергового освоєння слід вважати існуючі рекреаційні центри з певним розвитком інфраструктури Закарпатської області, де потенційно можливе до науково обґрунтованих норм збільшення місткості рекреаційних об'єктів [15, 68].

Території з високим лікувально-оздоровчим, пізнавально-естетичним і туристичним потенціалом, які і на даний час не освоєні, становлять резервний рекреаційний фонд регіону. У перспективі з урахуванням реальних змін у розвитку існуючих центрів, наявності матеріально-фінансових ресурсів, кон'юнктури ринку на відповідні послуги деякі території можуть відводитись під рекреаційне освоєння [8, 74].

У відповідності до нормативних документів, необхідно відзначити наступні пріоритетні напрямки розвитку туризму:

1. Розвиток туристичної і транспортної інфраструктури області. Передбачено, формування цілісної системи туристичних шляхів області із сучасною інфраструктурою. Узгодження планів ремонту та будівництва доріг, у тому числі велосдоріжок області, з програмою розвитку туризму у частині розвитку туристичної інфраструктури. Очікувані результати: підвищення привабливості області як туристичного регіону, покращення якості туристичних послуг, збільшення туристичних потоків на територію області через покращення системи дорожнього сполучення;

2. Координація залучення інвестицій у туристичну індустрію, у тому числі для будівництва об'єктів придорожнього сервісу, а також колективних та індивідуальних засобів розміщення в районах і містах області. Очікувані результати: формування сприятливого інвестиційного іміджу, збільшення обсягів інвестування в туристичну галузь, підвищення привабливості області як туристичного регіону, збільшення кількості робочих місць, зростання якості життя населення;

3. Створення та відновлення розгалуженої системи туристичних маршрутів, їх обстеження, апробація, впровадження, інформаційний супровід та інфраструктурне забезпечення за напрямками туристичних маршрутів, зокрема, маркування, встановлення вказівників. Поліпшення транспортно-логістичних можливостей області. Очікувані результати: підвищення привабливості області як туристичного регіону, забезпечення безпеки туристів на території області, збільшення та впорядкування туристичних потоків [14, 210–218].

4. Сприяння модернізації матеріальної бази туристичної індустрії, у тому числі через забезпечення доступних умов відвідування туристичних закладів для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Очікувані результати: підвищення рівня привабливості та пристосованості до потреб туризму вільних будівель, створення передумов для формування конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту, створення рівних умов для осіб з обмеженими можливостями;

5. Поліпшення руху туристичного транспорту в адміністративно-територіальних одиницях, облаштування спеціалізованих стоянок біля об'єктів туристичних відвідувань, встановлення двомовних туристичних знаків тощо, відповідно до державних стандартів. Очікувані результати: розвиток туристичної інфраструктури, підвищення якості туристичних послуг, збільшення туристичних потоків, забезпечення безпеки туристів;

6. Облаштування джерел мінеральних вод та територій, прилеглих до нерухомих історичних пам'яток. Очікувані результати: розвиток туристичної інфраструктури, підвищення якості туристичних послуг, збільшення туристичних потоків, забезпечення безпеки туристів;

7. Презентація області як туристичного регіону на національному та міжнародному рівні через участь у виставках, форумах, конференціях, круглих столах, семінарах тощо. Очікувані результати: формування сприятливого туристичного іміджу, розширення географії туристичних потоків в область, активізація туристичного бізнесу в регіоні;

8. Створення умов для формування області як центру міжнародного туризму в Україні. Очікувані результати: підтримка і консолідація профільної виставкової діяльності, створення на регіональному туристичному ринку однієї з найбільших національних туристичних виставок, розширення географії туристичних потоків в область, активізація туристичного бізнесу в регіоні тощо [16, 6–10].

Пріоритетні напрями розвитку рекреаційно-туристської зони Закарпаття повинні бути наступними:

1. Створення та просування туристичного продукту Закарпаття на внутрішньому і міжнародному туристичних ринках;

2. Розвиток та реконструкція дорожньо-транспортної інфраструктури;

3. Розвиток оздоровчо-лікувального туризму на базі мінеральних та біотермальних вод Закарпаття;

4. Розвиток сільського туризму;

5. Розвиток екологічного туризму на основі природо-заповідних територій краю;

6. Сприяння розвитку активних видів туризму: пішохідного, гірського, водного, гірськолижного, водного, кінного тощо з урахуванням необхідності забезпечення ефективного природокористування та охорони навколишнього середовища;

7. Забезпечення туристично-рекреаційної галузі області кваліфікованими кадрами;

8. Запровадження системи контролю за роботою туристичних підприємств, екскурсиводів та гідів-перекладачів, що працюють на території Закарпатської області;

9. Підвищення якості та розширення асортименту туристично-рекреаційних послуг;

10. Створення сприятливих економіко-правових та організаційних умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в туристичну сферу;

11. Проведення інформаційно-рекламної роботи щодо популяризації та пропаганди туристичного потенціалу Закарпаття на світові туристичні ринки;

12. Підтримка фестивального руху на Закарпатті;

13. Активізація міжнародної співпраці у сфері туризму і курортів;

14. Налагодження співпраці між владою, представниками туристичного бізнесу та громадськістю [5, 36–38].

Висновки. Отже, реалізація зазначених заходів сприятиме створенню умов для впровадження ефективної маркетингової та інформаційної політики з підтримки регіонального та вітчизняного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, зростанню туристичних потоків та збільшенню надходжень від туристичної діяльності до бюджетів усіх рівнів. Розвиток туризму в області стимулюватиме економічну активність, розвиток малого й середнього бізнесу, сприятиме створенню нових робочих місць в різних секторах економіки. Створення високоякісного туристично-рекреаційного продукту та формування конкурентоспроможної на внутрішньому й світовому ринках індустрії туристичних і рекреаційних послуг забезпечить комплексний розвиток території, сприятиме формуванню області як центру рекреаційної діяльності туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України про туризм // Досьє підприємця. – 1995. – № 103. – С. 11.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 11. – С. 112.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»» від 21 січня 2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1826-17>.
4. Биркович В. І. Тенденції та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Закарпатській області / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 218–224.
5. Іванух І. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання / І. Іванух, Б. Данилишин // Економіка України. – 2008. – №1. – С. 36–38.
6. Кицяк В. Ф. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону / В. Ф. Кицяк // формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №2. – С. 157–161.
7. Кицяк В. Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи / В. Ф. Кицяк В. Ф. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №1. – С. 116–119.
8. Матеш В. А. Україна запрошує на відпочинок // Вісті з України. – 2009. – № 4. – С. 54.
9. Орлов О. Важливість курортно-рекреаційного комплексу зростає / Олівер Орлов // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 76.
10. Сафулліна В. Перспективи розвитку курортної галузі та рекреаційних територій в Україні / В. Сафулліна // Управління сучасним містом. – 2007. – № 12. – С. 88–94.
11. Смаль І. В. Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля / І. В. Смаль, В. В. Смаль // Міжнародна науково-практична конференція. – Київський національний університет культури і мистецтв 4–6 червня 2004 р. – 2004. – С. 58–63.
12. Стеченко Д. М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону / Д. М. Стеченко // формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №1. – С. 136–139.
13. Уварова Г. Рекреаційно-туристичний потенціал України / Г. Уварова // Географія та основи економіки в школі. – 2008. – №2. – С. 29.
14. Хамініч С. Ю. Ефективність методів управління маркетингом у сфері туризму / С. Ю. Хамініч // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – №1. – С. 210–218.
15. Харічков С. К. Проблемні питання сталого розвитку рекреацій та туризму в Україні / С. К. Харічков // Туристично-краєзнавчі дослідження. – 2009. – № 2. – С. 68.
16. Цьохла С. Ю. Активізація та розвиток інвестиційної діяльності в сфері курортно-рекреаційного господарства / С. Ю. Цьохла // Інвестиції : Практика та досвід. – 2008. – № 22. – С. 6–10.
17. Шандор Ф. Розвиток туризму / Ф. Шандор // Електронний ресурс : <http://www.zakarpattia.com/?p=795/>
18. Warzynska Y. Ocena zasobow srodowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na podstawie W. Kranowskego) / Y. Warzynska. – Warszawa–Krakow : Wyd. PWN, 1974. – 135 s.
19. Wyrzykowski S. Geograficzne uwarunkowania zazwoyu turystyki w Polsce / S. Wyrzykowski. – Wroclaw : Wyd. PWN, – 1986. – 231 s.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy pro turyzm // Dosie pidpriyemtsia. – 1995. – № 103. – S. 11.
2. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro pryrodno- zapovidnyi fond Ukrainy» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2010. – №11. – S. 112.

3. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy»» vid 21 sichnia 2010 r. [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1826-17>.
4. Byrkovych V. I. Tendentsii ta perspektyvy rozvytku turystychno-rekreatsiinoi haluzi v Zakarpatskii oblasti / V. I. Byrkovych // Stratehichni priorytety (dar). – 2009. – № 2. – S. 218–224.
5. Ivanukh I. Pryrodno-resursnyi potentsial Ukrainy i shliakhy pidvyshchennia yoho vykorystannia / I. Ivanukh, B. Danylyshyn // Ekonomika Ukrainy. – 2008. – № 1. – S. 36–38.
6. Kyfiak V. F. Rekreatsiina spetsializatsiia yak umova posylennia konkurentospromozhnosti rehionu / V. F. Kyfiak // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2009. – № 2. – S. 157–161.
7. Kyfiak V. F. Sfera rekreatsii ta turyzmu yak skladova rehionalnoi ekonomichnoi systemy / V. F. Kyfiak // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2006. – №1. – S. 116–119.
8. Matesh V. A. Ukraina zaprosuie na vidpochynok // Visti z Ukrainy. – 2009. – № 4. – S. 54.
9. Orlov O. Vazhlyvist kurortno-rekreatsiinoho kompleksu zrostaie / Oliver Orlov // Ekonomist. – 2008. – № 10. – S. 74.
10. Safullina V. Perspektyvy rozvytku kurortnoi haluzi ta rekreatsiinykh terytorii v Ukraini / V. Safullina // Upravlinnia suchasnym mistom. – 2007. – № 12. – S. 88–94.
11. Smal I. V. Pedahohichni ta rekreatsiini tekhnologii v suchasniyi industrii dozvillia / I. V. Smal, V. V. Smal // Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. – Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv, 4–6 chervnia 2004 r. – 2004. – S. 58–63.
12. Stechenko D. M. Naukovi aspekty ekonomichnoi diahnostyky pryrodno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu / D. M. Stechenko // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2010. – № 1. – S. 136–139.
13. Uvarova H. Rekreatsiino-turystychnyi potentsial Ukrainy / H. Uvarova // Heohrafiia ta osnovy ekonomiky v shkoli. – 2008. – № 2. – S. 29.
14. Khaminich S. Yu. Efektyvnist metodiv upravlinnia marketynhom u sferi turyzmu / S. Yu. Khaminich // Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys. – 2007. – № 1. – S. 210–218.
15. Kharichkov S. K. Problemnii pytannia staloho rozvytku rekreatsiiakh ta turyzmu v Ukraini / S. K. Kharichkov // Turystychno-kraieznavchi doslidzhennia. – 2009. – № 2. – S. 68.
16. Tsokhla S. Yu. Aktyvizatsiia ta rozvytok investytsiinoi diialnosti v sferi kurortno-rekreatsiinoho hospodarstva / S. Yu. Tsokhla // Investytsii : Praktyka ta dosvit. – 2008. – № 22. – S. 6–10.
17. Shandor F. Rozvytok turyzmu / F. Shandor // Elektronnyi resurs : <http://www.zakarpattia.com/?p=795/>
18. Warzynska Y. Ocena zasobow srodowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na podstawie W. Kranowskego) / Y. Warzynska. – Warszawa–Krakkow : Wyd. PWN, – 1974. – 135 s.
19. Wyrzykowski S. Geograficzne uwarunkowania zazwoyu turystyki w Polsce / S. Wyrzykowski. – Wroclaw : Wyd. PWN, 1986. – 231 s.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

Редколегія збірника наукових праць «Східноєвропейський історичний вісник» запрошує до участі у публікації чергового номера видання – випуск № 3, якого передбачається у квітні 2016 року. Матеріали просимо надсилати до 7 березня 2016 року.

Проблематика збірника наукових праць: актуальні проблеми історії України, всесвітньої історії, міжнародних відносин, історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, теорії і методології історичної науки, археології, етнології, історії науки й техніки.

Обсяг статті – 12–20 сторінок (20 000 – 40 000 друкованих знаків із пробілами) (кегель 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; верхнє, нижнє, ліве, праве поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації; необхідно використовувати парні лапки («»); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). **Приймаються до друку статті українською, російською, польською, англійською мовами.**

Матеріал повинен охоплювати наступні складники: індекс УДК; ім'я та прізвище автора українською, англійською, російською мовами; анотації та ключові слова українською, англійською, російською мовами; назва статті українською, англійською, російською мовами; список використаної літератури з транслітерацією). **Обов'язкова вимога до статей** – належний рівень перекладу анотацій. Виклад статті повинен бути чітким, стислим, без повторень. Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань. Статті, оформлення яких не відповідає вказаним вимогам, не приймаються до друку.

ОБОВ'ЯЗКОВО!!!

Наукові статті необхідно підписувати **за прізвищем автора** (наприклад, Іваненко.rtf), окремим файлом подавати **відомості про автора** (Відомості_Іваненко.rtf) та зберігати у текстовому форматі RTF

Матеріали просимо подавати до **7 листопада 2016 року** на e-mail: vilnickiy@gmail.com (Львівський Василь Іванович, тел. 067-127-58-03); halivm@yahoo.com (Галів Микола Дмитрович, тел. 067-37-35-535).

Розсилка збірника проводиться за рахунок коштів автора через «Нову пошту».

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ РУКОПИСІВ

До друку приймаються наукові статті, які відповідають профілю видання.

Обов'язкові елементи публікації:

1. Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор.

2. Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру.

3. Анотація подається українською, англійською та російською мовами. Побудова: характеристика основної теми, проблеми, мети, узагальнених результатів. Середній обсяг анотації – не менше **500 друкованих знаків. Анотації англійською мовою – 3 000 друкованих знаків.**

4. Ключові слова – слова з тексту матеріалу, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження. Ключові слова подаються у називному відмінку, загальна кількість ключових слів – не менше трьох і не більше семи, подаються українською, англійською та російською мовами.

5. Постановка проблеми.

6. Аналіз досліджень.

7. Мета статті.

8. Виклад основного матеріалу.

9. Висновки.

10. Список використаних джерел і літератури – оформляти **СУВОРО** відповідно до вказаних вимог. На всі літературні джерела в статті повинні бути посилання. Бібліографічні посилання у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються комою з пробілом, номери джерел – крапкою з комою, напр.: [4], [4, 6], [4; 7; 8], [4, 21; 9, 117]. У реченні крапка ставить-

ся після дужок, посилань. Бібліографічні джерела наводяться за абеткою. Публікації латиницею розташовуються після видань, надрукованих кирилицею. Бібліографічні відомості про джерела оформлюються згідно з вимогами державного стандарту.

11. Транслітерація (References). Для транслітерації українського тексту слід опиратися на Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/index.php>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (див. відповідний Зразок).

12. Відомості про автора (авторів) – наприкінці статті, прізвище ім'я по-батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення “Нової пошти” для отримання збірника.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ

УДК 371(73)(093)+37.01(73)

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com*

ДО ПИТАННЯ РЕЙДІВ ВІДДІЛІВ УПА ВО-4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

У статті на основі невідомих і маловідомих документів і матеріалів розглянуто особливості підготовки та проведення рейдів відділів УПА у ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Підраховано чисельні показники проведених переходів як територією УРСР, так і за кордон. Доведено, що саме така форма діяльності мала не лише широкий резонанс серед усіх верств населення, дозволяла пропагувати націоналістичні ідеї, проводити бойові акції на неохоплених повстанським рухом територіях, але й дозволяла зберегти відділ під час тотальних блокувань цілих районів.

Ключові слова: рейди, ВО-4 «Говерля», ОУН і УПА.

Літ. 6.

Vasyl ILNYTSKIY,

*PhD. (History), Assistant Professor of Ukraine Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

ON THE ISSUE OF UPA RAIDS VO-4 «GOVERLA» (1944 – 1949)

On the basis of unknown and little-known documents and materials, the peculiarities of training and the UPA raids in VO-4 «Goverla» (1944 – 1949). Estimated numerical conversion rates held territory as the USSR and abroad. Proved that this form of activity had not left a wide resonance in all sections of the population, made it possible to promote nationalistic ideas, conduct combat action in unreached areas of rebel movement, but also allowed to preserve of total department during the blocking of entire regions.

Key words: raids, VO 4 «Hoverlia» OUN and UPA.

Ref. 6.

Василий ИЛЬНИЦКИЙ,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) vilnickiy@gmail.com*

К ВОПРОСУ РЕЙДОВ ОТДЕЛОВ УПА ВО-4 «ГОВЕРЛА» (1944 – 1949)

В статье на основе неизвестных и малоизвестных документов и материалов рассмотрены особенности подготовки и проведения рейдов отделов УПА в ВО-4 «Говерла» (1944 – 1949). Под-

считано численными показатели проведенных переходов как по территории УССР, так и за границу. Доказано, что именно такая форма деятельности имела не только широкий резонанс среди всех слоев населения, позволяла пропагандировать националистические идеи, проводить боевые акции на неохваченных повстанческим движением территориях, но и позволяла сохранить отдел при тотальных блокировках целых районов.

Ключевые слова: рейды, ВО-4 «Говерла», ОУН и УПА.

Лит. 6.

ТЕКСТ СТАТТІ

Згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 5.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України», наукові статті повинні мати такі необхідні елементи:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
- 3) формування мети статті (постановка завдання);
- 4) виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена означена стаття;
- 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Береза А. Удосконалення виконавської підготовки баяніста в процесі самостійної роботи [Ноти] : навч.-метод. посіб. / А. Береза, Б. Нестерович. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – Вид. 2-е, змін. і доп. – 176 с.
2. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : посібник [для студ. та педагогів вищих і середніх навч. закл.]. – К. : Вид-тво ім. Олени Тиліги, 1998. – 112 с.
3. Ільченко О. Художні основи аматорського народно-оркестрового виконавства : автореф. дис... докт. мистецтв. : спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / О. Ільченко. – К., 1996. – 60 с.
4. Пасічняк Л. Етапи становлення репертуару академічних народно-інструментальних ансамблів України ХХ століття / Л. Пасічняк // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини : зб. матер. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листопада 2005) / [ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц]. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 261–269.
5. Шишко Л. У Луцьку формується авторитетна баянна школа / Л. Шишко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Юник Д. Виконавська надійність музикантів : зміст, структура, і методика формування : [монографія] / Д. Юник. – К. : ДАКККиМ, 2009. – 340 с.

REFERENCES

1. Bereza A. Udoshkonalennja vikonavs'koї pidgotovki bajanista v procesi samostijnoї roboti [Noti] : navch.-metod. posib. / A. Bereza, B. Nesterovich. – Vinnicja : Nova Kniga, 2011. – Vid. 2-e, zmin. i dop. – 176 s.
2. Davydov M. Shkola vykonavs'koi' majsternosti bajanista (akordeonista) : posibnyk [dlja stud. ta pedagogiv vyshhnyh i serednih navch. zakl.]. – K. : Vyd-tvo im. Oleny Tylygy, 1998. – 112 s.
3. Il'chenko O. Hudozhni osnovy amators'kogo narodno-orkestrovogo vykonavstva : avtoref. dys... dokt. mystectv. : spec. 17.00.03 – muzychne mystectvo / O. Il'chenko. – K., 1996. – 60 s.
4. Pasichnjak L. Etapy stanovlennja repertuaru akademichnyh narodno-instrumental'nyh ansambliv Ukraїny HH stolittja / L. Pasichnjak // Akademichne narodno-instrumental'ne mystectvo ta vokal'ni shkoly L'vivshhyny : zb. mater. nauk.-prakt. konf. (L'viv, 3 lystopada 2005) / [red.-uporjad. A. Dushnyj, S. Karas', B. Pyc]. – Drogobych : Kolo, 2005. – S. 261–269.
5. Shishko L. U Luc'ku formuet'sja avtoritetna bajanna shkola / L. Shishko. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Junik D. Vikonavs'ka nadijnist' muzikantiv : zmist, strktura, i metodika formuvannja : [monografija] / D. Junik. – K. : DAKKKiM, 2009. – 340 s.

Статтю подано до редколегії 10.04.2016 р.

Зразок довідки для авторів, що надсилають статті до редакції наукового збірника «СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК».

Заповнену авторську довідку просимо надсилати у засканованому вигляді.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Східноєвропейський історичний вісник».

статтю

назва статті (подавати малими літерами)

Відомості про Автора (зразок заповнення):

Відомості про Автора:	Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва установи / навчального закладу
<i>Українською мовою</i>	Іваненко Іван Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
<i>Російською мовою</i>	<i>(Вказати відомості російською мовою)</i>
<i>Англійською мовою</i>	<i>(Вказати відомості англійською мовою)</i>
<i>Контактні телефони автора, E-mail, поштова адреса</i>	дом. адреса: Львівська обл., 82100 Дрогобич, вул. Шевченка, 90/4, кв. 11 роб. адреса: Львівська обл., 82100 Дрогобич, вул. Лесі Українки, 46 тел. 066 33 45 123 dai1989@gmail.com № відділення “Нової пошти” для отримання збірника

Авторам, які не мають наукового ступеня, бажано заповнити **відомості про наукового керівника**

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	

Автор надає право редакції «Східноєвропейського історичного вісника» розмішувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах, ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет

підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

дата

підпис

П.І.Б.

The topicality of this collection of East European Historical Bulletin scientific articles concerns the vital problems of Ukraine's history, world history, international relations, historiography, source studies, special subjects of history, theory and methods of the study of history, archeology, ethnology, history of science and technology.

The volume of an article is from 12 to 20 pages (somewhat 20 000 – 40 000 printed symbols together with interword spaces; computer typeset Times New Roman14, interval 1,5; the text should be printed on the face side of the sheet; the upper, lower, left and right margins should be 20 mm; texts should contain no divided words and cover the entire width of the page; pages should not be enumerated; the quotation marks should be paired («»); hyphens (-) and dashes (–) should be clearly different symbols. Articles to be accepted for publication should be written in the Ukrainian, Russian, Polish or English languages.

The printed matter should include the following elements: the UDC (Universal Decimal Classification) index; the author's name and surname in Ukrainian, Russian or English; the titles, annotations and keywords in the aforementioned languages; the list of references with transliterations). **The main requirement for the articles** is the quality translation of the annotations. The article's material should be presented clearly, be concise and contain no repetitions. The authors assume the responsibility for the precision in their statement of facts, quotations and references.

This is a **sine qua non**: to initiate the article's title with its author's surname (e. g.: Ivanenko.rtf), to attach the information about authors as a separate file (e. g.: Information_Ivanenko.rtf). and to save it in RTF text format. Only graphic illustration are acceptable, their electronic version should be submitted as a separate file enclosing the places in the text wherein they should be inserted.

REQUIREMENTS TO THE AUTHORS' MANUSCRIPTS

Only scientific articles corresponding with the quarterly's profile are accepted for publication.

Prerequisites for publications:

1. **The UDC (Universal Decimal Classification) index** is placed as a separate line before the article's title in the left upper corner. The author himself identifies the UDC index.

2. **The title of the article.** It is desirable not to use complicated terminology of pseudoscientific character in the title of the article. The title should be written in capital letters, in a separate paragraph without the indentation of the first line and centred.

3. **The annotation** should be written in the Ukrainian, Russian, and English languages. Its structure should be as follows: the characterization of the main topic, basic problem, purpose, and generalized results. The average volume of an annotation should not contain less than **500** printed symbols. The annotation written in English should exceed **3000** printed symbols.

4. **Keywords** are the words from the article's text which – in search of information terms – are most substantially informative. Keywords are notified in the nominative (common) case, their total number should be at least three and not exceed seven, they (or their translation equivalents) are notified in three languages, namely, Ukrainian, Russian, and English.

5. **Statement of a problem.**

6. **Analysis of the investigations.**

7. **Purpose of the article.**

8. **Presentation of the material.**

9. **Conclusions.**

10. **List of references** should be arranged in strict correspondence to the defined requirements. No literary source should be used in the article without being referred to. All bibliographic references in the text should be enclosed in square brackets. The first figure identifies the position of the bibliographic source in the list of references, the second refers to the page number. The source number in the list and the page number are separated by a comma and an interval, whereas the numbers of sourced are separated by a semicolon, for example: [4], [4, 6], [4; 7; 8], [4, 21; 9, 117]. In sentences a dot is put after brackets and references. The list of references is arranged in the alphabetical order. Publications in Roman letters follow the editions printed in Cyrillic. Bibliographic descriptions of sources should stick to the requirements conditioned by the state standard.

11. **Transliteration of references.** When transliterating Ukrainian (Cyrillic) texts one should be guided by the Resolution of Ukraine's Cabinet of Ministers adopted on January, 27, 2010, № 55 (see: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), and the on-line transliteration site <http://ukrlit.org/index.php>. For the transliteration of texts in Russian one should conform to the rules of the

US State Department transliteration system (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (viz. a special example).

12. **Information about authors** should be positioned after the body of the article and include its author's (authors') surname(s), first and paternal (names), academic degree, university rank (official title), home address, telephone numbers, E-mail, and the number of «The New Post-office» department (in order to receive the collection by mail).

The submitted articles written without observance of the aforementioned rules, will be neither considered, nor returned to the authors.

THE STANDARD PATTERN OF THE MATERIALS' ARRANGEMENT

УДК 371(73)(093)+37.01(73)

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com*

ДО ПИТАННЯ РЕЙДІВ ВІДДІЛІВ УПА ВО – 4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

У статті, на основі невідомих і маловідомих документів і матеріалів, розглянуто особливості підготовки та проведення рейдів відділів УПА у ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Підраховано чисельні показники проведених переходів як територією УРСР, так і за кордон. Доведено, що саме така форма діяльності мала не лише широкий резонанс серед усіх верств населення, дозволяла пропагувати націоналістичні ідеї, проводити бойові акції на неохоплених повстанським рухом територіях, але й дозволяла зберегти відділ під час тотальних блокувань цілих районів.

Ключові слова: рейди, ВО – 4 «Говерля», ОУН і УПА.

Літ. 6.

Vasyl ILNYTSKYI,

*PhD. (History), Assistant Professor of the Chair of Ukraine's Modern and Recent History
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

ON THE RAIDS OF THE UPA UNITS IN MD – 4 «HOVERLIA» (1944 – 1949)

On the basis of unknown and little-known documents and materials, the peculiarities of training and raids of the UPA units in MD – 4 «Hoverlia» during 1944 – 1949 are examined in this article. Also, it presents a calculation of the number of displacements both within the Ukrainian SSR territory and abroad. Such form of activity is proved not only to have produced a wide resonance amidst all strata of the population, making it possible to promote nationalistic ideas and conduct combat actions in areas beyond the reach of rebel movement, but also to have succeeded in preserving a whole unit during the blockades of entire districts.

Keywords: raids, MD (Military District) – 4 «Hoverlia», OUN and UPA.

Ref. 6.

Василий ИЛЬНИЦКИЙ,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com*

К ВОПРОСУ РЕЙДОВ ОТДЕЛОВ УПА ВО – 4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

В статье, на основе неизвестных и малоизвестных документов и материалов, рассмотрены особенности подготовки и проведения рейдов отделов УПА в ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Под-

считано численными показатели проведенных переходов как по территории УССР, так и за границу. Доказано, что именно такая форма деятельности имела не только широкий резонанс среди всех слоев населения, позволяя пропагандировать националистические идеи, проводить боевые акции на неохваченных повстанческим движением территориях, но и позволяла сохранить от дел при тотальных блокировках целых районов.

Ключевые слова: рейды, ВО – 4 «Говерла», ОУН и УПА.

Лит. 6.

THE TEXT OF AN ARTICLE

In accordance with the Resolution of the Presidium of Ukraine's Higher Certifying Commission dd. 5.01.2003 № 7-05/1 «On Up-grading of the Requirements to Professional Publications, Registered by Ukraine's HSC», scientific articles should contain the following necessary elements:

- 1) stating of a problem in general and in its connections with important scientific and practical tasks;
- 2) analysis of the most recent investigations and publications by which the article's author is backed up;
- 3) formulation of the purpose (task setting) of the article;
- 4) identification within the general problem of its parts which hitherto are unsolved and to which the article under consideration draws attention;
- 5) presentation of the basic material of research together with the complete argumentation of the received scientific results;
- 6) conclusions resulting from the research and prospects of further investigation in the specified direction.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Береза А. Удосконалення виконавської підготовки баяніста в процесі самостійної роботи [Ноти]: навч.-метод. посіб. / А. Береза, Б. Нестерович. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – Вид. 2-е, змін. і доп. – 176 с.
2. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : посібник [для студ. та педагогів вищих і середніх навч. закл.]. – К. : Вид-тво ім. Олени Тиліги, 1998. – 112 с.
3. Ільченко О. Художні основи аматорського народно-оркестрового виконавства : автореф. дис... докт. мистецтв. ; спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / О. Ільченко. – К., 1996. – 60 с.
4. Пасічник Л. Етапи становлення репертуару академічних народно-інструментальних ансамблів України ХХ століття / Л. Пасічник // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини : зб. матер. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листопада 2005) / [ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц]. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 261–269.
5. Шишко Л. У Луцьку формується авторитетна баянна школа / Л. Шишко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Юник Д. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування : [монографія] / Д. Юник. – К. : ДАКККиМ, 2009. – 340 с.

REFERENCES

1. Bereza A. Udoskonalennia vykonavs'koї pidhotovky bayanista v procesi samostiynoi roboty [Noty]: navch.-metod. posib. / A. Bereza, B. Nesterovych. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2011. – Vyd. 2-e, zmin. i dop. – 176 s.
2. Davydov M. Shkola vykonavs'koi' maisternosti bayanista (akordeonista): posibnyk [dlia stud. ta pedahohiv vyshchikh i serednikh navch. zakl.]. – K.: Vyd-tvo im. Oleny Telihi, 1998. – 112 s.
3. Il'chenko O. Khudozhni osnovy amators'koho narodno-orkestrovoho vykonavstva: avtoref. dys... dokt. mystetstv.: spec. 17.00.03 – muzychne mystetstvo / O. Il'chenko. – K., 1996. – 60 s.
4. Pasichniak L. Etapy stanovlennia repertuaru akademichnykh narodno-instrumental'nykh ansambliiv Ukrainy XX stolittia / L. Pasichniak // Akademichne narodno-instrumental'ne mystetstvo ta vokal'ni shkoly L'vivshchyny: zb. mater. nauk.-prakt. konf. (L'viv, 3 lystopada 2005) / [red.-uporiad. A. Dushnyi, S. Karas', B. Pyts]. – Drohobych: Kolo, 2005. – S. 261–269.
5. Shyshko L. U Luts'ku formuiet'sia avtorytetna bayanna shkola / L. Shyshko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Junyk D. Vykonavs'ka nadiynist' muzykantiv: zmist, struktura i metodyka formuvannia : [monohrafiya] / D. Junyk. – K. : DAKKKiM, 2009. – 340 s.

The article was subjected to the editorial board on 10.04.2016 p.

A model of an information reference for the contributors submitting articles to the editorial board of quarterly

«EAST EUROPEAN HISTORICAL BULLETIN»

The information reference, filled out by the author, should be sent in a scanned mode.

AN AUTHOR'S INFORMATION REFERENCE

I'd like to publish the following article in collection «East European Historical Bulletin»:

the article's title (worded in small letters)

The Information about the Author (a completion sample):

Information on the author:	Surname, first name, paternal name, academic degree, university rank, established post, name of establishment / educational institution
<i>In Ukrainian</i>	Іваненко Іван Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
<i>In Russian</i>	<i>(Indicate the necessary information in the Russian language):</i>
<i>In English</i>	<i>(Indicate the necessary information in the English language):</i> <i>Ivanenko Ivan Ivanovych, PhD (History), Assistant Professor of the Chair of Ukraine's History, Ivan Franko State Pedagogical University, (Drohobych, Ukraine)</i>
<i>The author's telephone numbers, E-mail, address</i>	Home (return) address: # 11, 90/4 Shevchenko Street, Drohobych, Lviv region, 82100 Business address: 46 Lesia Ukrainka Street, Drohobych, Lviv region, 82100 tel. 066 33 45 123 dai1989@gmail.com Number of «Nova Poshta / The New Post-office» section for receiving a collection issue by mail

For authors without academic degrees it is advisable to fill out the following form on the information of their research supervisor

Surname	
First name	
Paternal name	
Academic degree	
University rank	
Post	
Name of Establishment / Educational Institution	

The author delegates to the editors of «East European Historical Bulletin» the right to place his / her article, either partially or wholly, in scientometric and scientific databases, resources of open access, the Internet

signature

The author assumes full responsibility for the content of his / her article and the fact of its publication.

The author confirms, that the article contains no information prohibited for publication and, therefore, his / her article can be published in open print.

The author also confirms, that the submitted materials have never before appeared in publication and have not ever been sent to other editions to be published there, and that these materials present reliable information.

date

signature

surname, name, paternal name

ФУНДАТОРИ ВИПУСКУ № 2 "СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК"

Іван Матковський, доктор філософії (PhD). Народився 08. 03. 1982 р. в с. Матків, Турківського р-н, Львівської області.

У 2004 році з відзнакою закінчив філологічний факультет Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. У цьому ж році прийнятий на посаду викладача кафедри світової літератури.

У 2006 році вступив у докторантуру Вармінсько-мазурського університету у м. Ольштин (Польща), яку закінчив у 2010 році та здобув науковий титул доктора філософії (PhD). Автор кількох десятків наукових статей на тему творчості Юзефа Лободовського та українсько-польських літературних взаємин. Співупорядник першого тому з польськомовної спадщини Івана Франка.

Автор кількох сотень публіцистичних та аналітичних статей у вітчизняних та закордонних ЗМІ на тему економічної та політичної ситуації у країнах Центрально-

Східної Європи.

Член Національної спілки журналістів України.

Депутат Дрогобицької районної ради VI скликання.

Автор та організатор громадських акцій спрямованих на популяризацію пам'яті родини Шептицьких, Івана Франка, Олекси Новаківського, Кирила Селецького.

Ігор Васюник, український політик, громадський діяч. Народився 01.08.1969 року в смт. Великий Любінь, Городоцького р-н, Львівської області.

У 1992 році закінчив економічний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка. У 2007 році здобув звання магістра державного управління (Академія державного управління при Президентіві України).

До 2004 року займався підприємницькою діяльністю.

Працював заступником голови правління державної компанії НАК «Нафтогаз України», на посаді представника ДП «Укрзалізниця» в Кабінеті Міністрів України.

Народний депутат України 7-го та 8-го скликань.

Активний учасник акцій на підтримку української мови, зокрема, всеукраїнської кампанії «Нас єднає мова. Єдина державна мова». Один з ініціаторів будови пам'ятника блаженному священномученику о. Омеляну Ковчу та член робочої групи з встановлення пам'ятника у Львові Митрополитові Андрею Шептицькому.

Голова Благодійного фонду «Гуманітарні ініціативи» та засновник «Центру правової допомоги учасникам АТО».

Член громадської ради «Святий Юр», організації української інтелігенції у Львові.

Редакція висловлює щиру подяку зазначеним добродіям за сприяння у виданні цього збірника

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК**

**EAST EUROPEAN
HISTORICAL BULLETIN**

**ВИПУСК 2
ISSUE 2**

Головний редактор
Василь Ільницький

Відповідальний редактор
Микола Галів

Літературне редагування
Уляна Галів

Редагування англомовних текстів
Олег Шалата

Макетування та верстка
Василь Герман

Дизайн обкладинки
Олег Лазебний

Здано до набору 20.12.2016 р. Підписано до друку 10.01.2017 р.

Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 15,1. Зам. № 1975

Наклад 300 примірників

Віддруковано ПП «ПІСВІТ»

Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна

тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76. E-mail: posvit-druk@ukr.net